تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

خەرمان لۆغە

منتدى اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

نووسینی
محمەدی شەلماشی

چاپی دووەم

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

براي دائلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنْتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

www. iqra.ahlamontada.com

مُنْتَدى إقْرَاء الثَقافِي

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

خوێنەری بەڕێز ! ئەگەر ڕۆژێک خۆم بە غەریب دەزانی، چونکە لە سەردەشتێ ڕا هاتبووم بۆ سلێمانی و لەوکاتەیدا کە پێشنوێژ و دوان بێژی خانەقای حەزرەتی (مەولانا خالید) بووم و لە سەر حەوزەکەی بەردەمی حوجرەکەی (مەسنەوی مەولانای ڕۆمی)م تەرجەمە دەکرد و هەروەها لەسەر فەرمایشتی ڕەئیسی عولەمای شەریعت و تەریقەت شێخ (جونەیدی) بەغدادی ڕەزای خوای لێ بێ کە فەرموویەتی:

(حکایا تُ المشایخ جندُ منْ جنودِ اللّهِ)، واتە فەرمایشت و قسەی پیاوچاکان لە عیلم و زانیاری دا لەشکرێکە لە لەشکرەکانی خوای گەورە و ڕوو بکەنە وڵات و مەنزڵ و ماڵی هەر دڵێکەوە نەفس و شەیتان و هەواو هەوەس لەو شوێنە بار دەکەن.

ژیانی (پێغەمبەران) و مەجلیسی ئەولیایانم دەنوسی، چونکە باسی بەسەرهات و فەرمایشتیان دەبێتە هۆی مەجلیس خۆشکردن و ڕوو کردنە چاکە و دووری لە خەراپە و سەوابی زۆری دواڕۆژ و فێربوونی زۆر زانیاری و هەرچەند لە سایەی خواوە لە سلێمانی لە ناو زۆر زانا و پیاوچاکاندا بووم و ڕێزو حورمەتم لە قەدەر خۆم زۆر زیاتر بوو. جێگا و ڕێگا و ماڵی خۆش و ئیمام و خەتیب بووم، بەڵام دوبارە هەر پێموابوو لە غەریبیم و ئەو فەرمایشتەی شێخی (سەعدی)م زۆر دەخوێندەوەکە فەرموویەتی : بەرد لە جێگای خۆی سەنگینە و بەزەییم بە حاجی قادر و نالی دا دەهاتەوەکە لە کوردستانەوە چووبوونە ئەستەنبوڵ و کەوتبونە وڵاتی غەریبی و نەمدەزانی کە قەزاو قەدەر لە ئاخری تەمەنمدا نزیک قوتبی شیمالیان بۆ دیاری کردووم و ئێستا کە ڕۆژی بیستی دوازدەی هەزارو نۆسەت و نەوەت و هەشتە لە وڵاتی فینلەندم و لە شاری هێلسنکی و لە قاتی هەشتی ئاپارتومانێکدا و لەبن پەنجەرەی ژوورەکەی خۆم دانیشتووم و دەڕوانمە ئەو بەحرە پان و بەرینە و دەڵێم : ئای خۆزگەم بەو بەردەی کە لە جێگای خۆی سەنگینە، بەڵام دوبارە دڵخۆشی خۆم بەوە دەدەمەوەکە خۆ هەموو کورەی زەوی ملکی خوایە و دیارە

ئیرادەی خواش لە سەر هەرچی بێ، ڕەد نابێتەوە و دەبێ بێتەدی. جا ئەو فەرمایشتەی حەزرەتی (عەلی)م هاتەوە یاد، کە فەرموویەتی: (رَوِّحُوا الْقلوبَ بِطرائِفِ الْحِكَمِ فَأنَّهاتَمِلُ كَما تَمِلُّ الأبدانُ).

واتە، ئەگەر هات و وەڕەز و بێتاقەت بوون، دڵی خۆتان بە قسە و باسی خۆش، خۆش بکەن، چونکە دڵ هیلاک و ماندوو دەبێ هەر وەکو جەستە، کە ماندوو دەبێ، بەڵام بە قسە و حیکایات و نەزیلەی خۆش ئیسراحەت دەکا و دێتەوە سەرخۆ. جا خۆ ئەگەر لەو دوور ولاتیە بە شتێکەوە خەریک نەبی هەر شێت دەبی.

گوێگرینە؛ هەرچەندە سەبارەت بە مەزاح و گێڕانەوەی قسەی خۆش و نوکتە بۆ پێکەنین زۆر شت گوتراوە، بەڵام لە لایەکی تریشەوە مەدحی کراوە. تەنانەت حەزرەت درووودی خوای لە سەربێ، چەند جار مەزاحی کردووە. بۆ نموونە دەڵێن: بە ئافرەتێکی گوت : فریای مێردەکەت بکەوە لە چاوانیدا سپیایەتی هەیە. ئافرەتەکە بەپەلە چووە ماڵ و بە مێردەکەی گوت: ئەوە چیت لێ قەوماوە ؟ (پێغەمبەر) فەرمووی: چاوی پیاوەکەت سپیایەتی تێدایە. مێردەکەی حاڵی بوو کە حەزرەت چی فەرمووە: پێکەنی و گوتی: ئافرەت ، حەزرەت ڕاستی فەرمووە: ئەوە شۆخی لەگەڵ کردوی؛ خۆ خەراپی نەفەرمووە چاوی هەموو کەس سپێنەی هەیە.

هەروەها دەڵێن: جارێک پیرێژنێک عەرزی دەکات و دەڵێ: بە سەدەقەت بم، دوعام بۆ بکە تا خوای گەورە عەفووم بکات. حەزرەت لە وەڵامیدا دەفەرمووێ: بۆ نەتزانیوەکە پیرێژن ناچنە بەهەشتێ؟ پیرێژن هاوار دەکا و خەریک دەبێ بگری؛ حەزرەت پێدەکەنی و دەفەرمووێ: ئایا ئەو ئایەتەت نەخوێندوتەوەکە خوای گەورە دەفەرمووێ:

(إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَاراً عُرُباً أَتْرَاباً)، واتە ئێمە ئافرەتان دەکەینەوە بە کچی چواردە ساڵ و هەموویان لە یەک تەمەندا دەبن، پیرێژن لەخۆشیان گەش بۆوە. دوبارە دەڵێن: یوحەننا و شەمعون دوو حەواری حەزرەتی (عیسا) بوون. یوحەننا عادەتی وابوو لە هەر مەجلیسێکدا بوایە خەڵکەکەی وەپێکەنین دەخست، بەڵام بەپێچەوانەی ئەو شەمعون بچوبایە ناو هەر کۆمەڵێکەوە، دەگریا و خەڵکەکەی وەگریان دەخست. جارێک شەمعون بە یوحەننا دەڵێ: بۆ ئەوەندە پێدەکەنی؟ دەڵێی لە هەموو شتێک بویتەوە. یوحەنناش لە وەڵامیدا دەڵێ: ئەی تۆ بۆ ئەوەندە دەگری دەڵێی لە ڕەحمەتی خوا نائومێد بوی. دەڵێن: لەوکاتەدا خوای گەورە وەحی کرد بۆ حەزرەتی عیسا و فەرمووی: یا عیسا پێیان بڵێ من خووی یوحەننام پێ باشترە لە گریانەکەی شەمعون. جا لەسەر ئەو پێوودانە هاتم

دەستم کرد بە گەڕان بە سەرخەرماناندا و لە خەرمانی هەر خاوەن جۆخینێک هێندێکم هێناو تێکەڵم کرد و ئەو کۆ خەرمان لۆغەی لێ پەیدابوو. بەڵام هەروەک دەزانن خەرمان لۆغە چاک و خەراپی تێکەڵە و ئەگەر چاوتان بە خەراپەکانی کەوت خەتای من مەگرن و لۆمەی خاوەن خەرمانەکان بکەن، کە چاک و خەراپ بۆ هەژاران تێکەڵ دەکەن.

بەڵام من بەرچاوتەنگ نیم و ئەوا خەرمان لۆغەکەم پێشکێش بە ئێوەی بەڕێز دەکەم تا بەشە باشەکانی بکەنە شەوچەلەی کۆڕەکانتان تا لە لایەک دڵتانی پێخۆش بکەن و لە لایەکی دیکەشەوە پەندی لێ وەرگرن و لەسەر خەرمانی خۆتان بەشی چاک بدەن بە برای هاووڵاتیتان و ئەگەر زۆر بەخیلیش نەبن، جارجار بە دوعای خێر یادی ئەو برا غەریبە دوور وڵاتەتان بکەنەوە و لە خەرمانی دوعاکانتان خەرمان لۆغەی بەش بدەن، خێرتان دەگاتێ.

محەممەدی شڵماشی

(ئەسکەندەر) کە دنیای داگیر دەکرد؛ زۆری هەوڵدا تا بە فێڵ قەڵاتێکی زۆر قایمی گرت و فەرمانیدا وێرانی بکەن. گوتیان: قوربان ! حەکیمێکی زۆرزان و دانای موشکیل گوشا و بە توانای تێدایە؛ گوتی: بچن بۆم بانگ بکەن. کە هات ئەوەندە ناشیرین بوو نەدەچۆ دڵانەوە و نەفرەتی لێ دەکرد. ئەسکەندەر کە تەماشای کرد گوتی: ئەوە چ وێنەیەکی بێ وێنەیە و چ شکڵێکی ترسێنەرە هەتە؟ زاناکە بە قسەی ئەسکەندەر تورە بوو؛ لە تورە بوونەکەیدا زۆر پێکەنی و گوتی:

تانە لەمن مەدە کە ناشیرینم

ئەی بەتاڵ لە فەزیلەت و ئینساف

لاشە وەک کالانە و گیا ن شەمشێر

ئەوەی دەکرێ بە شیرە نەک کالان

دوبارە گوتی ئەی ئەسکەندەر! ئەوەی کە خولقی لەگەڵ خەڵکدا خۆش نەبێ، ئەوە پێستی بەدەنی زیندانی ئەوە و لە وجودی خۆیدا ئەوەندە لە تەنگانە و نارەحەتیدایە کە زیندان لە چاو وی وەک سەیرانگایە. گوتی: ئینسانی ڕژد و بەخیل و حەسود هەمیشە لە ڕەنج و نارەحەتی دایە و لەگەڵ پەروەردگاری خۆیدا لە شەڕ دایە و هەرچی خوا بیدا بە خەڵک ئەو پێی ناخۆشە و ئەوەی بە نسیب ئەویش نەبێ دڵی پێوەیە. ئینسانی حەسود ڕەخنە لە کارەکانی خوا دەگرێ و کە شتێکی خەڵکیشی چاوپێکەوت دەڵێ: بۆچی خوا داویەتی بەو و نەیداوە بەمن؟

ئەسکەندەر هەر گوێی بۆ ڕاگرتبوو. دوبارە کابرا گوتی: ئینسانی عاقڵ و سەخی ماڵی دنیای بۆ پیاوەتی دەوێ؛ بەڵام ئینسانی بێ عەقڵ و بەخیل بۆ واریسانی کۆ دەکاتەوە. گوتی: ئەگەر پیاوی گەورە لەگەڵ منداڵان گاڵتە بکات، ئەوە ئابڕوی خۆی دەبا و تۆزی بێ نرخی بەخۆیدا دەکا و ئەوەی لەگەڵ ژێردەستانی خۆیدا چنگە پەپۆ بکا، ئەوە بە پێڵاوی دەسەڵاتداران دەخرێتە ژێرپێ. ئەسکەندەر کە گوێ و هۆشی لەو پەند و حیکمەتانە پڕ بوو، کابرای خەڵات کرد و دەستی لە وێرانکردنی شارەکەش هەڵگرت. جا ئەوەیە کە دەڵێ: عەقڵ و زانیاری فریای خاوەن عەقڵ و

خەلکیش دەکەوێ.

*****

ڕۆژێک (ئەسمەعی) لەسەر سفرەی هارونەڕەشید حازر بوو؛ باسی پالوودەیان کرد. ئەسمەعی گوتی: زۆر عەرەبی دەشتەکی هەن کە پالوودەیان نەدیوە و نایناسن. هارونەڕەشید گوتی: لەسەر ئەو قسەی خۆت بەلگەیەکم بۆ بێنەوە، دەنا وانییە. بەڕێکەوت ڕۆژێک هارونەڕەشید چوو بۆ ڕاوێ و ئەسمەعیشی لەگەڵ بوو. دیتیان عەرەبێک لە دوورەوە دێ، هارونەڕەشید بە ئەسمەعی گوت: بچۆ بیهێنە بۆ لام، ئەسمەعی چوو بۆ لای کابرا و گوتی: کاکە! ئەمیری موسولمانان داوات دەکا، وەرە بچین بۆ لای، کابرا گوتی: بۆچی ئەوە ئەمیری موسولمانانە و موسولمان دەبێ ئەمیریان هەبێ؟ ئەسمەعی گوتی: بەڵێ. کابرا گوتی: ئەمن ئیمانم پێ نیە؛ ئەسمەعی تورە بوو جنێوی پێدا و گوتی: (یاولدُالزّنا). کابرا بە بیستنی ئەو جنێوانە تورە بوو و ئێخەی ئەسمەعی گرت و ئامبازی بوو. ئەسمەعی دوبارە دەستی کردەوە بە جنێو پێدانی. هارونەڕەشیدیش هەر سەیری دەکردن و پێدەکەنی. لە پاشان کابرا هات بۆلای هارونەڕەشید و گوتی: ئەی ئەمیری موسولمانان!

حەقم لەو پیاوەی خۆت بستێنە جنێوی پێدام. هارونەڕەشید گوتی: باشە تۆ دوو درەمی بدەیێ. عەرەبەکە تورە بوو گوتی: (سوبحانەاللە) جنێویشی پێداوم و دەبێ دوو درەمیشی بدەمێ؟ هارونەڕەشید گوتی: بەڵێ حوکمی ئێمە ئاوایە. کابرا لەسەرخۆ ڕووی کردە ئەسمەعی و گوتی: (یاابنَ الزّانِیَین)! واتە ئەی کوڕی دوو زیناکەران. گوتی: دەبڕۆ بە حوکمی ئەمیری موسولمانان چواردرەمم بۆ بێنە. هارونەڕەشید ئەوەندە پێکەنی بەپشتدا کەوت؛ لە پاشان کابرایان لەگەڵ خۆیاندا هێنایەوە بۆ قەسری هارونەڕەشید؛ کە چاوی بەو عەزەمەت و شەوکەتە کەوت و مەجلیسی هارونەڕەشیدی دی، بەلایەوە زۆر گەورە بوو؛ هاتە پێشەوە و گوتی: (السّلامُ علیکَ یااللّە)؛ هارونەڕەشید گوتی: ئەوە دەڵێی چی؟ بێدەنگ بە. کابرا گوتی: (السّلامُ علیکَ یانبیَّ اللّە). گوتیان: بێدەنگ بە ماڵ نەوێران ئەوە دەڵێی چی؟ ئەوە ئەمیری موسولمانانە. ئنجا گوتی: (السّلامُ علیکَ یااُمیرَالمومنین). هارونەڕەشید گوتی: (وعلیکَ السّلام). لەپاشان دایاننا و سفرەیان ڕاخست و ئەنواعی تعامیان خوارد. لەپاشان پالوودەیان هێنا. ئەسمەعی گوتی: ئومێدەوارم کە نەزانێ پالودە چییە؛ هارونەڕەشید گوتی: ئەگەر نەیزانی کیسەیەکت دراو دەدەمێ. هەرکە عەرەبەکە دەستی کرد بە پالودە خواردن؛ وا دیاربوو کە قەتی نەخوارد بوو

هارونەڕەشید لێی پرسی: ئەوە چیە دەخۆی؟ گوتی: سوێنید بەو خوایەی کە تۆی کردوە بە خەلیفە، نازانم چیە، بەڵام خوای گەورە لە قورئاندا دەڵێ: (وَفاكِهَةٌ ونَخْلٌ وَ رُمّانٌ) میوە و خورما لە لای ئێمە هەیە؛ لام وایە ئەوە ڕومانەیە، واتە هەنارە. ئەسمەعی گوتی: ئەی ئەمیری موسوڵمانان! ئێستا دوو کیسەت لەسەر واجبە؛ چونکە ئەو هەروەک نازانێ پالوده چیە ؛ نازان ڕومانیش چیە، هارونەڕەشید ئەمری کرد دوو کیسەیان دایە. ئەسمەعی و کابرای عەرەبیشی خەڵات کرد.

*****

کابرایەک بە(بالولی) گوت : بالول ! شێتەکانی شاری (بەسرا)م بۆ حیساب کە؛ بالول لە وەلامدا گوتی: ئەوە بەکەس ناکرێ؛ چونکە ئەوەندە زۆرن لە حیساب نایەن. ئەگەر دەتەوێ عاقڵەکانت بۆ حیساب کەم؛ چونکە ئەوان لە چەند کەس زیاترنین.

*****

پیاوێک خەریک بوو نامەیەکی بۆ یەکێک لە دۆستە خۆشەویستەکانی دەنوسی؛ یەکێکی لە تەنیشت دانیشتبو؛ بە دزیەوە تیلەی چاوی دەدایە و نامەکەی دەخوێندەوە. خاوەن نامەکە زۆری پێ ناخۆش بوو؛ لە نامەکەدا نوسی: ئەگەر دزێکم لە تەنیشت دانەنیشتایە و نامەکەی نەخوێندایەوە هەموو نهێنییەکی خۆم بۆ دەنوسی. کابرای تەنیشتی گوتی، گەورەم بەخوا نامەی تۆم تەماشا نەکردووە و نەم خوێندۆتەوە خاوەن نامەکە گوتی: ئەی بێ عەقڵ! ئەی ئەوەی کە دەیڵێی لە کوێت زانی؟

*****

سەرخۆشێک لە ماڵ هاتەدەرەوە. لە ڕێگادا کەوت و ڕشایەوە و دەموليوی خۆی پیسکرد؛ سەگێک هات دەمولێوی لستەوە؛ کابرا وایزانی ئینسانە پاکی دەکاتەوە؛ دەستی کرد بە دوعاکردن و گوتی: یاخوا خوای گەورە کوڕ و کوڕەزاکانت بکاتە خزمەتکارت، لەپاشان سەگەکە قاچی بەرز کردەوە و پێی هەڵمیزت؛ کابرا گوتی: ئەی ئافەرین گەورەم بۆ پیاوەتیت کە ئاوی گەرمت هێنا و دەم و چاوت پێ شتم.

*****

(جۆلا)یەک ئامانەتیەکی لە لای(مەلا)یەک دانا و پاش ماوەیەک جۆلا چوو وەریگریتەوە. لەوکاتەدا(مەلا) دەرسی بە فەقێکان دەگوت؛ جۆلا سلاوی کرد و گوتی: قوربان ! هاتووم بۆ ئامانەتیەکە؛ مەلا گوتی: سەبر بگرە با لە دەرسەکە وەبم؛ جۆلا دانیشت. دەرسەکە زۆر درێژەی کێشا. مەلا کاتی دەرس گوتن عادەتی بوو، سەری دەجولاند. جۆلا وایزانی کە دەرس گوتنەوە هەر سەر جولانەوەیە؛

گوتی: مامۆستا زۆر بەپەلەم ؛ هەستە من بکە بە وەکیل تا دەچی بۆ ماڵ و ئامانەتییەکەم بۆ دێنی ئەمن لەباتی جەنابت دەرسەکەت دەڵێمەوە و سەر رادەوەشێنم. مەلا دەستی کرد بە پێکەنین و چوو ئامانەتییەکەی بۆ هێناوە.

*****

(کوێر)ێک لە شەوێکی تاریکدا چرایەکی بەدەستەوە بوو؛ گۆزەیەکی لە سەرشانی نابوو بە ڕێگادا دەڕۆیی. کابرایەک تووشی بوو گوتی: ئەی کوێری بێ عەقڵ ! خۆ شەو و ڕۆژ بەلای تووە وەک یەکە؛ ڕووناکی و تاریکی لەپێش چاوی تۆ فەرقیان نیە؛ ئەو چرایەت بۆ بەدەستەوە گرتووە؟ کوێرە پێکەنی و گوتی: کەرە؛ خۆ ئەو چرایەم لەبەر ئەوە هەڵنەگرتووە تا ڕێگای پێ ببینم؛ بەڵکو لەبەر خاتری بێ عەقڵێکی وەک تۆم هەڵگرتووە تا خۆم لێ نەدەی و گۆزەکەم لێ نەشکێنی.

*****

(عەمرو لەیس) تەماشای کرد لەشکرچییەک سواری ئەسپێکی زۆر لاواز بووە ؛ زۆری پێ ناخۆش بوو گوتی؛ لەعنەت لە لەشکرچیەکانی من؛ چونکە هەر پووڵ و پارەیەکی دامنێ قوزی ژنەکانیان پێ قەڵەو کرد و وەلاغەکانیان لە برسان تواندنەوە. کابرا گوێ لێ بوو و گوتی: بەخوا ئەی ئەمیر! ئەگەر بە دیقەت تەماشای ئی ژنەکەی من بکەی لە کەفەڵی ئەسپەکەم لاوازترە. (عەمرو لەیس) بەو قسەیە زۆر پێکەنی و کابرای خەڵات کرد و گوتی: برۆ هەر دوو ماینەکانت قەڵەو بکە.

*****

زانایەکی ڕەنگ و ڕوو ناشیرین دەڵێ: ڕۆژێک لەگەڵ دۆستێک لە سەر ڕێگایەک ڕاوەستابووین و قسەمان دەکرد؛ ژنێک بەوێدا هات و لە ڕووبەڕووی ئێمە ڕاوەستا و تەماشای منی دەکرد؛ کاتێ تەماشا کردنەکەی لە ئەندازە تێپەڕی بە غولامەکەم گوت: بچۆ لەو ژنە بپرسە داخوا بۆ وا لەمن دەڕوانی و چ کارێکی هەیە. غولامەکە چوو بۆلای و هاتەوە و گوتی، دەڵێ:

چاوم گوناحێکی گەورەی کردبوو؛ دەمویست لە تۆڵەی ئەو گوناحەیدا سزای بدەم ؛ هیچ عەزابێکم لەوە باشتر نەدی کە بە تەماشاکردنی ئەو پیاوە ناشیرینە تۆڵەی لێ بکەمەوە.

*****

جاحیز) دەڵێی: قەت ئەوەندە خۆم بە خەجاڵەت نەدیوەکە ڕۆژێک ئافرەتێک هات و پیلی منی گرت و بردمی بۆلای پەیکەرتاشێک؛ زۆرم بەلاوە سەیربوو؛ لە وەستاکەم پرسی: ئەرێ ئەو ژنە بۆچی منی هێنا بۆلای تۆ؟ لە وەلامدا گوتی: ئەو ژنە بەمنی

گوتبوو کە وێنەیەکی لە سەر شکڵی شەیتان بۆ ساز بەم ؛ پێم گوت: من نازانم وێنەی شەیتان چۆنە؛ ئەویش تۆی هێنا و گوتی: وەک ئەو پیاوەیە.

*****

کابرایەکی ناشیرین چوو بۆلای دوکتۆر و گوتی: جەنابی دوکتۆر ! زۆر نارەحەتم. دومەڵێکم لە ناشیرینترین جێگا هاتووە؛ دوکتۆر تەماشای کابرای کرد و گوتی: درۆ دەکەی؛ ئەوە نیە دەموچاوت دەبینم کە هیچ دومەڵی پێوە نیە.

*****

کابرایەکی لووت زل چووبووە خوازبێنی ئافرەتێک و زۆری تەعریفی خۆی کرد و گوتی: من پیاوێکی سووک وبێ عەقڵ نیم و لە بەرامبەر ناخۆشی و نارەحەتیاندا زۆر خۆم رادەگرم . ژنەکە گوتی: ڕاست دەکەی؛ ئەگەر ئەوەندە خۆڕاگر نەبویتایە چل ساڵ نەتدەتوانی ئەو لووتە زلەت هەڵگری.

*****

(مەعاویە) و(عەقیلی) کوڕی (ئەبوتالیب) بەینیان زۆرخۆش بوو. ڕۆژێک پێکەوە دادەنیشن. مەعاویە دەڵێ، ئەی خەڵکینە! ئەو ئایەتەتان بیستووەکە خوای گەورە لە قورئاندا دەفەرمووێ: (تَبّتْ يداأبِى لَهَبٍ وَ تَبَّ) ؟ گوتیان: بەڵێ، مەعاویە گوتی: دە ئەبولەهەب مامی ئەو (عەقیلە)یە. ئنجا عەقیل گوتی: ئەی ئەهلی شام ! ئەی ئەو ئایەتەتان بیستووەکە خوای گەورە هەر لەو سورەتەدا دەفەرمووێ: (وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبْ)؟ گوتیان: بەڵێ بیستومانە. (عەقیل) گوتی: دە ئەو ژنە پوری (مەعاویە)یە.

*****

(سەید)ێک لەگەڵ پیاوێک بە شەڕ هات و پەلاماری یەکتریاندا؛ سەیدەکە بە کابرای گوت: تۆ چۆن جنێو بەمن دەدەی؟ تۆ لە سەرت واجبە کە لە هەموو نوێژێکدا سڵاوەتم لە سەر لێ بدەی و بڵێی (اللهم صَلّ علىُ محمّدٍ و على آلِ محمّد). کابرا گوتی: ئاخر لەگەڵیدا دەڵێیم: (من الطيبين الطاهرين) و تۆ لەوان نی.

*****

یەکێک لە خەلیفەکانی بەغدا؛ کە ڕۆژێک عەرەبێکی دەشتەکی میوان بوو نانی لەگەڵ دەخوارد؛ لە وەختی پارو بردنی عەرەبەکە بۆ دەمی؛ خەلیفە گوتی: کاکە ! ئەو مووە لە پاروەکەت بکەوە ؛ عەرەبەکە تورە بوو و گوتی: لە سەر سفرەی کەسێک کە ئەوەندە چاوی لە پاروەکانت بێ و مووی پێوە ببینێ، نابێ نان بخۆی؛ دەستی لە خواردن هەڵگرت و سوێندی خوارد کە جارێکی دیکە قەت لە سەر سفرەی خەلیفە نان نەخوا و هەستا و ڕۆیی.

*****

کۆمەڵێک دانیشتبوون قسەی خۆشیان دەکردن؛ هاتنە سەر باسی پیاوەتی و ناپیاوی. یەکێک لە ناویاندا گوتی: کورە ئەوە دەڵێن چی؟ بەلای منەوە ئەوەی دوو چاوی کوێر و نابینابێ، ئەوە نیوە پیاوە و ئەوەی سواری کەشتی نەبووبێ و بە دەریادا نەگەڕابێ ئەوە نیوە پیاوە و ئەوەی ژنی جوانی لە ماڵەوە نەبێ ئەوە نیوە پیاوە.

کوێرێک لە ناویاندا بوو بە سەر کابرایدا نەڕاند و گوتی: ئەرێ برادەری ناعەزیز! خۆ تۆ هیچت بۆمن تێدا نەهێشتەوە؛ خۆ من لەو سێ یانە هیچکامیانم نیە؛ مەعنای وایە کە من بە نیوە مەردیش حیساب نیم.

*****

ڕۆژێک (بالوول) چووە مەجلیسی هارونەڕەشید. یەکێک لە وەزیرەکان گوتی: ئەی بالوول ! مـوژدە بێ لە تۆ کـە ئەمـیری مـوسـوڵمـانان تۆی کـردووە بە گـەورە و سەرداری مەیمون و بەرازان. باڵوول لە سەرەخۆ گوتی جا کەوایە لەورۆ بە دواوە هەرچی گوتم بە قسەم بکە و لە فەرمانی من دەرمەچۆ ؛ چونکە تۆ یەکێک دەبی لە ڕەعیەت و ژێردەستەکانم.

*****

گەدایەک چوو لە دەرگای ماڵێکی داو داوای شتێکی کرد؛ خاوەن ماڵەکە نەهاتە دەر و لە ژوورەوەڕا گوتی: کاکە ببورە خانم لە ماڵ نیە. سواڵکەرەکە گوتی جاخۆ ئەمن پاروە نانێکم دەوێ؛ خۆ نەهاتووم بەزۆری خانمێ بگێم.

*****

دە ڵێن: لە مامۆستای قوتابخانەیەکیان پرسی: تۆ گەورەتری یان براکەت؟ مامۆستا لە وەڵامدا گوتی: من گەورەترم ؛ بەڵام ئەگەر ساڵێکی دی بەسەر تەمەنیدا تێپەڕێ بەقەد منی لێدێ.

*****

نەخۆشێک لە گیاندانـدا بوو؛ کابرایەک بۆنی دەمی زۆر ناخۆش بوو، چوبووە بن سەری و دەمی دەبردە بن گوێی نەخۆشەکە و شادە و ئیمانی پێ دێنا و هەناسەی لە دم و گوێیانی دەکرد؛ هەرچەندە نەخۆشەکە ڕووی خۆی وەردەگێڕا ئەو زیاتر دەچووە پێشەوە و دەمی لێ نزیک دەکردەوە. کابرای نەخۆش کە تێنی بۆ هات و زانی لێی دوور ناکەوێتەوە، پێی گوت: ئەرێ کاکە ! لێم دەگەڕێی کە بە پاک و خاوێنی بمرم؛ یان دەتەوێ زۆر بە پیسی بمرم ؛ دە لێم دوورەکەوە با بەدەری

خۆمەوە بمرم.

*****

بە پشتکۆمێکیان گوت : ئارەزوت ئەوەیە کە خواوەندی گەورە وەک خەڵکی دی پشتت ڕاست وەکا؛ یان پشتی خەڵکی دیش وەک پشتی تۆ کۆم وەکا؟ پشتکۆم لە وەڵامدا گوتی: ئارەزوم ئەوەیە، هەموان وەک من لێ بکا؛ تا بەو چاوەی کە ئەوان پێیان لە من دەڕوانی منیش بەو چاوە تەماشیان بکەمەوە.

*****

ژنێک لە دەست مێردەکەی چووە لای قازی شکایەتی کرد و گوتی: جەنابی قازی! ئەو پیاوە تاوێک لێم ناگەڕێ ئاسودە بم؛ بە دزی و ئاشکرا و لەکاتی نوێژ و وەختی هەویر شێلاندا ؛ لە وەختی نان کردندا و ئەو کاتەش کە بەڕۆژوم؛ هەر داوام لێ دەکا.

مێردەکەی گوتی: جەنابی قازی ! من ئەو ژنەم هەر بۆوەی هێناوە. ژنەکە گوتی: جەنابی قازی! تۆ لەبەر ڕەزای خوا شتێک دیاری بکە تا لە شەو و ڕۆژێکدا چەند جارم بێتەلا؛ تابزانم و خۆمی بۆ حازر بکەم. قازی گوتی: (دە) جار باشە ؟ ژنەکە گوتی تاقەتی ئەوەندەم نیە. قازی گوتی (نۆ) جار باشە ؟ ژنە گوتی ئەوەندەش ناتوانم. هەروەها پێداهاتنە خوارێ تا هاتنە سەر (پێنج) جار. ژنەکە گوتی تاقەتی ئەوەندەشم نیە. قازی گوتی ئەی ماڵ نەوێران وادیارە ناتەوێ ئەو پیاوە هەژارە بەهەرەیەکی دەست کەوێ. ژنەکە گوتی، دەباشە جەنابی قازی لەبەر خاتری جەنابت بە (پێنج) جارەکە ڕازیم. مێردەکەی گوتی: باشە، بەڵام جەنابی قازی ! پێی بڵێ با یەکێک بکا بە کەفیلی خۆی. ژنەکە گوتی: زۆرباشە با قازی کەفیلم بێ، خۆ لەو باشتر دەست ناکەوێ. قازی تورە بوو و گوتی: قاحبە دەتەوێ خۆت ڕزگار کەی و من تووش بکەی، هەستە لاچووە لەبەر چاوانم، لەعنەتی خوات لێ بێ.

*****

کابرایەک بەئارەزوی خۆی سەردەمی گەنجایەتی خۆی بردبووە سەر و تاقەت و توانای لێبڕابوو. کەنیزەکێکی کڕی و شەوێ وەختی نوستن دەباوەشی خۆی گرت و دەستی کرد بە ماچ کردن و خۆ پێوەنان و یاری لەگەڵ کردنی. هەرچەند کردی ئالەتەکەی یارمەتی نەدا. بە کەنیزەکەکەی گوت: تکات لێ دەکەم پیاوەتیم لەگەڵ بکە و دەستی یارمەتیم بۆ درێژ بکە و بە دڵ. دەستێکی پێدا بێنە با ئەو نوستووە وەخەبەر بێ و ئەو مردووە زیندو بێتەوە، چونکە هەودای خاو تا بەدەست بای نەدەی و گرژی نەکەی بە کونی سوژن و دەرزیدا ناڕوا. کەنیزەکەکە هەرچەند دەستی

پێداهێنا و ئەمدیو ئەودیوی پێکرد فائیدەی نەبوو. گوێیان لێ بوو بەدزی کابرا دەیگوت: ئالەتی پیاوی پیر ناگاتە مەنزل، وەک لاشەی ولاغێکی کز وایە، ئەگەر بەزۆری دەستیش لە جێگای خۆی ڕاستی وەکەی، کە دەستت لێ بەردا دوبارە بەلادا دێتەوە.

*****

کابرایەک (دە) دردمی لە سەر (جاحیز) بوو، چوو لە لای قازی شکایەتی لێکرد و گوتی: جەنابی قازی (دە) دردمم لە سەریەتی و نامداتەوە. قازی گوتی: شاهیدت هەیە؟ کابرا گوتی: شاهیدم نیە. قازی گوتی باشە سوێندی دەدەم، کابرا گوتی: جەنابی قازی سوێندی چی دەدەی؛ ڕۆژێ هەزار سوێندان بە درۆ دەخوا باوەڕی پێناکەم (جاحیز) گوتی: جەنابی قازی، لە مزگەوتی گەڕەکەکەمان مەلایەکی زۆر لە خوا ترس و ڕاستگۆ و پیاوچاک هەیە، بانگی کە با ئەو لەباتی من سوێندی بۆ بخوا تا دڵی ئاسودە بێ.

*****

عەرەبێک وشترەکەی ون بوو، سوێندی خوارد و گوتی: ئەگەر وەیبینم بە درهەمێکی دەفرۆشم، بەڵام کە وشترەکەی دیتەوە لە سوێندەکەی پەشیمان بۆوە و هات (زەنگولەیەکی) بە ملی وشترەکەی هەڵاوەسی و جارپیدا کێ ئەو وشترەم لێ دەکڕێ، بە درهەمێک و زەنگولەکەی بە (سەت) درهەم، بەڵام بە سەریەکەوە نەبێ نایاندەم. کابرایەک گوتی، ئەو وشترە چەندە هەرزان بوو، ئەگەر ئەو زەنگولەی لە ملدا نەبوایە.

*****

دوکتۆرێکیان دەدی کە هەرکاتێک بەلای گۆڕستانی شارەکەیاندا دەڕۆی پارچە قوماشێکی بەسەر چاوی خۆی دادەدا. ڕۆژێک لێیان پرسی: ئەرێ جەنابی دوکتۆر! ئەوە بۆ هەتا بەلای گۆڕستاندا دەڕۆی سەروچاوی خۆت دادەپۆشی؟ لە وەڵامدا گوتی، ئاخر شەرم لە مردوەکانی ئەو گۆڕستانە دەکەم و زۆر شەرمەزاریانم، چونکە بەلای هەر کامێکیاندا دەچم، دەبینم زەبری منی وێ کەتووە و بە دەرمانی من مردووە.

*****

شێخی (جامی) دەڵێ: ڕۆژێک لە وەرزی بەهاردا لەگەڵ کۆمەڵێک لە دۆستان بەهەوای گەشت و تەماشای سەحرا و دەشت لە شار چوینە دەری و لە جێیەکی زۆرخۆش و بە سەفا دانیشتین و سفرەمان ڕاخست نان بخۆین. سەگێک لە

دوورەوە چاوی لێ بوو. خۆی گەیاندە لامان، یەکێک لە هاورێکان بەردێکی هەڵگرت و وەک پاروە نان بۆ سەگەکەی هاویشت، سەگەکە پەلاماری دا و بۆنی پێوەکرد و بەپەلە بە رێگای خۆیدا گەڕایەوە، هەرچەند بانگمان کرد ئاوڕووی نەدایەوە، زۆرمان لا سەیر بوو. یەکێک لە دۆستان گوتی: کوڕینە! دەزانن ئەو سەگە چی گوت؟ گوتمان نازانین، گوتی: دڵی: ئەو بەد بەختانە لەبەر بەخیلی و سەقیلی و ڕژدی خۆیان لەبرسان بەردان دەخۆن. جا چ چاوەڕوانێکم لە سفرەی ئەوان بێ.

*****

دەڵێن: بە کوڕێکیان گوت: پێتخۆشە باوکت بمرێ؟ لە وەڵامدا گوتی نا، بەڵام پێمخۆشە بیکوژن، تا هەروەک میراتەکەی دەگرم، خوێنیشی بستێنم.

*****

دەڵێن: ئافرەتێکی زۆر جوان بە ڕێگایەکدا دەڕۆیشت. پیاوێک چاوی پێکەوت و وەدوای کەوت، ژنە کە زانی وەدواوی کەوتووە، ئاوڕی دایەوە و گوتی: کاکە! ئەوەی مێردەکەم لەگەڵمدا دەیکات، ئەوەت دەوێ؟ کابرا گوتی: بەڵێ! بەقوربانیشت دەبم، ژنەکە گوتی، دە لێرە دانیشە ئێستا مێردەکەم دێ، ئەوەی لەگەڵ منی دەکا لەگەڵ تۆشی دەکات، غەمت نەبێ.

*****

شاعیرێک شیعرێکی بۆ زانایەک خوێندەوە و لە مەدحی شیعرەکەیدا گوتی: قوربان! ئەو شیعرەم لە سەر پێشاو داناوە، دەنا شیعری زۆر لەوە جوانتر دەڵێم. زاناکە پێکەنی و گوتی: ڕاست دەکەی، چونکە شیعرەکەت ئێستاش بۆنی سەر پێشاوی لێ دێ.

*****

(واعیزێک) لە سەر مینبەر شیعرێکی زۆر بێتامی خوێندەوە و لە مەدحیدا گوتی: ئەو شیعرەم لە نوێژێدا داناوە. شێخی (جامی) دەڵێ: بیستم کە یەکێک لە دانیشتوانی کۆڕەکە دەیگوت: ئەگەر شیعرێک لە نوێژدا گوترابێ و ئاوا بێتام و بێمەزە بێ، دەبێ نوێژەکە چ تام و مەزەیەکی بووبێ؟

خوێنەری بەڕێز ! لێرەدا چەند حیکایات دەگێڕمەوە کە شێخی (جامی) لە (ڕەوزەی) هەشتدا لە بەهارستانەکەیدا لە زمانی بێ زمانانەوە دەیان گێڕێتەوە، کە زانایان و نوکتە زانان دایان ناون تا لەبەر ئەوەی کە سەرنج ڕاکێشن سودیان لێ وەرگرن.

دە لێ: (ڕێوی)یێک لەگەڵ (گورگ)ێک بوو بە هاوڕێ و لافی دۆستایەتی لێدەدا. ڕێوی و گورگ بەلای باغێکدا تێپەڕین، دەرگای باغەکە زۆر قایم بوو. دیوار و پەرژینەکەشی زۆر دڕکاوی بوو. بە هەر(چوار) دەوریدا گەڕان تا کەلێنێکیان دیتەوە. ڕێوی بەتاقی کردەوە و زانی کە خۆی زۆر بەئاسانی دەتوانی پێیدا بچێتە ژوور و بێتەوە دەر، بەلام بۆ گورگ زۆر تەنگە بەرە. مام ڕێوی زۆر بەئاسانی چووە ناو باغەکە، بەلام گورگ بەزەحمەت تێوە چوو. کاتێ چاویان بە ترێی جۆراوجۆر و میوەی ڕەنگاوڕەنگ کەوت، ڕێوی زۆر زیرەکانە بیری لە چوونە دەرەوە کردەوە و کەمی خوارد، بەلام گورگ هەتا توانی خواردی. لە ناکاو باغەوان پێی زانی و تێلایەکی بەدەستەوە گرت و بۆیان هات. ڕێوی چونکە کەمی خوارد بوو، بەئاسانی بە کەلێنەکەدا دەرچوو، بەلام گورگی ورگ زل ئەوەندەی خواردبوو لە کەلێنەکەوە نەچوو و تێگیرا و باغەوان گەیشتە سەری و ئەوەندەی لێ دا بە نەمر نەژی و برینداری ڕزگاری بوو.

*****

دەلێ: (دوپشک)ێک ژاری کوشندەی لە کلک دا و تیری خەیانەتی لە کەوانی خوو تەبیعەتی دابوو، نیازی سەفەری کرد و ڕۆیشت تا گەیشتە سەر ڕووبارێکی قووڵ و پان و بەرین. دوپشک بە دیتنی ئاوەکە داماو ڕەق ڕاوەستا. نە توانای هەبوو لە ئاوەکە وەپەڕێ، نە دەگەڕایەوە. (کیسەڵێک) لە دوورەوە چاوی لێ بوو، زانی دوپشک ناتوانێ لە ڕووبارەکە بپەڕێتەوە. بەزەیی پێداهات و لێی نزیک بووەوە و سواری پشتی خۆی کرد و چووە ناو ئاوەکە و کەوتە مەلە کردن و ویستی لە ئاوەکە بیپەڕێنێتەوە. کاتی مەلە کردن گوێی لە چزە و دەنگێک بوو، زانی کە دوپشک شتێکی دەپشتێ ڕۆ دەکا. ڕوی کردە دوپشکەکە و گوتی: ئەو دەنگە چیە؟ دوپشک وەلامی دایەوە و گوتی: ئەوە دەنکی پێوەدانی منە کە بە پشتی تووە دەدەم و هەرچەند دەزانم کار لە پشتی تۆ ناکا، بەلام ناتوانم دەست لە خووڕەوشتی خۆم هەلگرم. کیسەڵ لەبەر خۆیەوە گوتی، هیچ لەوە چاکتر نیە، کە ئەو بەدخووە لە کۆڵ ئەو خووڕەوشتەی بکەمەوە و چاکان لە دەست پێوەدانی ئەو بێ ئەخلاقە ڕزگار بکەم. خۆی بن ئاو کرد و دوپشک ئاو بردی و کەس نەیزانی چی لێهات.

*****

دەلێ: (مشک)ێک ماوەی چەند ساڵێک لە دوکانی بە قاڵێکدا بوو. تێرو پڕی لە نوقڵ و دانەوێلە و میوەی تەڕ و وشکی دوکانەکەی دەخوارد و بە ئارەزوی خۆی ڕای دەبوارد. کابرای بەقاڵیش دەیزانی، بەلام چاوپۆشی لێ دەکرد و گوێی نەدەدایە

تارۆژێک هەروەک پێشینیان گوتویانە: سپلەی پینەزان کە سگی تێر بوو ناترسی و لە هەزار شەڕ و خەراپە ناسلەمێتەوە. مشکی سپلەش تەماعی دە هەمبانەی پارەی کابرای بەقاڵ کرد و چوو هەمبانەکەی کون کرد و هەر پووڵ و پارەیەکی تێیدابوو، بردی و چوو لە کونەکەی خۆیدا شاردییەوە.

ڕۆژێک کابرا پێویستی بە پارە هەبوو، دەستی دە هەمبانە ڕۆکرد، پارە بێنێتە دەرێ، بەڵام هیچی تێدا نەمابوو، دەتگوت کیسەی موفلیسانە و سگی لە برسان مردووان. کە تەماشای کرد کون کراوە، زانی ئەوە کاری مشکەکەیە، وەک پشیلە خۆی بۆ مەڵۆسدا و مشکەکەی گرت و هەودا دەزوێکی دەلاقی خست و بۆی شل کرد تاچووە ناو کونەکەیەوە. کابرای بەقاڵ بە ئەندازەی درێژی پەتەکە زانی قووڵ و درێژی کونەکە چەندە و ماڵی مشکەکە لە کوێ یە. بەدوا پەتەکەدا هەڵیکەند و وەدوای کەوت تاچووە سەر ژوور و هێلانەکەی. کە تەماشای کرد، دەتگوت دوکانی پارە گۆڕینەوەدیە، زەرد و سور بەسەریەکدا ڕژاوە و دینار و درهەم تێکەڵاو کراوە. پارەکەی خۆی هەڵگرتەوە و مشکی هێنایە دەرەوە و خستی یە بەر چنگی پشیلەیەکەوە، تا بە سزای خۆی بگەیەنێ و تۆڵەی خراپەی خۆی ببینێ.

*****

دەڵێ: (ڕێوی)یێک ڕاوەستابوو، بەچاوی سەرنجدانەوە ددیروانییە لای ڕاست و چەپی خۆی. تەماشای کرد لە دووردوە تارماییەکی ڕەش وددەر کەوت. کە نزیک بووە. دیتی (گورگ)ێکی درندە و (سەگ)ێکی گەورە وەک دو دۆست و هاوڕێی ڕاستەقینەی گیان گیانی پێکەوە دێن، نە گورگ بیر لەوە دەکاتەوە سەگ خیانەتی پێ بکا و نە سەگ بەخەیاڵیدا دێ گورگ تووشی مەیسیبەتێکی بکا. ڕێوی بەپیلیانەوە چوو، سلاوی لێکردن و وەزیفەی ئیحتیرامی بەجێهێنا و گوتی: حەمد بۆ خوا کە ڕقێ کۆنتان بەخۆشەویستی تازە گۆڕیوەتەوە و دوژمنایەتی قەدیمتان وەلا ناوە و بوونە دۆست. زۆرم پێخۆشە بزانم کە سەبەب و هۆی ئەو دۆستایەتیەتان چیە و کێ بوو بەهۆی ئەو نیەتە پاکەتان؟ سەگ گوتی، سەبەب و هۆی دۆستایەتی ئێمە شوانە؛

چونکە ئێستا شوان دوژمنی هەردوکمانە. گوتی: دوژمنایەتی گورگ و (شوان) پێویستی بە باسی ئێمە نیە، چونکە هەموو کەس دەزانی ئەو دوانە لە قەدیمەوە دوژمنی یەکترن. هۆی دوژمنایەتی منیش ئەوە بوو، دوێنێ ئەو گورگەی کە ئەمڕۆ بووەتە ڕەفیق و هاوڕێم، پەلاماری مێگەلەکەی ئێمەی دا و مەڕێکی فڕاند. منیش هەروەک عادەتی هەمیشەیی خۆم بووە، دوای کەوتم تا مەڕەکەی لێ وەستێنم: بەڵام

نەیگەیشتمێ، کاتێ گەڕامەوە، شوانەکە دارێکی لێ بەدەستەوە گرتم و لە خۆڕا دەستی کرد بە لێدانم. منیش لەداخان پەیوەندیم لەگەڵ بڕی و هاتم بوومە دۆستی کۆنە دوژمنی شوانەکە.

*****

دەڵێ: بە (ڕێوی)یەکیان گوت: دەتوانی هەواڵێک بۆ (سەگە)کانی ئاوایی بەری و لە پاداشتیدا (سەت) دینار وەرگری؟ ڕێوی لە وەلامدا گوتی: بەخوا کرێیەکی زۆرە، بەلام خەتەری گیانی زۆری تێدایە.

*****

دەڵێ: (وشتر)ێک لە دەشتێک دەلەوەڕا و لە دڕک و داڵی ئەو دەشتە خۆی تێر دەکرد. ڕۆژێک ڕۆیی تا گەیشتە بن دار موغەیلانێک، لەق و پۆی دارەکە وەک زولفی لاوان لێک هالا بوون و وەک ڕووی مەحبوبیان تازە و گەش بوون. وشتر گەردنی تەماعی بەرز کردووە تا لەزەت لە خواردنی گەلا و چرۆیەکەی بەرێ. تەماشای کرد ئەوا (مار)ێک لە ناو لقەکانیدا پاپۆکەی بەستووە و سەری وەکلکی ناوە، وشترەکە گەڕایەوە و دەستی لە ئارەزوی خواردنی هەلگرت. دارموغەیلانە کە وەی زانی لەبەر تیژی سەرە دڕکەکانی وی و بریندارببوونی دەمی دەستی لە خواردن هەلگرت. وشترەکە کە زانی دارموغەیلانە کە وا حالی بووە، گەڕایەوە و گوتی ئەی دارموغەیلان! ترسی من لەبەر میوانە نهێنیەکەیە، نەک لەبەر خاوەن سفرەکە. لە ژاری ددانی مارەکە دەترسم، نەک لە برینی پەیکانی دڕکەکانی تۆ. خۆ ئەگەر لەترسی میوانەکە نەبوایە خاوەن مالم بە لووقەیەک دەخوارد.

*****

دەڵێ: (سەگ)ێک لە هەموو خواردنێک بێبەش بوو. زۆری برسی بوو. لە دەروازەی شار وەستابوو، تەماشای کرد با نانێکی هەلگرتووە و هێنای بۆ دەری شار و ڕوی کردە دەشت و سەحرا. سەگ بەپەلە وەدوای کەوت و بانگی کرد و گوتی: ئەی توانای بەدەن و قووەتی گیان و ئارەزووی دل و ئارامی گیان، نیازی کوێت هەیە و ڕوو دەکوێ دەکەی؟ لە وەلامدا گوتی: لەو دەشت و بیابانەدا لەگەڵ کۆمەڵێک لە گەورەکانی (گورگ) و (پلینگ) ئاشنایەتیم هەیە و ئیحرامی زیارەتی ئەوانم بە ستووە. سەگەکە گوتی: ئەی نان! بەوانەم مەترسێنە، ئەگەر بچیتە ناو دەمی نەهەنگەوە، یان بچیە قووڕگی شێرەوە دەستت لێ هەلناگرم هەر بە دواتەوەم. وەدوای کەوت تا گرتی و خواردی.

*****

دەڵێ: بە (کۆتر)ێکیان گوت: ئەوە بۆ لە دوو بەچکە زیاتر پێناگەیێنی و وەک مریشکی ماڵێ جوجیلەی زۆر هەڵناهێنی؟ لە وەڵامدا گوتی: ئاخر بەچکە کۆتر خواردن لە دەمی باوک و دایکیان وەردەگرن، بەڵام جوچکەی مریشک لە سەرگوێلک خواردن هەڵدەگریتەوە و دەیخوا. قورگ و جیکەڵدانە هەر دەتوانی خواردنی دوو بەچکە بدا، بەڵام هەزار جوچکە دەتوانن لە سەرگوێلکێک خۆیان تێر بکەن. گوتی: جا ئەوەیە هۆی جیاوازیمان.

*****

دەڵێ: (چوێلەکە پاساریەک) هێلانە میراتیەکەی لە کەلێنی هێلانەی (لەکلەک)ێکدا ئاوەدان کردەوە. پێیان گوت: تۆ چ موناسەبەیەکت هەیە بەو بەدەنە بچوکەوە لەگەڵ ئەو گیاندارە گەورە ببیە دراوسێ و خۆت لەگەڵ وی بەهاومەنزڵ و هاوپایە بزانی؟ لە وەڵامدا گوتی: منیش ئەوە دەزانم، بەڵام ناتوانم بە زانیاری خۆم عەمەل بکەم، چونکە من دراوسێی (مار)ێکم، هەموو ساڵێک کە جوچکەم هەڵێنان و بەخوێنی دڵ پەروەردەم کردن لە ناکاو دێ پەلاماری ماڵەکەم دەدا و بەچکەکانم دەکاتە رزق و رۆزی خۆی. ئەو ساڵ لە دەست وی رامکردووە و پەنام بۆ داوێنی ئەو گەورە هێناوە و دەستم بەداوێنی گرتووە، ئومێدەوارم کە دادی من لەو بستێنی و تۆڵەی چەند ساڵەی منی لێ بکاتەوە.

هەروەک هەموو ساڵێک بەچکەکانی منی دەخوارد، ئەمساڵ ئەو بکاتەرزق و رۆزی خۆی و بیخواو لە کۆڵ شەڕی ئەوم بکاتەوە، چونکە گوتویانە: ئەگەر رێوی لە بیشەی شێردا بێ لە دەست گورگان رزگاری دەبێ و ئەوەی لەژێر سایەی گەوراندا بێ لە زوڵمی ناکەسان ئەمین دەبێ.

*****

دەڵێ: لە (سەگ)یان پرسی: هۆی چیە تۆ لە هەر ماڵێکدا بی، سواڵکەر و گەدا بە دەورەی ئەو ماڵەدا نایەن و لەبەر دەرگای هەر ماڵێک بخەوی، رووی تێناکەن؟ سەگ لە وەڵامدا گوتی، لەبەر ئەوە نیە کە من سەگم و لێم دەترسن، بەڵکو لەبەر ئەوەیە، کە من لە حیرس و تەماع دوورم و بەبێ تەماعی و قەناعەت و خۆراگری ناسراوم و لە سفرەیەکی رازاوەی پڕ لە ئەنواعی

خواردەمەنی، بە لەتە (نانێک) قەناعەت دەکەم و لە لاشەی مەڕێکی بوریانی و برژاو بە ئێسقانە کرو زاوەکان دڵخۆش و رازیم، بەڵام گەدا و سواڵکەر پابەندی حیرس و تەماعن. دەڵێن: برسیمانە، بەڵام ئەگەر تەماشای هەمبانەی کۆڵیان بکەی، نانی حەوتوێکی تێدایە، بە زمان داوای نان و پێخۆری شەوێ دەکەن، کەچی

خواردنی ده ڕۆژیان له پشته و عه‌سای گه‌داییان له مشته. جا ئه‌وه‌یه هۆی دووری ئه‌وان له من، چونکه قه‌ناعه‌ت له ته‌ماع دووره و قانیع دووری و نه‌فره‌ت ده‌کا له ته‌ماعکار.

*****

ده‌ڵێ: به‌چکه‌(ڕێوی)یه‌ک به دایکی گوت: دایه! فێڵێکم فێر بکه تا ئه‌گه‌ر چوومه ده‌رێ و تووشی (سه‌گ) بووم، خۆم ڕزگار بکه‌م. دایکی گوتی: ڕۆڵه! فێڵ زۆرن، به‌ڵام له هه‌موو فێڵێک باشتر ئه‌وه‌یه که له ماڵی خۆت دانیشی، نه سه‌گ بت بینی و نه بیبینی.

*****

ده‌ڵێ: (ژه‌نگه سووره)یه‌ک تینی بۆ مێشه هه‌نگوینه‌یه‌ک هێنا و ویستی بیگری. مێشه هه‌نگوینه‌که ده‌ستی کرد به گریان و گوتی: ئاخر له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که من ئه‌و هه‌مووه شه‌هد و هه‌نگوینه‌م هه‌یه بۆ ئه‌و ناخۆی؟ ئه‌من چ قه‌در و نرخێکم هه‌یه تا ده‌ست له‌و هه‌ڵگری و ڕو بکه‌یته خواردنی من. (ژه‌نگه سووره) گوتی: ئاخر ئه‌گه‌ر ئه‌و شه‌هد و شیرینه، ئه‌تۆ کان و کارخانه‌که‌ی ئه‌وی و ئه‌گه‌ر ئه‌و هه‌نگوینه، ئه‌تۆ سه‌رچاوه‌که‌ی وی، بۆیه ده‌تخۆم.

*****

ده‌ڵێ: (مێروولێک)یان دی خۆی ئازا کردبوو، (کووڵله)یه‌کی ده ئه‌وه‌نده‌ی خۆی ڕاده‌کێشا. به سه‌رسوڕمانه‌وه گوتیان: ته‌ماشا ئه‌و مێرووه بکه‌ن به‌و جه‌سته بچوکه‌ی چۆن ئه‌و باره گرانه‌ی هه‌ڵگرتووه. مێرووه‌که گوێی له‌و قسه بوو، پێکه‌نی و گوتی: خه‌ڵکینه! پیاوی مه‌رد و ئازا به‌هێزی هیممه‌ت و بازووی مه‌ردایه‌تی باری گران ده‌خاته سه‌رشانی خۆی و هه‌ڵی ده‌گری، نه‌ک به جه‌سته و به‌ده‌نی قه‌ڵه‌و و قالب ولاشه‌ی.

*****

ده‌ڵێن: (وشتر)ێک ئاوساره‌که‌ی به‌دوای خۆیدا ڕاده‌کێشا و له ده‌شت و سه‌حرادا ده‌له‌وه‌ڕا. (مشک)ێک تووشی بوو، ته‌ماشای کرد خاوه‌نی له‌گه‌ڵ نیه و بێساحه‌به، ته‌ماعی تێکرد. ئاوساره‌که‌ی گرت و به‌ره‌و ماڵی خۆی برد. وشتر که خوای گه‌وره خووره‌وشتێکی وای داوه‌تێ به قسه‌ی هه‌موو که‌س بکا، وه‌دوای که‌وت تا گه‌یشتنه به‌رده‌می کونه مشکه‌که. وشتر ته‌ماشای کرد کونه‌که زۆر ته‌نگه و گوتی: ئه‌ی مشکی بێ عه‌قڵ ئه‌وه چیت کرد؟ ماڵی تۆ چوکه‌ڵه‌یه و من به‌و زلییه، کوجا مه‌رحه‌با؟ خۆ ماڵه‌که‌ی تۆ له‌وه زلتر نابێ و منیش له‌وه چوکتر نابمه‌وه. جا چۆن

دەبینە هاوڕێ و پێکەوە ئیدارە دەکەین؟

*****

دەڵێ: (گـا)یەکـ گـەورەی گـاگـەلێک بوو. لە نـاو گـایاندا بـەتاقـەت و بە قـووەت ناوبانگی کردبوو، هەرکاتێ (گورگ) پەلاماری بدانایە ئەو بەهێزی خۆی لێی دوور دەخستنەوە. لە ناکاو بەلای ناگەهان تووشی کارە ساتێک بوو، تواناکەی زەرەدی پێگەیشت. لە پاش ئەو بەسـەرهاتە کـە چاوی بە گـورگ دەکـەوت خـۆی لە پەنای گایەکاندا دەشاردەوە.

ڕۆژێک لێیان پرسی: خۆ تۆ جاران وا نەبووی، بۆ ئێستا کە چاوت بە (گورگ) دەکـەوی خۆت دەشـاریەوە؟ لە وەلامـدا گـوتی: لەو ڕۆژەوە کـە لە هێـزی خـۆم جیـا بوومـەوە، ئازایەتیم سارد بۆتەوە. هـەروەک دەڵێن لە ڕۆژی شەڕدا زەربە لە حەربەیە و دەعوا لە مەردە.

*****

دەڵێ: (وشتر)ێک و (گوێدرێژ)ێک پێکەوە دەڕۆیشتن. گەیشتنە سەر جۆگە ئاوێکی گەورە و لە پێشدا وشتر چووە ناوی و کاتێ گەیشتە ناوە ڕاستێ، ئاوەکە گەیشتە بەرسگی. بانگی کەرەکەی کرد و گوتی: وەرە وەپەڕە، ئاوەکە هەر هـەتا بەرسینگ دێ. کەرەکە گوتی: ڕاست دەکەی، بەلام سینگ تا سینگ فەرقی هەیە. ئاوێک کە لە زگی تۆ نزیک بێ بەبێ شک وەسەر پشتی من دەکەوی.

*****

دە لێ: (تاوس)ێک و (قەلەڕەشکە)یەک لە ناو باغێکدا تووشی یەک بوون و عەیب و هونەری یەکتریان دی. تاوس بە قەلەکەی گوت: ئەو چەکمە سورەی کە لە پێی تۆ دایە، لایقی ئەو پەڕە ئەتلەسە زێڕ کفتە ڕەنگاوڕەنگانەی منە و وادیارە ئەوکاتەی لە تاریکە شـەوی نەبوونـدا هاتوینە ڕۆژی، ڕووناکی وجـوود بونەوە، لە لەبەرکـردنی ئەو چەکمانەدا بەسەهو چوین و لێمان تێکچوە. من چەکمە ڕەشەکەی تۆم لەپێ کردووە و تۆ چەکمـە سورەکەی من. قـەل گوتی: نەخـەیر وا نیە. بەپێچـەوانەی ئەوە وەیە، ئەگـەر بەسـەهـو چووبین لە دەبەرکـردنی بەرگ و لیـباسـەکەمـاندا لێمـان گـۆڕاوە، چونکە تەواوی بەرکـ و پۆشـاکـەکـەی تۆ مـوناسـبی دوو چەکـمـە سـورەکـەی منە. وادیارە کاتی هەستان لە خەوی عەدەم، تۆ بەرگی منت لەبەر کردووە و منیش سەرم لە بەرۆک و ئێخـە کراسی تۆ داهێناوەتە دەر. لە نزیک تاوس و قەلەکە کیسـەڵێک سەری بـەردابۆوە و کەوتبـووە بیرکردنەوە و گوێی لەو گفتوگۆیانە بوو، سـەری بەرز کـردەوە و گـوتی: ئـەی هاوڕێیـانی عـەزیز و دۆسـتـانی خـاوەن تەمـیـز! دەست لەو

گفتوگۆیه بێ مەعنایه هەڵگرن. خوای گەورە هەموو شتێکی نەداوە بەیەک کەس و جڵەوی هەموو ئاواتێکی نەداوەتە دەست کەس، بەڵام هیچ کەس نیە کە خوا خاسیەتێکی نەدابێتێ، دەبێ هەرکەس بەبەشی خۆی ڕازی و دڵخۆش بێ و حەسودوی بە خەڵکەوە نەبا.

*****

دەڵێ: (ڕێوی)یێک بەدەست (کەمتیار)یکەوە گرفتار بوو. ددانی تەماعی لێ تیژ کرد و قەستی خواردنی کرد. ڕێوی هاواری لێ بەرز بووە و گوتی: ئەی شێری بیشەی ئازایەتی و ئەی پڵنگی قەلاتی سەربڵندی، بەزەییت بە بێدەسەلاتی مندا بێتەوە و دەستم لێ بەردە. خۆ من هەرمستە کوڵک و ئێسقانێکم، تۆ لە خواردنی من چت پێدەبڕێ؟ هەرچەند لەو بابەتە ڕستی فایدەی نەبوو. ئینجا ڕێوی گوتی: ئاخرمن حەقێکم لە سەرتۆیە، وەبیر خۆتی بێنەوە، لەبیرتە داوات لێکردم بتگێم و بەقسەم کردی و چەند جارت سوار بووم. کەمتیار، کە ئەو قسەی لە ڕێوی بیست، توڕە بوو، غیرەتی جولا و لەپڕ دەمی کردەوە و گوتی: ئەو قسە بێ مەعنایانە چێن دەیانکەی؟ کەی و لە کوێ شتی وا ڕووی داوە، کەمتیار بەهۆی گوتنی ئەو قسانەوە دەمی لە ڕێوی کردەوە بۆ قسەکان. ڕێوی هەلی بۆ ڕەخسا و ڕایکرد و بەو فێڵە خۆی ڕزگار کرد.

*****

دەڵێ: یەکێک لە زانایان دەڵێ: (چل) دەفتەرم لە حیکمەتدا نوسی، سودم لێوەرنەگرت. هاتم چل کەلیمەم لێ هەڵبژارد و لەوانیشم بەهرەیەک دەست نەکەوت. لە ناو ئەوانیشدا چوارم لێ هەڵبژاردن. ئەوەی دەمویست لەو چوار کەلیمەدابوو. یەکەمیان ئەوەیە، کە دەڵێ: وەک پیاوان پشت بە ژنان مەبەستە، چونکە ژن با لە ڕێزی باوەڕ پێکراوانیشدا بێ، وەک وان نابێ و جێگای باوەڕ پێکردن نیە. دووەم ئەوەیە، قەت بە ماڵی دنیا لەخۆت بایی مەبە، با زۆریشت هەبێ، چونکە عاقیبەت بەهۆی ڕووداوی ڕۆژگارەوە لە ناو دەچێ. سێیەم ئەوەیە ئەسرار و نهێنی خۆت لا لای هیچ دۆستێک باس مەکە، چونکە زۆر جاران ڕوو دەدا دۆستایەتی دەبێتە دوژمنایەتی و نهێنیەکانت ئاشکرا دەکا. چوارەم دەڵێ: خەریکی فێربوونی عیلم و زانیارییەک بە، کە پێویست و زەروری بێ و بۆ دین و دنیات بەکەڵک بێ.

*****

(ئیبنو موقەفەع) دەڵێ: کتێبخانەی حوکەمای هیندستان باری (سەد) وشتر بو. مەلیکی هیند داوای کرد کورتیان بکەنەوە، کردیانن بە باری (دو) وشترو لە کۆتای

دا لە چوار کەلیمەدا خولاسەیان کردنەوە. کەلیمەی یەکەم لە دادگەری و عەدالەتی پاشایاندا. چونکە ئەگەر پاشا دادگەر و عادڵ بوو، وڵات پڕ دەبێ لە ئەمن و ئاسایش. کەلیمەی دووەم لە ئامۆژگاری خەڵکدا بەکردەوەی چاک و دووری لە خەراپە و لانەدان لە یاسادا بوو، چونکە گوتراوە تۆوی زوڵم کردنی ئەمیری وەخت لە بەڕێوە نەبردنی یاسایە لە لایە ن خەڵکەوە و دیارە کە تۆ (جۆ) بچێنی گەنم نادرویتەوە. کەلیمەی سێیەم بریتی بوو لە ئاگاداری سیحەتی لەش و دەڵێ: تا برسیتان نەبێ دەست بۆ خواردن مەبەن، کە خواردیشتان لەپێش ئەوەدا تێر بن دەست لە خواردن هەڵگرن. کەلیمەی چوارەم باسی حەیا و حورمەتی ژنان دەکات و دەڵێ، دەبێ تا دەتوانن خۆیان لە پیاوی خەراپ و نامەحرەم بپارێزن. تا ئێرە چەند حیکایەتی شێخی جامی بوون.

*****

شێخ ئەبو سەعیدی (مەیهەنە) لەگەڵ پیاوێکی پیر دەچێ بۆ حەمام. حەمامەکە زۆر گەرم و خۆش دەبێ. کابرا دەڵێ: یا شێخ، دەزانی حەمامێکی زۆر خۆشە. شێخ لە وەڵامدا دەفەرمووێ: بەڵێ خۆشە، بەڵام دەزانی بۆچی خۆشە؟ کابرا دەڵێ: لەبەر ئەوە خۆشە کە جەنابت لە حەمامی. شێخ دەڵێ، مادام باسی منت کرد، با پێت بڵێم: کە لەبەر بوونی من نیە کە خۆشە، بەڵکو لەبەر ئەوە خۆشە کە (سەتڵ)ێک و(خاولی)یەک نەبێ هیچمان پێنیەو ئەوانیش هی خۆمان نین. وەک ئەوە دەچێ تازە لە دایک بووبێن و ڕوتیان کردبینەوە بۆ سەر تاتەشۆر.

*****

دەڵێن: چوار کەلیمە، چوار پاشا گوتویانن: کە وەک تیرێک دەچن لە چوار کەوانەوە هاوێژابن. (کیسرا) گوتویەتی: قەت لەوەی کە نەمگوتووە پەشیمان نەبوومەوە، بەڵام زۆرجار بەهۆی گوفتەی خۆمەوە لە خاک و خۆێندا نوستوم لە داخان.

(قەیسەر) گوتویەتی: توانا و دەسەڵاتم بە سەر ئەو قسانەدا زۆرترە کە نەمگوتوون لەو قسانەی کە تا ئێستا گوتومن. ئەوەی نەمگوتووە دەتوانم بیانڵێم، بەڵام ئەوەی گوتومە، ناتوانم وەی شارم.

(خاقانی چین) لەو بابەتەوە گوتویەتی: زۆرجار ڕوو دەدات، کە نارەحەتی گوتن ناخۆشترە لە پەشیمانی نەگوتن.

(مەلیکی) هیندیش دەڵێ: هەر وشەیەکی لە زمان هاتەدەر دەسەڵاتم بە سەریدا نەما، بەڵام ئەوەی نەمگوتووە خۆم خاوەنیم و ئارەزوم لێ بێ دەیڵێم و ئارەزوم لێ

نەبێ نایڵێم.

*****

لە مەجلیسی (کیسرا)دا سێ زانا کۆبونەوە. (فەیلەسوفی) ڕۆم، (حەکیمی) هیند و (بوزورجومیهری) ئێران. لە قسەنادا هاتنە سەر ئەو باسە کە سەخت ترین و ناخۆشترین شت چیە؟

(فەیلەسوفی) ڕۆمی گوتی: پیری و سستی دەگەڵ بێدەسەڵاتی و نەداری.

(حەکیمی) هیندی گوتی: لەشی نەخۆش و ناساغ لەگەڵ غەم و خەفەتی زۆر.

(بوزورجومیهری) ئێرانی گوتی: نزیک بوونەوەی ئەجەل لەگەڵ دوری لە حوسنی عەمەل. لە کۆتاییدا هەموویان هاتنە سەر قسەکەی (بوزورجومیهر). *****

لە(حەکیم)ێکیان پرسی: ئینسان کەی دەست بکا بەخواردن باشە؟ لە وەڵامدا گوتی: دەوڵەمەند هەرکاتێ برسی بوو، فەقیریش هەرکاتێ خواردنی دەست کەوت.

*****

دەڵێن: (پێنج) شت لە دنیادان، ئەوەی ئەو پێنجانە دەزانێ، جڵەوی ژیانی خۆشی دراوەتێ. یەکەم لەش ساغی. دووەم ئەمن و ئاسایش. سێیەم بژێوی زۆر. چوارەم هاوڕێی میهرەبان و دڵسۆز. پێنجەم فەراغەت و ئاسودەیی. ئەوەی لەوانە بێبەش بوو دەرگای ژیانی خۆشی لە سەر پێوە دەدرێ.

*****

بە(حەجاجی سەقەف)یان گوت: لە خوا بترسە و زوڵم لە موسوڵمانان مەکە. لە وەڵامدا هەستا چۆوە سەر مینبەر و گوتی: خواوەندی گەورە منی بەسەر ئێوەدا زاڵ کردووە، ئەگەر منیش بمرم ئێوە بەهۆی کردەوەی خۆتانەوە لە دەست زوڵم ڕزگار نابن. دوای مردنم، خوای گەورە بەندەی لە منی خەراپتر هەیە بیکاتە گەورە بە سەرتانەوە.

*****

دەڵێن: (مەئمون) غولامێکی بوو، کار و پیشەی حازر کردنی ئاوی دەستنوێژی مەئمون بوو. لەنێوان هەر دوو سێ ڕۆژێکدا ئافتاوەیەک ون دەبوو. مەئمون پێی زانی. ڕۆژێک غولامەکەی ئافتاوەی بە دەستەوە بوو، ئاوی بەدەستی مەئمون دادەکرد، مەئمون گوتی: خۆزگە ئەو ئافتاوانەی لێمان دەدزی بەخۆمانی بفرۆشیەوە. غولامەکە گوتی: قوربان! ئەوجار وادەکەم و ئێستاش ئەو ئافتاوەم لێ بکڕە. مەئمون گوتی: بەچەندەی دەفرۆشی؟ گوتی بە دوو دینار. ئەمری کرد دوو دیناریان دایە، ئینجا گوتی خۆ ئیتر ئەوە لەدەست تۆدا لە ئەمان دایە و چیتر

نادزری ؟ گوتی: بەڵێ.

*****

(حەجاج) کاتی ڕاو لە لەشکرچیەکانی هەڵبڕا و تووشی عەرەبێک بوو، کە خۆی دەدۆزی و وشتر لە دەورەی دەلەوەڕان. وشترەکان کە چاویان بە حەجاج کەوت سڵەمینەوە، عەرەبەکە سەری بەرز کردەوە و بە تورەییەوە گوتی: ئەوە کێ یە لەو چۆڵ و بیابانەدا بەو بەرگ و لیباسە جوانە دەخولێتەوە، لەعنەتی خوای لێ بێ. حەجاج دەنگی نەکرد، هاتە پێشەوە و سڵاوی لێکرد و گوتی: (سەلامو عەلەیکە) یا ئەعرابی! کابرای عەرەب گوتی، لا عەلەیکە سەلام و لارەحمەتو للّەهی ولابەرەکاتە. حەجاج داوای ئاوی لێکرد. کابرا گوتی، دابەزە ئاو وەخۆوە، بەخوا من نۆکەری کەس نیم. حەجاج دابەزی و ئاوی خواردەوە و لەپاشان گوتی: ئەی کاکی عەرەب ! باشترین ئینسان کێ یە؟ گوتی: رەسوڵی خوایە بە کوێرایی چاوی تۆ. دوبارە حەجاج گوتی: سەبارەت بە(عەلی) کوڕی (ئەبوتالیب) دەڵێی چی؟ گوتی، ئەوەندە گەورەیە بە دەمدا نایە. حەجاج گوتی، ئەی سەبارەت بە (عەبدولەلیکی) کوڕی (مەروان) دەڵێی چی؟ دەنگی نەکرد. حەجاج گوتی، وەڵامم بدەوە ئەی ئەعرابی! گوتی، پیاوێکی زۆرخەراپە. حەجاج پرسی بۆ خەراپە؟ گوتی، چونکە خەتایەکی گەورەی کردووە کە ئەو فاسقە بێ ئەخلاقەی کە ناوی حەجاجە لە سەر موسوڵمانانی کردووە بە گەورە، خەتایەکە لە ڕۆژهەڵاتەوە تا ڕۆژئاوای پڕکردوە. حەجاج دە نگی نەکرد. لە نکاو باڵندەیەک هەڵفڕی و دەنگێکی لێوەهات. کابرا رووی کردە حەجاج و گوتی، تۆ کێی؟ حەجاج گوتی، بۆ دەپرسی؟ گوتی، ئەو باڵندە ئاگاداری کردمەوە کە ئێستا لەشکرێک دەگاتە ئێرە و گەورەکەیان تۆی.

لەو قسانەدا بوون لەشکرچیەکان گەیشتنە وێ و سڵاویان لە حەجاج کرد. عەرەب کە ئەوەی دی رەنگی پەڕی. حەجاج ئەمری کرد لەگەڵ خۆیاندا هێنایان بۆ بەغدا. ڕۆژی دوایی کاتی نان خواردن کە سفرە ڕاخرا، عەرەبەکەیان بانگ کرد. کە هات گوتی، (سەلامون عەلەیکە ئەی ئەمیر وَ رحمةُاللّه و برکاتُه).

حەجاج گوتی: من وەک تۆ کە بەمنت گوت ناڵێم، وعلیک السلام. لە پاشان حەجاج گوتی، نان دەخۆی؟ گوتی، نانی تۆیە، ئەگەر ئیجازە بدەی دەخۆم. گوتی، ئیجازەم دای. کابرا هاتە پێشەوە و دەستی درێژ کرد و گوتی: (بسمِ اللّه، ئینشااللّه) ئەوەی لە دوا خواردنەکە دێ خێر دەبێ. حەجاج پێکەنی و گوتی، دەزانی دوێنێ ئەمن چیم بەسەر هات ؟ عەرەبەکە گوتی: خوا ئەمیر ڕاوەستاو بکات، نهێنیی دوێنێ لە نێوان من و تۆدا بوو، ئەمڕۆ هەوڵ مەدە ئاشکرای بکەی.

لەپاشان حەجاج گوتی، ئەی ئەعرابی! دەبێ یەکێ لەو دوو شتە و لەو دوو کارە ئیختیار بکەی، یان لە لای من وەمێنی تا بتکەمە پیاوی خۆم، یان دەتبەمە لای (عبدولەلیک) و ئەوەی دوێنێ پێت گوت، بۆی دەگێڕمەوە تا ئەوەی ئاردزوی بوو لەگەڵت دا بکا. عەرەبەکە گوتی: شتێکی دیکەش دەکرێ، حەجاج گوتی، چیدی؟ گوتی، ئەوەی کە لێم گەڕێی بە سەلامەتی بچمەوە جێگای خۆم و لەمە بەدواوە نە تۆ من ببینی نە من چاوم بەتۆ بکەویتەوە. حەجاج پێکەنی و ئەمری کرد هەزار درهەمیان دایە و بەڕێیان کردەوە.

*****

(یەزدیجورد) جارێک (بەهرامی گۆڕی) کوڕی لەکاتی نامۆناسیبدا لە حەرەمسەرادا دی، بانگی کرد و گوتی: برۆ دەرەوە و (سی) دار لە دەرکەوانەکە بدە و دەریکە و فلان کەس بکە بە دەرکەوان. بارام بە قسەی باوکی کرد، بەڵام لەبەر ئەوەی کە ئەوکاتە تەمەنی لە سێزدە ساڵ زیاتر نەبوو نەیزانی بۆچی باوکی لە دەرکەوانەکە تورە بووە و دەری کرد. لە پاشان بەهرام ڕۆژێک هات بۆ بەردەرگای حەرەمسەرای پاشا و ویستی بچێتە ژوورەوە، دەرکەوانی دووەم دەستی بە سینگیەوە نا و نەیهێشت بچێتە ژوورەوە و گوتی: ئەگەر جارێکی دی لێرەت ببینم (سی) دارت لێ دەدەم، لەبەر ئەوەی خەیانەتت بە دەرکەوانی پێشوو کرد و (سی) دیکەشت لێ دەدەم لەبەر ئەوەی دەتەوێ خیانەت بە منیش بکەی. ئەو خەبەردیان دا بە(یەزدیجورد). دەرکەوانی دووەمی بانگ کرد، ئافەرینی کرد و خەلاتیشی کرد.

*****

وەزیری (هۆرمزی) کوڕی (شاپور)، نامەیەکی بۆ شاپور نوسی، کە بازرگانەکانی دەریا جەواهێرێکی زۆریان هێناوە و بە (سەد) هەزار دینار بۆ پاشام کڕیوە، بەڵام بیستومە کە پاشا نایەوێ، ئەگەر ئەو خەبەرە راستە، فلا ن بازرگان حازرە بە (سەد) هەزار دینار قازانج بیکڕێتەوە. هۆرمز پاشا لە وەلامی وەزیردا نوسی کە هەزار دینار و سەدهەزار لە لای ئێمە ئەوەندیان قەدر و بایەخ نیە و ئەگەر ئێمە بازرگانی بکەین کێ پاشایەتی بکا و بازرگانەکان چ بکەن؟

*****

ئەمیری موسولمانان حەزرەتی (عومەر) رەزای خوای لێ بێ، لە کاتی خەلافەتیدا لە(مەدینە) خەریکی سواغ کردنی دیوارێک بوو. جولەکەیەک هاتە خزمەتی و گوتی: حاکمی (بەسرا) کالایەکی بە سەدهەزار دینار لێکڕیوم و لە پارە دانەکەدا بەهانان دێنیتەوە و نامداتێ. حەزرەتی عومەر (لەتکە سواڵە)تێکی هەڵگرت و لە سەری

نوسی، شکایەتکەر زۆرن و شوکرگوزار نایاب و لە دواڕۆژی شکایەت خۆت بپارێزە، یان دەست لە بەرپرسایەتی هەڵگرە. لە ئاخرەکەیدا نوسی (کتبه عمر بن الخطاب). نە مۆری کرد و نە ئیمزای لێ دا، بەلام ئەوەندە سام و هەیبەتی عەدالەت و سیاسەتی چوبوو لە دلانەوە، کاتێ کابرای جولەکە ئەو (لەتکە سوالەتە)ی دا بە حاکمی (بەسرا) کە سواری ئەسپ بوو، لە ئەسپەکەی دابەزی و (سوالەتە)کەی ماچ کرد و پارەی کابرای جولەکەی بە تەواوی دایەوە و کابرا گەڕایەوە بۆ مالی خۆی.

*****

دەڵێن: (کوڕ)ێکیان لە سەر دزی گرت و خەلیفە حوکمی دا کە دەستی ببڕن تا دەست لە مالی موسولمانان هەڵگری. کوڕەکە پاڕایەوە و گوتی: خەلیفە! خوای گەورە دەستی ڕاست و چەپی داوە بەمن، تۆ بەڕەوای دەزانی کە دەستی ڕاستم لە دەستی چەپم جیا وەبێ؟ خەلیفە گوتی: دەستی ببڕن، چونکە ئەوە سزایەکی خواییە و نابێ لێی لابدرێ . دایکی کوڕە کە لەگەڵ کوڕەکەی بوو گوتی، ئەی خەلیفە! ئەوە کوڕی منە و بەهۆی یارمەتی ئەوەوە ژیان دەبەمە سەر و ئەو بەخێوم دەکا. خەلیفە گوتی، دەستی ببڕن و لەو گوناحە خۆش نابم و ئەو گوناحە ناخەمە سەر ئەستۆی خۆم. دایکی کوڕەکە گوتی، ئەی خەلیفە! ئەو گوناحەشت وەک ئەو گوناحانە حیساب بکە، کە هەمیشە لەبەر خوا دەپاڕێیەوە و تۆبە و ئیستیغفاریان لێ دەکەی. خەلیفە ئەو قسەی زۆر پێخۆش بوو گوتی: بەرهەڵدای بکەن لەبەر خاتری دایکی.

*****

بە(ئەسکەندەر)یان گوت: قوربان! بەهۆی چیەوە ئەو سەڵتەنەت و پاشایەتی و گەورەییەت دەست کەوت؟ خۆ تۆ گەنجی و تازە پێدەگەی؟ لە وەلامدا گوتی: بە دلنەوایی دوژمنان تا ڕوو لە دوژمنی وەرگێڕن و بە ڕاگرتنی وەفا لەگەڵ دۆستان تا لە سەر دۆستایەتی پایەدار بمێنن.

*****

دەڵێن: لە پیاوێکی سەخیان پرسی: ئایا بەهۆی ئەو شتانەوە کە دەیدەی بە داماوان و بە فەقیران و سوالکەران، بە دڵ پێت ناخۆش نیە و منەتیان بە سەردا ناکەی؟ لە وەلامدا گوتی: نەخێر. من لە هەوڵدان و بەخشین دا وەک (ڕفیدەی) نانکەرانم، هەرچەند نانکەر، نانەکە دەدا بە ڕفیدە و ئەویش دەیداتەوە بە (تەندور)، بەلام ئەڕفیدە قەت بیر لەوە ناکاتەوە کە بەخشندەیە.

*****

(ئیبراهیمی) کوڕی (سلێمانی) کوڕی (عەبدولمەلیکی) کوڕی (مەروان) دەڵێ:

لەوکاتەدا کە نۆبەی خەلافەت لە (بەنیئومەییەوە) هاتە دەست (بەنی عەباسی)یەکان، ئەوان بەدوا بەنیئومەییەکاندا دەگەڕان بیانگرن و بیانکوژن، ئەوەی بیاندیایێ دەیانگرت و دەیانکوشت.

دەڵێ: من لە دەرەوەی شاری (کوفە) لە سەربانێکی بڵند لە سەحرا دانیشتبووم تەماشام کرد چەند بەیداغی ڕەش لە شاری کوفە دەرکەوتن، وام هاتە دڵەوە کە ئەوە بەدوای مندا دەگەڕێن، بە بێدەنگی لە بانەکە هاتمە خوارێ و بەدزیەوە چوومە ناو شارەوە. کەسم نەدەناسی، بچم لە ماڵەکەیدا خۆم وەشارم، گەیشتمە بەر دەرگای خانووبەرەیەکی گەورە. تەماشام کرد پیاوێکی ڕەنگوڕو جوان بە سواری ڕاوەستا وەکو مەلێک، غولام و دەست و پێوەند دەوریان گرتووە. سلاوم کرد، گوتی: تۆ کێی و کارت چیە؟ گوتم، پیاوێکم لە دوژمنانی خۆم دەترسم و پەنام بۆ ماڵی تۆ هێناوە. کابرا بردمیە ماڵەوە و لە ژوورێکی نزیک حەرەمسەرای دانام. چەندڕۆژ لەوێ بووم، زۆر خۆشم ڕادەبوارد و هەرچی خۆشبوو لە خواردن و خواردنەوە و جل وبەرگ لە لام بوو. کابرا هیچ پرسیاری لێ نەدەکردم. ڕۆژی جارێک سواری ئەسپ دەبوو، ماوەیەک دەڕۆی و دەهاتەوە. ڕۆژێک لێمپرسی و گوتم، هەموو ڕۆژێ دەبینم سواری ئەسپ دەبی و ماوەیەک دەڕۆی و دێیەوە، ئەوە بۆ کوێ دەچی؟ لە وەلامدا گوتی، برایمی کوڕی سلێمان باوکی کوشتووم و بیستومە خۆی شاردووەتەوە، هەموو ڕۆژێ دەچم بەدوایدا دەگەڕێم، بەلکو وەیبینم و تۆلەی باوکمی لێ بکەمەوە. دەڵێ، کە ئەو قسەم لێ بیست سەرم لە بەدبەختی خۆم سوڕما کە قەزاو قەدەر چۆن منی هێناوەتە ماڵی کەسێک کە بەدوای کوشتنی مندا دەگەڕێ.

لە ژیانی خۆم بێزار بووم و گوتم، ناوت چیە و باوکت ناوی چی بوو؟ کە ناوی بردن، زانیم ڕاست دەکا گوتم، ئەی پیاوی باش! تۆ چاکەت زۆر بە سەر منەوەیە، لە سەرم واجبە دووژمنەکەت پێ بلێم و ئەو هاتوچۆیەت لەکۆل کەمەوە. ئیبراهیمی کوڕی سلێمان منم و تۆلەی باوکتم لێ بکەوە. باوەڕی نەدەکرد گوتی: وادیارە لە ژیان وەڕەز بووی و دەتەوێ لەکۆل ناخۆشی وەبی. گوتم، ناواللا من کوشتوومە و چەند نیشانەم بۆ باسکرد، زانی کەڕاست دەکەم، ڕەنگی گۆڕاو چاوی سوور هەلگەڕان و ماوەیەک سەری بەردایەوە و پاشان گوتی، بەوزووانە دەگەیە باوکم و خوێنی خۆت لێ داوا دەکا، بەلام من ئەو پەنایەی داومە بە تۆ لێی پەشیمان نابمەوە، هەستە زوو بڕۆ، چونکە لەخۆم ئەمین نیم کە نەگۆڕێم. نەکا زەرەدێکت پێبگەیێنم . دەڵێ، هەزار دیناریشی دامێ، بەلام لێم وەرنەگرت و هاتمە دەرەوە.

*****

(پشیله)یەک کۆتری کابرایەکی گرت و خواردی. کابراکە پێی زانی زۆر تووڕە بوو، بەردێکی هەڵگرت و پەلاماری پشیلەکەیدا و زۆر بە ڕقەوە پێی دادا و گوتی: ئەی حەیوانی بێ نرخی خاین. لە وەلامیدا پشیلەکە گوتی، ئەی ئینسان! ئایا تۆ پێت ڕەوایە بەو سیفەتە ناشیرنانەوە ناوم بەری و باسم بکەی؟ لە کاتێکدا خۆت هەموو ئەو سیفەتانەت تێدابێ؟ کەسێک داوێنی خۆی پاک نەبێ، نابێ بەخەڵک وابڵێ: باشە ئەی پێم ناڵێی شەرەف و ئەمانەتداری و ئەمینی تۆ لەچ دایە و لە کوێ یە؟ تۆ چیت کردووە تا پێت بڵێن بەشەرەفی و خاین نی. کابراگوتی، بەڕاستی پشیلە من سەرم سوڕماوە لە بێ ئەدەبی تۆ سەبارەت بە ئادەمیزاد. تەماشا ناکەی ئامیزاد دنیایان چۆن پڕکردووە لە عیلم و زانیاری و چۆنیان ئاوەدان و ڕووناک کردووەتەوە؟ هەموو گیانلەبەرێکیان هێناوتە ژێردەست و کەمەندی خۆیانەوە.

پشیلە گوتی، ئەی ئینسان! خۆ تۆ باسی شەرەفی خۆت نەکرد و نەتگوت: شەرەف چیە، تەنانەت هەر خۆت هەڵنایەوە و باسی زۆری حیرس و تەماعی خۆتانت کرد، خۆ ئەمن پرسیاری خووڕەوشتی جوان و شەرەفم لێ نەکردی. ئینسان وەلامی دایەوە: ئەی پشیلە تەماشا ئینسانان بکە بزانە چۆن بەزانیاری کارگەی پیشە سازی سەرسوڕهێنەریان دامەزراندووە، خۆ پشیلە هەر ناتوانی چوکترین ئەشیای ئەو کارخانانە دروست بکا. ئایا ئەوە بەڵگە نیە کە ئینسان لە هەموو گیانلەبەرێک زاناترە و لە هەموان گەورەترە؟

پشیلە وەلامی دایەوە گوتی، ئەی ئینسان! ئەوە بزانە کە ئەندازیاری ئەو کەونە گەورەیە و ڕێکخەری کائنات پشیلە و حەیواناتی دروست کردوون و هیچ پێویستیان بە ئادەمیزاد نیە، پێستی وای دەبەرکردوون، لە سەرماو گەرمادا دەیانپارێزی، ددان و چنگ و نینۆکی داونێ تا خۆیان لە شەڕی دوژمنان ڕزگار بکەن، بەلام تۆ ئەی ئینسان! خواوەندی گەورە لە هەموو لایەکەوە بە هەژارو دەسکورت و موحتاجی خەڵق کردووی. بۆ ژیانێکی وەک بچوکترین گیانلەبەران پێویستیت بە یارمەتی عیلم و سەنعەت و زانیاری هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا تا ئێستا وەک دەتەوێ بەمەبەستی خۆت نەگەیشتووی.

ئینسان وەلام دەداتەوە و دەڵێ، ئەی پشیلە! بڕوانە ئادەمیزاد چ یاسا و نیزامێکی داناوە و چۆن کار و کاربەدەستی دیاری کردوون تا بەسەر حە ق و مافی خەڵکدا ڕابگەن و کاروباریان بۆ جێبەجێ بکەن تا بەو هۆیەوە تەواوی خەڵک لە ئاسایش دا بن و ماف و ماڵ و ژیانیان لە ئەماندا بن، ئایا لە ناو کۆمەڵی حەیوانات

دا هەرگیز شتی وا دەبیندرێ؟ یان نیزامی وا هەیە؟
پشیلە گوتی: ئەی ئینسان! لەو لێدوانەی تۆرا بۆم دەرکەوت کە ئێوە زۆر زۆر خەراپن وادیارە هەر لە خلقەتدا بە زالم و خاین و بۆ خەراپە و غەدر و دوژمنایەتی هاتوونە دنیاوە و زۆر شەڕانین. هەر لەبەر ئەوەشە، کە موحتاج بە دانانی یاسا و نیزام بوون تا هێندێکتان لە شەڕی ئەوانی تر بپارێزرێن و بۆ ئەوەی کە ئەمن و ئاسایش و ئاشتیتان لە ناودا پەیدا بێ. لەگەڵ ئەوەشدا کوا سوڵح و ئاشتی، پێم نالێی؟ دە وەڵامم بدەوە؟
ئینسان گوتی: ئەی پشیلە تەماشای فەلسەفە و حیکمەت و زانیاری ئادەمیزاد بکە و بزانە کە چۆن پەیوەندیان لەنێوان خۆیان دامەزراندوە، چەندین گەورە و سەرۆک و وەزیر و کاربەدەستیان داناون تا هەریەکەی وەک دەنکی تەسبیح و ملوانکە وا بن بۆ پێکەوە گرێدانی خەڵک بەیەکترەوە. تا بەهۆی یارمەتی دانی یەکترەوە بە ئامانج و خۆشبەختی بگەن و هەموویان وەک ئەندامی یەک لاشە و جەستە بن. بەڵام ئێوەی حەیوانات و باقی گیانلەبەرانی تر وا نین و پەیوەندی واتان لەنێودا نیە.
پشیلە: ئەی ئینسانی فێڵباز، ئەوەی تۆ گوتت، مەعنای ئەوەیە کە ئێوە زۆر بێ نرخن. ئارەزوتان لە بەندەیی و کۆیلەتیە. چونکە ئینسانی ئازاد قەت نایەوێ سەر بۆ کەس دانەوێنێ، بەڵام بە پێچەوانەوە ئێوە هەوڵتان داوە ببنە بەندەی گەورەکانتان و زاڵ بن بە سەرتاندا و بۆ مەبەست و مەرامی خۆیان کاتی شەڕ و ئاژاوە بەهیلاکتان بدەن. ئێوە ئەوەندە ئازار و ئەزیەت دەکێشن کە بە پێنوس نانوسرێ. زۆری وا هەن کە لەژێر باری زوڵم و ستەمدا دەمرن لە پێناوی ئارەزوی گەورەکانتاندا. هەروەها ئەو ماڵ و سەروەتەی کە بە هەزار کوێرەوەری پەیدای دەکەن، ئەوان دەستی بەسەردا دەگرن، خۆ ئەگەر نەیاندەنێ بە زۆر لێتان دەستێنن. ئەگەر بە ئارەزوی خۆیان شتێکتان بۆ وەهێڵن، ئەوە بۆ ئەوەیە تا پێی بژین و کارتان پێبکەن. جا تۆخوا هەر فەخر بەوەوە دەکەن؟
ئینسان گوتی: ئەی پشیلە تۆ نەتبیستووە، دانەری کائینات بەرەی ئادەمیزادی بەهۆی پێغەمبەرانەوە چۆن گەورە کردووە. تازە تۆ چۆن ئینکاری شەرەف و گەورەیی ئینسانان دەکەی؟ چۆن لە هەموو گیانلەبەرێک خاوەن کەرامەت تر نیە؟
پشیلە: ئیمان و باوەڕم بە گەورەیی و شەرافەتی ئینسان هەیە، بەڵام ئەی لەڕێ لادەران! کوا ئێستا ئیمان و بەو پێغەمبەرانە ماوە؟ کوا ئێوە پەیڕەوی لەوان دەکەن؟ کوا ئێوە لە سەر خووڕەوشت و ئەخلاقی ئەوانن؟ خۆ ئێوە لە دوای ئەوان هەر

فیسقوفچور و زوڵم و دوژمنایەتیتان زیاد کردووە. ئەو حەق و ڕاستییەی کە ئەوان هێنایان، ئێوە پشت گوێتان خست، ئێوە سوپاسی ئەو پێغەمبەرانە و شوکرانەی ناز و نیعمەتی خوا ناکەن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەی ئینسان! تۆ نازانی کە ئەوەی ساغ بێ، پێویستی بە دوکتور نیە؟ خۆ پێویستی ئێوە بە پێغەمبەران بەڵگەیە لە سەر ئەوە کە دڵتان نەخۆشە و وەک هەر بە نەخۆشی لە دایک بووبن دەچێ، بەڵام خۆتان هەستی پێناکەن. تۆ بەڵگەیەک ناهێنیتەوە کە نەبێتە هۆی ڕیسوا بوونتان، ئەوە چیت لێ قەوماوە؟

ئینسان گوتی، ئەی پشیلەی بێ نرخ و بێ قیمەت، تۆ بەو چەنەبازییەت لە مەبەست دوورت خستمەوە، تۆ بۆچی کۆترەکەمت خوارد و خیانەتت بە ماڵی من کرد و شەرمت نەکرد؟

پشیلە وەڵامی دایەوە و گوتی: ئەی ئینسانی خۆ بەزل زانی نەفام، یەکەم تۆ و ئەوانەی وەک تۆن ڕێیان ناکەوێ بە من بڵێین خاین، چونکە خالقی بوونەوەر ڕێگای داوم لە قەدەر پێویستی ژیانم هەرچی وەبەر دەستم کەوێ و بەهەر جۆرێک بێ بیخۆم، بەڵام ئێوە هەرکامتان هەڵتان بۆ بڕەخسێ ماڵی یەکتر دەخۆن و ئەوەی دەستی بڕۆا لە ئێوە ماڵی هەزاران دەبا و لە کۆشک و تەلار و لیباسی جوان و خواردنی خۆشدا خەرجی دەکا، زۆرتان بە ژنەکانی خۆتان ناوەستن و خیانەت لەگەڵ ژنی دۆست و دراوسێکانتان دەکەن. درۆ دەکەن و دوو ڕوون بۆ گەیشتن بە ئاوات و ئارەزووەکانتان. تەنانەت باوک بە ئەولاد و ئەولاد بە باوکی خیانەت دەکا و برا لەگەڵ برا ڕاست نیە. بەڕواڵەت خۆشەویستی و وەفا و سەفا و دۆستایەتی و ئەمینی و ئەمانەت نیشان دەدەن، بەڵام لە باتیندا زاڵم و خاینن. سوێندی درۆ دەخۆن، بەڵێنییەکانتان نابەنە سەر، کەستان لە کەس ئەمین نیە. هەمیشە لە خەراپەی یەکتر دەترسن. تۆ بەمن دەڵێی خاین و خەسیس و دەنی، بەڵام ئەوە بزانە کە من و هاونەوعانی من خاوەنی عیزەتی نەفس و هیمەتی بەرزین، هیچمان حازر نابین ببینە عەبد و بەندەی کەسی تر و پشت بۆ کەس دانەوێنین. چوکترینمان ئەگەر بە شیر و تیرەوە پەلاماری بدەن و دەوری بگرن و ڕێگای مردن نەبێ، هیچ چارەی نەمێنی، هەموو توانای خۆی بەکار دێنی و وەکو شێر و پڵنگ پەلامار دەداو بە بچوکی خۆیەوە شاڵاو دەباتە سەریان وەکو شێر چنگوڕک لەمیان دەدا و ئەوی تریان دەگەزی، تا بە سەربەرزیەوە دەمری. مردنی بەشەرەفی پێ باشترە لە مانی بە کۆیلەتی، بەڵام ئەی ئینسان، تۆ و ئەوانەی وەک تۆن خووتان بە زەلیلی و کۆیلەتی گرتووە. دەبینم، زاڵمێکتان زوڵم لە پیاوچاک و زانا و نەزان و دەوڵەمەند و

فەقیر و شەریف و دەنی و هونەرمەند و قەڵەم بەدەستان دەکات و بە چاوی سووک تەماشایان دەکات. هەتکی شەرەف و ناموسیان پێدەکات، ماڵیان بەفیڕۆ دەبا، بێگارییان پێدەکا، بەڵام ئێوە دەنگ ناکەن. خۆ ئەگەر ئینسان کار بە کەر یان گایەک بکا ناچارە ئالک و تفاق و ئاوی بداتێ، بەڵام ئێوە لە لای ئەو زاڵمانە لە حەیوان کەمترن. بە چاوی ڕەزامەندییەوە تەماشاتان ناکا. پاداشتی ئەو هەموو خزمەتەتان ناداتەوە. تەنانەت قسەی خۆشیشتان لەگەڵ ناکا و ڕووی خۆشتان ناداتێ. لەگەڵ ئەوەشدا ئێوە زیاتر کڕنۆشی بۆ دەبەن و باشتری بەقسە دەکەن. ئێوە ئەوەندە نازانن، کە تەماشای ئەو هەموو زیندانانە بکەن کە لە سەرتاسەری دنیا بۆیان دروست کردوون. زانیاری زاناکان چ سودێکی هەیە بۆتان؟ ئەی فائیدەی ئەدەبی ئەدیب و شاعیرەکانتان چیە؟ ئەی زانیاری حەکیمەکانتان بەکەڵکی چیدێ ؟ ئەی ئازایی و ڕەشیدی ئازاکانتان؟ خۆ بەزۆری ئەوانەی ئازا و نەبەزن بۆ سودی زاڵمەکان خۆیان بە کوشت دەدەن یان خەڵکیان بۆ دەکوژن. کە واتە مردنتان باشترە ئەی ئینسانی دەنی و ڕەزلیل لەو ژیانەتان. ژیانتان ماندوو بوونە ئازادیتان بەندەگی یە، عەزیزتان زەلیلە. بەرز بوونەوەتان نزم بونەوەیە، ئازایەتیتان ترسەنۆکی یە. کە ئەوەم لە پشیلە بیست پێنوسەکەم فڕێدا و گوتم: پشیلە ڕاست دەکات، مادام ئینسان ئاوا بێ، لە هەموو حەیواتێک بێ نرخ ترە.

جەمال الدینی ئەفغانی

*****

دەڵێن: ئیمام (حەنەفی) ڕەزای خوای لێ بێ کابرایەکی پینەچی لە شاری (کوفە)دراوسێی بوو. کابرا بە ڕۆژ کاری دەکرد و ئێواران گۆشت و ماسی دەکڕی و دەهاتەوە گۆشتەکەی دەکوڵاند و ماسیەکەی دەبرژاند و دەستی دەکرد بە ڕابواردن. تا کاتێ سەرخۆش دەبوو. کە سەرخۆش دەبوو، دوو شیعری دەخوێندەوە، کە مەنایان ئەوە بوو، ئەو دراوسێ یانە ئاگایان لە من نیە. نازانن چ کوڕێکیان لە دەست داوە بۆ ڕۆژی تەنگانە و بەرگری لە دوژمنان. ئیمامی حەنەفی تا بەیانی نوێژی دەکرد و گوێی لەو شیعرانەی کابرا بوو، بەڵام وەسەر خۆی نەدێنا. لەپاش سێ شەو کابرا دەنگی نەهات. ئیمامی حەنەفی پرسیاری لێکرد گوتیان، پۆلیس گرتویەتی ئیمامی حەنەفی نوێژی بەیانی کرد و سواری وڵاغەکەی بوو و چوو بۆ لای ئەمیری کوفە. خەبەریاندا بە ئەمیر. ناوبراو گوتی، ئیمام دانەبەزی هەر بەسواری بێتە ژوورەوە، بەڵام ئیمام دابەزی و چووە لای ئەمیر. کە چوو ئەمیر زۆری ڕێز لێگرت و گوتی چ دەفەرمووی؟ ئیمام گوتی ئەمیر! دراوسێکەمان گیراوە،

سێ ڕۆژە دیارنیە، هاتووم بۆ بەردانی. ئەمیر ئەمری کرد لەبەر خاتری ئیمام هەرچی لەو ڕۆژەدا گیرابوون بەریاندا. ئیمام خواحافیزی کرد و سوار بوو گەڕایەوە و کوڕەکە وەدوای کەوت. ئیمام فەرمووی، ئیستاش لات وایە ئێمە ئاگامان لە دراوسێ نیە؟ کوڕەکە گوتی: نەخێر قوربان خوا جەزای بەخێرت بداتەوە. قەرار بێ لە سەردەستی جەنابت لەو ڕۆ بە دواوە ئارەق نەخۆمەوە و تۆبە بکەم، تۆبەی کرد و ڕووی کردە خواپەرستی.

*****

جارێک یەکێک لەو زانایانەی کە حەدیس ڕیوایەت دەکەن لەگەڵ کابرایەکی مەسیحی لە کشتی دا دەبنە هاوڕێ. کابرای مەسیحی مەشکاڵەیەکی پێ دەبێ، زارکی مەشکاڵەکە دەکاتەوە و پیاڵەیەکی لێ پڕ دەکات و دەیخواتەوە و دوبارە پڕی دەکاتەوە و بۆ زاناکەی ڕادەدێری. زاناکەش بەبێ ئەوەی بیری لێ بکاتەوە دەیخواتەوە. کابرای مەسیحی دەڵێ، خۆ ئەوە شەڕاب بوو. زاناکە دەڵێ، بەچ دەزانی شەڕاب بوو؟ کابرا دەڵێ، غولامەکەم لە جولەکەیەکی کڕیوە و سوێندی خواردووە کە شەڕابی کۆنە. زاناکە دەڵێ، ئێمە ڕاستگۆترین، ئێمە ڕیوایەت لە ئەسحاب و تابیعینان دەکەین، ئینجا ئەو شتە بەڕاست دەزانین، جا چۆن بەقسەی مەسیحی کە ئەو لە غولامەکەی بیستبێ و ئەویش لە زمان جولەکەوە وەیگێڕی. (واللاهی) بۆیە خواردمەوە، چونکە ئیستنادەکەی بەلای منەوە لاواز بوو.

*****

کابرایەک تەماشا دەکا کۆمەڵێک خۆیان سازکردووە بڕۆن بۆ جێگایەک. کابرا لە دڵی خۆیدا گوتی: ڕەنگە بانگهێشتن کرابن بۆ سەرشایێ، بێ پرس و ڕا دوایان کەوت، تا گەیشتنە کۆشکی پاشا. تەماشای کرد هەموویان شاعیرن و هەر یەکە لە مەدحی پاشادا سەر و قەسیدەیان خوێندەوە و خەڵاتی خۆیان وەرگرت. هەرئەومایەوە و دەنگی نەکرد. ڕوویان تێکرد و گوتیان، تۆش قەسیدەکەت بخوێنەوە، گوتی، ئەمن شاعیر نیم، گوتیان: ئەی تۆ چی؟ گوتی، ئەمن لە (غاویانم) کە خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا باسیان دەکا و دەفەرمووێ: (وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ) پاشا زۆر پێکەنی و ئەمری کرد وەک شاعیرەکان خەڵاتی بکەن.

*****

(ئەبو دولامەی) شاعیر دەچی بۆلای (مەهدی) خەلیفە و قەسیدەیەکی بۆ دەخوێنێتەوە. خەلیفە دەڵێ، چت دەمێ؟ لە وەڵامدا دەڵێ، (سەگ)ێکم بدەیە. مەهدی تورە دەبێ و دەڵێ: من دەڵێم چت دەوێ، تۆ دەڵێی سەگ. گوتی، قوربان هەر سەگم

دەویَ. (مەهدی) گوتی، سەگێکی بدەنیَ. (ئەبو دولامە) گوتی، باشە قوربان دەکریَ بە پیَ بچم بۆ ڕاویَ؟ خەلیفە گوتی، ئەسپێکیشی بدەنیَ. گوتی، قوربان! ئەدی کێ خزمەتی بکا؟ خەلیفە گوتی، غولامێکی بدەنیَ. گوتی باشە ئەگەر نێچیرم کوشت و هێنامەوە کیَ بۆم لێنیَ؟ خەلیفە گوتی، جارییەکی بدەنیَ.

ئەبو دولامە گوتی: بەخوای خەلیفە بارت گران کردم جا چۆنیان بەخێو کەم؟ خەلیفە گوتی، ئەوە فلان باغە خورماشم دایتیَ. لە دوایی خەلیفە گوتی، چی ترت ماوە؟ گوتی بەلیَ: ئەگەر ئیجازەم بدەی دەستت ماچ کەم و لە خزمەتت مەرەخەس بم.

*****

(هەیسەمی) کوڕی عەدی (عودە)ی دەلیَ: جارێک لە خزمە ت ئیمامی (حەنەفی)دا لە چەند کەسێک چوین بۆلای نەخۆشێک. کابرای نەخۆش بە بەخیل ناسرابوو. لە ڕێگادا بڕیارماندا کەچوین و دانیشتین و ئەحوالپرسی تەواو بوو، یەکێک داوای خواردن بکا. کاتیَ چوین و ئەحوالپرسیمان کرد و ماوەیەک دانیشتین، یەکێکمان ئەو ئایەتەی سورەی (الکهف)ی خوێندەوەکە دەفەرمویَ:

(آتِنَاغَدَاءَنا لَقَدْ لقِينامِنْ سَفرِنا هَذا نَصَبًا). نەخۆشەکە لە وەلامدا ئەو ئایەتەی سورەی تۆبەی خوێندەوە کە دەفەرمووێ: (ليسَ عَلَىٰ الضُعَفاءِ وَلاعلىٰ المَرْضَىٰ وَلاعلىَ الّذينَ لايَجِدونَ مايُنْفِقونَ حَرَجٌ). ئیمامی حەنەفی فەرمووی: وادیارە نەی ویرانیَ.

*****

زانای بەناو بانگ (ئەبو نەسری فارابی) دەچی بۆ شاری (دیمشق) و دەچیتە لای سەیف الدەولە،کوڕی حەمدان. فارابی هەمیشە لیباسی تووکی لەبەردا بووە و سەیف الدەولە نەیناسی، سلاو دەکا و ڕادەوستی. سەیف الدەولە دەلیَ، دانیشە، ئەبو نەسر دەلیَ، بە ئارەزوی تۆ یان بە ئارەزووی خۆم؟

سەیف الدەولە دەلیَ: بە ئارەزووی خۆت، ئەبو نەسر دەچیَ لە تەنیشت سەیف الدەولە دادەنیشی.سەیف الدەولە بە زمانێکی تایبەتی ڕودەکاتە ئەو کەسانەی لە مەجلیسەکەیدا بوون و دەلیَ، تەماشا ئەو کابرا پیرە چەند بێئەدەبە. چەند پرسیارێکی لیَ دەکەم ئەگەر نەیزانین دەری کەنە دەرەوە.

فارابی حالی بوو گوتی، جەناب ئاخری کار حیسابە. سەیف الدەولە زۆری بەلاوە سەیربوو کە لێی حالی بووە. لە پاشانَ لەگەل زاناکان دەکەونە باسی عیلمی و لە هەموو زانیاریەک پرسیاری لیَ دەکەن بەسەریاندا زالدە بیَ، تا هەموویان بیدەنگ

دەبن و هەر ئەو قسەیان بۆ دەکا و ئەوان قسەکانی دەنوسنەوە.
سەیف الدەولە زۆری پێ‌لاوە سەیر دەبێ و لە پاشان دەڵێ: نان و چایی ناخۆی؟ فارابی دەڵێ نەخێر. سەیف الدەولە دەڵێ، ئەی گوێ لە تار و ئاواز ڕاناگری؟ دەڵێ، بەڵێ. سەیف الدولە گۆینده و هونەرمەندان بانگ دەکا و دەست پێدەکەن. سەیف الدولە دەڵێ، هیچ لەو بەزمە دەزانی؟ دەڵێ، بەڵێ. کەمێکی لێ دەزانم. لە پاشان تورەکەیەکی پێ دەبێ، دەیکاتەوە و دوو سێ داری لێ دەردێنی و لەسەریەکیان دادەنێ و یارییەکیان پێدەکا. تەواوی خەڵکەکە بێ ئیختیار دەست دەکەن بە پێکەنین. لەپاشان دارەکان لێک جیادە کاتەوە و بەجۆرێکی دی لێکیان دەدا، هەموویان دەست دەکەن بەگریان، ئینجا بەجۆرێکی دیکە ڕێکیان دەخا هەتا هەموو خەویان لێ دەکەوی. تەنانەت دەرکەوانەکانیش دەنوون و (فارابی) بێدە نگ دێتە دەرێ. لەپاشان سەیف الدولە بە دوایدا دەنێری و زۆری ڕێز ڕێدەگری و دەڵێ، با مەعاشت لە بەیتوالمال بۆ وەبرم، لە وەڵامدا دەڵێ، چوار درهەمم بەسە. (فارابی) لە شاری (دیمشق) دەمێنیتە و خەریکی دانانی کتێبان دەبێ تا لە ساڵی (٩٢٣)ی کۆچیدا هەر لەوێ وەفات دەکات.

*****

ڕۆژێک (مەنسور) خەلیفەی عەباسی لە سەر هەیوانی خانووی شاری (مەدینە) دادەنیشی، تەماشا دەکا کابرایەک زۆر بە شێواوی بەناو شاردا دەڕوا. مەنسور ناردی هێنایان بۆلای و گوتی: ئەوە چت لێ قەوماوە؟ گوتی، قوربان! لەو ڕۆژانەدا توجارەتم کرد و زۆرم قازانج کرد. چووم پارەکەم دا بە ژنەکەم هەڵی گری، کەچی ئەمڕۆ چوومەوە داوای پارەکەم کرد گوتی، دزراوە، تەماشا دەکەم خانووەکەشمان نەبڕاوە و نیشانەی دزی پێوە دیار نیە. مەنسور گوتی، کەی ژنت هێناوە؟ گوتی، ئەوە ساڵێکە. گوتی، کاتێ هێنات کچ بوو یان بێوە ژن؟ گوتی، بێوە ژن. مەنسور گوتی، گەنجە یان پیر؟ گوتی، گەنجە. مەنسور شوشە عەترێکی دا بە کابرا و گوتی، غەمت نەبێ، هەرکاتێ ئەو عەترە بە بۆنەوەکەی هیچ غەمت نامێنێ. کابرا چۆوە ماڵێ و عەترەکەی دا بەژنەکەی و گوتی، ئەوە عەترێکی زۆر بۆن خۆشە، هی ئەمیری موسوڵمانانە، کەس عەتری وا بۆن خۆشی دەست ناکەوی. ژنە تۆزێکی لە خۆیدا، بۆنی زۆرخۆش بوو. هەڵی گرت و لەپاشان دای بەو کوڕەی کە حەزی لێ دەکرد.
مەنسور چەند پیاوێکی لە سەر ڕێگاکان دانا و گوتی: هەر کەسێک بەلاتاندا هات و بۆنی ئەو عەترەی لێهات بیگرن و بیهێنن بۆلام. کوڕەکەش عەترەکەی لە

دۆستەکەی وەرگرت و هێندێکی لە خۆیدا و هاتە بازاڕ. بەلای چەند پیاوی خەلیفەدا ڕۆیی و بۆنەکەیان ناسییەوە، گرتیان و بردیان و دایان بە پۆلیس و پێیان گوت: ئەگەر ئەوەندە پارە نەدەی هەزار دارت لێ دەدەین. کابرا کە زانی دارکاری دەکەن گوتی، باشە لە گەلی چوون لە مالەوە پارەکەی هێنا، بەقەد پارە دزراوەکەی کابرا بوو. خاوەن پارەکەیان بانگ کرد و مەنسور گوتی، ئەگەر دەمکەی بە حەکەم ئەوە پارە دزاوەکەت دەدەمەوە. کابرا گوتی، قوربان! وەکیل و حەکەم بە. مەنسور پارەکەی دایەوە بە کابرا و ژنەکەی پێ تەلاق دا.

باسی زەکاوەتی ئیمامی حەنەفی

جارێک دوو سێ دز دەچنە سەر مالی کابرایەک و کابرا دەگرن و مالەکەی تالان دەکەن و سێ بە سێ تەلاقی پێدەخۆن و بە قورئان سوێندی دەدەن کە ناویان نەبا و بە خەراپە باسیان نەکا، ئەگینا دیکوژن. کابرا بەیانی دەچێتە بازاڕ و تەماشا دەکات ئەوە خەریکن مالەکەیان هەراج کردووە و دەیفرۆشن. لەترسان ناوێرێ دەنگ بکا و دەچێتە خزمەت ئیمامی (حەنەفی) و کارەساتەکەی بۆ دەگێرێتەوە.
ئیمام دەفەرمووی. کەسوکار و دراوسێکانت بانگ بکە با دوانیوەڕۆ بێن بۆ مزگەوت. کابرا چوو بە هەموانی ڕاگەیاند و هاتن. ئیمامی حەنەفی ڕووی کردە خەلکەکە و فەرمووی: حەز دەکەن ئەو پیاوە مالەکەی دەست کەویتەوە؟ گوتیان: زۆر حەز دەکەین.
فەرمووی: یەک لە دوای یەک هەستن بچنە دەرێ و هەرچی چووەدەر ئێوە بلێن ئەوە بوو، ئەگەر ئەو نەبوو بابلێ نا ئەوە نیە و ئەگەر ئەویش بوو با دەنگ نەکا، کە دەنگی نەکرد دیارە ئەوە دزەکەیە. بەوجۆرە دز دەبیننەوە و مالەکەی لێ دەستێننەوە.

*****

هەرلە باسی زیرەکیدا دەلێن: (عەقەبەی ئوزدی) ناوبانگی کردبوو بەوەی کە دوعای شێت بوون و ئەجندان دەزانی. ڕۆژێک ئافرەتێک دەبەن بۆلای و دەلێن، شێت بووە و نوشتەیەکی بۆ بنوسە. لەو وەختەدا ئافرەتەکە خۆ بەعەرزدا دەدا. عەقەبە بەوانەی لەگەل ئافرەتەکە دەبن دەلێ، ئێوە بچنە دەرەوە. ئەوان دەچنە دەرەوە و عەقەبە و ئافرەتەکە دەمێننەوە. ڕوو دەکاتە ئافرەتەکە و دەلێ: دەزانم شێت نی، ڕاستیم پێ بلێ، چیت لێ قەوماوە، ڕزگارت دەکەم. ئافرەتەکە دەلێ، چیت

لیوەشارم، ڕاستیەکەی ئەوەیە، من حەزم لە کوڕێک دەکرد و نەیاندامێ و دایانم بەو پیاوەی کە ئەمڕۆ بۆیان گواستمەوە و کچ نیم. جا لەترسی ئەوەی ئابڕوم نەچێ خۆم شێت کردووە. ئەگەر بتوانی بە فێڵێک ڕزگارمکەی زۆرت سوپاس دەکەم. عەقەبە گوتی: زۆر باشە، هاتە دەرەوە بۆلای کەسوکارەکەی و گوتی، ئەجندەکەم ڕازی کردووە و دەڵێ، بەقسەت دەکەم و لە سەری لادەچم، بەڵام دەبێ ئێوە بڕیار بدەن، داخوا بەچ ئەندامێکیدا بێتەدەرێ؟

چونکە بەهەر ئەندامێکیدا بێتەدەر، ئەو ئەندامە لەبەین دەچێ، گوتی ئەگەر بەچاویدا بێتەدەرێ کوێر دەبێ و ئەگەر بە گوێیانیدا بڕوا کەڕ دەبێ و ئەگەر بەدەمیدا بێتەدەر لاڵ دەبێ و ئەگەر بە دەستانیدا بێ شەلەل لێیان دەدا و ئەگەر بە قاچانی دا بێ گۆج و ئیفلیج دەبێ و ئەگەر بە هەرامەکەشیدا بێ کچێنیەتی نامێنێ. جا خۆتان سەرپشک بن، چۆنتان پێ باشە تا ئاوا بکەم. گوتیان، وەڵڵا بە هەرامەکەیدا لەهەموان ئاسانترە و هەمومان شاهیدی بۆ دەدەین با کچێنیەتی نەمێنێ. عەقەبە بە زیرەکی خۆی وای پێسەلماندن کە بەوێدا ئەجینەکەی دەرکردووە و کچە بە ڕوسوری چووە لای مێردەکەی و دەردی لێ نەما.

*****

ڕۆژێک (هارونەڕەشید) بە (فەزلی) کوڕی (ڕەبیع) دەڵێ: وەرە با بچینە دەر تۆزێک بای باڵی خۆمان بدەین. سواری ئەسپ دەبن و دەچنە دەرەوەی شار. تووشی پیاوێکی پیری زۆر کز و لاواز دەبن بە سواری کەرێک دەڕوا بۆ دەرەوەی شار و ئاوی بەچاواندا دێتەخوار. هارونەڕەشید ئاماژە بە فەزل دەکا، کە کابرا پیرە بدوێنێ. فەزل دەچێتە پێشەوە و سڵاو دەکا و دەڵێ: خاڵە پیرە بۆ کوێ دەچی؟ لە وەڵامدا دەڵێ، دەچم بۆ ناو باغەکەم. فەزل دەڵێ، ئادیارە چاوت ئاو دەکەن، دەڵێ، بەڵێ، فەزل دەڵێ. دەرمانێکت پێ بڵێم، چاوت چاک بکاتەوە؟ دەڵێ، دەمبەریشت دەمرم.

فەزل دەڵێ، هێندێک تۆزی هەوا و یەک دوو بڵقی سەر ئاو و چەند پەڵکە گەڵای کارگ واتە قارچک بێنە و تێکەڵیان کە و بیکە ناو توێکڵی گوێزو دەچاوانی کێشە، چاک دەبنەوە. کابرا پیرە لە سەر پشتی کەرەکە پاڵدەداتەوە و ترێکی دوورودرێژ بەردەداو دەڵێ، ئەوە حەقی پێگوتنی دەرمانەکەتە، ئەگەر خوا کردی و چاوەکانم چاک بوونەوە زیاتریشت دەدەمێ. دەڵێ، هارونەڕەشید ئەوەندە پێکەنی خەریک بوو لە سەر ئەسپەکە بکەوێتە خوار.

*****

(ئیبن و جەوزی) لە کتێبی (ئەزکیا)دا دەڵێ: ڕێبوارێک بەلای گۆڕستانێکدا ڕۆیشت، تەماشای کرد قەبرێک گومبەزێکی لە سەر کراوە و لە پێشی نوسراوە ئەوە گۆڕی (سەگ)ێکە و ئەوەی دەیەوێ بەسەرهاتی ئەو سەگە بزانی بابچێتە فلان گوند و پرسیار بکا. کابرا زۆری بەلاوە سەیربوو، چوو بۆ ئاواییەکە و پرسی، گوتیان: فلان پیاو تەمەنی لە سەد ساڵ زیاترە و ئەو دەزانی بچۆ ئەو بۆت باس دەکا. کە چوو پرسیاری کرد کابرا گوتی، بەڵێ بەسەرهاتی ئەو سەگە ئاوا بوو. پاشایەکی گەورەی خاوەن دەسەلاتی باش لێرە بوو، زۆری حەز لە ڕاوێ بوو، بۆ ئەمەش هەمیشە سەگێکی لە لابوو.

ڕۆژێک پاشا چوو بۆ گەڕان و بە پیاوەکانی گوت، بە چێشت لێنەرەکە بڵێن، تا دەگەڕێمەوە تێگوشیوی شیرم بۆ حازر بکات. چوون بە چێشت لێنەرەکەیان گوت. شیریان هێنا، بەلام لە بیریان چوو سەری داپۆشن. چێشت لێنەرەکە خەریکی نان حازر کردن بوو، ئاگای لێ نەبوو مارێک لە کونی دیوار دێتە دەر و دەم دەخاتە جامی شیرەکە. ئافرەتێکی لاڵ و سەگەکە چاویان لێ دەبێ. پاشا لای ئێواریێ هاتەوە و داوای تێگوشیوی شیری کرد. کاتێ بۆیان هێنا ئافرەتە لاڵەکە زۆری ئیشارە بۆ کردن حاڵی نەبوون.

سەگەکە دەستی کرد بە وەڕین و لوراندن، زۆریان بەلاوە سەیر بوو، کە بۆ وا دەکا، بەلام گوێیان نەدایە و پاشا گوتی دووری خەنەوە خۆ قەتی وانە کردووە. پاشا پارویکی بۆ سەگەکە هاویشت و دەستی برد بۆ تێگوشیوەکە. سەگەکە زانی پاشا خەریکە پارو بۆ دەمی دەبا، پەلاماری جامەکەی داو دەمی تێنا و هێندێکی لێخوارد. سەگ لەبەر دەمی پاشا بەلادا هات و تەواوی گۆشتەکەی هەڵوەری.

پاشا و خەڵکەکە واقیان وڕماو زۆریان بەلاوە سەیر بوو. ئافرەتە لاڵەکە ئەوەندەی ئیشارە بۆ کردن حاڵی نەبوون چ کارەساتێک ڕووی داوە. پاشا سوپاسی خوای کردو ڕووی کردە خەڵکەکە و گوتی: خەڵکینە! ئەو سەگە ئەوەندە بە وەفابوو ڕوحی خۆی فیدای گیانی من کردووە و لە سەرم واجبە پاداشی بدەمەوە تا لێرە بەدواوە ببێتە دەرس و پەند و عیبرەت. کفن و دفنی کرد و ئەو گومبەزەی لە سەر کرد و ئەوەی لە سەر نوسی کە دەی بینی.

*****

دەڵێ: کابرایەکی عەرەب چوو بۆ (مزگەوت) نوێژی جەماعەت بکات و لە ڕیزی پێشەوە نوێژی دابەست. کابرا ناوی (موجریم) بوو. مەلای مزگەوت دوای سورەی فاتیحا دەستی کرد بە خوێندنی سورەتی (وَالْمُرْسَلاتِ عُرْفًا) تا گەیشتە ئایەتی (أَلَمْ

نُهۡلِكِ ٱلۡأَوَّلِينَ) واتە ئایا ئێمە ئەوانەی لە پێشەوەن بە هیلاکیان نادەین؟ کابرای عەرەب کە گوێی لەو ئایەتە بوو زۆر ترسا. خێرا هاتە سەفی ئاخرەوە. مەلاکە گەیشتە ئایەتی (ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ ٱلۡأٓخِرِينَ) واتە لەپاشان ئەوانەی دواوەش وەک ئەوانی پێشەوە بە هیلاک دەدەین. کابرا ئەوەندەی دی ترسا و چووە سەفی ناوەڕاست. مەلاکە گەیشتە سەر ئایەتی (كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ بِٱلۡمُجۡرِمِينَ) واتە هەر بەوجۆرەش لەگەڵ موجریمان ڕەفتار دەکەین. کابرای عەرەب کە گوێی لەو ئایەتە بوو گوتی: بەخوا وادیارە هەر لەمن دەگەڕێن. نوێژەکەی بڕیو ڕایکردە دەرەوە.

*****

دەڵێن:(ئاخوندێکی) شیعە دێتە شاری (سنە). ڕۆژێک دەچی بۆ لای (ئایەتوڵڵا) مەردوخ و لە قساندا دەڵێ: ئەوڕۆ سەگێکم دی بە قەبری سونییەکی دا هەڵدەمیزت. ئایەتوڵلا لە سەرەخۆ وەڵامی دەداتەوە و دەڵێ: هیچ نیە، لە کۆنەوە شیعە و سوننی ئەو کێشەیان هەبووە.

*****

لە فینلەدە دەڵێن: ئاغایەک ئەسپێکی پێدەبێ، تا دەچێ دەست بە ئاو بگەیێنی ئەسپەکەی دەدزن. ئاغاکە تەماشا دەکا ئەسپەکەی نەماوە و دزراوە دەڵێ، خەڵکینە ئەسپەکەم بۆ بێننەوە ئەگینا وەک باپیرم دەکەم. کابرای دز لە ترسان ئەسپەکەی بۆ دێنیتەوە. دەڵێن، بۆ باپیرت چی کردووە؟ لە وەڵامدا دەڵێ، جارێک ئەسپەکەی لێ دەدزن. ناچار بە پێیان دەڕواتەوە بۆ ماڵ.

*****

لەو ساڵانەی پێشوودا میسری زۆر دەهاتنە عێراق. کوڕێکی گەنجی میسری هاتبۆ سلێمانی. لەبەر دەرکی مزگەوتی گەورە عەرەبانەی ڕاگرتبوو (سەموون)ی دەفرۆشتن. لەلای خۆی فێری کوردی ببوو، لەباتی ئەوەی بڵێ: گەرمە سەموون، هاواری دەکرد و دەیگوت، کێرمە سەموون، کێرمە سەموون.

*****

حاجی مەلا عەلی وەرماوایی لە سلێمانی گوتی: دوکانی بەقاڵیم هەبوو. مێوژ، گوێز، کشمیش، قەیسی، بادام، پستە، قەزوان و ئەوجۆرە شتانەم دانابوو. ڕۆژێک پیاوێکی شارەزووری هات لەبەر دەمی دوکانەکەم ڕاوەستا و هەر تەماشای دەکردم. لەپاشان دوو قامکی بەجووت بۆ چاوانم هێنا. گوتم، ئەوە بۆ وادەکەی؟ گوتی، بزانم کوێر نی؟ گوتم نا. گوتی، ئەی کە کوێر نی، ئەو هەموو شتە جوانەت لەبەر دەمە بۆ نایانخۆی؟

*****

دوباره دەڵێن: عەرەبێک چووبووە جەماعەتی نوێژی بەیانی. ئیمامەکە لە دوای سورەی فاتیحا سورەی (بەقەرەی) خوێند. کابرای عەرەبیش زۆر بەپەلە بوو، بەڵام هەرچۆنێک بوو خۆی ڕاگرت تا جەماعەتەکە تەواو بوو. ڕۆژی دوایی ئیمام لە جەماعەتی بەیانی دوای سورەی فاتیحا دەستی کرد بەخوێندنی سورەی (الفیل). کابرای عەرەب گورج نوێژەکەی بڕی و ڕایکرد و گوتی: دوێنێ سورەی (بەقەرە)ی خوێند تا نیوەڕۆیەی پێوە بوو، بەخوا ئەمڕۆ سورەی (فیلە) تا ئێوارەش دەگرێ، جەنابی مەلا.

*****

دەڵێن: کابرایەک نوێژی زۆر دەکردن لە نوێژدا بوو، کۆمەڵێکی لەلا بوون گوتیان: بەخوا پیاوی چاکە و نوێژان زۆر دەکا. کابرا لە نوێژەکەیدا گوتی، دەنا بەڕۆژوشم.

*****

(هیشامی) کوڕی (عەبدولمەلیک)ی کوڕی (مەروان) خەلیفەی بەغدا، دەچێتە حەج و پاش حەج، ڕۆژێک لە(مەکە) دەڵێ. ئەسحابەیەکی پێغەمبەرم بۆ بانگ بکەن چەند پرسیاری لێ دەکەم. دەڵێن، قوربان هیچکام لە ئەسحابەکانی پێغەمبەر نەماون، ئەگەر دەفەرمووی لە تابیعینانت بۆ بانگ بکەین. دەڵێ باشە. دەچن عەرزی (تاووسی یەمانی) دەکەن، دەڵێن خەلیفە داوات دەکا. تاووس دێ بۆلای. کاتێ دەگاتە وێ، بێ پرس و ڕا نەعلەکانی دەردێنێ و لە سەر گۆشەیەکی فەرشیان دادەنێ و سڵاو لە خەلیفە دەکا و بەبێ ئەوەی ناوی بە کونیە بەری و بێ ئیزن دەچێ لە تەنیشتی دادەنیشێ و دەڵێ، هیشام چۆنی؟ خەلیفە لەو کاردی ئەوەندە نارەحەت دەبێ، کە دەیەوێ ئەمری کوشتنی دەرکا. عەرزی دەکەن و دەڵێن چۆن قوربان! لە حەرەمی خوادا پیاو دەکوژی؟ هیشام ڕوو دەکاتە تاووس و دەڵێ، ئەوە بۆچی وات کرد؟ لە وەڵامدا دەڵێ، چیم کردووە؟ هیشام دەڵێ، نەعلەکانت لە سەر فەرشەکە دانا و لە وەختی سڵاوکردندا بە کونیە ناوت نەبردم و نەتگوت ئەی ئەمیری موسولمانان و هاتی بێ ئیجازە لە لام دانیشتی و گوتت هیشام چۆنی؟ تاووس لە وەڵامدا گوتی، یا هیشام! ڕۆژێ پێنج جار لە حزور خوادا نەعل دادەنێم، نە تووڕە دەبێ و نە لۆمەم دەکا. کە دەشڵێی، نەتگوت (یاأمیرالمومنین) لەبەر ئەوەی هەموو موسولمان ئەتۆ بە خەلیفە و ئەمیر نازانن. گوتم باشتر ئەوەیە بە درۆزن دەرنەچم، بۆیە بەناوی خۆت بانگم کردی و بە کونیە ناوم نەبردی، چونکە خوای گەورە پێغەمبەرەکانی بەناوی خۆیان ناو دەبا و دەفەرمووێ: یا(دود)، یا(یحیا)،

یا(عیسا)، بەڵام دوژمنەکانی هەر بە کونیە ناو دەبا و دەفەرمووێ: (تبت یدا ابی لهب)، لەبەر ئەوەش نەوەستام و دانیشتم، چونکە لە حەزرەتی (عەلی)م بیستووە دەیفەرموو: ئەگەر دەتەوێ تەماشای ناو چاوانی دۆزەخیان بکەی، تەماشا ئەو کەسە بکە کە دانیشتووە و خەڵک لە دەورەی بەپێوە ڕادەگرێ. ئنجا هیشام گوتی: ئامۆژگاریم بکە. گوتی لە حەزرەتی عەلیم بیست فەرمووی، دۆزەخ چەند مار و دوپشکی تێدان بەو گەورە و ئامیرانەوە دەدەن کە زوڵم لەخەڵک دەکەن. ئەوەی گوت و هەستا ڕۆیی.

*****

کابریەک ژنێکی زۆرجوانی هەبوو. ژنەکەی زۆرخۆش دەویست، بەڵام بەپێچەوانەی، ژنە کابرای مێردی خۆش نەدەویست و ڕقی لێبوو. ئاخری گەیشتە ئەو ڕادەیەی قسەی ناخۆش بەمێردەکەی بڵێ. ڕۆژێک کابرا ئەوەندە نارەحەت بوو، کە بە ژنەکەی گوت: سێ بە سێ تەڵاقت بکەوی ئەگەر قسێکت پێ گوتم. پێت نەڵێمەوە. ژنە ئەو هەلەی قۆستەوە و زوو گوتی، ئەتۆ سێ بە سێ تەڵاقت بکەوی. کابرا داما، چونکە ئەگەر وەڵامی بدایەوە ئەوە تەڵاقی دەکەوت. هەستا هات بۆلای زانای بەناوبانگ (ئەبو جەعفەری تەبەری) و بەسەرهاتی خۆی بۆ گێڕایەوە. ئەبو جەعفەر گوتی: بچووە پێی بڵێ، ئەتۆ سێ بە سێ تەڵاقت بکەوی ئەگەر تەڵاقم دای. چونکە ئەگەر ئەوەی لێ زیاد بکەی ئەوە وەڵامیشت داوەتەوە و وەفات بە سوێندەکەشت کردووە و تەڵاقیشت ناکەوێ. ئەبو جەعفەر بەو قیلە شەرعە کابرای ڕزگار کرد.

*****

ئافرەتی زیرەک وەک ئەو ئافرەتە دەبێ کە(مەدائینی) باسی دەکات و دەڵێ: جارێک (ئیبنو زیاد) لەگەڵ چەند پیاوێک بە ڕێگەیەکدا دەڕۆن، تووشی کابرایەک دەبن جارییەکی زۆر جوانی لەگەڵ دەبێ، تەماعی تێدەکەن و بە کابرا دەڵێن: ئەو جارییە بەجێ بێڵە. کابرا ئایکاتە نامەردی تیروکەوانی پێدەبێ، گورج وەدەست دێ و تیرێک لە یەکیان دەدا، زۆری لێ دەترسن. بە هەموان پەلاماری دەدەن و دەیگرن و جارییەکەی لێ دەستێنن. خەریکی جارییەکە دەبن، ئاگایان لە کابرا نامێنی و کابرا ڕادەکا. تەماشا دەکەن جارییەکە گەوهەرێکی زۆر بەنرخی لە گوارەی گوێی دایە. خەریک دەبن لە گوێی دەربێنن. جارییەکە دەڵێ، ئەگەر دەتانزانی ژێرکڵاوی پیاوەکەم چەند گەوهەری بەنرخی تێدان، پێتان عەیب دەبوو ئەوە لە من بستێنن.
بەقسەی ژنەکە بەپەلە وەدوا کابرا دەکەون و پێی دەڵێن ئەوەی لەژێر کڵاوەکەت

دایە داینێ. کابرا تیرێکی لە قەراغ کڵاوەکەی چەقاند بوو، لەترسان لەبیری چووبۆوە، بە قسەی ئەوان هاتەوە یادی و دەستی بۆ برد و گورج خستییە ژێی کەوان و پەلاماری دان، لەترسانی ڕایانکرد و جارییەکەش بەو فێڵە خۆی و کابرای ڕزگارکرد.

*****

گێلەپیاوێک (دە) کەری وەپێش خۆی دابوون. لێی دەخوڕین لە پاشان سواری یەکیان بوو. کە بە سواری حیسابی دەکردن (نۆ) کەر بوون، زۆری بەلاوە سەیر بوو. دابەزی حیسابی کردنەوە (دە)ی تەواو بوون. گوتی ئەگەر بەپێ بڕۆم و کەرێک قازانج بکەم باشتر نیە، لەوەی سوار بم و کەرێک زەرەر بکەم؟ بە پێیان ڕۆی تا بردنیەوە ناو ئاوایی.

*****

گێلە پیاوێکی دی لە (مەلا)یەکی بیست حەدیسی دەخوێندەوە کە کەسێک لە ڕۆژی عەرەفەی مانگی قوربان دا بەڕۆژو بێ وەک ئەوەیە ساڵێک بەڕۆژو بووبێ. ڕۆژی عەرەفە هات و کابرا بەڕۆژو بوو. نیوەڕۆ، ڕۆژوەکەی شکاند و گوتی، شە ش مانگم ڕۆژو لە سەرن، با ئەوە وەبەر شەش مانگەکە بکەون و هیچی دیکەم ناوێن.

*****

(ئەسمەعی) دەڵێ: کۆمەڵێک لە (بەنی غەفاریان) سواری کشتی دەبن. لەوکاتەدا بایەکی زۆر توند دێ و زۆر لە کشتی وەرگەڕان دەترسن. یەکێکیان گوتی: فلان بەندەم لە ڕێگای خوادا ئازاد بێ. ئەوی دی گوتی، فلانە جارییەم ئازادبێ، ئەگەر لەو بەلایە بەسەلامەتی نەجاتیمان بێ. کابرایەکیان مایەوە گوتی، ئەی خوای گەورە! خۆت دەزانی کە من هیچ عەبد و جارییەم نین ئازادیان بکەم و ئەوە لەبەر ڕەزا و لە ڕێگای تۆدا تەلاقی ژنەکەم بکەوی و ڕزگارمان بکە. خوایە خۆت دەزانی لەوە زیاترم لە دەست نایێت.

*****

دەڵێن، کابرایەک لە شاری بەغدا، ناوی (ئەبوالقاسم) بوو. دوو ساڵ بوو جوتێک سۆلی پینەکراوی لە پێدابوو. ڕۆژێک چووە بازاڕی شوشە فرۆشان. لەوێ دەلاڵێک پێی گوت، ئەبوالقاسم تاجرێک لە شاری حەلەبەوە هاتووە قوتووە شوشەیەکی پێ یە هەر چواردەورەی زێڕکفتە، ئێستا بازاڕی کەسادە، تۆ لێی بکڕە، من بەینێکی دی بە دووقات بۆت دەفرۆشمەوە. ئەبوالقاسم بەقسەی کرد و لێی کڕی بە شێست دینار و هات بۆ بازاڕ بیفرۆشێ. دەلاڵێکی دی گوتی، ئەبوالقاسم! بازرگانێکی

خەلکی شاری (نەسیبین) هاتووە عەترێکی زۆر بەنرخی پێ یە بۆی نافرۆشرێ، تۆ لێی بکڕە، من یەک دوو ڕۆژی دیکە بە دوو قیمەت بۆت دەفرۆشمەوە. گوتی زۆر باشە. ئەویشی بە شێست دینار کڕی و لە شوشە بەنرخەکەی کرد و بردییەوە ماڵ و لە سەر ڕەفێکی دانا. بەیانی چوو بۆ حەمام. لەوێ چاوی بە برادەرێکی کەوت. حەمامیان کرد و هاتنەوە ژووری لیباس لەبەرکردنەوە، برادەرەکەی گوتی، ئەبولقاسم! بەڕاستی سۆلەکانت زۆر کۆن بوون، ئەوەندەت پینە لێ داون، دیار نیە چۆنیان پێوە دەڕۆی؟ کوڕە خۆ تۆ دەوڵەمەندی. گوتی، باشە بەقسەت دەکەم دەیانگۆڕم، کە خۆی گۆڕی و خەریک بوو بێتەدەرێ، تەماشای کرد لەلای سۆلەکانی جووتێکی تازە دانراون، بێدەنگ دەپێی کردن و هاتەدەر. تومەز ئەوکاتە قازی بەغدا لە حەمام دەبێ و سۆلەکان هی ئەو دەبن. کاتێ قازی ویستی بێتە دەر تەماشا دەکات سۆلەکانی نەماون، گوتی کوڕینە! سۆلەکەیان بردووم و هیچیان بۆ بەجێ نەهێشتووم. کاتێ تەماشایان کرد سۆلە کۆنەکانی ئەبولقاسم لەوێ بوون، ئەوەندەی پینە لێ دابوون هەموو کەس دەیناسینەوە، گوتیان: ئەوە سۆلی ئەبولقاسمن. چوون گرتیان و سۆلەکانی قازیان لێ ستاندنەوە و زۆریان لێدا و زیندانیان کرد.

پارەیەکی زۆریدا تا ڕزگاری بوو. کە هاتەوە بۆ ماڵەوە لە داخان هەڵی گرتن و بردنی دە ڕووباری (دیجلە)ی هاویشتن و گەڕایەوە بۆ بازاڕ. لەولاشەوە کابرایەکی ماسیگر تۆڕی هاویشتە ناو دیجلە و ڕایکێشایەوە، کابراکە سەرنجیدا ئەوە سۆلەکانی ئەبولقاسمە لە جیاتی ماسی بە تۆڕەکەوە بوون. گوتی ئەی ئەبولقاسمی داماو وا دیارە لێی کەوتوونەتە ناو ئاوەکەوە، با بۆی بەرمەڕوە.

کابرا هات زۆری لە دەرگای ماڵی ئەبولقاسم دا، بەڵام لە ماڵ نەبوو، لە پەنجەرەوە هەڵیدانە ژوورەوە و بەسەر ڕەفەکەدا کەوتن و شوشەکەیان بەردایەوە و شوشە شکا و عەتر ڕژا. کە ئەبولقاسم هاتەوە و ئەو حاڵەی دی، لە داخان تووڕە بوو گوتی، ئەو سۆلانە منیان ماڵوێران کرد. شەوێ هەستا پاچێکی بەدەستەوە گرت و دەستی کرد بەچاڵ هەڵکەندن، بۆ ئەوەی وەیان شاری و لەکۆڵ خۆیان بکاتەوە، دراوسێکان کە گوێیان لەو ڕمبەڕمبە بوو وەیان زانی دیواربڕە، خەبەریان لێ دا و گرتیان. ئەوجارەش بە پارەیەکی زۆر ڕزگاری بوو. لەداخان هەڵیگرتن و بردنی خستنیە ناو زێرابی ئاودەستەوە زۆری پێنەچوو بەری زێرابەکە گیرا و ئاو پەنگی خواردەوە، کە هەڵیاندایەوە چاکی بکەن، تەماشا دەکەن سۆلەکانی ئەبولقاسم بەری ئاوەکەیان گرتووە. گرتیان و بردیان بۆلای والی. والی گوتی،

پارەی چاککردنەوەی زێرابەکەی لێوەرگرن و بەری بدەن. پارەکەی دا و لەداخان گوتی، تازە فرێیان نادەم دەبێ هەر لەلام بن.
بردنی لە سەربانی دانان تا وشک وەبن، سەگێک وەیزانی چەرم و گۆشت و ئێسقانە و ڕفاندنی و بازیدا بۆ سەربانێکی دی و لە دەمی کەوتنە خوارێ و بەسەر ئافرەتێکی حامیلەدا کەوتن و ئافرەتەکە کورێکی لەبەر چوو. کە تەماشایان کرد، ئەوە سۆلەکانی ئەبوالقاسمە، گرتیان و بردیان بۆلای حاکم. حاکم گوتی، دەبێ خوێنی بدا. ئەوەی بووی لەخوێنی منداڵەکەی دا و هەستا هات بۆلای قازی و بەسەرهاتی خۆی و سۆلەکانی بەتەواوی بۆ گێڕایەوە و گوتی: جەنابی قازی! هاتوومە خزمەتت کە دوو کەلیمەیەک لەبەینی من و ئەو جوتە سۆلەدا بنوسی، کە لەمرۆ بەدواوە من و ئەو سۆلانە هیچ پەیوەندییەکمان بە یەکترەوە نەماوە. لەمڕووە هەرچی کردیان هۆباڵ بەئەستۆی خۆیان و کەس حەقی نیە تاوانی ئەوان بخاتە سەر ئەستۆی من. قازی زۆر پێکەنی و خەلاتی کرد و گوتی، زۆر باشە. ئەوەیە کە بۆتە زەربولەسەل و دەڵێن لە سۆلەکانی ئەبوالقاسم گرانترە.

*****

(موسلیم و بوخاری) دوو کتێبی حەدیسی زۆر باوەڕپێکراون و چەند زانایەک هاتوون کورتیان کردوونەتەوە و پێ یان دەڵێن: موختەسەری موسلیم و بوخاری. ڕۆژێک کابریەک دەچی بۆلای کتێبفرۆشێک و دەڵێ: قورئانێکی موختەسەرم بدەیە، کابرا وەدەزانی هەروەک موسلیم و بوخاری کورت کراونەتەوە، قورئانیش کورت دەکرێتەوە. کابرای کتێبفرۆش زۆری بەلاوە سەیر دەبێ. لەوکاتەدا یەکێک دێ و دەڵێ: مامۆستا موسلیمێکی موختەسەرت هەیە؟ کابرای کتێبفرۆش ئامازە بەو کابرایە دەکات، کە گوتبووی قورئانی موختەسەرت هەیە و دەڵێ، بەڵێ: ئەوەتا موسلیمی موختەسەر. جا ئەوەیە کە کورد دەڵێ: قیاسی کەشک لە مەشک ناکرێ.

*****

(سەید ڕەشید) یەکێک لە مورید و سۆفیە ناسراوەکانی شێخی بورهان، زۆر نوکتەباز و لەتیفە گۆ و قسەخۆش بووە.
لەوکاتەدا کە لە (سابلاغ) فەقێ دەبێ و لە مزگەوتی (ڕۆستەم بەگ) دەخوێنی، لەلای زانای بەناوبانگ مەلا حوسێنی سەقزی، میرزا حاجی قادر ناوێک دەچی بۆ (موسکو). سەید ڕشید دەڵێ: میرزا! سەعاتێکم بۆ بێنە. دەڵێ باشە. مەلا عەزیزی سەقزیش ڕفیقە فەقێی سەید ڕەشید دەبێ، ئەویش بە میرزا حاجی دەڵێ، میرزا سەعاتێک بۆ منیش بێنە. پارەی سەعاتەکان دەدەن و حاجی دەچێ و دێتەوە. دوو

سەعاتیان بۆ دێنی. یەکی قاپ سپی و یەکی قاپ ڕەش. سەید دەیەوێ ئەوەی قاپ سپی بۆ ئەو بێ. لەبەر ئەوە هەر دوو سەعاتەکە دەخەنە ناو گۆرییەکەوە و بە قورعە ڕایاندەکێشن، بە ڕێکەوت ئەوەی قاپ ڕەش وەبەر سەید دەکەوێ. ئەویش ئەو چوار خشتەکیە دادەنێ و دەڵێ:

بابە حاجی کە سەرم بێ بە فیدای چاوی گەشی
دوو عەدەد ساعەتی هێنابوو بەبێ غەلل و غەشی
ئەمن و کاکی سەقزی هەریەکە دەستێکمان برد
کەچی ئیوی بە سپی هاتەدەر ئیمن بەڕەشی

*****

(مەلا مارفە شەلە) نان و پێخۆری بەسەر سۆ فی و میوانی خانەقای بورهانی دا دابەش دەکرد و بە سەری ڕادەگەیشت. پیاوێکی دیکەش یارمەتی مەلا مارفی دەدا. ڕۆژێک جیرەی سەید ڕەشید دوا دەکەوێ و ئەویش ئەو دوو شیعرە بۆ مەلا مارف دەنێری.

ئەتۆ سستی ڕەفیقت ئەسپی خۆشڕەو
ئەتۆ بێداری ئەو کەروێشکی خۆش خەو
وەزیفەم جیرە نانێکە بەگەرمی
ئەگەر زوو پێم نەیەی تۆ، دەچمە زگ ئەو

مەلا مارفە شەلە تورە دەبێ دەڵێ: جارێکی دی ئەمن جیرە نادەم بە سەید ڕەشید. ئەوجار سەید ئەو دوو شیعرەی بۆ دەنێری:

ئەرێ مەعروفی ئەعرەج پیری مەکرۆ
وەزیفەم جیرە نانێکە بەبێ دۆ
لەوەی تورەی گوتومە دەچمە زگ ئەو؟
پەشیمانم لەوەی دوا دێمە زگ تۆ

*****

پیاوێک نازناوی (ئیفتخارالسادات) دەبێ، ڕۆژێک دەچێ بۆ دیتنی سەید ڕەشید و دەڵێ: قوربان! دوعای بەخێرم بۆ بکە. سەید ڕەشید لە وەلامدا دەفەرمووێ:

دوعات بۆ دەکەم بەبێ زەڕافەت. یاخوا ئیفتیخار دووربێ لە (ئافەت)

شێخ محەمەدی کوڕی شێخی دەفەرمووێ: لە خانەقادا خەریکی دەرس گوتنەوە بووم، ئیفتیخار هات بۆلام و زۆر بەخۆشیەوە ئەو دوو شیعرەی سەیدی دووپات دەکردەوە. منیش گوتم: ئەو شیعرە هی کێ یە؟ لە وەلامدا گوتی، هەر ئێستا بە

خزمەت سەید ڕەشید گەیشتتم و داوای دوعام لێکرد و لە وەلامدا ئەو دوو شیعرەی فەرموو. شێخ محەمەد دەلێ: زانیم تێی نەگەیشتوە. گوتم، زۆر موبارەکە! بەلام ئیفتیخار دوای حالی بوونی زۆر تووڕە دەبێ و گلەیی لە سەید ڕەشید دەکات و دەلێ: من داوای دوعای بەخێرم لێکردووە، کەچی ئەو جنێوی پێداوم. ئەو نارەحەتی و تووڕە بوونەی ئیفتیخار بۆ سەید ڕەشید دەگێڕنەوە. سەید ڕەشید دەلێ: لە وەختی دوعا کردنەکە دا لام وانەبوو کە دوعاکەم قبول دەبێ، بەلام ئێستا دلنیام کە دوعاکەم گیرابووە.

*****

جارێک کۆمەلێک لە عەشایری مەنگوڕ دەچن بۆ خانەقا. لەوکاتەدا میوان زۆر دەبن و جێگای نوستن بەش ناکا. ناچار لە حەساری خانەقا جێگایان بۆ چاک دەکەن. سەید ڕەشید لە دوای نوێژی خەوتنان دەچێ بۆلایان و دەلێ: کاکە چۆنن؟ هیچو کەم نیە؟ لە وەلامدا دەلێن: قوربان باشین. سەید دەلێ: نیگەران مەبن، ئەگەر خۆم پێدادابن نایەلم بێ لێفە بن.

*****

جارێک چەند نەفەر دەچنە زیارەتێ و دەست دەکەن بە قسان. لە گەرمەی قسانداسەید ڕەشید بەیەکی لە گەنجەکانیان دەلێ، دابابەلێ هەستە فوویەک لەو سەماوەرە بکە بەقەرز. کوڕەکە دەلێ، جا قوربان، فوو چۆن بەقەرز دەبێ؟ سەید لەسەرخۆ دەلێ: چۆن نابێ؟ دوایە فووت دەدەمەوە.

*****

ڕۆژێک سەید ڕەشید دەستنوێژ دەگرێ و لە ژوری حەوزی خانەقا دێتە دەرێ و تووشی شێخ عەبدوللای کوڕە گەورەی شێخ دەبێ. شێخ عەبدوللا سەعاتەکەی خۆی بە دەستەوە دەبێ و بە سەید دەلێ، سەید! هی تۆ چەندە؟ سەید دەلێ: قوربان! هی من بسنێکە. شێخ عەبدوللا توڕە دەبێ و بە توڕەییەوە دەلێ: لەگەل هی من چەندی فەرقە؟ سەید دەلێ قوربا ن! وەک دەلێن، هی تۆ قولانجێک درێژترە. ئەوجارە شێخ عەبدوللا پتر تووڕە دەبێ و دەلێ: کوڕە ئەتۆ بۆ هێندە سەیری، دە دەریهێنە و چاوی لێ کە. سەید زۆر بە لێبڕاوی دەلێ، قوربان! باوەڕم پێبکە ئێستا لە حەوزی خانەقا دەرمهێنا و چاوم لێکرد. شێخ عەبدوللا بە تووڕەییەوە سەعاتەکەی دەباخەلێ دەنێتەوە و دەڕوا.

*****

شێخ محەمەدی کوڕی شێخ کە زۆر زانا و عالم بوو دەفەرمووێ: بەیانییەکی زوو

چوومە حەوزخانە، تەماشام کرد سەید لەوێ خەریکی دەستنوێژ هەلگرتنە. منیش دمویست غوسلّی لەش پیسی بکەم. گوتم: کاکە ڕەش! ئەرێ بۆ ئەو بێگارەم لەباتی ناکەی؟ واتە لەجیاتی من غوسلّ بکە. سەید لە وەلامدا فەوری گوتی: ئەدی بەقوربانت بم بۆ بێگارەکەی دیکەم پێ ناکەی.

*****

دەلّێن: لە مەجلیسێکدا باسی پیاوێکیان دەکرد و دەیانگوت: بەڕاستی ئەو پیاوە موسولمانی چاکە، شەو و ڕۆژ خەریکی نوێژو ڕۆژووە. کابرایەک ڕاست بۆوە و گوتی: چۆن بە پیاوی وا دەلّێن پیاوچاک؟ دیارە ئومێدی بە کەرەمی خوا نیە بۆیە ئاوا خۆی عەزاب دەدا.

باسی موناجاتی شێخ ئەبولحەسەنی خەرقانی :

ڕۆژێک شێخ ئەبولحەسەنی خەرقانی دوای نوێژ دەستی کرد بە موناجات و فەرمووی: ئەی خوای گەورە! بەیانی ڕۆژی قیامەت، لەوکاتەدا کە نامەی عەمەلی هەرکەس دەدرێتە دەستی و کردەوەی خۆیان نیشان دەدەن. خۆم دەزانم چ وەلامێکی عاقلانە بدەمەوە. بە ئەمری خوا فەوری لە غەیبەوە بانگیان کرد. ئەی ئەبوالحەسەن! ئەوەی لە ڕۆژی مەحشەردا دەیلّێی: ئێستا بیلّێ. شێخ ئەبولحەسەن گوتی: ئەی خواوەندا! کاتێ تۆ منت خستە ڕەحەمی دایکمەوە و دروستت کردم، لە تاریکی بێدەسەلاتیدا دێرتخستم، ئینجا کاتێ هێناتمە بازاڕی وجودەوە، مەعیدەیەکی برسیت دامێ، کە لە دایک بووم دەستم کرد بەگریان. وەختێ خستمیانە لانکەوە وەمزانی ئاسودە دەبم، کەچی دەست ولاقیان بەستم و نارەحەتیان کردم. کاتێ عەقلّم پەیدا کرد و دەستم کرد بەقسان گوتم: لەمڕۆوە ئاسودە دەبم، کەچی ناردیانم بۆ قوتابخانە و بە داری ئەدەب دەماریان دەرهێنام و زۆر لە مامۆستا دەترسام. دوای ئەوە شەهوەتت بەسەردا زاڵ کردم و بەهۆی شەهوەتەوە وەسەر شتی دی نەپرژام، وەختێ لە ترسی زینا و سزای کاری خەراپ ژنم هێنا، ئەولادت دامێ و خۆشەویستی ئەوانت خستە دلّمەوە، لە غەمی نان و پێخۆر و بەرگ و لیباسیاندا تەمەنت بەفیڕۆ دام.

وەختێ لەوەش تێپەڕیم پیری و بێدەسەلاتیت بەسەردا باراندم و دەرد و ژانی ئەندامەکانی لەشم بوونە سەربار. گوتم کە مردم دەحەسێمەوە، بەلام دوبارە بەدەستی ئیزرایل گرفتارت کردمەوە تا بەتیغی بێ حەیف و مەیلی گیانی کێشام. دوای ئەوەی خستمە ناو گۆڕی تەنگ و تاریکەوە، لەو گۆڕە ناریکە و لەو بێدەسەلاتیەدا دوو زەلامت ناردە سەرم و پرسیان: خوات کێ یە و لەسەر چ دینێکی

و پێغەمبەرت کێ یە؟ لە دوا وەڵامدانەوە، دوبارە ڕاستت کردمەوە و وەبەر خۆت دام بۆ مەیدانی مەحشەر و نامەت دایە دەستم و گو تت (اِقْرَأْ کِتابَكَ) جا ئەی خوای گەورە! وەڵام و نامەی من ئەوەیە کە گوتم. ئەوانە هەموویان بوونە بەرگر و مانیع لەسەر ڕێگای خواپەرستیم و لەبەر ئەو هەموو دەرد و ڕەنج و کوێرەوەریانە شەرتی خزمەتی خوایەتی تۆم بەجێ نەهێنا، بەڵام بۆ تۆ چ دەبێتە ڕێگر کە لە گوناحم خۆش بی و عەفووم بکەی؟ دەڵێن: لە غەیبەوە بانگیان کرد کە ئەی ئەبولحەسەنی خەڕقانی! ئەوا بە کەرەم و گەورەیی خۆم بەخشیمی.

*****

(شێخ جەماڵەالدینی) کوڕی (نەباتە) لە کتێبی (سەرج العیو ن)دا لە شەرحی ڕیسالەی (ئیبنو زەید)دا دەڵێ: دانەری ئالەتی(عود) ئەبو نەسری فارابی بووە. کاتێ لە دروست کردنی بۆوە، ناوی نا(بربت) واتە دەرگای نەجات، یانی لە جیرەی دەرگای بەهەشت وەرگیراوە. ئەو دانەرە چوار تاری بۆ عودەکە داناوە کە هەر یەکەی لە بەرامبەر یەکێک لە چوار تەبیعەتی ئینساندایە. یانی (زیر) لە بەرامبەر (سەودایی)دا و (بەم) لە بەرامبەر (سەفرا) و (مەسانە) واتە دوو تاکی لە بەرامبەر (خوێن)دا و (سێ چوکڵە) لە بەرامبەر (بەڵغەم)دا. هەرکاتێ ئەو چوار تارە ڕێکخران لەگەڵ تەبیعەتی ئینسان دێنەوە و مرۆڤ دڵخۆش دەکەن و نەفسی ئینسان دەچێتەوە سەر یەک حاڵەت.

*****

لە گیلە پیاوێکیان پرسی: ئەرێ بەلای تووە(موعاویە) گەورەترە یان (عیسا)ی کوڕی (مریەم)؟ کابرا ڕووی کردە پرسیارکەرەکە و گوتی: تا ئێستا کەسم لەتۆ بێ عەقڵتر نەدیوە، چۆن پێغەمبەری گاوران وەک کاتبی وەحی پێغەمبەری خۆمان دەبێ؟ (موعاویە) زۆر گەورەترە، جارێکی دی قسەی وا مەکە.

*****

ڕۆژێک کۆمەڵێک موسولمان لە جێگایەک کۆبوونەوە و یەکیان بوو بە پێشنوێژیان و جەماعەتی بۆ کردن. کاتی (فاتیحا) خوێندن زۆر ڕادەوستا. لە ئاخری نوێژەکەیدا دوو سوجدەی سەهوی برد. گوتیان: ئەوە بۆ سوجدەت برد خۆ سەهوت نەکرد لە نوێژەکەتدا؟ لە وەڵامدا گوتی: ئاخر لە نوێژەکەدا کەوتەوە یادم کە دەستنوێژم نەبوو، بۆیە سوجدەی سەهوم برد.

*****

ڕۆژێک (جوحا) فەردەیەک ئاردی کڕی و دای بە حەماڵێک بۆیان بەرێتەوە. کابرا

کوڵە ئاردی هەڵگرت و بەرەو ماڵی جوحا وەڕێکەوت، لە ناو بازڕدا کەوتە ناو قەڵەباڵغی زۆر و نارەحەت بوو، کوڵە ئاردی بەعەرزێ دادا و ڕایکرد. جوحا بەدوایەوە بوو دەنگی نەکرد و ئاردەکەی هەرچۆنێ بوو بردەوە. دوای چەند ڕۆژ چاوی بە حەماڵەکە کەوت و خۆی لێ شاردەوە. گوتیان، بۆ خۆت دەشاریەوە؟ گوتی نەکا چاوی بەمن بکەوێ و داوای کرێی ئەو ڕۆژەم لێ بکا.

*****

دەڵێن: کابرایەک ماڵێکی زۆر و دایکێکی پیری هەبوو. ڕۆژێک دراوسێکەی پێی گوت: تۆ ماڵێکی زۆرت هەیە، بۆ خێر و خێراتی لێ ناکەی؟ خۆ کە مردی هەمووی دەبێتە میرات و دایکت بەمەلا و ئەولای دادەدا. لە وەڵامدا گوتی: لەوە ناترسم، چونکە دایکم میراتم لێ ناگری. کابرا گوتی چۆن دایکت میراتت لێ ناگری؟ گوتی، ئاخر باوکم پێش مردنی دایکمی تەلاق داوە.

*****

(مەیدانی) نازناوی ئەبو (فەزل) ئەحمەدی کوڕی محەمەدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی ئیبراهیمی مەیدانیە و زۆر زانا و ئەدیب بووە و بەرهەمێکی زۆری لێ بەجێ ماوە، وەک (مجمع الامسال). ئەو زانایە، ڕۆژی شەمە بیست و پێنجی ڕەمەزانی ساڵی ٥١٨ی کۆچی لە شاری (نەیشاپور) وەفاتی کردووە و لە گەڕەکەکەی خۆیان کە ناوی (مەیدان) بوو، نێژاوە. شێخی (سیوطی) لە کتێبی (تَبَقاتُ النّجاتْ)دا دەڵێ: شێخی (زەمەخشەری) کە چاوی بە کتێبی (مجمع الامسال) کەوتووە، حەسودی بە مەیدانی بردووە و لەسەر وشەی (مەیدانی) کە ئەوکاتە بە زمانی فارسی بە(میدانی) دەنوسرا، نونێکی زیاد کردووە و بووەتە (نمیدانی) نەمیدانی واتە (نازانی). مەیدانیش کە بەوە دەزانێ دەچێ میمی وشەی (زمخشری) کە ئەوکا تە بە فارسی ئاوا نوسر وە دەکا بە نوون و دەبێتە (زنخشری) زەنەخشەری واتە ژنفرۆش.

پێغەمبەر فەرموویەتی عەسا هەڵگرتن سوننەتە !

(شەرەفی) کوڕی (قەطام)ی کە زۆر زانا و دانا بووە و هەمیشە لەگەڵ (مەئمون) بووە، دەڵێ: جارێک لە شاری موسڵەوە دەچوومە شاری (ئورفا). کابرایەکم بە وەڵاغەوە لەگەڵ بوو، لە ڕێگادا کوڕێکی خەڵکی شاری (جەزیر)مان لەگەڵ کەوت. پێپێچێک نان و دۆدانێکی ئاو پێ بوو، سواری کەرێک بوو و گۆچانێکی بە دەستەوە بوو. گوتی، تۆ دەزانی زۆربەی موعجیزەکانی حەزرەتی (مووسا) بەهۆی

گۆچانەکەیەوە بووە؟ بە ڕاستی ئەوە بەلامەوە زۆر سەیرە. کابرای هاوڕێم کاری ئاویی هەبوو و، دوا کەوت. وەلاغەکانمان ماندوو ببوون و نەدەڕۆین، کوڕەکە بە گۆچانەکەی وەلاغەکەی خۆی لێخوڕی و من وەدوا کەوتم: چونکە هیچم پێ نەبوو پێی لێخوڕم. کاتێ گەیشتینە مەنزڵ گوتم: ئەوە یەک لە خاسیەتەکانی گۆچان. ڕۆژی دوایی بەپێ ڕۆیشتین، ئەو کە ماندوو دەبوو خۆی داویشتە سەر گۆچانەکە و دەحەسایەوە، گوتم: ئەوە دوو. ڕۆژی سێیەم تووشی مارێک بووین پەلاماری داین، من ڕامکرد و ئەو بە گۆچانەکەی کوشتی، گوتم: ئەوە سێ. ڕۆژی چوارەم زۆرمان ئارەزو لە گۆشت بوو، تووشی کەروێشکێک بووین، گۆچانەکەی ڕێهالاند، وەبەری کەوت و خستی، گرتمان و سەرمان بڕی، گوتم، خۆزگە ئاگر ببوایە، ئێستا دەمان برژاند. کوڕەکە گورج هێندێک دار و پوشی کۆکردەوە و لە باخەڵی دارێکی دەرهێنا و لە گۆچانەکەی خشاند و ئاگری پێ کردوە و برژاندی و خواردمان. گوتم، ئەوە چوار. پاشان چووینە کاروانسەرایەک زۆر پیس بوو، کوڕەکە گورج ئاسنێکی دۆزیەوە و هێنای بە سەری گۆچانەکەیەوە کرد و ژوورەکەی پێ پاک کردەوە گوتم: ئەوە پێنج. پاشان ئاسنەکەی لێکردەوە لە دیوارەکەی چەقاند و جلەکانی پێداکردن گوتم، ئەوە شەش. کاتێ گەیشتینە دووڕیانێک، کە لەوێ لێک جیاوە بینەوە، گوتی ئەم شەو وەرە لای من بمێنەوە. قەبووڵم کرد و چوینە ماڵەکەیان. ماڵەکەیان دراوسێی کەنیسەیەک بوو. کوڕە هەتا بەری بەیانی قسەی بۆ کردم، بەیانی دارێکی هێنا و لە گۆچانەکەیدا، وەک ناقووسی کەنیسە دەنگی لێهات. گوتم، ماڵ نەوێران ئەوە تۆ موسوڵمان نی؟ گوتی، بەڵێ، موسوڵمانم، گوتم ئەی بۆ زەنگی کەنیسەت لێ دا؟ گوتی، ئاخر لەبەر باوکم، چونکە ئەو خاچ پەرستە و پیر بووە، دڵی ناشکێنم. پاشان گوتی، ئەگەر چاکەی گۆچانت بۆ باس بکەم وا زوو تەواو نابێ.

*****

شێخی (جامی) زۆر قسەخۆش و نەترس و حازر وەڵام بووە. لە سەفەری حەج دا چووتە بەغدا و لەوکاتەدا شێخ جەمالی عێراقی لە بەغدا زۆر بەناوبانگ دەبێ، کە دەزانی شێخی جامی هاتووە لەگەڵ موریدەکانی دەچێ بۆ دیدەنی. پاش چاوپێکەوتنی و گفتوگۆ، شێخ جەماڵ دەڵێ: (جَمالِ إلاٰهی) دیدەم، واتە جەماڵی خوام دی، یەعنی شێخی جامی وەک نوور و جەماڵی خوایە. لەوکاتەدا شێخ جەماڵ بەخۆی و موریدەکانیەوە لیباسی تووکی وشتریان لەبەردا دەبێ، فەوری شێخی جامیش دەڵێ: منیش (جِیمالی إلاٰهی)م دی، واتە وشتری خوام دی، جەماڵ بە

مانای جوانیه، بەڵام جیمال بە مانای وشترە.

*****

شێخی جامی جارێک لە مەجلیسی میرزا بابر دەبێ لە شاری (هەرات). لەوکاتەدا مەلایەک بەنای مەولانا مەزید دێتە مەجلیسەکە. پاش ماوەیەک میرزا بابر لێی دەپرسی و دەڵێ: مەولانا مەزید! دروستە لەعنەت لە یەزید بکەی؟ مەولانا دەڵێ، لەبەر ئەوەی ئەهلی قیبلەیە دروست نیە. ئینجا میرزا بابر ڕودەکاتە شێخی جامی و دەڵێ، قوربان! تۆ دەفەرمووی چی؟ لە وەڵامدا دەڵێ، من دەڵێم، لەعنەت لە یەزید و سەتی دیکەش لە مەزید.

*****

کابرایەک زۆر بە بەخیل و سەقیل و ڕژد و نان نەخۆر ناوبانگی دەرکردبوو. دەچێتە مەجلیسی شێخی جامی و دەیەوێ قسەی نەستەق بکا. لەبەینی قساندا دەڵێ: سێ زێرم هەیە دەمەوێ شتێکیان پێ بکڕم لێی تێربخۆم و پاشان بیانفرۆشمەوە پارەکەی خۆی بکاتەوە. شێخ دەفەرمووێ: زۆر باشە بچووە قەسابخانە، ورگێک بکڕە و ناوەکەی بخۆوە و چەرمەکەی بفرۆشە، پارەکەت بۆ دەکاتەوە.

*****

شێخی جامی لە کتێبی (سامان و ئەبسال)دا ئەو چەند چیرۆکە کورتانەمان بۆ دەگێڕێتەوە.

دەڵێ: کوردێکی لادێیی لەبەر نارەحەتی ڕۆژگار ڕوو دەکاتە شار، تەماشا دەکات شار زۆر قەڵەباڵغە و وەک (مێش) دەچێ کە پورەی دابێتەوە. یەک دێ و یەک دەڕوا، یەک دەچێتەدەر و یەک دێتە ژوورێ. کوڕە، کە ئاوای دی، چوو لە گۆشەیەک دانیشت و لەبەر خۆیەوە گوتی: ئەگەر بچمە ناو ئەو خەڵکەوە لەوانەیە خۆم ون کەم. ئەگەر خۆم نیشانە نەکەم چۆن دەتوانم خۆم بناسمەوە؟ بەڕێکەوت کولەکە ئاویەکی پێبوو هات لە قاچی خۆی بەست تا بەو نیشانەیە ئەگەر خۆی لێ ون بوو خۆی وەناسی. کاتێ ماوەیەک گەڕاو چوو لە پەسیوێکدا نووست. کابرایەکی زۆر زان بەوەی زانی و بە سپایی چوو کولەکەکەی لە قاچی کردەوە و دەقاچی خۆی خست و لە تەنیشت ئەو خەوی لەخۆ خست. کاتێ کوڕە وەخەبەر هات و هاتەوە سەرخۆ، تەماشای کرد کولەکە لە قاچی کابرایەکی دی دایە، زۆری بەلاوە سەیر بوو، بەسەر کابرایدا نەڕاند و گوتی: هەستە ئەی بێ ئەخلاق، سەرم لە کاری خۆم و تۆ سوڕماوە، ئەگەر ئەوە تۆی ئەی من کێم؟ ڕووی کردە ئاسمان و گوتی، ئەی خوای گەورە! داماو و

بێدەسەڵاتم لەو بەڵایە ڕزگارم کە.

*****

دەڵێ: کابرایەکی عەرەب سواری وشتر بوو، خەو تینی بۆ هێنا و لەسەر وشترەکە بەلادا هات و بەربووە و بەخۆی نەزانی و وشتر ڕۆیی. بەیانی کە وەخەبەر هات و ڕوانی وشتر دیار نیە بەخۆی دادا و گوتی: ئەی هاوار بە ماڵم و شترەکەم ون بووە، بریا خۆشم لەگەڵ و شترەکە ون بوومایە، بەس نیە تووشی ئەو خەفەتە نەدەبووم و بۆ هەرکوێ دەچوو لەگەڵی دەبووم و ئاوا لێک دوور نەدەکەوتینەوە و هەرکەسێک ئەوی بدیبایە منیشی دەدیتەوە و پێکەوە دەگەڕاینەوە.

*****

دەڵێ: بانگدەرێک جارێک بە(کەڵەشێرێک) دەڵێ: بەڕاستی هیچ بانگدەرێک وەک تۆ کاتی نوێژ نازانی و بە ئەندازەی تۆ لە فەوتانی وەختی بانگ ناترسی، لەگەڵ ئەو هەمووە ئاگاداریەت دەبوو جێگات لەگەڵ کەڵەشێری عەرش بوایە، کەچی دەبینم هەر لە سەرگوێلکان بەدوای مریشکانەوەی. لە وەڵامدا گوتی: لەپێشدا پلە و پایەم زۆر بەرزبوو، بەڵام ئارەزووی نەفس، ئاوا پەستی کردم. ئەگەر وەدوا ئارەزووی نەفس نەکەوتمایە بۆ جێگام سەرگوێلک دەبوو؟

*****

(مەلا)یەک جبەیەکی زۆرکۆنی لەبەردا بوو، پارەی نەبوو بیگۆڕی. ڕۆژێک کابرایەک گوتی: مامۆستا! لەودتی دەتبینم هەر ئەو جبەت لەبەر دایە، ئەوە بۆ نایگۆڕی؟ مامۆستا لە وەڵامدا گوتی: لەبەر ئەوە نایگۆڕم، چونکە دوو سیفەتی خوای تێدا مەوجودن. یەکیان قەدیمی یە و ئەویتریان بێ وێنەییە. جبەکەی ئەوەندە کۆن و قەدیم بوو.

*****

ڕۆژێک کابرایەکی دەشتەکی دەچێ بۆ وڵاتی میسر، کە بە سواری کەرێ دەگاتە ناو بازاڕ، ئەوەندە قەڵەبالغ دەبێ، کە هەرچەند دەکا ڕێگای ڕۆیشتنی نابێ. دەست دەکا بە لێدانی کەرەکەی. یەکێک دەڵێ: ئەرێ کاکە! ئەوە بۆ وا لەو کەرە بێزمانە دەکەی؟ بۆ بەزەیت پێدا نایە؟ کابرا بە سواری کەرەکەوە خێسەیەکی لێ دەکا و دەڵێ: ئەگەر بمزانیایە خزمی وەک تۆی لێرە زۆرن لێم نەدەدا.

*****

کابرایەکیان لەسەر دزی گرت و بردیان بۆلای قازی . لە دوای ئەوە کە دزییەکەی لەسەر ئیسپات بوو قازی گوتی: کەست لەگەڵ شەریک نەبوو لەو دزییەدا؟ کابرای

دز زۆر بە پەرۆشەوە گوتی: جەنابی قازی بەناشکوری نەبێ لەو زەمانەدا کەسی وا ئەمین دەست دەکەوی کە پیاو بیکاتە شەریک؟

*****

کابرایێک لە لای قازی شکایەتی لە دراوسێکەی کرد و گوتی: کەرەکەی هیچ گەنم و زەڕاعەتەکەی نەهێشتووم. قازی خاوەن کەری بانگ کرد و داوای لە کابرای خاوەن مەزرا کرد شاهید بێنی. کابرا چوو شاهیدێکی هێنا و شاهیدی دا. خاوەن کەر گوتی، جەنابی قازی! ئەو شاهیدەم قبوڵ نیە، چونکە عەداوەتمان لەبەین دایە. قازی دوو پیاوی خۆی بانگ کرد و گوتی، بچن کەری ئەو پیاوە لە ماڵەکەیان بەستراوەتەوە بەرهەڵدای بکەن و بزانن، ئەگەر چووە ناو زەوی ئەو پیاوە، ئەوە دیارە ڕاست دەکا. کابرای خاوەن کەر گورج وەجواب هات و گوتی: جەنابی قازی! تکات لێ دەکەم مەیانێنێرە، چۆن حوکم دەکەی و چ دەفەرمووی قەبووڵە، باخەڵک نەڵێ شاهیدی کەرەکەی پێ لە شاهیدی پیاوێک باشترە.

*****

کابرایەک کەرێکی هەبوو ناوی نابوو (ئەمیر). یەکێک لای قازی شکایەتی لێکرد و گوتی: جەنابی قازی، فلان کەس گاڵتە بە ئەمیر دەکا و ناوی کەرەکەی ناوە ئەمیر. قازی زۆر بە توڕەییەوە ناردی خاوەن کەریان هێنا و قازی گوتی، چۆن بێئەدەبی وادەکەی؟ کابرا زۆرزان بوو بەر لەوەی بێ بۆلای قازی کاری خۆی کردبوو. گوتی، جەنابی قازی، ئەوە چەند ساڵە ئەو کەرەم لە فلان کەس کڕیوە و قەباڵەی خۆی لە ملدایە، کە ئەمیری کوڕی ئەمیرە. ئەگەر باوەڕ ناکەی جەنابت بچۆ تەماشای کە. قازی چوو تەماشای کرد نوشتویەکی لە مل دابوو، کە کردیەوە پڕبوو لە پارە، هەڵیگرت و هاتەوە گوتی: بەڵێ وایە، ڕاست دەکەی، ئەگەر دواوەشی وەک ملی بوایە زۆر لە ئەمیریش گەورەتردە بوو.

*****

ژن و مێردێک ناخۆشی کەوتە بەینیانەوە. پیاوەکە گوتی: هەستە با بچین بۆلای قازی. لەوکاتەدا ژنەکە هەویری دەشێلا. هێندێک ئارد مابوو بیکا بە هەویر، دەپەڕۆیەکی بەست و ودبەر پشتێندی دا و چوون بۆ لای قازی. قازی کە چاوی بە بەرپشتێندی ژنەکە کەوت، وەیزانی پارەیە بۆ قازی هێناوە. هەر دەلیل و بەڵگەیەکی پیاوەکە دەی هێنایەوە قازی ڕەتی دەکردەوە، بەڵام بەڵگەی ژنەکەی زوو قەبووڵ دەکرد و قسەی ژنەکە سەرکەوت. کاتی ڕۆیشتن، ژنە هیچی نەدا بە قازی. قازی ژنەکەی بانگ کردەوە و ئیشارەی بۆ کرد کە ئەوی لەبەر پشتێندی دایە بیداتێ،

ژنەکە کیسەکەی هێنایە دەر و گوتی قوربان! ئاردە، بۆتی بکەم بە نان یان هەر بە ئاردی دەیخۆی؟ قازی تورە بوو گوتی، بەڕیشی ئەو قازیەی داکە کە لەپێش ئەوەدا کە شتەکە وەرگری قەزاوەتەکەی دەکا.

*****

کابرایەک زۆر هەژار و دەستکورت دەبێ. ڕۆژێک عەرز و حاڵێک دەنوسی و دەیبا بۆلای قازی. قازی کە دەیخوێنێتەوە تەماشا دەکا کابرا شکایەتی لە خوا کردووە و داوای حەق و عەدالەت و دادگەری لە قازی دەکا. کابرا نوسیبوی جەنابی قازی تۆ دەزانی خواوەندی گەورە منیشی وەک ئەو هەموو گیانلەبەرانە خەڵق کردووە و ماڵ و منداڵێکی زۆری بە سەردا داوم، بۆچی ڕزقم ناداتێ؟ بۆ وەک ئەو خەڵکەم تەماشا ناکا، چیم لەوان کەمترە؟ جا ئێستا پەنام بۆ تۆ هێناوە دادم بپرسە، چونکە مەحکەمە جێگای عەدل و دادە. قازی بەزەیی پێداهاتەوە و حاکم و کاربەدەستەکانی کۆکردەوە و بە هەموانیان پارەیەکی باشیاندا بە کابرا. قازی گوتی، ئەی باشە بۆ لەلای قازی پێشوو شکایەتت نەکرد؟ لە وەڵامدا گوتی: ئاخر قوربان جەنابی قازی! ئەو لە خوا دەترسا، نەدەوێرا وەڵامم بداتەوە.

*****

جارێک کابرایەکی سەرخۆش دەگرن و دەیبەن بۆلای قازی و دەڵێن: قوربان ئەو پیاوە ئارەقی خواردووەتەوە و زۆر قسەی بێشەرعی دەکا و ئێستاش ئارەق بەری نەداوە، قازی بۆ تاقیکردنەوە پرسیاری لێ دەکا و دەڵێ: (مَنْ ربّكَ) واتە خوات کێیە؟ کابرای سەرخۆش لە وەڵامدا پێدەکەنێ و دەڵێ، جەنابی قازی جا کەی ئەوە پرسیاری مەحکەمەیە. ئەوە پرسیاری (نەکیر) و (مونکیر)ە لە گۆڕدا. خۆ جەنابت نەکیرومونکیر نی پرسیاری وا دەکەی. قازی زۆر پێدەکەنی و دەڵێ: هەستە برۆ دەرەوە، بەڵام جارێکی دی ئارەق مەخۆوە.

*****

جارێک (مەئموون) لە پیاوێکی خەڵکی شاری (حمس) دەپرسێ: قازییەکەتان چۆنە؟ کابرا لە وەڵامدا دەڵێ: قوربان زۆر نەزان و نەفامە. مەئمو ن دەڵێ، لەبەرچی؟ بۆ نەزان و نەفامە؟ کابرا دەڵێ، قوربان! پیاوێک قەرزدارێک دەباتە لای و دەڵێ جەنابی قازی! بیست و چوار درهەمم بە قەرز داوە بەو پیاوە و نامداتەوە. قازی ڕوو دەکاتە کابرای قەرزدار و دەڵێ: ئەو پیاوە ڕاست دەکا قەرزداری؟ کابرا دەڵێ، بەڵێ جەنابی قازی ڕاست دەکا. قازی دەڵێ، ئەی باشە بۆچی نایدەیەوە؟ کابرا دەڵێ، ئاخر جەنابی قازی ئەمن کەرێکم هەیە ڕۆژی چوار درهەمی پێ پەیدا

دەکەم. یەکیان بۆ ماڵەوە خەرج دەکەم و یەکیان بۆ کەرەکە دەدەم بە کا و جۆ و دوو درهەمیش هەڵدەگرم و کۆی دەکەمەوە بۆ ئەو خاوەن قەرزە، بەلام کاتێ دەبێتە بیست و چوار درهەم خۆم لێ ون دەکا و نای بینمەوە، ناچار دەبم کە خەرجیان کەم. جەنابی قازی ئەگەر دەفەرمووی قەرزەکەی بدەمەوە، ئەمر بکە دوازدە ڕۆژی بخەنە بەندیخانەوە تا پارەکەی بۆ کۆ دەکەمەوە و دەیدەمێ. قازی دەڵێ، بیبەن بۆ بەندیخانە. جا قوربان هەرلە جەنابت دەپرسم: ئەوە نەفامی نیە؟ مەئمون زۆر پێدەکەنی و قازی عەزل دەکا.

*****

پیاوێک زۆر هەژار و فەقیردەبێ. ڕۆژێک بە کوڕەکەی دەڵێ: ڕۆڵە هەستە ئەو شڕە و بڕانە لە کەرەکە نێ، با لەو وڵاتە بڕۆین. کوڕەکە بەقسەی بابی هەرچی دەیان بێ لە کەرەکەی دەنێ و بەرەو وڵاتێکی دی وەڕێ دەکەون. لە کێوێک تووشی باریکە ڕێگایەکی زۆرناخۆش و بەردەڵان دەبن، هەموو قاچیان بلۆق دەکا. ڕێگاکە ئەوەندە تەسک دەبێ، کە زۆر بە دژواری کەر و باری تێوە دەچێ. ئەوەی کە بترازایە دەچۆ ناو چۆماوێکەوە. لە ناکاو کەرەکەیان سەرسمی دا و لە شاخێک دا و ترازا، کوڕەکە هاوار دەکا و دەڵێ، یاالله، باوکەکەی لە وەلامدا دەڵێ، ترحێو، بەخوا لەدەست ئەویشدا نەما، تازە کەری چی، ئەویشمان چوو.

*****

کابرایەک زۆر پیسکە و سەقیل دەبێ ڕۆژێک لەگەڵ ژنەکەی لەسەر خەرج و مەسرەفی ماڵ لێیان دەبێ بەهەرا. ژنەکەی تورە دەبێ و دەڵێ: (واللەهی) ئەوەندە پیسکەی ئەگەر لەبەر خۆشەویستی (وەتەن) نەبوایە مشک لەو ماڵەدا نەدەما، بەلام چونکە ئەو ماڵە وەتەن و شوێنی لەدایک بوونیەتی، دەچێ لە ماڵی دراوسێکان تێر دەخوا و دەگەڕێتەوە.

*****

(جاحیز) دەڵێ : ڕۆژێک تووشی ئافرەتێکی زۆر جوان بووم گوتم: ناوت چیە؟ لە وەلامدا گوتی ناوم (مەککە)یە. دەڵێ، خۆم ئازا کرد و گوتم ئیجازەم دەدەی (حەجەڕو لنەسوەدەکەت) ماچ کەم؟ گوتی: بۆ ئەو ئایەتەی قورئانی پیرۆزت نەبیستووە کە دەفەرمووێ: (لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنْفُسِ) واتە نایگەنێ زۆر بەزەحمەت نەبێ. دەڵێ، بەڕاستی چیا لە شەرمەزاری چم پێنەما.

*****

ڕۆژێک پیاوێکی وەناوکەوتو بە سواری تووشی ئافرەتێکی عەبا بەسەری ئەندام

جوان دەبێ و بە ئافرەتەکە دەڵێ: ئەرێ شوت کردووە و مێردت هەیە؟ لە وەڵامدا دەڵێ: مێردم نیە. کابرا دەڵێ، ئەی باشە، بۆ شو بەمن ناکەی؟ ئافرەتەکە دەڵێ: ئاخر عەیبێکم هەیە، لام وایە بەو عەیبەوە پێم ڕازی نابی. کابرا دەڵێ، ئەو عەیبە چیە؟ دەڵێ، سەرم سپی بووە. کابرا جلەوی ئەسپەکەی وەردەگێڕێ و دەڕوا. ئافرەتەکە بانگی دەکا و دەڵێ، تکات لێ دەکەم تۆزێک ڕاوەستە. کابرا بەقسەی دەکا و ڕادەوەستێ. ژنە دەچێ بۆلای و سەری نیشان دەدا، وەک (عەبەنوس) ڕەش دەبێ و ئینجا دەڵێ، (واللەهی) تەمەنم نەگەیوەتە بیست و دوو ساڵ، بەلام بۆیە وامگوت، تا بزانی کە ئەوەی ئێوەی پیاو پێی ڕازی نەبن، ئێمەش پێی ڕازی نابین. کابرا دەڵێ، چونکە سەرم سپی بوو، لە شەرمەزاریان ئارەقم ڕشت و ڕۆیشتم.

*****

دەڵێن: ئەمیری ئەو شارەی کە (جوحا)ی لێبوو زۆر ژن خۆشەویست بوو، هەمیشە لەگەڵ ئافرەتی (جاریە) ڕای دەبوارد. جوحا زۆری بەسەردا دەهات و لۆمەی دەکرد، تا وازی پێ لەو هەوەس بازییە هێنا. ڕۆژێک جارییەک لێی دەپرسێ: ماوەیەکە زۆر بێ مەیلی. لە وەڵامدا ئەمیر دەڵێ: جوحا ئەوەندەم بەسەردا هات تا وازی پێ هێنام. جاریەکە گوتی: جەنابی ئەمیر تۆ بە جوحام ببەخشە و بزانە چۆنی تۆڵە لێ دەکەمەوە. ئەمیر ئەو جارییەی بەخەڵات دا بەجوحا. ڕۆژێک جاریەکە بە جوحای گوت، خۆت تەسلیم ناکەم، تا زین لە خوت نەکەی و لەغاو وەسەر خۆت نەخەی و سواری پشتت نەبم. جوحا زۆری حەز لە جاریەکە بوو بەقسەی کرد جارییەکە بە دزییەوە ناردبووی بەدوا ئەمیردا. کە ئەمیر هات ئەو حاڵەتەی دی گوتی، جوحا ئەوە چیە؟ لە وەڵامدا گوتی، قوربان ئاخر لەترسی ئەوە بو ئامۆژگاریی جەبابتم دەکرد و دەمگوت، نەکات تووشی ئەو حاڵەتە ببی.

*****

پیاوێک چاوی بە ئافرەتێکی جوان دەکەوی زۆری تەماشا دەکا. ئافرەتەکە تێدەگ و دەڵێ: چیت دەوێ؟ بۆ ئەوەندەم تەماشا دەکەی؟ کابرا دەڵێ: زۆرم خۆش دەوێی ئافرەتەکە دەڵێ، ئاخر ئەمن ئاگرپەرستم، کابرا دەڵێ، ئەگەر وەڵامم وەدەی دێنم سەر دینی تۆ. ئافرەتەکە تفێکی لێ دەکا و دەڵێ، دیارە زۆر بێ نرخی، دینی خۆ دەفرۆشی بۆ ئارەزووی نەفس، لاچۆ لەبەر چاوانم.

*****

جارێک لە(مەلتونی) شاعیریان پرسی: ئەوە بۆ لە هێندێک وڵاتی دنیادا دروسن پیاو لە تەمەنی چواردە ساڵیدا ببێ بە مەلیک، کەچی دەڵێن، تا شازدە ساڵی ناب

ژن بێنی. لە وەڵامدا گوتی، چونکە ئیدارە و حوکمی وڵاتێک لە ئیدارەکردن لەگەڵ ژن ئاسان ترە.

*****

دەڵێن برادەری بێوەفا و ژنی بێوەفا لە دنیادا زۆرن. بۆ نمونە دەڵێن: دۆستایەتی دوو پیاو زۆر خۆشبوو، سوێندیان بەسەری یەکتر دەخوارد و بێ یەکتر نەدەژیان. یەکیان ژنەکەی زۆر لەگەڵی چاک بوو و زۆری خۆش دەویست. ژنەکەش وای نیشان دەدا کە ڕۆژێک بێ مێردەکەی ناژی. کابرای مێردی گوتی: دەبێ خۆشەویستی ئەو برادەر و ژنەکەم بەتاقی وەکەم و بزانم ڕاست دەکەن، ئەوەندەیان من خۆش دەوێ؟ بەم مەبەستە لە ناکاو خۆی بەعەرز دادا و خۆی مراند. لەوکاتەدا برادەرەکەی هات و هەرکە چاوی پێکەوت، دەستی کرد بە لەخۆ دان و کاکەڕۆ و گوتی: کاکە گیان بە وەسیەتەکەی ئەو ڕۆژەت زانیم کە تووشی بەڵایەک دەبی، بۆیە فەرمووت وەسیەت بێ ئەگەر مردم مەهێڵە ژنەکەم شوو بە کەس بکاتەوە، بۆخۆت مارەی کەوە. ژنەکەشی دەستی کرد بە لەخۆدان و گوتی: وەی بەقوربانت بم بەخوا بەخۆشمی گوت. کابرا ڕاست بۆوە و گوتی وەی بە بابەوەدو دە خەمی نیم، ئەگەر ڕاست بکەن. ئەوە بوو خۆشەویستیەکەتان؟

*****

(موغەیرەی) کوڕی (شەعبە) داوای ئافرەتێک دەکا لە خێلی (بەنیحارس). کوڕێک دەڵێ جەنابی ئەمیر! ئەو ئافرەتە بۆ جەنابت نابێ، چونکە بەچاوی خۆم دیومە پیاوێک ماچی کرد و ئەویش دەنگی نەکرد. (موغەیرە) بەقسەی کوڕەکە وازی لێ هێنا. دوایی هەرئەو کوڕە ئافرەتەکەی خواست. کاتێ (موغەیرە) خەبەری زانی، ناردی بەدوای کوڕەکەدا و گوتی تۆ نەتگوت: بەکەڵک نایە، چاوم لێ بوو پیاوێک ماچی کرد؟ لە وەڵامدا گوتی بەڵێ قوربان، بەڵام پیاوەکە باوکی بوو.

*****

دەڵێن: جارێک لە شاری (ئیسفەهان) سواڵکەرێک دەچێتە بەر دەرگای ماڵی پیاوێکی دەوڵەمەند و داوای شتێک دەکا. سواڵکەرەکە گوێی لێ دەبێ، خاوەن ماڵەکە بە پیاوەکەی دەڵێ: (موبارەک)! بچۆ بە(قەمبەر) بڵێ، بچێ بە (جەوهەر) بڵێ، بچێ بە (یاقووت) بڵێ، بچێ بە سواڵکەرەکە بڵێ، خوا بت داتێ. سواڵکەرەکە دەست بەرز دەکاتەوە و دەڵێ: ئەی خوای گەورە! بە(جوبرەئیل) بڵێ: بچێ بە (ئیسرافیل) بڵێ: بچێ بە (میکایل) بڵێ: بچێ بە (ئیزرائیل) بڵێ: زوو ڕۆحی ئەو دەوڵەمەندە بەخیلە بکێشێ.

*****

(مـەلایەک) دەچێ بۆ (مـزگـەوت) دوو رکـات نوێژ دەکـا. لە تەنیـشـتـی گـوێی لە کابرایەک دەبێ، لە باتی بلێ: (سبحـانَ اللّه) دەڵێ: (لاسبـحـان اللّه). مەلا زۆری بەلاوە سـەیر دەبێ، بە کـابرا دەڵێ، ئەوە دەڵێی چی، چۆن وادەبێ؟ کـابرا دەڵێ ماموٚستا! ئاخر لە سەرخۆم نەزر کردبوو سیوسێ جار (سبحانَ اللّه) بڵێم، بەلام بە سەهو چووم. چل جارم گوت. ئێستا دەمەوێ زیادیەکەی وەرگرمەوە.

*****

لە کابرایەکی مـەسـیحی دەپرسن: حـەزرەتی (عیـسـا) گەورەترە، یان حـەزردتی (مـووسـا)؟ لە وەلامـدا دەڵێ: حـەزرەتی عـیـسـا مـردووی زیندو دەکـردەوە، بەلام حەزرەتی مووسا بە شەقەزلەیەک پیاوێکی کوشت. حەزرەتـی (عیسا) لە سەرپشتی (لانک) قـسـەی دەکـرد، بەلام حـەزرەتی مـووسـا دوای هەشـتـا سـاڵ لەبەر خـوا دەپاڕێتەوە و دەڵێ: (وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسانِی یَفْقَهُوا قَوْلِی)، واتە ئەی خوای گەورە زمـانم وەگەڕ خـە تا لە قـسـەکـانم بگەن. گـوتی، جـا توخـوا هـەر لە ئێـوە دەپرسم، کامەیان لە کامەیان گەورەترن؟

*****

(شەعبی) دەڵێ: رۆژێک چوومە لای جەنابی قازی (شوڕەیح). لەوکاتەدا ئافرەتێک هـات، شکایەتی لە مێردەکەی کرد و دەستی کرد بەگریان. منیش زۆرم بەزەیی پێدا هـات و گـوتم جـەنابی قـازی! وادیارە زۆری زوڵـم لێکراوە، بۆیە ئاوا بەکوڵ دەگـری. قـازی پێکەنی و گوتی، وا مەزانە. خۆ براکانی حەزرەتی (یوسف)یش کە گەڕانەوە بۆلای باوکیان لەوە خەرابتر دەگریان.

*****

(برایمی) کـوڕی (سـەبابە) پیـاوێکـی زۆر چاوچنۆک و بەخـیـل دەبێ. رۆژێـک بە (بەشار)، کە بە بەشارە کوێر دەناسرا، دەڵێ: خوا هەرکەسێک کوێر بکا لە پاداشتی کوێرییەکەیدا یان بیر و زەکاوەتێکی زۆری دەداتێ یان دەنگی خۆش، بلێ بزانم خوا لە جیاتی کوێرییـەکەت چی داوە بەتۆ؟ (بەشار) دەڵێ: خوای گـەورە ئەو نیـعمـەتەی داوە بەمن کە نەڕوانمە بەخیل و ڕژدێکی وەک تۆ.

*****

گێلە پیـاوێک بەلای (گـۆڕسـتان)ێکدا دەڕوا، تەماشـا دەکا ئەوا ئافـرەتێک لەسـەر گـۆڕێک دانیشـتـووە و دەگری. کـابرا زۆری بەزەیـی پێدا دێ و دەچێ بۆلای و دەڵێ: خوشکم ئەو مردووە کێ یە بۆی دەگری؟ دەڵێ، مێردەکەمە. کابرا دەڵێ، چکارە بوو؟

ئافـرەتەکــە دەڵێ، گـۆڕهەڵکەن بوو. کـابـرا دەڵێ، دەک خــوا غـەزەبی لێگری بۆ نەیدەزانی، هەرکەسێک چاڵ بۆ خەڵک هەڵکەنی بۆخۆی تێدەکەوی دەبا بیخوا، ئەوە دەردی بێ.

*****

کابریەکی عەرەبی دەشتەکی لە بەغدا دەچێتە بارەگای (خەلیفە). کاتێ سفرە رادەخەن و نان دادەنێن، بەرخی بوریانی لەسەر دەبێ، کابرا زۆر بە ئارەزوو بە هەوەس خێراخێرا پارووی لێ دەگری. خەلیفە دەڵێ: کاکە زۆر بەخێرا دەخۆی، دەڵێی لەکاتی خۆیدا دایکی ئەو بەرخە تێی هەڵداوی؟ کابرای عەرەب لەسەرخۆ دەڵێ: جەنابی خەلیفە منیش تەماشای تۆ دەکەم زۆر بەپارێزەوە دەخۆی، دەڵێی لەکاتی خۆیدا دایکی ئەو بەرخە شیری داوێی.

*****

بە کابرایەکی عەرەبیان گوت: ئەگەر دوعای باش دەزانی دوعایەکی بەخێرمان بۆ بکە. گوتی زۆر باشە. دەستی بەرز کردنەوە بەرەو ئاسمان و گوتی، ئەی خوای گەورە خۆت دەزانی بێ ئەوەی کەس داوات لێ بکا، تۆ بۆخۆت ئیسلامەتیت بۆ هێناین و قەبووڵمان کرد. داوات لێ دەکەین کە لە بەهەشت بێبەشمان نەکەی و تۆش وەک ئێمە قەبووڵی بکە.

*****

کابرایەک تووشی کوڕێکی منداڵکار دەبێ و زۆری وەبەر دڵ دەکەوی و زۆری پێجوان دەبێ. بە کوڕە دەڵێ: خۆزگە کوڕێکی وەک تۆم هەبوایە؟ کوڕەکە وەڵام دەداتەوە و دەڵێ: جا ئەوە زۆر ئاسانە، بە دەست خۆتە. کابرا دەڵێ چۆن؟ کوڕە دەڵێ، باوکم سواری ژنەکەت بکە کوڕێکی وەک منی دەبێ.

*****

جارێک یەکێک لە سەرلەشکرە گەورەکانی (ڕوسیا) لە لای (ناپیلیون) دەڵێ: زۆر سەیرە، سەربازانی روسیا بۆ وەدەست هێنانی شەرەف و ناموس شەڕ دەکەن، بەڵام بە پێچەوانە سەربازی (فەرەنسی) بۆ وەدەست هێنانی ماڵی دنیا شەڕ دەکەن. ناپلیون گوتی: بەڵێ وایە، چونکە هەمووکەس بۆ ئەو شتە هەوڵ دەدات کە نیەتی.

*****

(حەجاجی سەقەفی) بە یەکێک لەو ئافرەتە خارجیانە کە گرتبوونی، دەڵێ: دا سورەتێکم قورئان بۆ بخوێنە. ئافرەتەکە دەست دەکا بە (ئەعوذُباللّه و بِسْمِ اللّه) و

لە پاشان دەڵێ: (إذاجاءَ نَصْرُاللّٰهِ وَالْفَتْحُ و رَأَيْتَ النّاسَ يَخْرُجُوْنَ مِنْ دِيْنِ اللّٰهِ أفْواجًا). حەجاج تورە دەبێ و دەڵێ وانیە، (يَدْخُلُوْنَ فى دِيْنِ اللّٰهِ)یە. ئافرەتەکە دەڵێ: ڕاستە وابوو داخل بوون، بەلام بە داخەوە جەنابت هاتی و گێڕاتنەوە.

*****

(ئەبوعەباسی توسی) زۆری ڕق لە ئیمامی (حەنەفی) دەبێ. ڕۆژێک ئیمام دەچێتە مەجلیسی (ئەبوجەعفەری مەنسور). لەوکاتەدا مەجلیسەکە پڕ دەبێ لە خەڵک. توسی بۆ شکاندنی ئیمام دەڵێ: (یا ئەبو حەنیفە)! جاری وایە خەلیفە یەکێک لە ئێمە بانگ دەکا و دەڵێ: دەبێ فلان کەس بکوژی، حوکمی چۆنە؟ ئیمام دەڵێ: ئایا ئەمیری موسوڵمانان ئەمر دەکا بەحەق، یان بەناحەق؟ ئەبوعەباس ناچار دەبێ بڵێ بەحەق. ئیمام دەڵێ: جا کەوایە حەق لە کوێ بوو، بەجێی بگەیەنن. لەپاشان ئیمام ڕوو دەکاتە ئەوکەسەی کە لەلای دانیشتووە و دەڵێ: توسی ویستی من وەبەستێ، بەلام بەستمەوە.

*****

(ئەسمەعی) دەڵێ: یوسفی کوڕی عومەر، ئەمیری عێراق بوو. جارێک دەبینێ عەرەبێکی کاربەدەستی خیانەتی کردووە. یوسف لەسەر کاری لا دەبات. کاتێ عەرەبەکە دێتە لای، یوسف زۆری لێ تورە دەبێ و دەڵێ: دوژمنی خوا، ماڵی خوات بەناحەق خواردووە. کابرا لەسەرەخۆ وەلام دەداتەوە و دەڵێ قوربان، جا ماڵی خوا نەخۆم ماڵی کێ بخۆم؟ من زۆرم دەورەی شەیتاندا (فلسی) نەدامێ. یوسف زۆر پێکەنی و عەفووی کرد.

*****

لە زەمانی یەکێک لە خەلیفەکانی (عەباسی)دا کابرایەک داوای پێغەمبەرایەتی دەکا. بانگی دەکەن و دەڵێن: تۆ پێغەمبەری؟ دەڵێ بەڵێ. دەڵێن باشە هەر پێغەمبەرێک کە تا ئێستا هاتووە موعجیزەیەکی نواندووە، تۆ چ موعجیزەیەکت هەیە تا ئیمانت پێ بێنین؟ کابرا ڕوو دەکاتە خەلیفە و دەڵێ: جەنابی خەلیفە، ئەمر دەتوانم سەرۆک وەزیر بمرێنم و زیندووی بکەمەوە. وەزیرەکە گورج دەڵێ، قوربان ئەوە من ئیمانم پێ هێنای، یەکێ لەو کەسانە بمرێنە، کە باوەڕیان نیە و ئیمانت پێ ناهێنن.

*****

کابرایەک لە مەجلیسێکدا گوتی: کوڕینە نازانم لەبەرچی من زیاد لەو هەموو خەڵکە ڕیشم لەپێش سەرمدا سپی بووە؟ یەکێکی زۆرزان گوتی: لەبەر ئەوەی ک

چەنەت زۆر لێداوە و عەقڵت کەم بەکار هێناوە، بۆیە ڕیشت لەپێش سەرتدا سپی کردووە.

*****

کابرایەک دەچێ بۆ وڵاتی میسر. لە وڵاتی خۆیاندا بیستبووی خەڵکی میسر زۆر حازرجوابن. کوڕێکی مێرمنداڵی بەلادا دێ. کابرا دەڵێ: با ئەوکوڕە بەتاقی بکەمەوە بزانم ڕاستە حازرجوابن؟ بانگی کوڕەکەدەکات و دەڵێ، کوڕی باش بەڕاستی ئەو شارە سەگی زۆرە. فەوری کوڕە وەڵام دەداتەوە و دەڵێ، بەڵێ ڕاست دەکەی، بەڵام هەموویان غەریبەن.

*****

دەڵێن: کوڕێکی حەوت ساڵە، زۆر زیرەک و زانا و عاقڵ بوو. ڕۆژێک لەناو کۆمەڵێکدا بوو. پیاوێکی پیریان لەناودا بوو، زۆریان باسی کوڕەکە کرد. کابرا پیرە گوتی: زۆرتان بەلاوە سەیر نەبێ. بەزۆری ئەو کەسانەی بەمنداڵی زیرەکن، کە پیر بوون ئەو زەکاوەتەیان نامێنێ. فەوری کوڕەکە گوتی: مامە وا بزانم تۆش بەمنداڵی زۆر زیرەک بووی.

*****

جارێک (سوقرات) چەند کەسێک بانگهێشتن دەکا بۆ نان خواردن. یەکێک لە پیاوەکانی تەماشا دەکا خواردنەکە کەم و سادەیە. بە سوقرات دەڵێ: قوربان باشتر وابوو مویالات بە خواردنەکە بکرایە و خۆت بۆ میوانداری میوانەکان ئامادە بکردایە. سوقرات لە وەڵامدا دەڵێ: کوڕم ئەگەر میوانەکان ئاقڵ بن سفرەکە بەشی ئەوانی لەسەرە. ئەگەر ناقڵیش نەبن زۆر لەوان زیاترە.

*****

ڕۆژێک کوڕێکی گەنج تووشی پیاوێکی قەڵەوی بێ دین دەبێ و دەڵێ: مامە (مزگەوت) لە کوێیە ؟ کابرا دەڵێ: مزگەوتت بۆچییە؟ کوڕە دەڵێ: دەچم نوێژ دەکەم. کابرا دەڵێ: بۆ وەختی خۆت بەفیڕۆ دەدەی؟ تەماشای من بکە، تا ئێستا نەچوومە مزگەوت و نوێژم نەکردووە و ئاواش ساغ و قەڵەوم. کوڕەکە دەڵێ: بەلامەوە سەیر نیە، چونکە ئێمە برخێکمان هەیە تا ئێستا مزگەوتی نەدیوە و لە جەنابیشت ساغتر و قەڵەوترە.

*****

کابرایەک دەچێ بۆلای دوکتۆر و دەڵێ: جەنابی دوکتۆر! (سگم) زۆر دێشێ. دوکتۆر دەڵێ: چیت خواردووە؟ کابرا دەڵێ: قوربان کوللێرەیەکی سوتاوم خواردووە.

دوکتۆر (کل) دێنی چاوی کابرا بڕێژێ. کابرا دەڵێ: دوکتۆر، دەڵێم سگم دێشێ نەک چاوم . دوکتۆر دەڵێ، دەزانم ، بەڵام چاوانت دەڕێژم تا لەمڕۆ بەدوا شتی وا نەخۆی.

*****

(شێخ ئەبو فەرەجی جەوزی) ئامۆژگاری خەڵکی دەکرد. یەکێک عەرزی کرد و لێی پرسی: لەو چوار خەلیفانەی (پێغەمبەر) کامیان گەورەیە؟ فەرمووی: (مَنْ كانَ بِنْتُهُ فِي بَيْتِهِ) واتە ئەودی کچەکەی لە ماڵی ئەو دایە، کە هەموانیان دگریتەوەوە. چونکە دوو کچی پێغەمبەر لە ماڵی دووانیان دا بووە و، کچی دووانیشیان حەرەمی پێغەمبەر بوون.

*****

دەڵێن: کابرایەک تووشی عەرەبێکی دەشتەکی بوو دەگریا. گوتی: کاکی عەرەب! ئەوە بۆ دەگری؟ لە وەڵامدا گوتی دەڵێن: (جالووت)یان بە ناحەق کوشتووە بۆیە دەگریم.

*****

کەری کابرایەکی عەرەب دەدزرێ. یەکێک پێی دەڵێ: ئەرێ ڕاستە دەڵێن کەرەکەت دزراوە؟ دەڵێ بەڵێ سوپاس بۆ خوا، کابرا دەڵێ، ئەو سوپاسەی خوای بۆچییە؟ عەرەبەکە دەڵێ، ئەو سوپاسە بۆ ئەوەیە کە بەس نیە لەوکاتەدا سواری نەبووم کە دزرا.

*****

یەکێک لە پیاوە گەورەکانی عەجەم لە نیوەشەوێکدا بانگی بەردەستەکەی خۆی دەکا. کابرا بە خەوالویی ڕاست دەبێتەوە و بە پەشۆکاوی دەچێ بۆلای ئاغاکەی و لە پلەکانان بەردەبێتەوە و زۆری ئەزیەت پێدەگا، بەڵام زوو هەڵدەستێتەوە و دەچێتە لای ئاغاکەی و دەڵێ: چ دەفەرمووی؟ ئاغا دەڵێ: ئەو زرمە چ بوو؟ دەڵێ: قوربان ئەوە باڵتۆکەم بوو کەوتە خوارێ. ئاغا دەڵێ، کوڕە ئەوە دەنگی باڵتۆ نەبوو. دەڵێ، ئاخر قوربان، بۆخۆشم لەناوی دابوم، بۆیە وای زرمە هات.

*****

دەڵێن: عەرەبێک دەچێ بۆ مزگەوت نوێژ بکا، تا لە نوێژەکە دەبێتەوە پێڵاوەکانی دەدزن. بانگی مجێوری مزگەوتەکە دەکات و دەست دەکا بە لێدانی. گوتیان بۆ لەو فەقیرە دەدەی؟ لە وەڵامدا گوتی. هەمووی خەتای ئەوە، بانگی خەڵکی کرد تا بێن پێڵاوەکانم بدزن.

*****

عەرەبێک (تەڵە)ی دانابوو. ڕێویەک پێوەبوو. کابرا چوو لێی بکاتەوە، ڕێوی گازی لێگرت و برینداری کرد. عەرەب پەنای بۆلای مامۆستا برد و گوتی: قوربان سەگ بەلاماری داوم و گرتوومی. دوعایەکم بۆ بەسەردا بخوێنە. پێی عەیب بوو بڵێ ڕێوی گازی لێگرتووە. مەلا دەست دەکات بە دوعا بەسەردا خوێندن و کابرا، دەڵێ مامۆستا دوعای ڕێویشی بەسەردا بخوێنە.

*****

کۆمەڵێک دانیشتبوون باسی هەستانەوەی شەویان دەکرد بۆ شەونوێژ. عەرەبێک لە لایان دانیشتبوو، گوتیان: تۆ بەشەو هەڵدەستیەوە؟ گوتی: (ای واللّه)، واتە بەڵێ بەخوا. گوتیان، چ دەکەی؟ گوتی (اَبولُ وَ اَرْجِعُ اَنامْ)، واتە میز دەکەم و دەنوومەوە.

*****

کابرایەک تەماشای منارەی مزگەوتێکی کرد زۆر بەرز بوو، گوتی: دەبێ کێ ئەوەندە بەرز بووبێ ئەو منارەی دروست کردبێ؟ هاوڕێکەی گوتی: چەند نەزان و نەفامی، لە دنیادا پیاوی وا بەرز کوا هەیە، لەسەر عەرز دروستیان کردووە و ئینجا بەرزیان کردووەتەوە.

*****

کابرایەک سواری کەرێک ببوو، هەرچەند دەیکرد نەدەڕۆیی. دەستی کرد بە لێدانی. یەکێک گوتی: کابرا بۆ وا لەو بێزمانە دەکەی؟ لە وەڵامدا گوتی: ئەی ئەگەر ناتوانێ بڕوا بۆ خۆی کردووە بە کەر؟

*****

خەتیبی شاری (ئیسفەهان) ناوی (وەکیعی) کوڕی (سیوار) بوو. ڕۆژێک لە خوتبەی (جومعە)دا گوتی: (إنَّ اللّهَ خَلقَ السّمواتِ وَالأرْضَ فی سِتّةِ أشْهُرٍ)، واتە خواوەندی گەورە عەرز و ئاسمانی لە ماوەی شەش مانگدا دروست کردووە. یەکێک دوای جومعە گوتی: جەنابی خەتیب، لە شەش مانگدا نەبوو، لە شەش ڕۆژدا بوو. گوتی: (وەڵڵەهی) شەش ڕۆژم زۆر پێکەم بوو، بۆیە کردم بە شەش مانگ.

*****

چەند کەسێک دانیشتبوون. (مونەجیمێک) لە یەکیانی پرسی: کاکە ئەستێرەکەت ناوی چیە؟ گوتی: (التّیس) واتە ناوی بەرانە. خەڵکەکە زۆر پێکەنین و گوتیان، جا خۆ ئەستێرە نیە ناوی بەران بێ. کابرا گوتی، بەڵێ هەیە، چونکە کاتی منالیم، دەیانگوت ئەستێرەکەت ناوی (الجَدْی)یە، واتە بەرخ. دیارە هەتا ئێستا بووەتە

بەران.

*****

کابرایەکی عەرەب دوعای دەکرد و دەپارایەوە و دەیگوت: ئەی خوای گەورە! بەتەنیا لەخۆم خۆشبە. گوتیان: ئەوە بۆ دوعا هەر بۆخۆت دەکەی؟ لە وەڵامدا گوتی: ئاخر نامەوێ داوای زۆر و تەکلیفی زۆر لەخوا بکەم.

*****

یەکێک لەحەرەمی(مەککە) دوعای هەر بۆ دایکی دەکرد. گوتیان: باشە ئەی بۆ دوعا بۆ بابت ناکەی؟ گوتی: ئەو پیاوە و بۆخۆی فێڵێک دەبینێتەوە.

*****

کابرایەک لە ماڵی دنیادا کەرێکی هەبوو. کەرەکەی نەخۆش کەوت. کابرا زۆری پەرۆش بوو، لە سەرشانی خۆی نەرز کرد و گوتی: خوایە ئەگەر ئەو جارە کەرەکە چاک وەبێ، نەزر بێ لەسەر شانم دە رۆژوت بۆ بەرۆژو بم. کەرەکەی چاک بۆوە و کابرا وەفای بە نەزرەکەی کرد و دە رۆژان بەرۆژو بوو، کە دە رۆژەی تەواو کرد کەرەکەی توپی. کابرا زۆر لە خودا تورە بوو و گوتی: خوایە ئەوەشت پێکردم گاڵتەت بەمن کرد، بەڵام ئەوا رەمەزان لەپێشە. (واللەهی) تۆڵەی ئەو دە رۆژەت لێ دەکەمەوە و دە رۆژ لە رەمەزاندا بەرۆژو نابم لەباتی ئەو دە رۆژە.

*****

دەڵێن: کابرایەک بەناوی (ئەبوسالمی) حیکایەت خوان بوو. رۆژێک دەچێتەوە ماڵێ تەماشا دەکا دەرگاکەیان دزراوە. گورج دێ دەست دەکات بە دەرهێنانی دەرگای مزگەوت. خەڵک پێدەزانن و دێن دەڵێن، ئەوە چ دەکەی؟ دەڵێ، ئەو دەرگا هەڵدەکەنم، چونکە دەرگای ماڵەوەمان دزراوە و خاوەنی ئەو مزگەوتە سوور دەزانێ کێ دەرگاکەی منی دزیوە کەچی، دەنگ ناکا.

*****

کابرایەک دوعای دەکردن، دەیگوت: ئەی خوای گەورە! لەوەی دەیزانی لێم خۆش بە و لە دایکم و ژنەکەشم خۆش بە، گوتیان: ئەی بۆ ناوی باوکیشت ناهێنی؟ گوتی: ئاخر من منداڵ بووم کە باوکم مردووە، باوکی خۆم نەدیوە.

*****

پیاوێک نەخۆش دەکەوێ و بە کورەکەی دەڵێ: کورم هەستە بچۆ هەرچی تار و دمبەگ و عودو کەمانچە و زورنا هەیە، کۆیان وەکە و بیان هێنە بۆ ئێرە. گوتیان: ئاخر ئەو شتانە حەرامن و تۆ نەخۆشی دەبێ خۆت زۆر لە حەرام بپارێزی. گوتی:

دەزانم کە ئەوانە حەرامن، بەلام بیستوومە (مەلائیکە) ناچنە مالێکەوە کە ئەوانەی تێدابن. جا ئەگەر (ئیزرائیل) مەلائیکە بێ ئەوە ڕوو لە مالی ئێمە ناکا و بەو فێلە لەکۆل خۆمی دەکەمەوە.

*****

دەلێن: گێل ترین پیاو کە بەبێ عەقل و دل ڕەق و نەزان ناوبانگی دەرکردبوو، (بەهائەدین قەرەقووش)، یەکێک لە قائیدە گەورەکانی (سولتان سەلاحەالدینی ئەییوبی) و حاکمی ولاتی(میسر) بووە. جا ئەوەیە کە بۆتە (زەربولمەسەل) و دەلێن: حوکمی قەرەقووشیە. ئەو پیاوە زۆرکاری سەیری کردووە. بۆ نموونە، دەلێن، ئاسنگەر و نالبەندی ولاغ و ئەسپەکانی لەشکرچیەکانی (سولتان سەلاحەالدین)پیاوێکی لە دەست کوژرا. قەرەقووش ئەمری کرد نالبەندەکە بکوژنەوە. یەکێک لە دۆستەکانی چوو بۆ لای قەرە قووش تا شەفاعەتی بۆ بکا، گوتی: قوربان، ئەو پیاوە ئاسنگەر و نالبەندی خۆتانە، ئەگەر بیکوژن کێ هەیە ئەوکارەتان بۆ بکا؟ دەلێن: قەرەقووش تەماشای لای دەرگای کرد، کابرایەک لەوێ سەوەتەی دروست دەکردن، گوتی: ڕاست دەکەی کارمان بەو کابرایە نیە، ئەوە بەرن لە جیاتی ئاسنگەرەکە بیکوژن، کابرایان برد کوشتیان.

*****

جارێکی دیکە جەماعەتێک دەست و لاقی کابرایەک دەبەستن و لە تابووتی دەنێن و دەیانەوێ زیندەبەچالی بکەن. کابرا لەنێو تابووتەکەوە هاوار دەکا و چاوی بە قەرەقووش دەکەوێ و دەلێ: بۆخاتری خوا فریام کەوە، تاوانبار نیم بە ناحەق دەمکوژن. قەرەقووش دەلێ: قسەی قۆڕ، باوەڕت پێ بکەم و ئەو سەت کەسەی کە بەدواتەوەن وە درۆیان بخەمەوە؟

*****

دوبارە دەلێن: جارێک سەربازێک لە سواری وەلاغ دەپەڕێ و بەسەر ئافرەتێکی لادێی دا دەکەوێ. ژنەکە منداڵی حەوت مانگەی لەبەر دەچێ. دەچن بۆلای شکایەت لە سەربازەکە دەکەن قەرەقووش بە سەربازەکە دەلێ: ئەو ئافرەتە لەگەل خۆت بەرەوە و زۆرباشی خزمەت بکە تا حەملی نەبێتەوە بە حەوت مانگ مەینێرەوە لای مێردەکەی. بە حالێک تا ژنەکە لە سەربازەکە وەردەگرنەوە.

*****

هەروەها سالێک جوتیارەکانی (میسر) دەچن بۆلای و دەلێن: قوربان! ئەو سال (پەمۆ)مان چاند بوو، بەلام سەرمای ناوەخت هات و هەموو (سەرما) بردی و لەناو

چوو. داوات لێ دەکەین ئەم ساڵ مالیاتمان لێ نەستێنی. لە وەڵامدا دەڵێ: شتی وا نیە، دەبێ بیدەن، چونکە خەتای خۆتان بووە، ئەگەر خوریتان لەگەڵ چاندایە سەرمای نەدەبوو.

*****

(مەدایینی) دەڵێ: پێشنوێژکەرێک سورەی (فاتیحا)ی دەخوێند. کاتێ گەیشتە ئاخری و گوتی: (وَلاالظالّین) بە حەرفی ظاد لەباتی (وَلاالضالّین) بەحەرفی ضاد. یەکێک لە نوێژکەرەکان لە پاشەوەرا تێی کوتا، ئیمام هاواری کرد و گوتی: (آمضَـهْری)، واتە وای پشتم. یەکی دیکە لە نوێژکەرەکان وەدەنگ هات و گوتی: دەماڵ نەوێران، ضادی (ضَهْری) بەرە بۆ جێگای ظای (ولاالظالّین) و ظێکەی بێنە سەر(ظَهْرتْ)، واتە پشتت چاک دەبێتەوە.

*****

(جاحیز) دەڵێ: کابرایەکی ڕیش درێژی زۆر ئەحمەق مزگەوتی گەڕەکەکەمانی (تەعمیر) کردەوە و خۆی بووە بە بانگدەر و ئیمامی، بەڵام بە زۆری عادەتی وابوو سورەتە درێژەکان بخوێنێتەوە. خەڵکەکە زۆریان پێ ناخۆش بوو، گوتیان: تۆ زۆر درێژە بە نوێژ دەدەی و نازانی نوێژکەرەکان نیوەیان پیر و پەککەوتەن؟ گوتی، زۆرباشە لەسرۆ بە دواوە سورەتی کورت دەخوێنم ڕۆژی دوایی بانگیداو نوێژی دابەست و سورەی (فاتیحا)ی خوێند و ڕاوەستا. دوایی گوتی، دەڵێن چی سورەی (عەبەسە) بخوێنم ؟ کەس دەنگی نەکرد، پیاوێکی ڕیشدرێژی کەم عەقڵ گوتی: بیخوێنە و ڕزگارمان بکە.

*****

(مەلایەک) دەرسی قورئانی بە کچێک دەگوت: گەیشتە سەر ئەو ئایەتەی کە دەڵێ: (إنَّهُمْ فِی ضَلالٍ مُبِینٌ). کچەکە حەرفی (ضا)ی بۆ نەدەهات (ضا)ی بە (دال) دەخوێندەوە و لەباتی (ضـلال) دەیگوت (دلال). مەلا چەندجار دووپاتی دەکردەوە و دەیگوت: (فی ضلالٍ مبینٌ). کچەکە دەیگوت، (دلالٍ مُبین). کابرایەک بەوێدا تێپەڕی گوێی لەو دووانە بوو و گوتی: مامۆستا بۆ ئەوەندە خۆت ئەزیەت دەدەی، لێی گەڕێ با ئەو هەر لەسەر دەلا لی خۆیدا بێ و تۆش لەسەر (ضەلالی) خۆت وەمێنە.

*****

دەڵێن: چەندکەسێک چاویان لە بانگدەری مزگەوتی قازی بوو. بانگی لە پارچە کاغەزێک نوسی بووە و لە ڕووی ئەو دەیخوێندەوە. گوتیان: ئەوە بانگت لە بەرنیە؟

له وەڵامدا گوتی: بچن له قازی بپرسن. هاتن بۆلای قازی و گوتیان: جەنابی قازی، (السلام علیک) قازی دەفتەرێکی له باخەڵی هێنایه دەر و چەند لاپەڕەیەکی هەڵدانەوه و تەماشای لاپەڕێکی کرد و گوتی: (وعلیکم السلام). گوتیان: تازه گلەیی له بانگدەرەکه ناکەین: که قازی ئەوه حاڵی بێ.

*****

کوڕی (ئەبو لەیلا) دەڵێ: بە دوای پیاوێکی گەورەی شامەوه بووم، تووشی کاسێک بوو، سەبەتێکی هەنار لەسەر سەری بوو، پیاوەکه هەنارێکی لێ دزی و دەباخەڵی نا، لەپاشان تووشی فەقیرێک بوو هەنارەکەی دا به فەقیرەکه. لێی دەپرسی: ئەوه بۆ ئەو هەنارەت دزی و دات بەو فەقیره؟ گوتی: زۆرت بەلاوه سەیره؟ وادیاره عیلمی حیساب نازانی، به دزییەکه گوناحێکم لەسەر نوسراوه، بەلام بەخێرەکه (دە)م بۆ دەنوسرێ، وەک له قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێ: (مَنْ جاءَ بِالسَّیِّئَهِ لایُجزیٰ اِلّامِثْلَها وَمَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ عَشْرُاَمْثالِها). دەڵێ گوتم: ئەی ئەوه نازانی که ڕاسته به دزیەکه گوناحێکت لەسەر نوسراوه، بەلام خۆ قەت خێرەکەت لێ قبوڵ ناکرێ؟

*****

به(جالینوس)یان گوت : ئەوه بۆچی ئینسانی خوێن تاڵ و ڕوو گرژ و بەخیل ئەوەنده لەبەر دڵان گرانه؟ له وەڵامدا گوتی: چونکه هەر بارێکی گران بەهەموو ئەندامەکانی لەش هەڵدەگیرێ، بەلام گرانی ئینسانی خوێن تاڵ و سەقیل تەنیا دەبێته بار بەسەر دڵەوه و دڵ هەڵی دەگرێ.

*****

دەڵێن: عەرەبێک لەسەر سفرەی حەجاج حازر بوو، نان خورا و لەپاشان شیرینی یان هێنا. کابرای عەرەب لوقمێکی هەڵگرت خواردی، زۆری پێخۆش بوو. حەجاج دەیزانی کابرای عەرەب ئەو جۆره شیرینیانەی نەخواردوه. گوتی: هەرکەسێک لەپێش مندا لەو شیرینیانه بخوا دەیکوژم. خەڵکەکه دەستیان ڕاگرت. کابرای عەرەب هەر چاوەڕوانی ئەوه بوو حەجاج دەست بۆ شیرینیەکه بەری، دەستی بۆ نەبرد. جارێک له حەجاجی دەڕوانی و جارێک خێسەیەکی له شیرینیەکه دەکرد. لەپاشان گوتی: جەنابی ئەمیر، تکات لێ دەکەم ئاگات له منداڵەکانم بێ و دەستی کرد به خواردن. حەجاج ئەوەنده پێکەنی، بەرەو پشت کەوت و لەپاشان کابرای خەلات کرد.

*****

دەڵێن: یەکێک لە شاعیران قەسیدێکی جوانی لەمەدحی (مودیری) پۆلیس دانا و بۆی خوێندەوە، جەنابی مودیر زۆری پێ خۆشبوو، بەڵام لەباتی ئەوەی خەڵاتی بکا گوتی: مامۆستا، خۆت دەزانی ناکرێ لە ماڵی خۆم شتێکت بدەمێ، چونکە ئێمە تا ئێستا هەر وەرمانگرتووە و نەمانداوە، بەڵام ئەگەر هات و تاوانێکت کرد و هێنایانی بۆ بەندیخانە مایەت بۆ دادەنێم.

*****

کابرایەک بێوەژنێکی هێنا. لەپێش ویدا چوار مێردی دیکەی کردبوو. لەپاش ماوەیەک کابرا نەخۆش کەوت و زۆر هیلاک بوو، ژنەکە چوو لەبن سەری دانیشت و دەستی کرد بە گریان و گوتی: پیاوەکە، خوای نەکردە نەکات بمری، وەسیەتم بۆ بکە لەپاش تۆ چ بکەم؟ مێردەکەی گوتی: پیاوێکی خەراپ پەیدا بکە و شوی پێ بکەو لە کۆڵ خەڵکی بکەوە.

*****

بە پیاوێکیان گوت: پێتخۆشە لە چ کاتێکدا بمری؟ لە وەڵامدا گوتی: بۆ دەبێ هەر بمرم؟ گوتیان بەڵێ: هەموو گیان لەبەرێک دەمرێ. گوتی، مادام وایە، پێمخۆشە لە یەکەم شەوی مانگی ڕەمەزاندا بمرم.

*****

بە کابرایەکیان گوت: ئەرێ پێتخۆشە ژنەکەت بمری؟ لە وەڵامدا گوتی: (ناواللە) گوتیان: بۆ ئەوەندەت خۆش دەوێ؟ گوتی: لەبەر خۆشەویستیانی نیە؟ گوتیان: ئەی لەبەر چییە؟ گوتی: دەترسم لە خۆشیان بمرم.

*****

(عوریانی)، کوڕی (هەیسەم) ئەمیری شاری (کوفە) بوو. ڕۆژێک کابرایەکی (موخەننەس) واتە پیاوێکی شەیتان سیفەتی سەر ژنانیان گرت و بردیان بۆلای. ئەمیر تووڕە بوو گوتی: ئەی نا پیاو، دەڵێن بەو تەمەنەوە خۆت دەگۆڕی و دەچیە ناو ئافرەتانەوە؟ لە وەڵامدا گوتی: قوربان، ئەو خەڵکە درۆ دەکەن، هەر وەک درۆش بەدەم جەنابیشتەوە هەڵدەبەستن. ئەمیر گوتی: چ درۆیەک دەرحەق بەمن دەکەن؟ گوتی: ئەی قوربان، ئەوە نیە پێت دەڵێن: عوریان، واتە ڕوت. کەچی چل عەبات هەیە. عوریان زۆر پێکەنی و گوتی: بڕۆ جارێکی دیکە کاری وانەکەی.

*****

دەڵێن: جارێک خەڵکی شاری (کوفە) چوونە لای (مەئمون)ی خەلیفەی عەباسی لە شاری بەغدا، شکایەتیان لە ئەمیری (کوفە) کرد. مەئمون گوتی: پیاو نیە لەو

ئەمیرە عادڵتر بێ. پیاوێکی (کوفی) هەڵیدایە و گوتی: قوربان، ئەوە لە سەرت واجب بوو کە بینێری بۆ شارێکی دی، تا ئەوانیش لە عەدالەتی ئەو پیاوە چاکەت بێبەش نەبن و تۆش هەموو ڕەعیەتەکانت وەک یەک تەماشا بکەی. مەئمون زۆر پێکەنی و ئەمیری نەقڵی کرد.

*****

ڕۆژێک شێخ (شەقیقی بەلخی) کالەکێکی بۆ ژنەکەی کڕی و بردییەوە. کاتێ ژنەکەی لەتی کرد تاڵ بوو، نەیخوارد و تورە بوو. شێخ گوتی: ئافرەت، لە کێ تورە دەبی؟ لە فرۆشیار تورەی؟ ئەو قەت پێی خۆش نیە شتەکەی خەراپ بێ. ئەگەر لە مێشتەری و کڕیار تورەی، ئەویش ئەگەر بزانی خەراپە نایکڕی، خۆ خاوەن بێستانیش پێی خۆشە شەتەکەی باش بێ. کە واتە هەر خوا مایەوە کە خالقیەتی. لام وایە لەویش تورە بوون هیچ سوودی نیە.

*****

دەڵێن: جارێک لە شەوێکی زۆر ناخۆش و سەرما و تاریک و تۆفاندا، بانندە کۆ بوونەوە و چوون بۆلای (کەڵەشێر) و گوتیان: تۆ بانگدەری و دەزانی کەی ڕۆژ دەبێتەوە، زۆری ماوە دنیا ڕووناک وەبێ؟ لە وەلامدا گوتی: کاری من هەر ئەوەیە کە بانگ بدەم، ڕۆژ بوونەوە بەدەست خوایە.

*****

ژنێکی حامیلە ڕۆژێک لەگەڵ مێردەکەی باسی منداڵ بوونەکەیان دەکرد. ژنەکە بە مێردەکەی گوت: ئەگەر منداڵەکەم وەک تۆ بچێ خوا دەزانی چیت پێدەکەم. مێردەکەی زۆرناشیرین بوو. مێردەکەشی گوتی: منیش ئەگەر وەک خۆم نەچێ خوا دەزانی چیت لێ دەکەم، دیارە مانای قسەی پیاوەکە زۆر قووڵە.

*****

(عومەری) کوڕی (عەبید) بەلای کۆمەڵێک خەڵکدا ڕۆیی، تەماشای تێکیان دەکرد، سلاوی لێکردن و گوتی: ئەوە تەماشای چ دەکەن؟ لە وەلامدا گوتیان: سوڵتان دەستی کابرایەکی دز دەبڕی. گوتی: (لاإلەإلا للە) دزی ئاشکرا دەستی دزی بە دزی دەبڕی.

*****

یەکێک تازە دوکانی سەرتاشخانەی دانابوو، سەروریشی خەڵکی دەتاشی، پیاوێک چوو ریشی بۆ بتاشێ، سەرتاشەکە هەرجارەی کە گوێزانی لێ دەدا دەیبڕی و پارچەیەکی (لۆکە) پێوە دەنا تا خوێنی ڕاگرێ. تا لایەکی ڕیشی کابرای تاشی،

نیوەی بڕی. خاوەن ڕیش دەستی گرت و گوتی: کاکە بەسە حەقی ئەولایە چەندە بد
دەمێ؟ سەرتاشەکە گوتی: بۆ ڕاناوەستی هەمووت بۆ بتاشم؟ کابرا گوتی: ت
لایەکت بە (لۆکە) چاند، منیش لایەکەی دیکەی بە کەتان دادەچێنم. هەستاو خۆ
ڕزگار کرد.

*****

ئافرەتێک لە شاری بەغدا تەماشای کرد خەڵکێکی زۆر لەسەر شەقامێک ا
شەقامەکانی بەغدا کۆبوونەوە و چاوەڕوانی شتێک دەکەن. چوو لە پیاوێکی پرسی
ئەوە بۆچی کۆبوونەوە؟ کابراگوتی: ئێستا زانای بەناوبانگ عەللامە. (جارولڵە
زومەخشەری) تەشریف دێنێ و هاتووین بۆ پێشوازی کردنی. ئافرەتەکە دەڵێ: ء
ئەو پیاوە چکارەیە کە شایانی ئەو ڕێز و حورمەتە بێ؟ کابرا گوتی: بۆ ناوبانگ
ئەو زانایەت نەبیستووە؟ ئەو کەسەیە کە تەنیا لەسەر بوونی خوا (هەزار) بەڵگە
هێناوەتەوە. ئافرەتەکە گوتی: ئەی سەلا لە عەقڵتان، ئەگەر عەقڵتان بوایە دەبو
بیکوژن، چونکە ئەگەر هە زار شکی لە بوونی خوادا نەبوایە هەزار بەڵگەی لەسە
وجود و بوونی خوادا نەدەهێنایەوە.

*****

جارێک (ئەبو جەعفەری مەنسور) نامەیەک دەنێری بۆ (زیادی) کوڕی (عەبدوڵلا
حارسی) و تێییدا دەنوسی، (قَسِّمْ مالاًبینَ القَواعِدِ وَ الْعُمْیانِ وَ الاَیْتام) وا
هێندێک پارە بەسەر بێوەژنان و نابینایان و هەتیواندا دابەش بکە. (ئەبو زیاد
تەمیمی) کە زۆر بەعەقڵ سووک دەناسرا، ئەو خەبەرە دەبیسێ و دێ بۆلای ئەمیر
زیاد و دەڵێ قوربان، هاتووم کە لە (قواعید)انم حیساب بکەی. ئەمیر زیاد دەڵ
ماڵ نەوێران خەلیفە مەبەستی لە قواعیدان بێوە ژنن. دەڵێ دە لەگەڵ کوێرا
حیساب بکە، ئەمیر زیاد بە کاتبەکەی دەڵێ: لە لستەی نابینایاندا بینوسە. چونـ
خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێ: (فَانها لاتَعْمَی الابْصارُ وَلکِنْ تَعْمَ
القُلُوبُ التی فی الصُّدُور) واتە زۆر کەس چاویان کوێر نیە، بەلام ئەو دڵەی لە ن
سینگیاندایە کوێرە. ئینجا دەڵێ: قوربان، دەبێ کوڕەکەشم لەگەڵ هەتیوان
بنوسی. ئەمیر زیاد بە کاتبەکەی دەڵێ: بینوسە، چونکە کوڕێک باوکی وای هە
هەر هەتیوە.

*****

لە شەڕی دووهەمی جیهانیدا مامۆستایەک لە شارویرانێ زۆری خەڵک هاند
بۆ غەزای دژ بە ڕوسان و خۆشی سواری ئەسپێک ببوو لە پێشیانەوە دەڕۆی

کاتێ شەڕ و تەقە دەستی پێکرد و ویزەویزی گوللان پەیدابوو، مامۆستا جڵەوی ئەسپەکەی وەرگێڕایەوە و پێی پێوەنا و دەستی کرد بە دوعا و پاڕانە و دەیگوت: خوایە، ئەوجارەش شەهیدم نەکەی.

*****

ئەوە مەسەلێکی زۆرمەشهورە دەڵێن: لە(ئیبنو هەبەننەق) ئەحمەقترە. چونکە دەڵێ: جارێک کابرایەکی نەزان هێندێکی پارە هەبوو، لەترسی دزان بردی بەردێکی لە دیوار دەرهێنا و ناو دیوارەکەی کۆڵی و پارەکەی تێناو بەردەکەی لەسەر قایم کردەوە و لەسەری نوسی: ئەو دیوارە پارەی تێدانیە. ئیبنو هەبەننەق چاوی بە نوسینەکە کەوت خوێندیەوە و بەردەکەی لابرد و پارەکەی دەرهێنا و بەردەکەی لە شوێنی خۆی قایم کردەوە و لەسەری نوسی ئیبنو هەبەننەق ئەو پارەی دەرنەهێناوە. بەو کارەی دەریخست کە ئەو پارەکەی دەرهێناوە.

*****

(ئەسمەعی) دەڵێ: لە کێوی (عەرەفات) گوێم لە پیاوێکی عەرەب بوو، دوعای دەکرد و لەبەر خوا دەپاڕایەوە و دەیگوت:

أماتستحي يا خالق الخلق كلّهم أناجيك و أنت كريم
أترزق أولاد اللئام كماترى و تترك شيخاً من سراة تميم

واتە ئەی خالقی هەموو مەخلوقات! ئەوە هیچ حەیاناکەی ئەمن لەبەرت دەپاڕێمەوە؟ خۆ ئەتۆ سەخاوەت و کەرەمت هەیە. ئەو هەموو ڕزق و ڕۆزیە دەدەی بە ئەولادی کەسانی بەخیل و ڕژد و پیرێکی وەک منیش وەپشت گوێ دەخەی و لێی ناپرسیەوە. ئەسمەعی دەڵێ پێمگوت: ئەوە چ پاڕانەوەیەکە؟ گوتی، لێم گەڕێ، ئەمن دەزانم لەبەر کێ دەپاڕێمەوە، گوتی، پیاوی سەخی کاتێ هەستی دەبزوێ و وەخەبەر دێ کەتۆ جولاندت.

*****

سالان خەڵکی ئالان و باسکی کۆڵەسە و سوێسنیان بارە میوەیان دەبردن بۆ نێو گەورک و مەنگوڕ و موکوریان و بە گەنم دەیانگۆڕیەوە. جارێک کابرایەک سێ بارە ترێ دەبا بۆ ناو مەنگوڕان. کە دەگاتە ناو دێیەک، دەبینێ ئاغای ئەو دێیە لەگەڵ کۆمەڵێک خەڵک لەسەر بانێک ڕاوەستاون، کابرا سڵاویان لێ دەکا و وەڵامی دەدەنەوە. ئاغایەکیان دەڵێ: کاکی ئالانی، ئەوە چیە پێتە؟ کابرا دەڵێ: قوربان ترێ یە. ئاغا دەڵێ: دەڵێم وەرە ئەو ئاغایەم بۆ بگێ، بارێکت بەگەنم بۆ دەگۆڕمەوە. ئاغایەکەی دی دەڵێ: ناوەڵلا کاکی ئالانی، تۆ وەرە ئەوەم بۆ بگێ ئەمن دوو بارت بۆ

دەگێڕمەوە. کابرا تۆزێک رادەوەستێ و ئینجا دەڵێ: ئیش لەوە باشتر نابێ. بەڵام بێ دڵی هیچکامتان ناکەم. هەر دووکتان دەگێم و سێ بارەکەم بۆ وەگێڕن.

*****

دەڵێن: پیاوێک چووە لای مەلایەک و گوتی: مامۆستا سێ پرسیارم هەیە وەڵامم بدەوە. مامۆستا گوتی: فەرموو بڵێ. کابرا گوتی: پرسیاری یەکەم ئەوەیە دەڵێن خوا لە هەموو جێگایەک حازرە، ئەی بۆ نایبینم؟ پرسیاری دووهەم، ئەگەر ئینسان کارێکی خەراپی کرد بۆ سزای دەدەن؟ خۆ ئینسان بێ ئیرادەی خوا ناتوانی هیچکارێک بکا. کە واتە ئەوەی دەکرێ هەر خوا دەیکا. پرسیاری سێیەم خوا چۆن دەتوانی شەیتان بە ئاگری دۆزەخ بسوتێنێ؟ چونکە شەیتان لە ئاگر دروست کراوە و ئاگر چۆن ئاگر دەسوتێنێ؟ مەلا نەیکردە نامەردی و (کەرسەک)ە گڵێکی دەست دایە و لەسەری کابرای راکێشا. کابرا زۆری ئەزیەت پێگەیشت و چوو لە دادگا شکایەتی لە مەلا کرد. قازی مەلای بانگ کرد و گوتی: بۆ لەباتی ئەوەی وەڵامی پرسیارەکانی بدەیەوە، لێت داوە؟ مەلا گوتی: جەنابی قازی، ئاخر ئەو کەرسەک لە سەردانە وەڵامی پرسیارەکانی بوو. وەڵامی پرسیاری یەکەمی ئەوەیە، دەڵێ: سەرم ئازاری هەیە، ئازارەکەم نیشان بدا تا منیش خوای نیشان بدەم. وەڵامی پرسیاری دووهەمی بۆ هاتوە بۆ لای جەنابت شکایەت لەمن دەکا؟ خۆ ئەمن بێ ئیرادەی خوا پێمدانەداوە و ئەمن تاوانم نیە. وەڵامی پرسیاری سێیەم. ئەوەیە، خۆ ئەوەی من پێمدادا خاک بوو، خۆ ئەویش لە خاک دروست کراوە، چۆن خاک ئەزیەت بەخاک دەگەیێنی؟ فەرقی ئەو و شەیتان چیە کە لە ئاگر دروست کراوە؟ قازی وەڵامەکانی زۆر پێ جوان بوون و گوتی: بابە هیچتان لە هیچ و بڕۆن بەلای کاری خۆتانەوە.

*****

دەڵێن: شەوێک (مەئموون) خەوی نەدەهات، بانگی وەزیرە زاناکەی کرد و گوتی: خەوم نایە قسەیەکی خۆشم بۆ بکە. وەزیرەکەی گوتی: ئەی ئەمیری موسوڵمانان، دەڵێن جارێک (کوندێکی) (موسڵی) دەچێ بۆ خوازبێنی کچی (کوند)ێکی (بەسرا)یی بۆ کوڕەکەی. کاتێ خوازبێنی لێ دەکا، باوکی کچەکە دەڵێ: ئەوە دامێ، بەڵام دەبێ حەقە مارەیی سەت باغە کۆن و کەلاوەی ڕوخاو بێ. کوندە موسڵی یەکە لە وەڵامدا دەڵێ: بەخوای ئێستا توانای ئەو حەقە مارەییەمان نیە، بەڵام سەبرمان لێ بگرە، ئەگەر خوا تا ساڵێکی دی تەمەنی گەورەی وڵاتەکەمان درێژ بکا، ئەوە ئامادەین سەت و پەنجاش بدەین. مەئموون بەو چیرۆکە زۆر وریا بۆوە و وەزیری خەڵات کرد و ڕووی کردە دادپەروەری.

*****

پیاوێک دەڵێ: جارێک لە سەفەرێک ڕێگام کەوتە ماڵێک. کە چووم سڵاوم کرد، ئافرەتێک هات بەخێرهاتنی کردم و نانی بۆ دانام و دەستم کرد بە نان خواردن. لەوکاتەدا مێردەکەی هاتەوە و گوتی: ئەوە کێ یە؟ ژنەکەی گوتی: میوانە، کابرا تورە بوو و گوتی: یاخوا بەخێر نەیە من میوانان ڕاناگرم. کابرا دەڵێ، هەستام ڕۆیشتم. ڕۆژی دوایی لە گوندێکی دی چوومە ماڵێک سڵاوم کرد، ئافرەتێک هات گوتی: چ کارەی، گوتم میوانم، گوتی، برۆ میوانان ڕاناگرین. کابرا دەڵێ: زۆرم برسی بوو. لەوکاتەدا مێردەکەی هاتەوە کە چاوی پێکەوتم. زۆری بەخێرهاتن کردم. کە بیرم لەو دوو ماڵە کردەوە، پێکەنینم هاتێ. کابرا گوتی: بەچی پێدەکەنی؟ باسی ژن و مێردەکەی ڕۆژی پێشوو و ئەمرۆم بۆ گێڕایەوە. گوتی، ئاخر ژنی کابرای دوێنێ خوشکی من بوو، مێردەکەشی برای ژنەکەی منە.

*****

دەڵێن: شەوێک قازییەک کتێبی دەخوێندەوە، گەیشتە جێگایەک نوسرابوو، هەرکەسێک سەری چووک بێ و ریشی درێژ، ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە زۆر ئەحمەقە. بە ڕێکەوت قازی بۆخۆی، سەری بچووک و ریشی درێژ بوو. لەبەرخۆیەوە گوتی: دیارە ناتوانم سەرم چوک وەکەم، بەڵام خۆ دەتوانم ریشم کورت وەکەم و وەبەر ئەو تاقمە نەکەوم. زۆری هەوڵدا مەقاستی دەست نەکەوت، ناچار نیوەی ریشی دەدەستی گرت و نیوەکەی تری وەبەر گڕی چرا دا، کە بی پرووزێنی. کە ریشی ئاگری گرت، تینی بۆ دەستی هێنا و ریشی لە ترسان بەردا و هەمووی سووتا. قازی زۆر نارەحەت و خەجاڵەت بووە، چونکە ئەوەی کە لە کتێبەکەدا نوسرابوو لەسەرخۆی ئیسپات بوو.

*****

دەڵێن: کابرایەک پارەیەکی لێ دەدزرێ و شکی لە چەند کەسێک دەبێ و دەیان با بۆلای حاکم. حاکمەکە زۆر وریا دەبێ. کاتێ بانگیان دەکا هەموویان حاشا دەکەن. حاکم بە پیاوێکی بەردەستی دەڵێ: بچۆ چەند داری ڕاستی یەک میتریم بۆ بێنە. کە دارەکانی بۆ دێنی. هەر دارەی دەدا بە یەکێک لەو کەسانەی کە خاوەن پارەکە شکی لێ بوون و شکایەتی لای حاکمی لێکرد بوون. حاکمەکە گوتی: ئەو دارانە بەرنەوە ماڵی خۆتان و بەو نیشانەوە کە نیشانەم کردوون بەیانی بۆم بێننەوە، ئەوەی پارەکەی دزی بێ دارەکەی بستێک درێژ دەبێ. ئەوەی دزییەکەی کردبوو لەترسان بستێکی لێ بڕیەوە. بەیانی زوو هێنایاننەوە، لەوەڕا ئاشکرابوو کە ئەو

دزیویەتی.

*****

پیاوێک هەموو ڕۆژێک شەش نانی دەکڕی. یەکێک لێی پرسی: ئەوە بۆ ڕۆژێ شەش نان دەکڕی، چیان لێ دەکەی؟ لە وەڵامدا گوتی: یەکیان جیا دەکەمەوە و یەکیان فڕێدەدەم و دووانیان بۆ پاشەڕۆژ دێڵمەوە و دووەکانی دیکەش بە قەرز دەدەم. کابرا گوتی: حاڵی نەبووم بۆم ڕوون کەوە. گوتی، ئەوەی جیای دەکەمەوە بۆخۆم دەیخۆم. ئەوەی دەڵێم فڕێی دەدەم ئەوەیە کە دەیدەم بە خزمان. ئەو دووانەی کە دەڵێم بۆ دواڕۆژیان دێڵمەوە، دەیاندەم بە دایک و بابم. ئەو دووانەی کە دەڵێم بەقەرزیان دەدەم دەیاندەم بە دوو کوڕەکانم.

*****

شاعیرێک شیعرێکی زۆرجوانی بۆ پیاوێکی دەوڵەمەندی بەخیل و ڕژد دانا و بردی بۆی خوێندەوە تا شتێکی بداتێ. کابرا شیعرەکەی زۆر پێخۆش بوو، بەڵام هەرچەند کردی دڵی نەهات هیچی بداتێ. گوتی: ئێستا هیچ پارەم بەدەستەوە نیە، بەیانی وەرە گەنمی چاکم هەیە، باراشێکت بۆ تێدەکەم. کاکی شاعیر بەیانی چوو سلاوی کرد و کابرا گوتی: بۆچی هاتووی؟ شاعیرەکە گوتی، لەسەر وەعدەکەی دوێنێ هاتووم. کابرا گوتی، مامۆستا دیارە زۆر بێعەقڵی. تۆ دوێنێ بەو دوو شیعرە دڵی منت خۆشکرد و منیش لە پاداشتیدا دڵی تۆم خۆشکردەوە، دەنا گەنمم لەکوێ بوو؟

*****

زانایەک دەڵێ: بەلامەوە شتێکی زۆر غەریبە کە فەقیری ئەوەندە ناخۆشە. کەچی هێندێک لە زانایان مەدحی فەقیریان کردووە و لە دەوڵەمەندیان بە باشتر داناوە. دەڵێ: لام وایە هەر لەبەر دڵی داماوان ئەوەندەیان پێ هەڵگوتووە، یان وەک ڕێوییەکەیان بەسەر هاتوو کە دەمی نەدەگەیشتە ترێ و دەیگوت ترشە. ئەوانیش نەیانتوانیوە خۆیان دەوڵەمەند بکەن، ناچار مەدحی فەقیریان کردووە. بۆ نموونە، (ئەبوبەکری خوارەزمی) لە مەدحی فەقیریدا دەڵێ: فەقیری خەسڵەتی چاکی زۆرن. یەکەم فەقیر لە دنیا و قیامەتدا باری سووکە، دووەم جیران و دراوسێ بەخیلی پێوە نابەن و تەماعی تێناکەن. سێیەم لە ئاخری مانگی ڕەمەزاندا کەس چاوی لە زەکات و سەرفترەی نیە.

چوارەم لە جەژنی قوربانیدا، قوربانی لەسەر نیە. پێنجەم لە بەهاراندا کەس چاوی لە فرۆ و ماست و دۆی ئەو نیە. شەشەم لەکاتی سەرخەرمانان کەس ناچێتە

سەر جۆخینی و بە نابەدڵی بگەڕێتەوە. حەوتەم پایزان چاوەڕوانی مێوژ و گوێزی لێ ناکەن. دەڵێ، فەقیر وەک مزگەوت وایە دەبێ هەر بۆی بەری و هیچت ناداتێ. جا ئەو زانایە دەڵێ: ئەمن نازانم بۆچی دەڵێنی فەقیری لەگەڵ زوربەی زانایان و شاعیران لە دایک دەبێ. لە سەتی (نەوەت و نۆ)یان فەقیرن و قەت پارەیان نیە.

*****

دوو پیاو لەسەر تایەک خورما لێیان بوو بە شەڕ و چوون بۆلای قازی شکایەتیان کرد. قازی داوای شاهیدی لێکردن. یەکیان چوو شاهیدی هێنان و شاهیدیاندا. قازی ڕووی کردە شاهیدێکیا ن و گوتی: دەزانی ئەو تایە خورمایە چەندی خورما تێدا؟ کابرای شاهید زۆر وریا بوو گوتی: بۆ جەنابی قازی، ئەوە سی ساڵە جەنابت لەو مزگەوتەدا قەزاوەت دەکەی، دەزانی چەند داری تێدان؟ قازی هەرچەند خەجاڵەت بۆوە، بەڵام زۆر پێکەنی و شاهیدیەکەی قەبووڵ کرد.

*****

یەکێک پارەی بە ئەمانەتی لەلای پیاوێک دانا. کاتێ چوو داوای کردەوە، کابرا حاشای لێکرد و گوتی پارەی چی؟ چوو بۆلای (هەیاسی) کوڕی (موعاویە) کە زۆر زیرەک بوو، شکایەتی لێکرد. هەیاس بانگی کردن و کابرا حاشای لێکرد. هەیاس گوتی: لەچ جێگایەک پارەکەت دایە؟ گوتی لە فلان جێگا. گوتی لەو جێگایە هیچی لێ بوو؟ کابرا گوتی بەڵێ دارێکی لێبوو. هەیاس گوتی: هەستە بچووە بۆلای دارەکە، بەڵکو لەبیرت چوبێتەوە، لەوێت شارد بێتەوە. کابرای خاوەن پارە هەستا چوو بۆلای دارەکە. هەیاس ڕووی کردە کابرا و گوتی: بەعەقڵی تۆ گەیوەتە لای دارەکە؟ گوتی، نەخەیر. هەیاس گوتی: ناپیاوی خاین، ئەگەر لەگەڵی لە لای دارەکە نەبووی، چون دەزانی. خاوەن پارەکە هاتەوە، هەیاس گوتی: وەرە ئیقراری بە پارەکەت کرد. پارەکەی بۆ کابرا هەستاندەوە.

*****

هەیاس ڕۆژێکی لەناو خەڵکێکی زۆر دانیشتبوو. پیاوێک بەلایاندا تێپەڕی، هەیاس گوتی کوڕینە! ئەو پیاوە غەریبە و خەڵکی شاری (واسیتە) و غولامێکی ڕەشی لێ ون بووە، بەدوای دادەگەڕێ. کاتێ کابرایان بانگ کرد و لێیان پرسی: وابوو. بە(هەیاس) یان گوت : ئەوە چۆنت زانی؟ لە وەڵامدا گوتی: بەوەی کە بەملاو ئەولایدا دەڕوانی زانیم غەریبەیە. تەماشام کرد تۆزی شاری (واسیتی) پێوەبوو، زانیم خەڵکی وێیە. کە دەگەیشتە لای ڕەش پێستەکان، زۆری تەماشا دەکردن. بەوەش ڕا زانیم کە غولامی ڕەشی ون بووە.

دزیویەتی.

*****

پیاوێک هەموو ڕۆژێک شەش نانی دەکڕی. یەکێک لێی پرسی: ئەوە بۆ ڕۆژێ شەش نان دەکڕی، چیان لێ دەکەی؟ لە وەلامدا گوتی: یەکیان جیا دەکەمەوە و یەکیان فرێدەدەم و دووانیان بۆ پاشەڕۆژ دێلمەوە و دووەکانی دیکەش بە قەرز دەدەم. کابرا گوتی: حالی نەبووم بۆم ڕوون کەوە. گوتی، ئەوەی جیای دەکەمەوە بۆخۆم دەیخۆم. ئەوەی دەڵێم فڕێی دەدەم ئەوەیە کە دەیدەم بە خزمان. ئەو دووانەی کە دەڵێم بۆ دواڕۆژیان دێلمەوە، دەیاندەم بە دایک و بابم. ئەو دووانەی کە دەڵێم بەقەرزیان دەدەم دەیاندەم بە دوو کوڕەکانم.

*****

شاعیرێک شیعرێکی زۆرجوانی بۆ پیاوێکی دەوڵەمەندی بەخیل و ڕژد دانا و بردی بۆی خوێندەوە تا شتێکی بداتێ. کابرا شیعرەکەی زۆر پێخۆش بوو، بەلام هەرچەند کردی دلی نەهات هیچی بداتێ. گوتی: ئێستا هیچ پارەم بەدەستەوە نیە، بەیانی وەرە گەنمی چاکم هەیە، باراشێکت بۆ تێدەکەم. کاکی شاعیر بەیانی چوو سلاوی کرد و کابرا گوتی: بۆچی هاتووی؟ شاعیرەکە گوتی، لەسەر وەعدەکەی دوێنێ هاتووم. کابرا گوتی، مامۆستا دیارە زۆر بێعەقلی. تۆ دوێنێ بەو دوو شیعرە دلی منت خۆشکرد و منیش لە پاداشتیدا دلی تۆم خۆشکردەوە، دەنا گەنمم لەکوێ بوو؟

*****

زانایەک دەلێ: بەلامەوە شتێکی زۆر غەریبە کە فەقیری ئەوەندە ناخۆشە. کەچی هێندێک لە زانایان مەدحی فەقیریان کردووە و لە دەولەمەندیان بە باشتر داناوە. دەلێ: لام وایە هەر لەبەر دلی داماوان ئەوەندەیان پێ هەلگوتووە، یان وەک ڕێوییەکەیان بەسەر هاتوو کە دەمی نەدەکەیشتە ترێ و دەیگوت ترشە. ئەوانیش نەیانتوانیوە خۆیان دەولەمەند بکەن، ناچار مەدحی فەقیریان کردووە. بۆ نموونە، (نەبوبەکری خوارەزمی) لە مەدحی فەقیریدا دەلێ: فەقیری خەسلەتی چاکی زۆرن. یەکەم فەقیر لە دنیا و قیامەتدا باری سووکە، دووەم جیران و دراوسێ بەخیلی پێوە نابەن و تەماعی تێناکەن. سێیەم لە ئاخری مانگی ڕەمەزاندا کەس چاوی لە زەکات و سەرفترەی نیە.

چوارەم لە چەژنی قوربانا، قوربانی لەسەر نیە. پێنجەم لە بەهاراندا کەس چاوی لە فرۆ و ماست و دۆی ئەو نیە. شەشەم لەکاتی سەرخەرمانان کەس ناچێتە

سەر جۆخینی و بە نابەدڵی بگەڕێتەوە. حەوتەم پایزان چاوەڕوانی مێوژ و گوێزی لێ ناکەن. دەڵێ، فەقیر وەک مزگەوەت وایە دەبێ هەر بۆی بەری و هیچت ناداتێ. جا ئەو زانایە دەڵێ: ئەمن نازانم بۆچی دەڵێی فەقیری لەگەڵ زۆربەی زانایان و شاعیران لە دایک دەبێ. لە سەتی (نەوەت و نۆ)یان فەقیرن و قەت پارەیان نیە.

*****

دوو پیاو لەسەر تایەک خورما لێیان بوو بە شەڕ و چوون بۆلای قازی شکایەتیان کرد. قازی داوای شاهیدی لێکردن. یەکیان چوو شاهیدی هێنان و شاهیدیاندا. قازی ڕووی کردە شاهیدێکیا ن و گوتی: دەزانی ئەو تایە خورمایە چەندی خورما تێدا؟ کابرای شاهید زۆر وریا بوو گوتی: بۆ جەنابی قازی، ئەوە سی ساڵە جەنابت لەو مزگەوتەدا قەزاوەت دەکەی، دەزانی چەند داری تێدان؟ قازی هەرچەند خەجاڵەت بۆوە، بەڵام زۆر پێکەنی و شاهیدیەکەی قەبووڵ کرد.

*****

یەکێک پارەی بە ئەمانەتی لەلای پیاوێک دانا. کاتێ چوو داوای کردەوە، کابرا حاشای لێکرد و گوتی پارەی چی؟ چوو بۆلای (هەیاسی) کوڕی (موعاویە) کە زۆر زیرەک بوو، شکایەتی لێکرد. هەیاس بانگی کردن و کابرا حاشای لێکرد. هەیاس کوتی: لەچ جێگایەک پارەکەت دایە؟ گوتی لە فلان جێگا. گوتی لەو جێگایە هیچی لێ بوو؟ کابرا گوتی بەڵێ دارێکی لێبوو. هەیاس گوتی: هەستە بچۆوە بۆلای دارەکە، بەڵکو لەبیرت چوبێتەوە، لەوێت شارد بێتەوە. کابرای خاوەن پارە هەستا چوو بۆلای دارەکە. هەیاس ڕووی کردە کابرا و گوتی: بەعەقڵی تۆ گەیوەتە لای دارەکە؟ گوتی، نەخەیر. هەیاس گوتی: ناپیاوی خاین، ئەگەر لەگەڵی لە لای دارەکە نەبووی، چون دەزانی. خاوەن پارەکە هاتەوە، هەیاس گوتی: وەرە ئیقراری بە پارەکەت کرد. پارەکەی بۆ کابرا هەستاندەوە.

*****

هەیاس ڕۆژێکی لەناو خەڵکێکی زۆر دانیشتبوو. پیاوێک بەلایاندا تێپەڕی، هەیاس گوتی کوڕینە! ئەو پیاوە غەریبە و خەڵکی شاری (واسیتە) و غولامێکی ڕەشی لێ ون بووە، بەدوای دادەگەڕێ. کاتێ کابرایان بانگ کرد و لێیان پرسی: وابوو. بە(هەیاس) یان گوت : ئەوە چۆنت زانی؟ لە وەڵامدا گوتی: بەوەی کە بەملاو ئەولایدا دەڕوانی زانیم غەریبەیە. تەماشام کرد تۆزی شاری (واسیتی) پێوەبوو، زانیم خەڵکی وێیە. کە دەگەیشتە لای ڕەش پێستەکان، زۆری تەماشا دەکردن. بەوەش ڕا زانیم کە غولامی ڕەشی ون بووە.

*****

پیاوی عاقڵ شت ئاشکرا دەکا. جارێک پیاوێک پارەی لێ دزرا. شکی لە چەند کەسێک بوو. چووە لای (والی) شکایەتی لێکردن. ئەوان حاشایان کرد. والی گوتی: زۆرباشە حاشا بکەن، بەڵام دەبێ بە ریز بەدوای یەکتردا بچن دوو ژووری تاریکەوە. گوریسێکی تێدایە دەستی پێدابێنن و وەرنەوە دەرەوە. گوتی: ئەگەر دز دەستی لێ بدا بەدەستیەوە دەنوسێ و بەری نادا. چوون هەموانیان دەستیان پێداهێنا، یەکیان نەبێ. کە هاتنەدەرەوە، ئەو نەبێ دەستی هەموان سوور ببوو، بەڵام ئەی لەترسان دەستی لێ نەدا بوو، بەوەرا زاندرا، کە ئەو دزیوەتی.

*****

جارێک لە سەحرای عەرەبستان ئیمامی (حەنەفی) زۆری تینی دەبێ. لەوکاتەدا تووشی عەرەبێک دەبێ و دەبینێ دوو دانەیەکی ئاو پێیە، داوای ئاوی لێ دەکا، کابرای عەرەب دەڵێ: بە پێنج درهەم. ئیمامی حەنەفی ئاوەکەی لێ دەکڕێ و تێری لێ دەخواتەوە. دوای ماوەیەک بە کابرا دەڵێ: حەزت لە (قاوتوو) نیە؟ کابرا دەڵێ: بەڵێ زۆرم حەز لێ یە. ئیمام زۆری پێدەبێ، تا کابرا تینی دەبێ دەیداتێ. لەپاشان کابرا لە تینوان تینی بۆ دێ و داوای ئاو دەکا. ئیمام ئاوەکەی پێ دەفرۆشێتەوە بە پێنج درهەمەکەی خۆی.

*****

دوبارە دەڵێن: کوڕێک حەزی لە کچێک دەکرد، هەستا چوو بۆلای ئیمامی حەنەفی و عەرزی کرد، دەچمە داخوازی کچی فلان کەس، بەڵام لەبەر ئەوە پارەم کەمە دەزانم نامدەنێ چارەم چیە؟ ئیمام لەسەرخۆ دەڵێ: کوڕم، ئالەتەکەت بە دوازدە هەزار دەفرۆشی؟ کوڕەکە زۆر شەرمەندە دەبێ و دەڵێ: نەخێر قوربان، نایفرۆشم. ئیمام دەڵێ: دەبچۆ بۆ داخوازی و ئەگەر گوتیان کێ دەناسی؟ بڵێ ئیمام. کوڕە ناردی بۆ خوازبێنی و گوتیان، ئەتۆ کێ دەناسی؟ داخوا دەوڵەمەندی فەقیری؟ گوتی، ئیمامی حەنەفی دەمناسێ؟ چوون پرسیاریان کرد، ئیمام فەرمووی: بەڵێ شتێکی هەبوو بە دوازدە هەزاری نەیدا. وەیان زانی زۆر دەوڵەمەندە و کچەکەیان دایی.

*****

ژنێکی جوان بە مێردە ناشیرینەکەی گوت: مژدە بێ لێت، هەر دووکمان دەچینە بەهەشتێ. مێردەکەی گوتی: چۆن دەزانی؟ گوتی: بەوەرا کە خوای گەورە جوانێکی وەک منی بە نسیب تۆ کردووە شوکرانەی خوای لەسەر دەکەی و ناشیرینێکی وەک

تۆشی تووشی من کردووە پێت ڕازیم و خۆم ڕاگرتووە.

*****

جوولەکەیەک تەماشای کرد لە ڕۆژی مانگی ڕەمەزاندا موسوڵمانێک ئەوە گۆشت دەبرژێنی. چووە بۆلای و داوای یەک دوو کوتی لێکرد. کابرای بەناو موسوڵمان گوتی: ئاخر گۆشتی سەربڕاوی ئێمە بۆ ئێوە حەلاڵ نیە. کابرای جوولەکە گوتی: ئاخر منیش لەناو جوولەکاندا وەک تۆ لە ناو موسوڵماناندام و قەیدی نیە بێنە بمدەیێ.

*****

دەڵێن: شاعیرێک زۆر فەقیر دەبێ و هیچی لە ماڵەکەیدا نەبووە، کەچی هەرکە دەچووە دەرەوە دەرگای ماڵەکەی دادەخست. گوتیان: ئەوە بۆ کە دەچیە دەرەوە دەرگاکەت دادەخەی؟ لە وەلامدا گوتی: ئاخر تا خەڵک نەزانی کە فەقیرم.

*****

لە (عەباسی) مامی (پێغەمبەر)یان پرسی: تۆ گەورەتری یان پێغەمبەر؟ لە وەلامدا گوتی: ئەو لەمن گەورەترە، بەلام ئەمن لەپێش ئەودا لە دایک بووم. چەند بە ئەدەبی وەلام داوەتەوە؟

*****

(ئەبولعەینا) کورێکی زۆر زانا و شاعیر و حازر وەلام بووە و زۆری شت لێ ڕیوایەت دەکەن، بۆ نمونە دەڵێن: جارێک گوێی لە پیاوێک بوو دەیگوت: (مَذْهَبی اَلجَمْعُ بَیْنَ الصَّلاتَیْن). واتە مەزهەبی من ئەودیە، دوو وێژ پێکەوە کۆ دەکەمەوە. (ئەبو لعەینا) فەوری گوتی: (سَدَقْتَ تَجْمَعُ بَیْنَهُما بِتَرْکِهِما) واتە ڕاست دەکەی، پێکەوە یان تەرک دەکەی. جارێک کابرایەک گوتی: (یا ئەبو لعەینا) ماتَقوُلُ فی فلان و فلان؟ واتە ئەی ئەبولعەینا، سەبارەت بەفلان کەس و فیسار کەس دەڵێی چی؟ لە وەلامدا گوتی: (هُما کَالْخَمْرِ وَ المَیْسِراِثْمُهُما اَکْبرُ مِنْ نَفْعِهِما) واتە ئەوان وەک شەڕاب و قوومارن، گوناحیان لە قازانجیان پترە.

*****

جارێک (ابن الجهم) پێی دەڵێ: (یافاجر) واتە ئەی فاسق. لە وەلامدا دەڵێ: (وضَرَبَ لَنا مَثَلاً و نَسِیَ خَلْقَه) واتە وێنەی بە من هێنایەوە و خۆی لەبیر چوو.

*****

جارێکی دی خەلیفەی بەغدا(المتوکل) دەڵێ: (ئەبولعەینا)! دەزانی کە سەعدی کوڕی (عەبدوڵەلیک) زۆر بە تۆ پێدەکەنی. لە وەلامدا دەڵێ: قوربان! خوای گەورە لە

قورانی پیروز دا باسی کردوه. ئەوە نیە دەفەرمووێ: (إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ)، واتە موجریمەکان بە ئیماندارەکان پێدەکەنن.

*****

(حەجاجی سەقەفی) مێرد و کوڕ و برای ژنێکی گرتبوون. ژنەکە چوو بۆلای داوای لێکرد، لێیان ببوورێ. حەجاج گوتی: لەبەر خاتری تۆ یەکیان عەفوو دەکەم، خۆت سەریشک بە کامیان دەڵێی تا بۆت ئازاد بکەم. ئافرەتەکە گوتی: قوربان، مادام وایە، براکەم ئازاد کە، چونکە مێرد و کوڕ دەبنەوە، بەڵام برا نابێتەوە. حەجاج قسەکەی زۆر پێ جوان بوو، گوتی لەبەر ئەو قسە جوانەت، ئەوە هەرسێکم عەفوو کردن.

*****

دەسەڵاتدارێک بە سواری و بە فیزەوە، ڕۆژێک چووە ناو مەزرایەک تەماشای کرد جوتیارێک کاسە سەرێکی بە دەستەوەیە تەماشای دەکا. بە گاڵتە دەڵێ: ئەی بێعەقڵ، ئەوە بۆ هێندە لەو کاسە سەرە دەڕوانی و فکری لێ دەکەیەوە؟ پێم بڵێ چ نیازێکت هەیە. کابرا زۆر لەسەرەخۆ دەڵێ: تێدەفکرم تا بزانم داخوا ئەوە کاسەی سەری ئەمیرێکی وەک تۆیە یان هی جوتیارێکی وەک من، بەڵام تا ئێستا بۆم ڕوون نەبۆتەوە. ئەمیرەکە بە وەڵامی کابرا زۆر خەجاڵەت دەبێتەوە. ئاوساری ئەسپەکەی دەگری و گورج دەڕوا.

*****

کۆمەڵێک دانیشتبوون باسی گەڕانی زەویان دەکرد بە دەوری ڕۆژدا. کابرایەک گوتی: نازانم لەوەتی من لە دایک بووم، قەت نەمدیوە زەوی بگەڕێ. یەکێک گوتی: تەمەنت چەندە؟ گوتی شێست ساڵ. کابرا گوتی: کورەی زەوی لەپێش لە دایکبوونی تۆدا دەگەڕا، بەڵام لەبەر گرانی و ناوچاوانی تاڵی تۆ، لەوەتی تۆ لە دایکبووی جووڵە ناکاو ڕەق ڕاوەستاوە.

*****

(ئەبو ئیسحاق) دەڵێ: ئەگەر گوتیان: دەوڵەمەند فەقیر بوو، باوەڕ بکە. ئەگەر گوتیان: زیندووێک مردووە، باوەڕ بکە، بەڵام ئەگەر گوتیان ئەحمەقێک عاقڵ بووە، باوەڕ مەکە، چونکە ئەحمەقی خووی بە دەوقەت تەرک ناکرێ.

*****

پیرێژنێک دەچێ بۆلای قەسابێک و دەڵێ: وەستا گیان بایی درهەمێکم گۆشتی باش و ناسک بۆ بکێشە و ناوی خۆشتم پێ بڵێ، بۆ ئەوەی کە چوومەوە ماڵێ،

دوعای بەخێرت بۆ بکەم. کابرای قەساب گۆشتەکەی بۆ دەکێشی و دەیداتێ و دەڵێ، دایە گیان ناوم (ڕایکێشە)یە. پیرێژن دەچێتەوە گۆشتەکەی لێ دەنێ. کاتێ دایدەگری و دەست دەکا بەخوارنی، تەماشا دەکات زۆر چیرە. لەبەر چیری و پیری و لە جەری گۆشتەکە، هەر بە ددانان ڕادەکێشی و دەڵێ: لەعنەت لە ڕاکێشی. نەیدەزانی وەبەر خۆی دەکەویتەوە.

*****

(مەئمون) جارێک لەناو شاری، پیاوێکی نەزانی ئەحمەقی لەگەڵ دەبێ. چاوی بە جارییەکی جوان دەکەوی دەیفرۆشن. جاریەکەی کڕی و بە کابرای گوت: ناوێکی خۆش هەڵبژێرە تا ئەو جارییە بەو ناوەوە بانگ بکەم. کابرا گوتی: قوربان ناوی بنێ (جامیعی دیمشق) و ناوی لەوە خۆشتر نیە.

*****

جارێک کابرایەک دایکی دەمری و دەچێ بۆلای دوکاندارێک و دەڵێ کاکە دە میترم خامی سپی بۆ لێوەکە، بۆ کفنی دایکم. دوکاندارەکە خەریک دەبێ بۆی لێ وەکا، کابرا دەڵێ: کاکە خامەکە کۆنیش بێ قەیدێ ناکا، چونکە دایکم بە ڕەحمەت بێ تا مابوو هەر کۆنەی لەبەر دەکرد.

*****

دەڵێن: پیاوێک لە کانی زێڕدا کاری دەکرد. ماوەیەک بوو هیچی نەدەدیتەوە. ڕۆژێک دەستی کرد بە دوعا و پاڕانەوە و گوتی: خوایە زەردەکم بۆ بنێری تا نارەحەتی و ماندووبوونەکەم لاچی. لەپاشان دەستی کردەوە بە کارکردن و لەناکاو دووپشکێکی زەرد پێوەیدا. ئەو شەوە تا بەیانی خەوی لێ نەکەوت. فەقیرە هەرهاواری دەکرد و دەیگوت: قەیدێ ناکا با وام بەسەر بێ، خەتای خۆم بوو، ناوی زەردەکەم نەهێنا.

*****

جارێک مامۆستا مەلا سەید قادری نەمەشیری بەڕەحمەت بێ، لە مزگەوتی گەورەی سلێمانی هەمیشە دار سیغارەکەی بە دەمەوە بوو، کەچی لێی دەگەڕا و دەیگوت: ئەوە کوا دارسیغارەکەم؟

*****

دەڵێن: کابرایەک دەچێتە ماڵێک و پێی دەڵێن خۆ تۆ دەعوەت نەکراوی. حەقت نیە لەو خواردنە بخۆی. کابرا دەڵێ: سوبحان اللە، ئەو قسەی ئێوە موخالیفی ئایەتی قورئانە کە دەفەرمووێ، (اَوبُيُوتِي اِخْوانِكُمْ) واتە یان ماڵی براکانتان. گوتی ئەی

خوا نالیّ: (إنّماالمومنونَ إخوه)؟ گوتیان، دەفەرموو. لەپاشان پرسیاریان لێکرد و گوتیان تۆ کام سورەتەی قورئانت بەلاوە عەجایبە؟ گوتی سورەی (مائیدە). گوتیان لە دوای ئەو چ ئایەتێک؟ گوتی ئایەتی (ذَرهُم یاکلُوا وَ یَتمَتّعُوا) گوتیان ئەی لە دوای ئەو. گوتی ئایەتی (اَتیناغَداءنا) گوتیان: ئەی دوا ئەو؟ گوتی ئایەتی (اُدخُلوها بِسلامٍ آمِنیَن) گوتیان، دوای ئەو؟ گوتی (ماهُم بِمُخرَجیِن).

*****

سۆفییەکی ڕیش درێژ زۆر واسواس و حەمبەلی دەبێ. دەچێ بۆلای شێخەکەی و دەڵێ: قوربان نازانم چۆن بە تەواوی لە دستنوێژدا ڕیشم تەڕ دەبێ؟ شێخ فەرمووی: کە ئاوت بە دەم و چاواندا کرد دەست لە ڕیشت بخە. سۆفی دەڵێ ئاخر قوربان لەوانەیە بەتەواوی تەڕ نەبێ. شێخ دەڵێ: کە وایە هەر لە ئێوارەوە بیخە ناو تەشتێک ئاوەوە تا دەخوسێ.

*****

ساڵێک عەرەبێک دەچێ بۆ حەج و لەپێش خەڵکدا خۆی دەگەیێنێتە ماڵی (کابە) و توند پەردەی (کاعبە) دەگری و دەڵێ: ئەی خوای گەورە تا خەڵک نەهاتوون دەورەت بگرن و سەرقاڵت کەن عەفووم بکە.

*****

کابرایەک لە ناو عەرەباندا زۆر بە (شومی) بەناوبانگ بوو. ڕۆژێک پێیان گوت: ئەوە هۆی چیە وا شووم و بەد قەدومی؟ لە وەلامدا گوتی: چونکە لە ڕۆژی وەفاتی پێغەمبەردا لە دایک بووم و لە ڕۆژی وەفاتی حەزرەتی ئەبوبەکردا لە مەمک کراومەوە و لە ڕۆژی وەفاتی حەزردتی عومەردا خەتەنە کراوم و لە ڕۆژی وەفاتی حەزرەتی عوسماندا ڕاست و چەپی خۆم ناسیوە و لە ڕۆژی وەفاتی حەزرەتی عەلی دا ژنم هێناوە و لە ڕۆژی شەهید بوونی حەزرەتی حوسێن دا کورم بووە. ئەوانە بوونەتە هۆی شوومی من.

*****

ژن و پیاوێک زۆرجار شەڕیان دەکرد و ئاشت دەبوونەوە. جارێک زۆر لە یەکتر عاجز بوون و یەک دوو ڕۆژ یەکتریان نەدەدواند. ئاخری شەوێک پیاوەکە داوای کاری شەرعی لە ژنەکە کرد. ژنەکە لە وەلامدا گوتی: بەلەعنەت بی، ئەوەندە زۆرزانی، هەتا ئەمن و تۆ لێمان بوو بەشەڕ و هەرا، داوای کارێکی وام لێ دەکەی بۆ ئاشت بوونەوە، کە نەتوانم لە قسەت دەرچم.

*****

حەزرەتی عومەر زۆر دادگەر بووە. شەوێک بەناو شاری مەدینەدا دەگەڕێ. تەماشا دەکا ڕەشماڵێک هەڵدراوە کە ڕۆژی پێشو لەوێ نەبوو. دەچێتە نزیکی و گوێی لە نالەی ئافرەتێک دەبێ. کە زیاتر دەچێتە پێشەوە پیاوێک لەبەر زارکی ڕەشماڵەکە دانیشتووە. دەچێ بۆلای و دەڵێ: ئەتۆ چکارەی؟ کابرا دەڵێ: (بەدویم) واتە عەرەبی دەشتەکیم هاتووم بچمە لای خەلیفەی ئیسلام شتێکم داتێ، حەزرەتی عومەر دەفەرمووێ ئەی ئەو نالینە چیە؟ کابرا دەڵێ ئەوە ژنەکەمە بە منداڵ بوونەوەیە. حەزرەتی عومەر دەڵێ: کەسی لە لایە؟ کابرا دەڵێ: کەسی لا نیە. حەزرەتی عومەر بە بێدەنگی دەگەڕێتەوە ماڵ و بە خێزانەکەی کە ناوی (اُمّ کُلسُومْ) و کچی حەزرەتی عەلی بوو، دەڵێ: خوا خێرێکی بۆ ناردووی، دەیکەی؟ خێزانەکەی دەڵێ: چ خێرێکە؟ حەزرەتی عومەر دەڵێ: ئافرەتێک بەمنداڵ بوونەوەیە و کەسی لا نیە. خێزانەکەی دەڵێ: ئەگەر پێت باشە با بچین. حەزرەتی عومەر دەڵێ: چی پێویستی ژنە زاوانە هەڵیگرە و مەنجەڵ و ڕۆن و ساواریش بێنە با من هەڵیگرم. بە جووتە دەچن بۆ لای ژن و پیاوەکە. حەزرەتی عومەر بەخێزانەکەی دەڵێ: تۆ بچۆ ژوورەوە بۆلای ژنەکە و بە کابراش دەڵێ: ئاگرێک بکەوە. کابرا ئاگر دەکاتەوە و حەزرەتی عومەر مەنجەڵ وەسەر دەنێ و دەست دەکا بە فوو لێکردنی ئاگرەکە و هەموو ڕیشی دووکەڵاوی دەبێ. تاچێشت پێدەگا، ژنە منداڵی دەبێ.

خێزانی حەزرەتی عومەر دێتەدەرەوە و دەڵێ: ئەی ئەمیری موسوڵمانان مژدە بدە بەو پیاوە کوڕیان بوو. کابرا کە دەزانی ئەوە حەزرەتی عومەرە زۆر خەجاڵەت دەبێ. حەزرەتی عومەر دەڵێ: ئەی برای عەرەب، ئەگەر کەسێک بوو بە کاربەدەستی خەڵک، دەبێ ئاگای لە وەزعیان بێ، چونکە لە دوارۆژدا ئەو بەرپرسیارە. لەپاشان حەزرەتی عومەر هەڵدەستی مەنجەڵەکە هەڵدەگری و دەیباتە بەردەمی زارکی ڕەشماڵەکە و دەیدا بە خێزانی، ئەویش دەیبا ژنی کابرای لێ تێر دەکا و دێتە دەرەوە. حەزرەتی عومەر بە کابرا دەڵێ: بچووە ژوورەوە نان بخۆ و بەیانی وەرە بۆ لام. بەیانی دەچێ، ئەوەی پێویست بێ دەیداتێ و بەڕێی دەکاتەوە. جا ئەوەیە عەدالەتی عومەر.

*****

دوبارە شەوێکی دیکە بە شاردا دەگەڕێ. تەماشا دەکا لە ماڵێکدا چرا دایسێ. کاتێ دەچێ لە کەلێنی دەرگاکەیانەوە دەڕوانی، عەرەبێکی ڕەش لە ناو کۆمەڵێکدا ئارەق دەخواتەوە. بە دەرگادا ڕێگای نابێ بۆی بچێ، لە سەربانەوە دەچێتە خوارێ. کە چاویان پێدەکەوێ زۆر دەترسن و قولەڕەشە دەڵێ: ئەی ئەمیری موسوڵمانان

تاوانم کردووه و تۆبه دەکەم، تۆبەم لێ قبوڵ کە. حەزرەتی عومەر دەڵێ: لەسەر ئەو ئارەق خواردنەوەت دارکاریت دەکەم. قولەڕەش دەڵێ: ئەی ئەمیری موسڵمانان بۆ دارکاریم دەکەی؟ خۆ من هەر گوناحێکم کردووە، ئارەقم خواردۆتەوە و تۆبەی لەسەر دەکەم، بەڵام جەنابت هەرئێستا سێ گوناحت کرد. دەڵێ: خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا فەرموویەتی: (ولاتَجَسَّسوُا) واتە جاسوسی مەکەن تۆ ئەم شەو کردت. فەرموویەتی: (وَأْتوُاالبُيوُتَ مِنْ أَبْوابِها) واتە لە دەرگاوە وەرنە ژوورەوە، تۆ بەسەر بانیدا هاتی. فەرموویەتی: (وَلا تَدْخلوُا بُيوُ تاًغَيْرَ بُيوُتِكُمْ حَتیٰ تَسْتَأْنِسوُا وَتُسَلِموُا عَلیٰ أَهْلِها) واتە مەچنەماڵی خەڵک تا نەتانناسن و سڵاویان لێ نەکەن. جەنابت بێ ئەوەی بتناسین و ئیجازەت بدەین و سڵاو بکەی، هاتیە ژورەوە. لە تۆ دەپرسم ئەوە گوناح نیە؟ دەی ئەو تاقە گوناحەی من بەو گوناحانەت ببەخشە و تۆبەش دەکەم، کە جارێکی دی ئارەق نەخۆمەوە. حەزرەتی عومەر دەستی کرد بەگریان و هاتەدەروە.

*****

کابرایەک بە ناوی (ئەبوڕافیع) دەمری و پاش ماوەیەک دێتە خەوی ژنەکەیەوە، دەڵێ: فڵان سەڕڕاف دەناسی؟ ژنەکەی دەڵێ بەڵێ. کابرای مێردی دەڵێ دوو سەد درهەمی منی لایە، بەیانی بچۆ وەریگرەوە. ژنە بەیانی زوو دەچێ و دەڵێ: ئەم شەو لە خەومدا مێردەکەم گوتی دوو سەد درهەمی لای تۆیە و گوتی بێمە لات و لێت وەرگرمەوە. کابرا گوتی، دایکم ئەمن قەت موعامەلەم لەگەڵ نەکردووە و هیچم لە لا نیە. ئافرەتەکە چوو بۆ مزگەوت. لەوکاتەدا هەموو خزمەکانی ئەبو ڕافیع لەوێ بوون و زۆر لەلای خەڵک بەڕێز بوون. ئافرەتەکە ڕووداوەکەی بۆ گێڕانەوە. گوتیان: ئەبو ڕافیع قەت درۆی نەکردووە بە زیندوویی، بە مردوویش درۆ ناکا. بچووە لە دادگا شکایەتی لێ بکە، ئێمە شاهیدیت بۆ دەدەین. کابرای سەڕڕاف ئەو قسەی بیستەوە، زانی کە هەمووی لێ دەستێننەوە. هەستا چووە لایان و گوتی: بابە سولحمان لە بەیندا بکەن. گوتیان زۆر باشە سەدی بدەوە و لە سەدەکەی دی گەردنت ئازاد دەکا. سەڕڕاف گوتی باشە، بەڵام دەبێ قەبالەیەکمان لە بەیندا بنوسن. گوتیان: چ بنوسین؟ گوتی: بنوسن ژنی ئەبو ڕافیع لەسەر سەد درهەم سولحی لەگەڵ فڵان کەس کرد، کە جارێکی دی خەونی وا نەبینی و بێتەوە سەرم و شاهیدی بۆ بدەن. خزمەکانی حاڵی بوون و گوتیان خوا خەجاڵەتت کا بۆ ئەو شەڕت و بەڵگەیەی هێناتەوە.

*****

(ئەبو ئەسوەد) سەکۆیەکی بچوکی دروست کردبوو. هەرجێگای دانیشتنی خۆی دەبوو. سفرەیەکی لەسەر ڕاخست و وەختی نان خواردنی هەرچی بەوێدا دەهات فەرمووی دەکرد، بەڵام لەبەر ئەوەی تەنیا جێگای خۆی دەبۆوە، کەس لەگەڵی دانەدەنیشت. ڕۆژێک کوڕێکی منداڵکارەی ئەنساری بەوێدا دەچێ و ئەبو ئەسوەد دەڵێ فەرموو. کوڕە تەماشا دەکا سەکۆیەکە هەر جێگای خۆی دەبێتەوە. بە ئاسپای سفرەکە هەڵدەگری و لەسەر ئەرزی دادەنێ و بە ئەبو ئەسوەد دەڵێ: ئەگەر جەنابیشت دەخوی فەرموو و دەست دەکا بەخواردن. ئەبو ئەسوەد هەر تەماشای دەکا. کوڕەکە هەرچی لەسەر سفرەکە دەبێ دەیخوا و ئاخر پارووی لە دەست دەکەویتە خوارێ. کوڕە هەڵی دەگریتەوە، فووی لێ دەکا و دەڵێ: (وَ‌ٱللّٰهِ)هی بۆ شەیتانت بەجێ ناهێڵم ئەبو ئەسوەد دەڵێ: (واللّٰهِ)هی بۆ (مەلائیکە)ی موقەڕڕەبیشی بەجێ ناهێڵی نەک بۆ شەیتان. دەک مردووت مرێ بۆ زیرەکیت.

*****

کابرایەک داوای پێغەمبەری دەکا. دیگرن و دەیبەن بۆلای حاکم. حاکم دەڵێ: بیکوژن. کابرا دەڵێ بۆ دەمکوژن؟ خۆ نەمگوتووە ئەمن پێغەمبەرم. گوتومە (ئەبوبەکرم) دوبارە حاکم دەڵێ: مەیدان حەسیری بکەن. خەریک دەبن ڕایکێشن دەڵێ، بۆ وام لێدەکەن؟ دەڵێن، گوتوتە حەزرەتی ئەبوبەکری. دەڵێ، نا گوتوومە (تابیعینم)، دوبارە حاکم دەڵێ، دارکاری بکەن. کابرا دەڵێ، بۆ لێم دەدەن؟ دەڵێن، ئاخر تۆ شتێک دەڵێی کە هەونی. کابرا دەڵێ، ئەی خانەخەراپینە، کە هاتم بۆلاتان پێغەمبەر بووم. دەتانەوێ بە سەعاتێک لە پێغەمبەریەوە بمکەن بە عەوام؟ سەبرم لێ بگرن تا بەیانی ئەوکاتە چ دەڵێن، دەبمە ئەو.

*****

(موعاوییەی) برای (عەبدولەلیکی) کوڕی (مەڕوان) زۆر بێعەقل بوو. ڕۆژێک لەبەر دەروازەی شاری (دیمشق) ڕاوەستا بوو. چاوەڕوانی عەبدولەلیکی دەکرد. ئاشێکی لە تەنیشت بوو بە هەڵسوڕانی (کەرێک) دەگەڕا. کە تەماشای کرد کەرێک هەر بە دەوری خۆیدا هەڵدەسوڕێ و زەنگوڵێکی لە ملدایە ترینگە ترینگی یەتی. چوو بە ئاشەوانەکەی گوت: ئەو زەنگوڵەت بۆ لە مل کردووە؟ کابرا گوتی، لەبەر ئەوەی جاری وایە خەو دەمباتەوە، ئەگەر گوێم لە دەنگی زەنگوڵەکە نەبوو، دەزانم کەرەکە ڕاوەستاوە و ئاشەکە ناگەڕێ. هەچەی لێ دەکەم و دەست دەکاتەوە بە هەڵسوڕان. موعاویە گوتی: بۆ ئەگەر کەرەکە ڕاوەستێ و سەرڕاوەشێنی تۆ نازنی کە ڕاوەستاوە؟ کابرای ئاشەوان گوتی، جا کەرەکەی من ئەو عاقڵەی جەنابتی لە کوێ

بوو.

*****

دەڵێن: جارێک (ئیبنو هەبەننەق) وشترێکی لێ ون ببوو. هاواری دەکرد و دەیگوت: ڕەحمەتی خواتان لێ بێ وشترەکەم ون بووە، هەرکەسێک وەیبینێ گەردنی ئازاد بێ وشترەکە بۆ ئەو. گوتیان جا باشە ئەتۆ لە دۆزینەوەیدا چیت پێدەبڕێ؟ لە وەڵامدا گوتی: وا دیارە ئێوە نازانن کە شت دۆزینەوە چەند خۆشە.

*****

(عەمری) کوڕی (هەدداب) پیاوێکی ناوداری بە ساڵداچوو بوو. لە ئاخری تەمەنیدا چاوی کوێر دەبێ. خەڵک بۆ ئەحوالپرسین و دڵدانەوەی دەچوونە لای و دڵخۆشییان دەدایەوە. پیاێک بە ناوی (ئەبوعەتاب) زۆر بێعەقڵ و ئەحمەق بوو، چوو بۆ لای و دەستیکرد بە دڵخۆشی دانەوەی و گوتی: قوربان بەی کوێر بوونەت نارەحەت مەبە. ئەگەر دەتزانی لە ڕۆژی قیامەتدا چەندیان سەواب و پاداشت هەیە، دوعات دەکرد دەست و قاچیشت بشکێ.

*****

کوڕێکی قومارباز لە حەمامێ تووشی پیاوێکی ورگ زل دەبێ. دەچێ بۆلای و دەڵێ: مامە زۆرم هەوەس لەودیە، ئەوە دەناوکت ڕاکەم . کابرا پیرە زۆر بە ئارامی و لە سەرەخۆ دەڵێ: جا کەسی مامی دەزانی قێنت دەچێتە سەر کوێ؟ ئەگەر دەیکەی فەرموو حازرم بۆ ئەو سەودایە. کوڕەکە دەڵێ مامە ئاخر بەرەوپشت دادەنیشم. کابرا پیرە تووڕە دەبێ و دەڵێ: هەستە برۆ ئەی زۆڵی حەرامزادە.

*****

دەڵێن: عەرەبێک لەسەر دزێ دەگیرێ و دەیبەن بۆلای حەجاجی سەقەفی. حەجاج ئەمر دەکا و دەڵێ حەوت سەد داری لێدەن. کابرای دز لەگەڵ هەر دارێکدا کە لێی دەدەن جارێک دەڵێ خوایە زۆر شوکر. کوڕە مامێکی لەوێ دەبێ و دەڵێ (واللە)هی ئەوە بۆیە ئەوەندەت لێ دەدەن چونکە شوکرانەی خوا دەکەی، لەبەر ئەوەی خوای گەورە لە قورئاندا فەرموویەتی: (لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ). کابرای دز گوتی، بۆ ئەوە لە قورئاندا هەیە؟ کوڕە مامەکەی گوتی بەڵێ ئایەتی قورئانە. کابرای دز گوتی:

(يارَبِ لاُشْكُرَ فلاتَزِدْنى+أسْرَفْتُ فى شُكرِكَ فاعْفُ عَنّىِهاعِنْشُوابَ الشّا كِرينَ عَنّى).

واتە ئەی خوای گەورە چیدی شوکر ناکەم بۆم زیاد مەکە، ئیسرافم لە شوکری تۆدا کرد، عەفووم بکە و لە ئەجر و پاداشی شوکرانەبژێران بە دوورم کە. حەجا

بەو قسە زۆر پێکەنی و دزەی ئازاد کرد.

*****

ئاغایەک دوو شێتان بانگ دەکا قسەی خۆشی بۆ بکەن و پێیان پێ بکەنی. شێتەکان ئەوەندەیان قسەی قۆڕ و بێتام کرد، ئاغا خۆی بۆ ڕانەگیرا و تووڕە بوو گوتی، دا ئەو دەماچەم بۆ بێنن با بیانکوژم. یەکێک لە شێتەکان لە قاقای پێکەنینی دا و بە ئەوی دیکەی گوت: غەم مەخۆ تا ئێستا دوو بووین، ئەوە بە ئاغاوە بووین بە سێ. ئاغا دەستی ساربۆوە و دەنگی نەکرد.

*****

کابرایەک ناوی (داودی موساب) بوو. بەیانیەک لەخەو هەستا و گوتی: کوڕینە ئەم شەو خەونێکم دی، نیوەی ڕاست بوو و نیوەی درۆ. لە خەومدا کیسە دراوێکم لەسەر شانان بوو ئەوەندە گران بوو، لەبەر قورسیی لەخۆم ڕی، کە وەخەبەر هاتم پیسایییەکەم دی بەڵام کیسە دراو نەبوو.

*****

دەڵێن: عەرەبێکی دەشتەکی کوڕێکی بچووکی دەمری، دەچن بۆلای دڵخۆشی وەدەن، دەڵێن بۆ خۆت سەلامەت بی، ئومێدەوارین لە ڕۆژی قیامەتدا شیفاعەتت بۆ بکا. لە وەلامدا گوتی یاخوا خوا قەت موحتاجی شەفاعەتی ئەوم نەکا، فەقیرە هەر دەتوانی بە دەردی خۆی ڕابگا.

*****

لە سەردەشتێ پیاوێکی پیری قسەخۆش، دوکانی شیرگەری هەبوو ساچمەزەن و خەنجەر و چەقۆ و دەسکە چەقۆی دروست دەکرد و ناوی مام سەلیم بوو. سەودا و مامەڵەی لەگەڵ کەس نەدەکرد، هەرچی دروستێ بکردایە، دەیگوت بابەڵێ دوو قرانان بدە، ئەگەر بایی چەند تمەنیش بوایە هەر دەیگوت دەکاتە دوو قران. زۆری دەچوومە لای و گوێم لە قسەخۆشەکانی دەگرت. لەناو تۆزو خۆڵی شاخە بزنەکاندا لەلای دادەنیشتم. ڕۆژێک گوتی: مامۆستا کارێکم پێی زۆر پێخۆشحاڵ دەبم کە بەقسەم بکەی. گوتم فەرموو مام سەلیم. گوتی، بچۆ بە مەلای مزگەوتەکەمان بڵێ، مام سەلیم دەڵێی، ئەگەر سوڕەتی (إنا أعطينا)ی پێ کورتە با سوڕەتێکی دیکە بخوێنی، دەنا هیچ مانای نیە ئەوەندەی درێژ دەکاتەوە و دەڵێ: (إنا أعطيناكَ الكَوثَرْ) بە درێژی. گوتی، دووەم ئەوە دوو مانگە موراقەبەی دەکەم سیواکێکی لەو تاقە چکۆلەی میحرابی مزگەوت داناوە، لە پێشنوێژ دابەستن دا جارێک بەملاوئەولای دەمیدا دێنی و لە تاقەکەی داوێتەوە، دەبا جارێک بیشوا ئەو ماڵ

خەراپە.

جارێک گوتی: لەگەڵ ڕەسوڵی مامە خالەی چووین بۆ مازو کڕین، چووینە ماڵێک لە دێیەک خاوەن ماڵەکە پیرێژنێک بوو، مازویان زۆر بوون، لێمان کڕین و دەستمان کرد بەکێشانیان، هەمووجارێ پیرێژن چنگێکی لە تەرازووەکە دەردێنانەوە و دەیگوت ڕۆڵە ئێوە شارستانین نازانن چەندیان پێوە ماندوو بووین. لە ئاخردا جارێک چنگێکی هەڵگرت و بایەکی لێ بووە، خوا وەت حەسێنێ، ئەوجار هەموو جارێک چنگێکی تێدەکردەوە و دیگوت: ئێوەش کاسبن، با زەرەر نەکەن. ڕەسوڵی مامە خالەی زۆر قسەخۆش بوو، هەر دەیگوت: سەلیم خوا بتکا بە قوربانی تڕی پیرێژن دەنا پێیەوە دەهات.

*****

لە ئالان و دەوروبەری سەردەشتی سالآن داب بوو ئەگەر پیاوێک بەلای کۆمەڵێک ئافرەت دا بڕۆیشتایە و سلاوی بکردایە، دەبوو ئافرەتەکان لەبەری هەستن. جارێک ماماغای دولکان دەچێ بۆ بێژۆێ و بە بەردەمی ماڵێکدا دەڕوا، چەند ئافرەتێک لەبەر دەرگا دادەنیشن، سلاویان لێ دەکا، وەلامی دەدەنەوە. بەلآم کەس لەبەری هەڵناستێ. ماماغا ئاوڕ دەداتەوە و دەڵێ: خوشکم ئەگەر جارێکی دی پیاوێک سلاوی لێکردن، ئەوەندە هەڵستن کە کێرو دەبەرقوونێوە بچێ.

*****

دەڵێن : ئاغایەک لە ئاخری تەمەنیدا زۆری نوێژ دەکردن و زۆر لەبەر خوا دەپاڕایەوە و دەیگوت: خوایە، لەو چوار گوناحانم خۆش بە. ڕۆژێک دۆستێکی گوتی: ئاغا ئەو چوار گوناحە گەورە چن کە ئەوەندەیان بۆ لەبەر خوا دەپاڕێیەوە؟ ئاغا گوتی چوار تورکم بە ناحەق کوشتن زۆرم پێ گوناح بوون. کابرا گوتی: جابۆ کەسی دیکەت نەکوشتووە؟ ئاغا گوتی بەڵێ زۆرم کوشتوون، بەلآم حیساب بۆ کوشتنی ڕەعیەتان ناکەم.

*****

(ئەنەسی کوڕی مالیک) دەڵێ: ڕۆژێک پیاوێکی میسری هاتە خزمەت حەزرەتی (عومەر) و گوتی: ئەی ئەمیری موسوڵمانان پەنام بۆتۆ هێناوە، دادم بپرسە. حەزرەتی عومەر فەرمووی. بلێ بزانم. کابرا گوتی قوربان لەگەڵ کوڕی عەمری کوڕی عاس کە باوکی لەلایەن تۆوە کراوە بە والی میسر گرەوی ئەسپ سواریمان کرد و وەپێشی کەوتم و لێم بردوە، کەچی بە توڵەی زۆری لێدام و باوکیشی لەترسی ئەوەی کە مەبادا بێم لەلای جەنابت شکایەتی لێ بکەم زیندانی کردم.

ئێستاش خۆم دزیوەتەوە و هاتووم بۆلای جەنابت. حەزرەتی عومەر فەرمووی لێرە وەمێنە تا دێن بۆ ئێرە. حەزرەتی عومەر نامەی نارد بۆ عەمری کوڕی عاس و نوسی هەرکە ئەو نامەت گەیشتە دەست، لەگەڵ کوڕەکەت وەرە بۆ حەج. عەمری کوڕی عاس فەوری لەگەڵ کوڕەکەی بەڕێ شاری مەدینە وەڕێ کەوتن. لەپاش حەج کردن، ڕۆژێک حەزرەتی عومەر خەڵکێکی زۆری لە دەورە بوو، دار حەیزەرانەکەی دەستی دا بە کابرای میسری و گوتی، هەستە تۆڵەی خۆت لە کوڕی والی میسر وەکە، کابرای میسری دەستی کرد بە لێدانی. ئەنەسی کوڕی مالیک دەفەرمووێ، زۆرمان پێخۆش بوو کە لێی دەدا و حەزرەتی عومەر هەر دەیفەرموو، دەی لە کوڕی پیاوی گەورە بدە. کابرای میسری گوتی، قوربان دڵم ئاسودە بوو. حەزرەتی عومەر فەرمووی، دەی لەسەر سەری عەمری باوکی دانێ. کابرا گوتی، قوربان ئەو لێی نەداوم. لەپاشان حەزرەتی عومەر فەرمووی ئەی عەمری کوڕی عاس ئەوە لە کەیەوە خەڵکتان کردووە بە عەبد و بەندەی خۆتان؟ خۆ ئەو خەڵکە بە بەندەیی لە دایک نەبوون.

*****

جارێک لە مەجلیسی (کیسرا)دا لە شاری (مەداین) کە ئێستا ناوی (سەلمان پاکە) بەهۆی مەرقەدی (سەلمانی فارسەوە) کە (تاقی) کیسراش لەوێیە، باسی بێعەقڵی عەرەبە دەشتەکیان دەکرد. بۆ تاقیکردنەوە عەرەبێکیان هێنا بۆ لای کیسرا و لێی پرسی: گۆشتی چ حەیوانێک زۆر خۆشە؟ لە وەڵامدا گوتی، هی وشتر. کیسرا گوتی. چۆن گۆشتی وشتر لە گۆشتی مەڕ و قاز و کەو و مراوی و مریشک خۆشترە؟ کابرا گوتی: تۆ بێنە گۆشتی وشتر بە ئاو و خوێوە بکوڵێنە و گۆشتی ئەوانەش بکوڵێنە بزانە کامەیان خۆشترە؟ کیسرا گوتی ئەی دەنگی چ گیانلەبەرێک تیژترە؟ گوتی، دەنگی وشتر. کیسرا گوتی کوا دەنگی وشتر بەقەد دەنگی قاز و قولینگ لە دوورەوە دەبیسترێ؟ کابرا گوتی دە تۆ وشتر بەرە جێگای ئەوان و بزانە دەنگی باشتر نایە؟ کیسرا پرسی: چ گیانلەبەرێک پتر لەوانی تر دەتوانێ باری قورس هەڵگرێ؟ گوتی وشتر. کیسرا گوتی: کوا وشتر دەتوانی باری فیل هەڵگری؟ کابراگوتی، دەتۆ هەردووکیان ئیخ بدە و باریا ن بکە بزانە کامەیان بە بارەکەوە زوتر هەڵدەستنەوە؟

*****

مەلا محەممەدی کەلانی مەلای مزگەوتی گومرگە سووتاو بوو لە شاری سلێمانی. ڕۆژێک باسی شارستانی و لادێی مان دەکرد، مەلا محەممەد بۆخۆی جاف بوو،

گوتیان: مامۆستا ڕاستە دەڵێن: جاف پیاوی بێعەقڵیان زۆرە؟ لە وەڵامدا گوتی: وادەڵێن، بەڵام هەیانە لە شارستانیش ئاقڵترە. بۆ نموونە، ئەمن خزمێکی جافم لە شاری (سەنگاو) چەند ساڵ لەمەوبەر دێتە ئەو شارەی سلێمانی و حاجییەکی ئێرە پارەی دەداتێ پەنجا سەر مەڕ بکڕێ و بە نیوەیی بەخێویان بکات. خزمەکەم دەچێتەوە سەنگاو و مەڕەکان دەکڕێ. بەشارێ حاجی سلێمانی دەچێ بۆ سەنگاو چاوی بە مەڕەکان بکەوێ کاتێ دەچێ، دەیبەن مەڕەکانی نیشان دەدەن، دەبینێ هەموویان مۆلیون و کاوێژ دەکەن، حاجی دەڵێ ئەوە بۆ وا چەنە لێک دەدەن؟ خزمەکەم دەڵێ ئەوە بایی پەنجا دینارم بنێشت بۆ کڕیون، بنێشت دەجوون. دەبێ پارەکەم بدەیەوە، حاجی پەنجا دیناری دەداتێ. مەلا محەممەد گوتی جا هەر بەئێوە دەڵێم کامەیان کەرتر بوون؟

*****

زانای بەناوبانگ قازی (ئەبوبەکری باقلانی) بەنوێنەری لە بەغداوە دەینێرن بۆلای مەلیکی ڕۆم. مەلیکی ڕۆم مەسیحی دەبێ. جا بۆ ئەوەی قازی ئەبوبەکر سەری تەعزیمی بۆ دانەوێنێ بە دەرگایەکی زۆر نزمدا بانگی دەکاتە ژوورەوە. قازی کە دەگاتە بەر دەرگاکە بە فەراسەت دەزانێ کە بۆچی دەبێ بەو دەرگا نزمەدا بچێتە لای مەلیک، بۆ ئەوەی سەردانەنەوێنێ پاشە و پاش دەچێتە ژوورەوە. لەکاتی بەخێرهاتن و ئەحوالپرسی، قازی ڕوو دەکاتە قەشەی مەلیک و دەڵێ: جەنابی قەشە ماڵ و خێزانت چۆنە؟ مەلیک پێدەکەنی و دەڵێ: بۆ قازی موسوڵمانان تا ئێستا نەتزانیوە قەشە نابێ ماڵ و خێزانی هەبێ؟ قازی بە گاڵتەوە وەڵامی دەداتەوە و دەڵێ: (سوبحانەاللە) لەبیرو باوەڕتان، ئێوە دەڵێن، قەشە نابێ ژن و منداڵی هەبێ، بەڵام دەڵێن، خوا ژن و منداڵی هەیە. مەلیک زۆری پێ ناخۆشبوو بۆ ئەوەی، تۆڵەی ئەو قسە بکاتەوە گوتی ئەرێ جەنابی قازی، بەسەرهاتی عایشەی ژنی پێغەمبەرەکەتان چۆن بوو؟ قازی فەوری گوتی: جەنابی مەلیک، وەک بەسەرهاتی حەزرەتی مریەم وابوو، خواوەندی گەورە پاکی هەر دووکیانی ئاشکرا کرد، بەڵام جیاوازیان ئەوەندە بوو کە حەزرەتی عایشە منداڵی نەبوو. مەلیک زۆر تێکچوو و چیتر پرسیاری لێ نەکرد.

*****

دوو برادەر لە ساڵێکدا ژنیان هێنا، بەڵام وا ڕێکەوت لێک دوور کەوتنەوە. لەپاش بەینێک چاویان بە یەکتر کەوتەوە، دوای چاک و چۆنی یەکیان بەوی دیکەی گوت: ئەرێ ژنەکەت چۆنە؟ لە وەڵامدا گوتی: زۆر باشە، کاتێ دەچمەوە هەرئەوەندە

سوجدەم بۆ نابا. ئەی شی تۆ چۆنە؟ کابرا گوتی: بەراستی تۆ شانسێت هەیە و زۆر خۆشبەختی. ژنەکەی من زۆر خەراپە، کاتێ دەچمەوە ماڵێ و چاوی پێ دەکەوم هەر ئەوەندە سواری سەرم نابێ و ئیم نادا. برادەرەکەی گوتی: دەی تۆش وەک من بکە. ئەمن ئەو شەوەی هێنام و دانیشتین بۆ نان خواردن پشیلەکەمان دەستی کرد بە میاوە میاو، دەماچەم هەلکێشا و لەبەر چاوی ژنەکەم یەکم پێوەنا و کوشتم. ژنەکەم بەوە زۆر ترسا و وەک مێو بۆم نەرم بووە. کابرا هەستا چووە ماڵێ و ئێوارە کاتی نان خواردن کە پشیلەکەیان هات کەوتە میاوە میاو، دەماچەکەی هەلکێشا و خەریک بوو پشیلەکە بکوژی، ژنەکەی گوتی: ئەوە چ دەکەی؟ گوتی: پشیلەکە دەکوژم ژنەکەی گوتی: ترحێو، دەمێکە ئەو خەبەردەم بیستووە، دەبوو ساڵێک لەمەوبەر ئەوەت بکردایە، تازە ئەوەی دیوتە هەروا دەبێ.

*****

کابرایەک ژنەکەی زۆر خۆشدەویست و ژنەکەی تووشی نەخۆشی بوو مرد. کابرا لە تاوانی دەگریا و لەخۆی دەدا. کاتێ بردیان بۆ سەر قەبران، خۆی خستە ناو قەبرەکەوە و دەگریا و دەیگوت: جا تازە لە پاش ئەو من بۆ بژیم. منیش لەگەڵ ئەو بنێژن. هەرچەند کردیان لە قەبرەکە نەدەهات دەر، مامۆستاکە چوو دەستی گرت و گوتی: بەسە مەگری هەستە وەرە دەر ئافرەتێکی زۆر جوانتر هەیە شووت پێدەکا. وەک ئاوێکی بە ئاگرداکەی کابرا دەردی لێ نەما و گوتی: مامۆستا گیان ئەو ئافرەتە کێ یە؟

*****

جارێک لە مەجلیسی عەوامی بەریتانیادا چەرچیل لەگەڵ ئافرەتێکی ئەندامی مەجلیس کەوتە موناقەشەوە. ئاخری ژنەکە تورە بۆو و گوتی: ئەگەر تۆ مێردی من بویتایە ژەهرم بۆ دە چا دەکردی. چەرچیل فەوری و لە سەرەخۆ گوتی: بەڵێ ئەگەر تۆ ژنی من بویتایە زۆر بەخۆشیەوە ژەهرەکەم دەخواردەوە.

*****

دەڵێن: رۆژێک قازییەکی بەغدا هیچ پارەی نەبوو، ئەو رۆژە بۆ ماڵەوە خەرجی بکا، بە بەردەستەکەی گوت: تەماشای ئەوراق و پەروەندەکان بکە و بزانە پەروەندیەک نیە ئەورۆ شتێکی پێ وەرگرم؟ کابرا زۆر گەڕا هیچی وای نەدیەوە. قازی گوتی: بچۆ دەرەوە هەرکەسێکت دی بڵێ، وەرە قازی بانگت دەکا، ئەگەر نەهات بەتۆبزی بیهێنە. کابرا چوو تووشی پیاوێک بوو گوتی: کاکە وەرە با بچین بۆلای قازی کاری پێتە. کابرا گوتی: ئەمن چکارم بە قازی نیە و نایەم. پیاوی قازی

کابرای بەزۆری برد بۆلای قازی. دوای سلاو و بەخێرهاتن قازی ڕووی کردە کابرا و گوتی: قەرزت لەسەر کەس نیە؟ کابرا گوتی: نەخەیر. قازی گوتی: ئەی قەرزداری کەس نی؟ گوتی: نەخێر. قازی گوتی: ئەی نەکراوی بەسەر وەسیەتی کەس. گوتی: نەخێر، قازی گوتی: ئەی بەشە میراتت بۆ نەهاتوتەوە تا بەشەکەت بۆ دیاری بکەم؟ گوتی: نەخێر. قازی ڕووی کردە باش کاتبەکەی و گوتی: دە ئیعلامیەیەکی شەرعی بۆ بنوسە کە نە قەرزی لەسەر کەسە و نە قەرزداری کەسە. ئیعلامیەیان بۆ نوسی و قازی ڕووی کردە بەردەستەکەی و گوتی دە پارەی ئیعلامیەکەی لێ وەرگرە و بچووە خەرجی شتی ماڵەوەی بکە. بەمجۆرە قازی خەرجی ئەو ڕۆژەی پەیدا کرد.

*****

دەستی کابرایەکیان لەسەر دزی بڕیبۆوە و دەستی مەسنوعیان بۆ دروست کردبۆوە. کابرا جارێکی دی دزی کرد و گرتیان بردیانە لای قازی. قازی ئاگای لەوە نەبوو کە جارێک دزی کردوە و دەستیان بڕیوە. ڕووی کردە کابرا و گوتی: کوڕم بۆ دزی دەکەی؟ دزەکە وەکیلی گرتبوو، وەکیلەکەی گوتی: جەنابی قازی ئەو پیاوە دەرگای نەشکاندوە بچی دزی بکا. پەنجەرەی ئەو ماڵە کراوەتەوە و ئەویش دەستی بردووە چەند شتێکی هێناوەتە دەرێ، ئێستاش خوا هەڵناگری ئەو پیاوە لەسەر تاوانی دەستی، هەموو گیانی بچێتە بەندیخانەوە. قازی تۆزێک ڕاما و لەپاشان گوتی: قسەکەت زۆر جوانە، ئەوە بڕیارمدا کە دەستی بۆ ماوەی ساڵێک زیندانی بکرێ، خۆی سەرپشک بێ لەگەڵی دەچێ بۆ بەندیخانە یان دەستەکەی لێ بکەینەوە. گوتی: قوربان دەستەکەم لێوەکەن، قازی بڕیاری دا و نامەی نوسی و ئیمزای کرد و کابرا گورج دەستە مەسنوعیەکەی لێکردەوە و لەپێش قازی دانا و بە ئاسانی ڕزگاری بوو، ئاوا کلاویان لەسەری قازی نا.

*****

جارێکی دی کابرایەک دەبەن بۆلای قازی و قازی دەڵێ: کوڕم بۆ دزیت کردووە؟ کابرا دەڵێ: جەنابی قازی دزیم نەکردووە. قازی دەڵێ: درۆ دەکەی، ئەوە نیە دە کەس شاهیدی دەدەن کە چاویان لێ بووە دەستت دەگیرفانی ئەو پیاوە ناوە و کیسە باخەڵەکەت دەرهێناوە. کابرای دز دەڵێ: جا قوربان ئەگەر تۆ بە شاهیدی خەڵکی ئەو زەمانە باوەڕ دەکەی ئەمن سەد شاهیدت بۆ دێنم کە چاویان لێ نەبووە.

*****

جارێکی دی کوڕێکی مێرمنداڵی تەمەن نۆ ساڵە لەسەر دزی دەگرن و دەیبەن بۆلای قازی. قازی دەڵێ: ڕۆڵە بۆ دزیت کرد؟ کوڕەکە لە وەڵامدا دەڵێ: قوربان ئاخر

ئەوڕۆ باوکم نەخۆش بوو ئەمن لەجیاتی ئەو چووم.

*****

لەوکاتەدا کە پێشنوێژ و خوتبە خوێنی خانەقای (مەولا ناخالید) بووم لە شاری سلێمانی، ڕۆژێک پیاوێکی کەواو سەڵتە لە بەری شارەزووری هات و بەگریانەوە دەستی ماچ کردم و لە دوای بەخێر هێنان گوتی: مامۆستا گیان چم لێ دەکەی فریام کەوە. خەراپم لێ قەوماوە. گوتم فەرموو بزانم: گوتی: ئاخر بە دەمم دا نایە، گوتم: لە شەرعدا هیچ عەیب نیە. گوتی: بم وەسەدەقە ت ئەوە چل ڕۆژە لەگەڵ ژنەکەم بووە بە هەرامان و ئەو لەفزی بە دەمدا هات و تەلاقی دام. گوتم: خاڵە گیان تەلاق بەدەست پیاوە، غەم مەخۆ، ئەوە بۆم چاک کردیەوە و برۆ سواربەوە، گوتی: وەی بم وەقوربانی ئەو دەمتە.

*****

مەلا عەبدوڵڵای وەڕازی گوتی: زستان بوو لە مزگەوتی وەڕاز لە شارباژێڕ حەدیسم بۆ خەڵکەکە دەخوێندەوە. هاتمە سەرباسی ئەوەی کە پیاو دەبێ لەگەڵ ماڵ و منداڵی زۆر باش بێ، بەتایبەتی لەگەڵ ژن، چونکە لە قیامەتیشدا ئەو ژنانەمان دەدەنەوە. کابرایەک لەناو خەڵکەکە بە دەنگی بەرز گوتی: مامۆستا ئەوە بەڕاستیتە؟ گوتم: بەڵێ. گوتی: یانی لەو دنیاشدا دەبێ لەگەڵ ئەو ژنەی ئێستام بم؟ گوتم بەڵێ. گوتی: دەی بەش بەحاڵی خۆم لە قوزی دایکی وەی بەم بیەوێتەوە.

*****

مامۆستا شێخ مستەفای قەرەداغی یەکێک بوو لە مەلا باشەکانی کوردستان و زۆر خاوەن زانیاری و سەخی تەبع بوو. قەرەداغ چۆڵ کرابوو تەشریفی هاتبوو بۆ سلێمانی و لە مزگەوتی هەللاجەکان بوو. ڕۆژێک لە بەینی قسەی خۆشدا فەرمووی: دەور و زەمانە زۆر گۆڕاوە و ئێستا خەڵک زۆر وریاترە، بەڵام بێئەدەبتر و بێدین ترن. فەقێ بووم، چوومەوە قەرەداغ، باوکم کە شێخ نەجیبی قەرەداغ و زۆر زانا و گەورەی قەرەداغ بوو، لەگەڵ عەشیرەتێکی دراوسێ لەسەر کێشەی ملک لەشکرکەشیان لەیەکتر کردبوو، منیش بە پەلە فیشەکدانم لەخۆم قایم کرد و سواری ئەسپ بووم و پێم پێوەنا بۆ جبهەی شەڕ. کە دەست بە تەقە کرا دەستم برد بۆ فیشەکدانەکەم فیشەک دەرهێنم، تەماشام کرد یەک فیشەکم پێنەماوە، تۆمەز فیشەکدانەکەم سەرەوبن لەخۆم دابوو، هەموویان کەوتبوونە خوارێ و بەخۆم نەزانی بوو.

*****

سـالێک مـورشـیـدی دینی بووم لەگـەڵ قـافـڵـەی حـاجـیـەکـانی سلێمـانی، کـاتێ گەیشتینە شـاری (مـەکـە) و چوین بۆ تـەواف و دەسـتـمـان کرد بە گـەڕان بە دەورەی مـاڵی خـوادا، چونکە یەکێک لە ڕوکنەکـانی حـەج ئـەوەیە کە حـەوت جـار بە دەورەی (کـابە) کە لە ناوەڕاستی حـەوشی مزگـەوتی مَسْجِدُ الْحَرامْ دایە بگـەڕێی. لەوکاتەدا (مـەناسیکم) بەدەسـتـەوە گرت و وەپێشیان کـەوتم و دەسـتم کرد بە تـەواف. چەندجار بە دەورەی کەعبەدا گەڕاین، زۆر گـەرم و قەڵەبالغ بوو، تەواف کردن زۆر بەزەحـمەت بوو. یەکـێک لە حـاجـیەکـان کە خـەڵکی شـارەزور بوو بانگی کردم و گـوتی: ئەرێ مامۆستا ئەو گێرەیە هەر تەواو نەبوو؟

*****

ئافـرەتێک بۆ شکایەت چوو بۆلای قـازی (ئەبوضەم ضـەم) و گـوتی: جەنابی قـازی فـلان کـەس مـاچی کـردم. قـازی لە وەڵامـدا گـوتی: بچۆ مـاچی بکەوە، چونکە خـوای گـەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێ: (وَالْجُرُوحَ قِصَاصْ).

*****

ڕۆژێک دوکـتـۆرێک بە کـۆڵانێکدا دەڕوی، تووشی کـوڕێکی گـەنجی تازە پێگـەیشـتـوو دەبێ. کـوڕەکە زۆر بە گـەرمی سـلاوی لێ دەکـات و دەڵێ: جەنابی دوکـتۆر نازانم بەچ زمـانێک سوپاست بکەم بۆ ئەو عەمـەلیـاتە باشەی کە کـردت. دوکـتـۆرەکە لە وەڵامـدا دەڵێ: لە یادم نیە کە تۆم عـەمـەلیات کردبێ. کـوڕەکە وەڵام دەداتەوە و دەڵێ: جەنابی دوکـتـۆر منت عـەمـەلیـات نەکردووە، مـامـی منت عـەمـەلیـات کرد و کـوشـتت. من لە سـایەی ئەو عـەمـەلیـاتە کـەوتمە ژیـانێکی زۆرخـۆشـەوە، چونکە مـامم کـەسی نەبوو هەموو میراتەکەی بۆ من مایەوە.

*****

دەڵێن: کوێرێک ژنێکی ڕەشی هێنا، ژنەکە بە مێردەکەی گوت: ئەگـەر چاوت دەیان بینی و حـوسن و جـەمـاڵ و جـوانی و پێسـتـی سـپـی منت دەبینی ئـەوەندەی دیکـەت خۆش دەویستم. کوێرەکە لەسەرەخۆ پێکەنی و گوتی: جا ئەگەر وەک خۆت دەڵێی وا بوویتایە، چاو ساغان وەبەرمنیان نەدەخستی.

*****

کابرایەک چوار ژنی دەبێ. هەمـیشە لەگـەڵی بەشـەڕ دێن. ڕۆژێک بە هەر چواریان زۆری لێ دەدەن و هەر یەکـەی دەست و قـاچێکی دەگـرن و بە چواردەست دەیهـاوێنە بەر دەرگا. لەوکـاتەدا برادەرێکی بەوێدا دێ و چاوی پێدەکەوێ زۆری بەزەیی پێدا دێتـەوە. لەپاش چەند ڕۆژان بـرادەرەکـەی تەمـاشـا دەکـات ئەوە کـابرای چوار ژنە

خەریکە جارییەک دەکری، زۆری بەلاوە سەیر دەبێ. دەچێ بۆ لای و دەڵێ: ئەوە چ دەکەی؟ دەڵێ: ئەو جارییە دەکڕم. کابرا دەڵێ لەسەر ئەو چوار ژنەتەوە تەنێ نەبووی یەکی دیش دەکری و دەیان کەیتە پێنج؟ خاوەن ژنەکە دەڵێ: ئاخر ئەو ڕۆژە چاوت لێ نەبوو کە هەریەکە دەست و قاچێکیان گرتبووم و سەرم لە عەرز دەخشا؟ ئەگەر جارێکی دی بە چوار دەست هەڵیانگرتم ئەودیان دەتوانی سەرم بگری تا لە عەرز نەخشێ.

*****

(ئەبو جەعفەری مەنسور) نامەیەکی نوسی و ناردی بۆ ئیمام (جەعفەری سادق). نوسی بووی، ئەوە بۆ ئەتۆش وەک خەڵک نایەی بۆلام؟ لە وەلامدا بۆی نوسیەوە، چونکە دنیا پەرست نیم تا بە هۆی ماڵی دنیاوە لێت بترسم و بێم بۆلات. تۆش لەو کەسانە نی کە نزیک بوونەوە لە تۆ سوودی بۆ دوارۆژ هەبێ و بەو ئومێدە بێم بۆلات. هەروەها لە ناز و نیعمەت دانی، بێم پیرۆزباییت لێ بکەم و تووشی موسیبەتیش نەبووی تا بۆ تازیەت بێم بۆلات. مەنسور بۆی نوسیەوە وەرە ئامۆژگاریم بکە. ئیمام بۆی نوسیەوە ئەوەی دنیای بوێ ئامۆژگاری تۆ ناکا و ئەوەی دوارۆژیشی بوێ ڕفاقەتی تۆ ناکا.

*****

دەڵێن: کوڕێکی لادێیی چوو بۆ (جامیع و ئەزهەر) بۆ خوێندن. لەپاش ماوەیەک نامەیەکی نوسی بۆ ماڵەوە، گوتی سوپاس بۆ خوا لە موسیبەتێک ڕزگارم بوو. چونکە لەو ڕۆژانەدا لیباسەکانم شت و بردم لە سەربانی هەڵمباوەسین تا وشک وەبن، کەچی لە ناکاو بایەکی توندی هات و کراسەکەمی هەڵدایە حەوشی ماڵێکەوە، سوپاس بۆ خوا کە لەبەرمدا نەبوو دەنا ملم دەشکا.

*****

ڕۆژێک عەرزی حەزرەتی عیسایان کرد و گوتیان: قوربان ڕاستە تۆ مردوو زیندوو دەکەیەوە؟ فەرمووی بەڵێ بە ئەمری خوا. گوتیان: ئەی قوربان کەڕ و لاڵیش چاک دەکەیەوە؟ فەرمووی بەڵێ. بە ئیزنی خوا. گوتیان: ئەی قوربان دەرمانی ئەحمەقی چیە و چۆن چارەی دەکرێ؟ فەرمووی: ئاخر ئەوەیە کە منیشی نارەحەت کردووە و چارەی نیە.

*****

کابرایەک دەچوو کەرێک بکڕی، ژنەکەی گوتی: ئەوە چ دەکەی؟ گوتی: دەچم کەرێک دەکڕم ژنەکەی گوتی: بڵێ ئینشاالله. گوتی ئافرەت جێگای ئینشاالله نیە،

پارەم پێیە و کەر لە مەزاتخانە زۆرە. چۆ مەزاتخانە خەریکی سەودای کەرێک بوو، پارەکەیان لێ دزی و بەدەستی بەتاڵ گەڕایەوە. لە دەرگای دا ژنەکەی گوتی: کێ یە؟ کابرا گوتی منم ئینشائاللە. ژنەکە هات دەرگای کردەوە و گوتی: چیت کرد؟ گوتی پارەکەیان لێ دزیم ئینشائاللە. ژنەکەی گوتی: ئەوە جێگای ئینشائاللە نیە. کابرا گوتی: ئافرەت وادیارە هەموو شوێنێک جێگایەتی.

*****

ئافرەتێک مێردەکەی مرد بوو نەدەوێرا بچێتەوە ژورەوە. گوتیان: بچۆ ژورەوە و خواحافیزی یەکجارەکی لێ بکە، لە وەلامدا گوتی: بەخوا ناوێرم، لەوە دەترسم بچمە ژورەوە و ئیزرائیل بزانی کە ژنی ئەوم.

*****

کاروانێک شێست کەس بوون، دوو نەفەر روتیان کردنەوە و هیچیان پێ نەهێشتن. یەکێک لە کاروانچی یەکیانی پرسی، ئەوە چۆن بوو دوو نەفەر توانیان شێست کەس روت وەکەن؟ کابرا گوتی: ئاخر یەکیان دەوری گرتین و ئەوی تریشیان روتی کردینەوە و چمان پێ نەکرا.

*****

ئاغایەک بە نۆکەرەکەی گوت: بچۆ دەردوە بزانە هەورە یا ن ساوە. کابرا چۆ دەرە و هاتەوە ژور و گوتی: وەڵلاهی ئاغا باران لێ نەگەڕا تەماشا ئاسمان بکەم و بزانم داخوا هەورە یان ساو.

*****

پیاوێکی عەقڵ سووک چۆ بازاڕ و مریشکێکی هێندی سەودا کرد بیکڕی گوتیان: بە دوو دینار. کابرا گوتی: وەڵلاهی ئەگەر وەک حەزرەتی یوسف جوان بێ و وەک بەرانی حەزرەتی ئیسماعیل گەورە بێ و هەموو رۆژێک وەلی عەهدێکی موسولمانانی ببێ، ئێستا ئەوەندەی پێ نادەم.

*****

ئیمام محەممەدی کوڕی حەزرەتی عەلی لە تەواف دا چاوی بە عەرەبێکی لیباس شڕ کەوت، کە چاوی دە کەعبە بڕیبوو و بێدەنگ ڕاوەستا بوو. لە پەردەی کەعبە نزیک بووە و خۆی پێیەلاوەسی و سەری بەرز کردەوە بۆ ئاسمان و گوتی: ئەرێ ئەوە تۆ شەرم لەمن ناکەی بەو حاڵەوە چاوم بڕیوەتە تۆ و ئاگاداری کە لەبەر دەرگات ڕاوەستاوم و لێت دەپاڕێمەوە و دەنگ ناکەی. گوتی: ئەگەر عەبا و پێڵاوێکم دەدەیەی ئەوە نوێژانت بۆ دەکەم و بەڕۆژوش دەبم، بەلام ئەگەر لەسەر ئەو حاڵەتەم

وەهێڵی، کێ لەسەر نوێژ نەکردن لۆمەم دەکا؟ بۆ نازانم کە تۆ ڕزقی بەچکە کەرە کێویان دەدەی، بە سـاڵ داکەوتویکی وەک منیش کە دایک و باوکم لە خێڵی (تەمیمن) ئاوا بەخێو دەکەی؟ ئیمام محەممەد بانگی کرد و سەرتاپا لیباسی بۆ کرد و سەد درهەمیشی دایە. ساڵی دوایی هاتەوە بۆ حەج حاڵی زۆر باش بوو. عەرەبێک تووشی بوو ناسیەوە، گوتی پار حاڵت زۆر خەراپ بوو، وا دیارە ئەم ساڵ حاڵت باشە. لە وەڵامدا گوتی: ئاخر پار لە دەرگای کەریم و سەخیم دا و زۆرم لۆمە کرد بۆیە دەوڵەمەند بووم.

*****

دەڵێن: لە شاری (کوفە) یەکێک چوو بۆلای دەلاڵێک و گوتی: هاتووم کەرێکم بۆ بکڕێ کە نە زۆر چووک بێ و نە زۆر گەورە. ئەگەر کاوجۆم کەم دایە سابیر بێ و ئەگەر زۆریشم دایە شوکرانەی لەسەر بکا، نەچێتە کەلاوە کۆنانەوە و موزاحیم نەبێ و ئەگەر بە تەنیا بە ڕێگادا ڕۆیی لە سەرەخۆبێ و کاتێ کەیشتە ناو قەلەباڵغەوە بە هێمنی بڕوا، کابرای دەلاڵ تۆزێک تێی فکری و لە پاشان گوتی: کاکە سەبرم لێ بگرە تا خوا قازیت بۆ نەسخ دەکاتەوە بە کەر و ئەوسا بە هەر قیمەتێک بوو، بۆت دەکڕم، دەنا کەری ئاوا ئێستا پەیدا نابێ.

*****

کۆمەڵێک دانیشتبوون باسی مردن و ناخۆشی مردنیان دەکرد. کابرایەک لە ناکاو هەڵی دایە و گوتی: کوڕە وەڵڵاهی مردن ئەوەی لە هەموو شتێک ناخۆشترە کە ئینسان ناتوانی هەناسە بدا.

*****

کابرایەک عادەتی وابوو لە هەر جێگایەک دەعوەتێک بوایە ئەو بەبێ پێگوتن دەچوو. ڕۆژێک ئامۆژگاری کوڕەکەی دەکرد و دەیگوت: ئەگەر چووی لەسەر سفرە دانیشتی و دەستکرا بە خواردن قسە مەکە لەکاتی خواردندا. ئەگەر پرسیاریشیان لێکردی لە وەڵامدا هەر بڵێ: نەعەم، یانی بەڵێ. چونکە نەعەم هەر جوونە و شەویلە بزاوتنی دەوێ. ڕۆژێک گوتیان ماڵ نەوێران تۆ ئەوەی لە دەعوەتانی دەخۆیی حەرامە، چونکە دەعوەت ناکرێی لە خۆڕا دەچی. لە وەڵامدا گوتی: وانیە حەڵاڵە، چونکە کاتێ دەچم ڕوو دەکەمە ژووری ژنان، ئەوان دەڵێن: فەرموو کاکە بچۆ ئەو ژوورە، پیاو لەوێ دانیشتوون. گوتی: ئەوە دەبێتە دەعوەت.

*****

پیاوێکی تەمبەڵ لە سەفەرێکدا بوو بە هاوڕێی کابرایەک. ڕۆژێک بە تەنبەڵەکە

دەڵێ. بچۆ هێندێک گۆشت بکڕە، کابرا گوتی: وەڵلاهی ناتوانم. کابرا خۆی چوو گۆشتەکەی کڕی و هاتەوە گوتی. دەهەستە وەسەرناگری نێ با بکوڵی، گوتی قەتم چێشت لێ نەناوە. کابرا بۆخۆی هەستا وەسەری نا، کاتێ گۆ شتەکە کوڵی گوتی: دەهەستە تێیکە، کابرای تەمبەڵ گوتی: دەترسم بەسەر لیباسەکانمدا بڕژێ بۆ خۆت تێیکە. هەستا تێی کرد و گوتی: دەوەرە تێیگوشە، گوتی: قەتم تێنەگوشیوە. کابرا نانی هێنا و تێیگوشی و گوتی: دەوەرە لەگەڵم بخۆ. کابرای تەمبەڵ ڕاست بۆوە و گوتی: وەڵلاهی ئەوەندەم بێ قسەیی کردی شەرم دەکەم ئەمجارە لە قسەت دەرناچم و بەقسەت دەکەم، هات دەستی کرد بەخواردن.

*****

ئاغاوەتی پشدەری ئەگەر میوانێکی نەناسراویان بچوویایە و لە ماڵ نەبوونایە، کە دەهاتنەوە و بەخێرهاتنیان دەکرد دەیانگوت: بەخێر بێی کاکیلە. جارێک (قانیع)ی شاعیر دەچێتە ماڵی یەکێک لە ئاغاکانی پشدەر و کاتێ دەچێ ئاغا لە ماڵ نابێ. وەختێ ئاغا دێتەوە دەڵێ بەخێربێی کاکیلە. قانیع لە وەڵامدا دەڵێ: سەلامەت بی شەویلە.

*****

جارێک (قانیع) دەچێتە خزمەت شێخ (عەلائەدین) و لەکاتی خواحافیزیدا شێخ بە میرزا ئەحمەد دەڵێ: دوو تەنەکە گەنمی بۆ تێکە. ڕوو دەکاتە قانیع دەڵێ دوعای بەخێریشت بۆ دەکەم. قانیع لە وەڵامدا دەڵێ: قوربان بیانکە بە چوار تەنەکە و دوعا بەخێرەکە بۆخۆت بێ.

*****

قانیع جارێک شیعرێکی زەم بۆ کاکە (حەمەی) ناری شاعیر دادەنێ. کاکە حەمەش لە وەڵامدا ئەو شیعرەی بۆ دەنێری کە دەڵێ:

ئەتۆ زەمم دەکەی مدحت دەکەم من
جەزای قەولی درۆ با هەر درۆ بێ

*****

کوێخا حەسەنی هەڵوێ لە شەڕی (مەلا خەلیل) دژی ڕەزا شا بەشداریی کردبوو، مەلا خەلیل زۆری خۆشدەویست و کوێخا هەموو ساڵێک دەچوو ماوەیەک لە میراوێ لە خزمەت مەلا خەلیل دەمایەوە. جارێک دەچێ ماوەیەک لەوێ دەبێ و بەیانیەک عەرزی مەلا خەلیل دەکا و دەڵێ: قوربان لە خزمەت مەرەخەس دەبم، مەلا خەلیل دەڵێ: جا حەسەن بۆچی دەچیەوە خۆ مەجلیس لەوە خۆشتر نابێ و کا دەرویشیش

لەوە زۆرتر نابن قسـەی خۆشت بۆ بکەن، لە وەڵامـدا دەڵێ: بەڵێ قوربان وایە، بەڵام بێ چەقـە چەقی نێو سوێسنیان گوزەران ناکـەم دەنا لێرە پلاو و گـۆشت دەخـۆم، بەڵام لە ماڵی خۆمان هەر خەپلەی هەرزنە.

*****

کابرایەک لەوەختـی نان خـواردندا دەچێ بۆ مـاڵێک سـلاو دەکات و دەڵێ: ئەوە چ دەخـۆن؟ ئەوانیش ئەوەندیان پێنـاخـۆ ش دەبێ، کـە لەوکـاتەدا چووە، لە داخـان دەڵێن: ژەهری مار دەخۆین. کابرا لەسـەرەخۆ دادەنیشی و دەست دەکا بەخواردن و دەڵێ: جا ئەمن لەپاش ئێوە ژیانم بۆ چیە.

*****

ڕۆژێکی دی بەلای کـۆمـەڵێکدا دەڕوا نانـی نیوەڕۆ دەخـۆن، دەڵێ سـلاوتان لێ بێ ئەی بەخیلەکان. زۆریان پێناخۆش دەبێ و تورە دەبن کابرا دەڵێ: دە ئەگەر وانیە بە درۆم وەخـەن، دەڵێن دەفـەرمـوو. دادەنیـشـی و بەو فـێـڵـە دەست دەکـا بە خـواردن لەگەڵیان.

*****

مـەلایەک دەبێـتـە مـەلای گـوندێک، وەخـتـی نوێژ بانگدەدا و نوێژی جـەمـاعـەت دادەبەستن. لە دوا سـورەی (فـاتیـحـا) دەست دەکـا بەخـوێندنی سـورەتی (یوسف). خـەڵکەکە دەزانن کـە ئەو سـورەتە زۆر درێژە، یەک یەک و دوو دوو دەکشێنەوە دواوە و نوێژەکـە دەبڕن. مـەلا پێـدەزانـی، لە نوێژەکـەیدا دەڵێ (سـوبحـان للـە)، (قل هوالله‌احد)، خەڵکەکە دەگەڕێنەوە و نوێژ دادەبەستنەوە.

*****

دەڵێن: مجێوری مزگەوتێک بانگی گوت و لەپاشان دەستیکرد بە ڕاکردن. یەکێک چاوی لێبەو گوتی: کاکە ئەوە بۆ بانگت گوت و دەستت کرد بەڕاکردن ؟ لە وەڵامدا گوتی: بۆ ئەوەی بزانم دەنگم تا کوێ دەڕوا.

*****

دەڵێن: زانای بەناوبانگ (حـەریری) خـاوەنی مـەقـامـاتی حـەریری هەمـیـشـە وەک مـامـۆسـتـا شـێخ (عزالدین) دەستی دەرێشی وەردەدا و زۆریش دەچووە مـەجلیـسی ئەمـیری (بەسـرە). ڕۆژێـک ئەمـیـر گـوتی: بۆتۆ جـوان نیە ئەوەنـدە دەسـت بە ڕیشت دابێنی. حـەریری دوای ئەوە دەتگوت دەسـتـی بەسـتـراونەوە، نەیدەزانی چ بکا. ڕۆژێک لە مـەجلیسی ئەمـیر قسـەیەکی زۆرخـۆش دەکا، ئەمیر زۆری پێخـۆش دەبێ دەڵێ. مامۆستا چت دەوێ بۆت وەبرم لە پاداشتی ئەو قسـە خۆشـەدا؟ حەریری زوو

دەڵێ: ڕیشم وەبڕە. ئەمیر ئەو وەڵامەشی زۆر پێشخۆش دەبێ و دەڵێ: لە دەست بەڕیش داهێنان ئازاد بە و خەڵاتیشی دەکا.

*****

دەڵێن: جولەکەیەک لە ماڵی عەرەبێک دەبێ بەمیوان و شەوێ نەخۆش دەکەوێ و دەمرێ. کابرای عەرەب دەیشوا و کفنی دەکا و نوێژی مردووی لەسەر دەکا. لەپاشان دەست بەرز دەکاتەوە و دەڵێ: ئەی خوای گەورە ئەو بوو بە میوانی ئێمە و خۆشت دەزانی قەدری میوان واجبە. مۆڵەتمان بدە تا تەسلیم بە خاکی دەکەین. جا لەپاشان خۆت و ئەو سەگە کەیفی خۆتە.

*****

ڕۆژێک پرسیارێک لە (ئەبوزە کەریای واعیظ) دەکەن و دەڵێ: نایزانم. دەڵێن: ئەی کە نازانی بۆ دەچی یە سەر دوانگە و دەست دەکەی بە ئامۆژگاری خەڵک، خۆ مینبەر جێگای ئینسانی نەزان نیە. لە وەڵامدا دەڵێ: ئەمن بەقەدەر زانینەکەم بەرز بوومەوە و گەیشتوومە سەر مینبەر، دەنا ئەگەر بە ئەندازەی نەزانینەکەم بەرز وەبم دەبێ بگەمە ئاسمان.

*****

(جاحیظ) دەڵێ: جارێک چوومە مزگەوتی گەڕەکێکی شاری بەسرە و لەلای پیاوێکی ڕیشدرێژ دوو ڕکاتم نوێژ کرد و لەوێ دانیشتم. گوێم لێبوو بە نوێژکەرێکی دەگوت سوننەتی پێغەمبەر تەرک مەکە دەچیە بەهەشتێ. کابرا گوتی: کام سوننەت؟ لە وەڵامدا گوتی: خۆشەویستی (ئەبوبەکری عەفان) و (عوسمانی فاروق) و (عومەری صدیق) و (عەلی) کوڕی (ئەبو سفیان) و (موعاویەی) کوڕی (ئەبوشەیبان). کابرا گوتی: ئەو چوارانە دەناسم بەڵام نازانم موعاویەی کوڕی ئەبو شەیبان کێ یە. گوتی: چۆن نازانی پیاوێکی باشە و کاتبی وەحی (قورئان) بووە و هەڵگری عەرشی خوایە.

*****

پیاوێکی ڕەزاگران چوو بۆلای نەخۆشێک، نەخۆشەکە زۆری پێ نارەحەت بوو، کاتی ڕۆیشتن گوتی: ئەگەر نارەحەت نەبوویتایە ڕۆژی دووجار دەهاتم بۆلات، نەخۆشەکە گوتی. ئەگەر لە ماڵی خۆشت بی بەلامەوە هەر ڕەزاگران و خوێن تاڵی، جاخۆ ئەگەر ڕۆژی دوو جاریش بێی بۆلام، دەمرم. چونکە دوکتۆر (بەختیشوع) بە(مەئمونی)گوت: قەت لەگەڵ پیاوی ڕەزاگران دامەنیشە، چونکە زانایان گوتویانە دانیشتن لەگەڵ ئینسانی ڕەزاگران ڕوح نەخۆش دەکا. (ئەبوبەکری خوارەزمی)

دەڵێ: چاو پێکەوتنی ئینسانی ڕەزاگران لە خنکان و لە نامەی تەلاق نوسین و لە لەدەست چوونی خۆشەویست و لە چاوپێکەوتنی ڕەقیب و لە مالیاتدان و لە دەرمان خواردن و لە مردنی کافر ناخۆشترە، چونکە دەبێتە هۆی ئازاری دڵ و نەخۆشی لەشی ئینسان.

*****

جارێک شاعیری بە ناوبانگ (کلسومی) کوڕی عەتابی دەچێتە مەجلیسی (مەئمون). شێخ (ئیسحاقی) موسڵی کە ئەویش زانا و شاعیرێکی مەشهور بوو، لەوێ دەبێ، بەڵام کلسوم نایناسی کە ئەوە ئیسحاقی موسڵیە، بەڵام دەزانی خەڵکی شاری موسڵە. لە دوای بەخێرهاتن و دانیشتن، کلسوم ڕوو دەکاتە مەئمون و دەڵێ: ئیجازە هەیە پرسیارێک لەو شێخە بکەم؟ دەڵێ فەرموو. کلسوم ڕوو دەکاتە ئیسحاق و دەڵێ: یا شێخ جەنابت کێی و ناوت چیە؟ شێخ دەڵێ: ئینسانێکم ناوم (کل بصل)ە واتە بخۆ پیواز. کلسوم دەڵێ: ئیسحاقی موسڵی پیاوێکی ناسراوە، بەڵام (کل بصل)کەی ناو بووە. شێخ دەڵێ: دیارە زۆر بێ ئینسافی، دەنا چۆن کلسوم ناوە و (کل بصل)ناو نیە؟ خۆ هیچ نەبێ پیواز لە سیر بۆنی خۆشترە، چونکە (کل سوم) یانی بخۆ سیر. کل بە مانای خواردنە و سوم بە سیر دەڵێن (کل بصل)یش، کل واتە بخۆ و (بصل) پیوازە کلسوم بێدەنگ، دەبێ، بەڵام مەئمون زۆری پێخۆش بوو.

*****

(حەجاجی سەقەفی) دوو بەندە دەکڕی، یەکیان پێستی ڕەش بوو، ئەوی دیکەیان سپی بوو. ڕۆژێک حەجاج گوتی: دەبێ هەر یەکەتان ڕباعیەک بڵێن: کە مەدحی خۆی و زەمی ئەویدی بێ. ڕەشەکەیان هەڵی دایە و گوتی:

أَلَمْ تَرَأَنَّ الْمِسْکَ لاشَيْءَ مِثْلَهُ   وَأَنَّ بَياضَ اللِّفْتِ حِمْلٌ بِدِرْهَمِ
وَأَنَّ سَوادَ الْعينِ لاشکَّ نُورُها   وَأَنَّ بَياضَ الْعينِ لاَ شَيْءَ فَاْعلَمِ

یانی ، ئەتۆ نابینی کەمیسکی ڕەش بۆنی چەند خۆشە و هیچ شتێک بۆنی وەک ئەو خۆش نیە، بەڵام شێلمی سپی تایەکی بە درەمێکە، یان تەماشا بکە ڕووناکایی چاوان لە گلێنە ڕەشەکەی دایە و سپێنەکەی هیچ نیە ئینجا پێست سپی هەڵی دایە و گوتی:

أَلَمْ تَرَأَنَّ الْبَدْرَ لاَ شَيْءَ مِثْلَهُ
وَأَنَّ سَوا دَ الْفَحْمِ حِمْلٌ بِدِرْهَمِ
وَأَ نَّ رِجالَ اللّٰهِ بيضُ وُجوُ هُهُمْ

وَلَا شَكَّ أَنَّ السُّودَ أَهْلُ جَهَنَّمِ

واتە، ئەتۆ نابینی کە مانگە شەو چەند خۆشە، چونکە رووناک و سپی یە و هیچ شتێک وەک ئەو خۆش نیە، بەلام خەلووز چونکی رەشە تایەکی بە درهەمێکە. یان نازانی کە پیاوی خوا دەم و چاو و ناوچاوانیان سپی یە، بەلام بێ شک رووڕەش دەچنە ناو ئاگری دۆزەخەوە.

*****

ئافرەتێکی ژیرو وریا خۆی ئامادە کردبوو بڕوا بۆ سەفەرێک. پیاوێکی بێشەرم گوتی: ئەوە بۆ کوێ دەچی؟ ئافرەتەکە گوتی دەچم بۆ فلان جێگا. کابرا بەدەستی ئیشارەی بۆ ئالەتی کرد و گوتی زۆر سوپاست دەکەم ئەو نامەیەم بۆ لەگەل خۆت بەرە. ئافرەتەکە زۆر لەسەرمخۆ وەلامی دایەوە و گوتی زۆرباشە، ئەگەر تووشی دایکت نەبووم دەیدەم بەخوشکەکەت.

*****

دەڵێن: پاشایەک خەیالی سەفەری کرد. (ئەستێرە) ناسێک گوتی: قوربان سەبر بگرە چونکە ئێستا مانگ لە بورجی (عەقرەب) دایە و سەفەر کردن لەوکاتەدا زۆر شوومە، با مانگ بچێتە بوورجی (قەوسەوە). پاشا خەریک بوو لە ڕۆین پەشیمان ودبێ. لەوکاتەدا غولامێکی زۆرجوانی تیروکەوانی لەخۆدا بوون ودژورکەوت یەکێک لە پیاوە قسەخۆشەکانی پاشا گوتی: قوربان ئەودتا مانگ چۆتە ناو قەوسەوە فەرمووبا بڕۆین بۆ سەفەردکە، دەلێن پاشا قسەکەی زۆر پێ خۆشبوو، چوون بۆ سەفەرەکە و زۆر سەرکەوتوو بوون و زۆر خۆشیان ڕابوارد.

*****

(ئیبنو خەلەکان) دەلێ: ئیمامی (شافیعی) فەرموویەتی: ئیمام محەممەدی کوڕی حەزرەتی حەسەن نەبێ کەسم نەدیوە کە بە قەلەوی عاقل و ئاسودە بێ. دەفەرمووێ: چونکە پیاوی عاقل. یان خەمی دواڕۆژ دەخوا، یان خەمی دنیا. ئەوەی غەمباریش بێ قەت قەلەو نابێ.

جا ئیبنو خەلەکان دەلێ: حەسەنی کوری ئیدریسی حەلوانی لەسەر ئەو قسەی ئیمامی شافیعی گوتویەتی: پاشایەک زۆر قەلەو بوو، زۆری پێ نارەحەت بوو. زانا و دوکتۆری کۆکردنەوە بۆ ئەوەی چارەی قەلەویەکەی بکەن. نەیانتوانی. تا پیاوێکی عاقل و زانا هات بۆلای پاشا. پاشا گوتی: ئەگەر تۆ بتوانی چارەی ئەو قەلەویەم بکەی دەولەمەندت دەکەم. کابرا گوتی: جەنابی پاشا ئەمن دوکتۆر و ئەستێرە ناسم، ئەم شەو مۆلەتم بدە بەیانی عەرزت دەکەم داخوا ئەستێرەی بەخت و تالیعت

چۆنە. بەیانی کابرا هاتەوە گوتی: پاشا تا ئەمانم نەدەی هیچ قسە ناکەم. پاشا گوتی: ئەمین بە. ئەوە ئەمانم دایەی. کابراگوتی قوربان ئەم شەو تەماشای ئەستێرەی بەخت و تالعی تۆم کرد، بەڵام زۆر بەداخەوە مانگێکت تەمەن ماوە. ئەگەر دەفەرمووی تا خەریکی موعالەجەت بم و ئەگەر دەشتەوێ بزانی داخوا قسەکەم ڕاستە یان نا، ئەوە زیندانیم بکە. جا ئەگەر ڕاست بوو ئەوە ئازادم کە و ئەگەر خواش کردی درۆم کرد، گەردنت ئازاد بمکوژە. پاشا زۆر نارەحەت بوو گوتی: حەبسی بکەن. پاشا دەستی لە دنیا شوشت و بە غەمباری ڕووی کردە گۆشەنشینی و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ نارەحەت تر دەبوو. لەپاش بیست و هەشت ڕۆژان کە زۆر لاواز ببوو، ناردی کابرایان لە بەندیخانەوە هێنا. پاشا ڕووی تێکرد و گوتی: لە وەعدەکەت دوو ڕۆژ ماون ئێستا دەڵێی چی؟ کابرا گوتی: پاشا سەلامەت بێ، بەخوا ئەمن هیچ عیلمی غەیبی نازانم، خۆ ئەمن نازانم خۆم کەی دەمرم، جا چۆن هی تۆ دەزانم، بەڵام ئەوشەوە زۆرم فکر کردەوە لە غەم و خەفەت بەولاوە چارەی قەڵەویم نەدۆزیەوە و بەو فێڵەش نەبوایە، ئەوەندە غەمبار نەدەبووی. ئەوەتا ئێستا قەڵەویەکەی جارانت نەماوە. پاشا هاتەوە سەرخۆ و کابرای خەڵات کرد.

*****

(ئەبو جەعفەری مەنسور) لە زەمانی بەنی ئومەویەکاندا کە دەچووە شاری بەسرە و بە زۆری دەچوو لەلای (ئەزهەری سەممان) کە زانایەکی حەدیس زان بوو دادەنیشت، چونکە زۆر قسەخۆش بوو. کاتێ بوو بە خەلیفە، زاناکە لە بەسرەوە هات بۆ بەغدا بۆلای. ئەبو جەعفەر زۆری ڕێز لێگرت و گوتی: چ ئەمرێکت هەیە؟ گوتی: قوربان خانوەکەم ڕوخاوە و چوارهەزار درهەم قەرزدارم و ژنیش بۆ محەممەدی کوڕم دێنم. ئەمری کرد دوازدە هەزار درهەمیان دایە و گوتی: ئەوەی پێویستت بوو بۆمان کردی، جارێکی دی مەیەوە. دوای ساڵێک ئەزهەری هاتەوە. پاش بەخێرهاتن، ئەبو جەعفەر گوتی: بۆچی هاتیەوە؟ گوتی: قوربان بۆ ئەحواڵپرسیت. ئەمری کرد دوازدە هەزار درهەمیان دایە و گوتی: جارێکی دی مەیەوە بۆ ئەحواڵپرسیم. دوای ساڵێک دوبارە هاتەوە. ئەبو جەعفەر گوتی: بۆچی هاتیەوە؟ گوتی: قوربان بۆ ئەوەی کە سوپاست بکەم. ئەبو جەعفەر ئەمری کرد دوازدە هەزار درهەمی دیکەیان دایە و گوتی جارێکی دی نەبۆ عەیادەت و نەبۆ سوپاس مەیەوە. دوای ساڵێک دوبارە هاتەوە. ئەبو جەعفەر گوتی: نەمگوت مەیەوە بۆچی هاتیەوە؟ گوتی: قوربان جاری پێشو گوێم لێبو کە دوعایەکت دەخوێند هاتووم وەینوسم. ئەبو جەعفەر زۆر پێکەنی و گوتی: ئەو دوعایە قەبووڵ نابێ

مەینووسەوە، چونکە هەتا ئێستا چەند جارە دەیخوێنم بۆ ئەوەی تۆ نەبینمەوە، کەچی ئەودتا هەر دێیتەوە. ئەو هەزارد بگرە و هەرکاتێ پێتخۆش بوو وەرەوە.

*****

رۆژێک جولەکەیەک وەک رەخنە لە موسوڵمانان بە ئیمامی عەلی دەڵێ: ئێستا پێغەمبەرەکەتان بە تەواوی نەمرد بوو کە لەسەر جێنشینی لێتان بوو بە هەرا و ئەنسارییەکان گوتیان با ئەمیرێک لە ئێمە بێ و یەکێک لە ئێوە بێ، جا تەماشا ئیمامی عەلی چۆن ژیرانە دەمکوتی کرد و فەرمووی: ئەی ئێوە ئێستا قاچوو وشک نەبیونەوە کە لە بەحرەکە پەڕینەوە، خواتان لەبیرچووە و گوتتان: (یامُوسیٰ اجْعَلْ لَنٰا اِلٰهاً کَمٰا لَهُمْ آلِهَةٌ)، واتە ئەی موسا، خوا یەکی وەک خواکانی ئەو بت پەرستانەمان بۆ پەیدا بکە. جولەکە خەجاڵەت بۆوە و بۆری خوارد.

*****

رۆژێک لە مەجلیسی (المتوکل)ی خەلیفەی عەباسی دا باسی حەزرەتی عوسمانیاز کرد. ئەویش گوتی: خەڵک چەندین رەخنە یان لە عوسمان هەیە، بۆ نموونە حەزرەتی ئەبوبەکر کە بوو بەخەلیفە و چووە سەر مینبەر لەبەر حورمەتی پێغەمبەر پلەیەک هاتەخوارێ و حەزرەتی عومەر لەبەر حورمەتی پێغەمبەر و ئەبوبەکر دوو پلە، بەڵام عوسمان کەبوو بە خەلیفە چووە سەر ئاخرین پلەی مینبەرەکە. پیاوێکی نەترس لە مەجلیسەکەدا وەدەنگ هات و گوتی: ئەی خەلیفە، تۆ باسی حەزرەتی عوسمان بە خەراپە مەکە و هەر سوپاسی بکە، چونکە ئەگەر ئەویش بهاتایە پلەی سێیەم دەبوو بە یاسای خەلیفەکان و دەبوو ئێستا جەنابت لەناو بیرێکدا خوتبەت بۆ وەخوێندینایە. خەلیفە و خەڵکەکە دەستیان کرد بەپێکە نین.

*****

پیاوێک دەڵێ: جارێک چوومە مزگەوتی شاری (دیمشق) کۆمەڵێک دانیشتبوون وەک زانایان دەچوون. چووم لە نزیکیان دوو رکاتم نوێژ کرد و دانیشتم گوێم لێ بوو بە خراپە باسی حەزردتی عەلی یان دەکرد. بە تورەییەوە هەستام. تەماشام کرد پیاوێکی ریشدرێژی ناوچاوان جوان لەولا نوێژی دەکرد. گوتم وادیارە پیاوی چاکە، چوومە لای و کە سلاوی دایەوە گوتم: مامە گیان ئەوانە بۆچی وا بە خەراپە باسی حەزرەتی عەلی دەکەن؟ نازانن کە کوڕی مامی پێغەمبەرە و مێردی فاتمەی زەهرایە؟ کابراگوتی: کاکە باسی چ دەکەی؟ ئەگەر یەکێک لە دەست و زمانی ئەو خەڵکە رزگاری بوایە دەبوو (ئەبو محەممەد) بێ، باسی ئەویش بە خەراپە دەکەن، تا

ددگاته ئیمامی ئەلی. گوتم: ئەبو محەممەد کێ یە؟ دەستی کرد بە گریان و گوتی: حەجاجی سەقەفی. کە ئەودم لە پیرە بیست سوێندم خوارد لەو شارە نەمێنم.

*****

کابرایەک خانوێکی بوو فرۆشتی و لەپاشان هەموو رۆژێ پێنج فەرزە دەچوو لەبەر دەرگای مزگەوتی نزیک خانوەکەی بانگی دەدا. رۆژێک لە دوای بانگدان و نوێژ کردن یەکسەر چووە خانوە کۆنەکە و بێ لە ددرکە دان چووە ژوورەوە، ژنان کە چاویان پێکەوت، هاواریان کرد و گوتیان: چۆن بەبێ پرس هاتیە ژورەوە؟ کابرا گوتی: لێم ببورن، ئەمن لەو خانوەدا لە دایک بووم و لەبیرم چوو بۆوە کە فرۆشتوومە.

*****

لە پیاوێکی لادێیی یان پرسی: ئەرێ ئەمساڵ رەمەزانو چۆن گرت؟ لە وەڵامدا گوتی: وەڵڵا، زۆر خۆشبوو. گوتیان: ئاخر ئەمساڵ زۆر گەرم بوو. گوتی: ئێمە دەستی خۆمان لێوەشاند، یەکەم شەو سی پیاومان کۆبوینەوە و نیەتمان هێنا و بەیانی بەرۆژو بوین و بە رۆژێک خلاسمان کرد و خۆمان ئاسودە کرد.

*****

قوتابییەک چووە قوتابخانە و مامۆستاکەی دەستی کرد بە لێدانی، گوتیان: ئەوە بۆچی لێی دددەی خۆ هیچ گوناحێکی نەکردووە؟ لە وەڵامدا گوتی: بۆ ئەوەی لە پێشدا لێی دەدەم هەتا بترسی و بێ ئەمریم نەکا.

*****

لە بارەی سەخاوەت و کەرەمەوە (ئەسمەعی) دەڵێ: رۆژێک چووم بۆلای پیاوێکی سەخی، داوای شتێکی لێ بکەم. تەماشام کرد بە پێچەوانەی جاران دەرکەوانی دانابوو، بۆ ئەوەی کەس نەچێتە لای، نەیهێشت بچمە ژورەوە. لەپاشان دەرکەوانەکەی گوتی: بەخوا منی بۆ ئەوە دانەناوە کە نەهێڵم یەکی وەک تۆ بچێ بۆلای، بەڵکو لەبەر ئەوەیە، چونکە بەڕاستی زۆر دەست کورتە. ئەسمەعی دەڵێ: منیش ئەو شیعرەم نوسی و بۆم ناردە ژورەوە.

(إِذا كَانَ ٱلْكَرِيمُ لَهُ حِجابٌ فَما فَضْلُ ٱلْكَرِيمِ عَلىٰ اللَّئِيمِ).

واتە، ئەگەر پیاوی سەخی و خاوەن کەرامەت دەرکەوانی هەبێ لەگەڵ پیاوی بەخیل و رژد و سەقیلدا فەرقی چیە؟ دەرکەوانەکە بردی و هاتەوە لە پشتی کاغەزی شیعرەکەی منەوە نوسیبووی. (إِذا كانَ الكَرِيمُ قَلِيلَ مالٍ تَحَجَّبَ بِالحِجابِ عَنِ الغَرِيمِ). واتە، ئەگەر پیاوی سەخی دەستی کورتبوو خۆی لە قەرزداران

دەشاریتەوە. پێنج سەد دیناریشی لەگەڵ نارد بوو. ئەسمەعی دەڵێ: زۆرم بەلاوە سەیر بوو، گوتم: بەخوا ئەوە بە مەئمون رادەگەیێنم. چووم بۆلای و ئەو رووداوەم بۆ گێرایەوە و کیسە دراوەکەم نیشاندا. کە تەماشای کرد گوتی: ئەوە پارەی (بەیت و ماڵە) بچن ئەو پیاوەم بۆ بانگ بکەن. چوون کابرایان هێنا و مەئمون گوتی: تۆ دوێنێ نەهاتی سکالای فەقیری خۆت کرد و ئەو پارەماندا بەتۆ؟ بۆچی بە شیعرێک داوتە بە ئەسمەعی؟ کابرا گوتی: قوربان بەخوا درۆم لەگەڵ نەکردی، بەلام حەیام کرد لە خوا کە ئەوەی هاتووە بۆلام بەدڵ شکاوی وەلامی بدەمەوە و پارەکەم دایە. مەئمون زۆری پێ خۆشبوو گوتی: بەراستی هەتا ئێستا عەرەبان پیاوی وەک تۆیان نەبووە، زۆری رێز لێگرت و کردی بە پیاو ماقوڵی خۆی.

*****

شێخی (قورطوبی) دەڵێ: یەکەم کەس کە ئینکاری قەرز دانەوەی کرد حەزرەتی (ئادەم) بوو. چونکە کاتێ خوای گەورە تەواوی بەرەی ئادەمیزادی نیشاندا، ئادەم گوتی: ئەی خوای گەورە ئەو کورە جوانە کێ یە؟ خوای گەورە فەرمووی: ئەوە داودە. ئادەم گوتی: ئەی خوای گەورە تەمەنی چەندە بێ لە دنیادا؟ خوا فەرمووی شێست ساڵ. ئادەم گوتی. تکات لێ دەکەم بۆی زیاد بکەی. خوای گەورە فەرمووی زیادی ناکەم، مەگەر تۆ لە تەمەنی خۆت بۆی بخەیتە سەر. ئادەم گوتی: تەمەنی من چەندە؟ خوا فەرمووی: هەزار ساڵ. ئادەم گوتی: ئەوە چل ساڵم دا بە داود. خوای گەورە نوسی و بە مەلائیکەکانی ئیمزا کرد. کاتێ ماوەی ژیانی ئادەم تەواو بوو، (ئیزرائیل) هات گیانی بکێشی، گوتی: ئەوە چ دەکەی؟ گوتی: هاتووم گیانت بکێشم. ئادەم گوتی: خۆ چل ساڵم ماوە. (ئیزرائیل) گوتی: ئەی نەدا بە داودی کورت؟ گوتی نا. بە ئەمری خوا قەباڵەکەیان هێنا و نیشانیاندا بێدەنگ بوو.

*****

دەڵێن: محەمەدی کوڕی (جەهمی) گوتبووی خانوەکەم دەفرۆشم بە پنجا هەزار. موشتەری چوون گوتیان بە چەندی دەدەی؟ لە وەلامدا گوتی: دراوسێیەتی (سەعد)ی کوڕی (عاصم) دەفرۆشم بە چەندم لێ دەکڕن؟ گوتیان بۆ دراوسێیەتیش دەفرۆشێ؟ گوتی: بەڵێ چۆن دراوسێیەتی کەسێک نافرۆشرێ کە خەراپەت لەگەڵ کرد ئەو چاکەت لەگەڵ بکا و کە داوات لێکرد قەت بێدڵیت نەکا و کە رووت لێ وەرگێرا ئەو رووت تێ بکا. سەعدی کوڕی عاسم ئەو قسەی بیستەوە پارەکەی بۆ نارد و گوتی: رازی نابم بە دراوسێیەتی من رازی نەبی و خانوەکەت بفرۆشی.

*****

له کتێبی (اَلْفَرَجُ بَعْدَالشِّدَّة)دا دەڵێ: کابرایەک له شاری بەغدا گوتی ماڵێکی زۆرم بەمیرات بۆهاتەوە، بەڵام له ماوەیەکی کورتدا هەمووم خەرج کرد، تا وام لێهات خەریک بووم خانوەکەم بفرۆشم. نانی شەوم نەمابوو، دایکم تەشی دەڕست بە پارە بۆ خەڵک، ئەویش دەری نەدێنا، مردنی خۆم زۆر لەو ژیانە پێخۆشتر بوو. شەوێک لە خەودا گوتیان هەستە بچۆ بۆ میسر تۆ لەوێ دەوڵەمەند دەبی. بەیانی زوو لە خەو هەستام و چووم بۆ ماڵی قازی (ئەبو عومەر). لەبەر ئەوەی کە باوکم زۆری خزمەت کردبوو، خزمەتکارەکەی رێگای دام چوومە خزمەتی و داوای نامەیەکم لێکرد بۆ ئەوەی لەوێ یارمەتیم بدن. نامەکەی بۆ نوسیم و بەرە و میسر وەڕێ کەوتم، کاتێ گەیشتمە میسر نامەکەم گەیاند، بەڵام هیچ فایدەی نەبوو. خوای گەورە دەرگای ڕزقی لێ پێچیووە دابووم، ئەوەی پێشم بوو خەلاس بوو. بیرم لە سوالکردن دەکردەوە ئەویشم زۆر پێ عەیب و حەرام بوو. تا نیوەشەو هەر دەخولامەوە، لەناکاو تووشی حەرەسی ناو بازاڕ بووم، کە زانی غەریبەم گرتمی و گوتی: چکارەی؟ باسی بەسەرهاتی خۆم بۆ گێڕایەوە. کابرا پێکەنی و گوتی: بەخوا تا ئێستا لە تۆم کەرتر و ئەحمەق تر نەدیوە. ئەوە چەند ساڵە لە خەودا پێم دەڵێن هەستە بچۆ بۆ بەغدا بۆ فلان گەڕەک و فلان کوچە و فلان خانویەرە، بەو نیشانەی کە لە ناوەڕاستی حەوشەکەیدا دارێکی (سیدری) تێدایە. لەبن ئەو دارە کوپەیەکیان شاردۆتەوە، سی هەزار دیناری تێدایە، بەڵام هەتا ئێستا گوێم نەداوەتێ. کەچی تۆی ئەحمەق بەهۆی خەونی شەوێکەوە وڵاتی خۆت بەجێ هێشتووە و هاتووی بۆ میسر. ئەو ناوونیشانانەی کە حەرسەکە گوتنی ڕاست ناوونیشانی ماڵی ئێمە بوو، تۆزێک هاتمەوە سەرخۆ و کابرا بەریدام. ئەو شەوە چوومە مزگەوت نوستم و بەیانی بەرەو بەغدا وەڕێکەوتمەوە و یەکسەرە چووم بن دارەکەم هەڵکەند، کوپەیەکی تێدابوو، کە پارەکەم حیساب کرد ڕاست سی هەزار دینار بوو.

*****

شێخ (شەهابەالدین) لە کتێبی (مستطرف)دا دەڵێ: دوو پیاوی ئەحمەق لە سەفەرێکدا بوونە هاوڕێ یەکیان بە ئەویتری گوت: ئەو ڕێگایە بە قسەکردن نەبێ تەواو نابێ. وەرە با نیازی دڵی خۆمان بەیەکتر بڵێین. کابرا گوتی باشە، تۆچ لە خوا داوا دەکەی؟ گوتی ئەمن لە خوام دەوێ مێگەلێکم مەڕ و بزن بداتێ. هەتا شیر و گۆشتەکەیان بخۆم و خوری و تووکەکەشیان بفرۆشم. ئەویتریان گوتی منیش داوام لە خوا ئەوەیە کە چەند گورگێکم بداتێ تا هەموو مەڕ و بزنەکانی تۆ بخۆن. لەسەر ئەوە لێیان بوو بە شەڕ و دەستیاندایە ئێخەی یەکتر. ئاخری هاتنە سەر

ئەوە کە شەڕ نەکەن و یەکەم کەس کە تووشی بوون، بیکەن بە حەکەم. زۆر نەڕۆ یشتن تووشی پیساوێک بوون کەرێکی پێ بوو دوو خیگە دۆشاوی لێ نابوو. بەسەرهاتی خۆیان بۆ گێڕایەوە و گوتیان تۆمان بە حەکەم قبووڵە چی بڵێی لە قسەت دەرناچین. کابرا بارەکەی خست و زارکی خیگەکانی کردەوە و دۆشاوی وەبەرزێ گێڕا و گوتی: یا خوا خوێنی من وەک ئەو دۆشاوە برژێ کە کەس لە ئێوە کەرتر و ئەحمەق تر بێ.

*****

کابرایەک تەماشا دەکا ژنەکەی بە نێردیوانێکدا سەردەکەوێ. گوتی: ئەگەر لەوە زیاتر سەر کەوی یان بێیتەخوارێ یان هەرلە جێگای خۆت ڕاوەستی هەرسێ تەلاقت بکەوێ. ژنەکە زۆر وریا بوو، گورج خۆی بەردایەوە. کابرا زۆری پێخۆش بوو گوتی: یاخوا بەفیدات بم، ئەگەر ئیمامی (مالیک) وەفات بکا، خەڵکی شاری (مەدینە) پێویستیان بەتۆ دەبێ بۆ فتوادان.

*****

جارێک (مەهدی) خەلیفەی بەغدا کاتی ڕاو لە لەشکرچییەکانی دوور دەکەویتەوە و ڕوو دەکاتە ڕەشماڵی عەرەبێک و دەڵێ: میوان ڕادەگرن؟ خاوەن ماڵەکە دەڵێ: بەڵێ. خەلیفە دادەبەزێ و خاوەن ماڵ نانێک و پیاڵەیەک شیری بۆ دێنێ و دەڵێ فەرموو. خەلیفە نان و شیرەکە دەخوا. کابرا لە کوپەیەکدا کاسەیەک شەڕابی بۆ تێدەکا و دەڵێ فەرموو خەلیفە ئەویش دەخواتەوە و ڕوو دەکاتە کابرا و دەڵێ دەزانی ئەمن کێم؟ کابرا دەڵێ: نازانم خەلیفە دەڵێ: ئەمن پیاوی تایبەتی ئەمیری موسوڵمانانم. کابرا کاسەیەکی دیشی بۆ تێدەکا و دەیخواتەوە. ئینجا خەلیفە دەڵێ: دەزانی ئەمن کێم؟ دەڵێ بەڵێ پیاوی تایبەتی ئەمیری موسوڵمانانی. خەلیفە دەڵێ نا هەو نیم. کابرا دەڵێ: ئەی چی؟ خەلیفە دەڵێ گەورەی لەشکری خەلیفەم. کاسەیەکی دیشی بۆ تێدەکا، دەیخواتەوە و دەڵێ دەزانی ئەمن کێم؟ دەڵێ بەڵێ گەورەی لەشکری ئەمیری موسوڵمانانی. دەڵێ نا هەو نیم. کابرا دەڵێ: ئەی چی؟ دەڵێ ئەمن ئەمیری موسوڵمانانم. کابرا ڕاست دەبێتەوە و توند زارکی کوپەکە دەبەستی و دەڵێ: هەستە برۆ بەخوا هیچی دیکەت بۆ تێناکەم و خوا حافیزت نەبێ. کاسەیەکی دیکەت بۆ تێکەم دەڵێی ڕەسوڵی خوام، مەهدی زۆر پێدەکەنی و لەوکاتەدا پیاوەکانی دەگەنێ و کابرا خەڵات دەکا.

*****

دەڵێن: عەرەبێک لەسەر پێشاوێ دانیشتبوو گوێی دەکرد و نانی دەخوارد و

خۆشی دەدۆزی. گوتیان: جا چۆن وادەبێ؟ لە وەڵامدا گوتی بۆ نابێ. کۆنەکەی فڕێ دەدەم و تازەی تێدەکەم و دوژمنان دەکوژم، لەوە باشتر چ دەبێ؟

*****

کابرایەک دەچێ دەبێ بە میوانی (یەزیدی) کوڕی (مەزیدی). کاتی نان خواردن (یەزید) دەڵێ: کوڕینە تۆزێک پاڵ وێکەدەن و جێگای بکەنەوە با دەستی بگاتێ. کابرا دەڵێ: نا زەحمەت مەکێشن تەنافەکەم درێژە، دەیگاتێ. یانی باسکم درێژن. کاتێ دەست درێژ دەکا بۆ خواردنەکە بایەکی لێ دەبێتەوە. یەزید لەسەرەخۆ دەڵێ: لام وایە تەنافەکەت هەودایەکی پسا. کابراش لە سەرەخۆ دەڵێ هیچ نیە گرێی دەدەمەوە.

*****

تەماشایان کرد کابرایەک چۆتە ناو حەوزێکەوە و بەنێکی بەدەستەوە گرتووە، هەر جارەی کە خۆی تێهەڵدەکێشی گرێیەک لە بەنەکە دەدا. گوتیان: ئەوە چ دەکەی؟ لە وەڵامدا گوتی. ئەمساڵ زستانەکەی زۆر سارد بوو (غوسڵی) لەش پیسیم لەخۆم دەرنەکردووە، ئێستا قەزایان دەکەمەوە.

*****

دەڵێن: عەرەبێک ناوی مووسا بوو، کیسە پارەیەکی دزی و چو بۆ مزگەوت بۆ نوێژ. کاتێ نوێژیان دابەست و مەلا دەستی کرد بە سوڕەت خوێندن، گەیشتە ئەو ئایەتە کە دەڵێ: (وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ) واتە ئەوە چیە بەدەستی ڕاستتەوەدیە ئەی مووسا؟ کابرا تورە بوو و گوتی: بەخوا وادیارە ئەو مەلایە سیحر بازە، پارەکەی فڕێدا و ڕایکرد.

*****

دەڵێن: عەرەبێک دەچێ بۆ مزگەوت بۆ نوێژی جەماعەت. نوێژ دادەبەستن و مەلا دەگاتە سەر ئەو ئایەتە کە دەڵێ: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا). واتە تۆ بڵێ ئەگەر دیمن خوای گەورە من و ئەوانەی لەگەڵ منن بە هیلاکی بردن، یان ڕوحمی پێکردن. کابرای عەرەب تورە بوو هاواری کرد و گوتی: یاخوا مەلا هەرخۆت بەهیلاک بچی. جا ئەوانەی لەگەڵ تۆن چ گوناحێکیان هەیە؟ نوێژەکەی بڕی و چووە دەرەوە. خەڵکەکەش لەبەر پێکەنین نوێژەکەیان بڕی.

*****

دوو کەس دەچنە لای قازی. یەکیان دەڵێ جەنابی قازی (تەنبور)ێکم لەلای ئەو پیاوەیە نامداتەوە. کابرا دەڵێ: جەنابی قازی درۆ دەکا. قازی بە خاوەنی تەنبورەکە

دەڵێ: شاهیدت هەیە؟ دەڵێ بەڵێ قوربان. دەچێ دوو شاهیدان دێنێ، دەڵێن بەڵێ جەنابی قازی ئەو پیاوە ڕاست دەکا. کابرای داوا لێکراو دەڵێ: جەنابی قازی لە شاهیدەکان بپرسە و بزانە کاریان چیە. قازی دەڵێ: کوڕم شوغڵتان چیە؟ یەکیان دەڵێ ئارەق فرۆشم و ئەویتریشیان دەڵێ: قوربان منیش (جلادم). واتە تۆڵە وەستێنم. قازی دەڵێ: شاهیدی (تەنبور) لەوانە باشتر نابێ، کوڕم بچۆ تەنبورەکەی بدەوە.

*****

جارێک (هارونەڕەشید) چەند پیاوێکی ڕیشدرێژی لە مەجلیسدا دەبن و چەند کوڕی گەنجی ڕیش نەهاتووش خزمەت دەکەن. قسە دێتە سەرباسی کابرایەک کە داوای پێغەمبەری دەکا لە شاری بەغدا. هارونرەشید تورە دەبێ و دەڵێ: هەرئێستا بچن بۆم بانگ بکەن. فەوری دەچن دەیهێنن بۆلای هارونەڕەشید و دەڵێ: ڕاستە داوای پێغەمبەری دەکەی؟ کابرا دەڵێ: بەڵێ هارونەڕەشید زۆری پێ سەیر بوو، گوتی: باشە بەڵگەت لەسەر پێغەمبەریت هەیە؟ گوتی چ داوا دەکەی فەرموو. هارونەڕەشید گوتی: ئەو گەنجە دەم ڕوتانە بکە بە ڕیشدار. کابرا تۆزێک ڕاما و پاشان گوتی: قوربان چۆن دڵم دێ ئەو دەم ڕوتە جوانانە ناشیرین بکەم، ئەگەر دەفەرمووی هەتا ئێستا بە دەقیقەیەک ئەو ڕیشدارانەت بۆ بکەم بە کۆسە. هارونەڕەشید زۆر پێکەنی و گوتی: برۆ هەر پێغەمبەر بە.

*****

دوبارە دەڵێن لە زەمانی (مەئمون)دا یەکێک پەیدا بوو داوای پێغەمبەری دەکرد، چوون هێنایان بۆلای مەئمون. مەئمون گوتی: بەڵگەت لەسەر پێغەمبەریت چیە؟ کابرا گوتی: بەڵگەم ئەوەیە ئێستا دەزانم دڵی جەنابت دەڵێ چی؟ گوتی دەڵێ چی؟ کابرا گوتی دەڵێ درۆ دەکا پێغەمبەر نیە. مەئمون ئەمری کرد بردیان بۆ بەندیخانە. پاش ماوەیەک بانگیان کردەوە بۆلای و گوتی: لەو ماوەی بەندیخانەتدا وەحیت بۆ نەهاتووە؟ کابرا گوتی نەخێر مەئمون گوتی: بۆچی؟ کابرا لە وەلامدا گوتی: چونکە (مەلائیکە) تەت ڕوو ناکەنە بەندیخانە. مەئمون زۆر پێکەنی و ئازادی کرد.

*****

سوالکەرێک دەچێتە بەر دەرگای ماڵێک و دەڵێ: ڕەحمەتی خواتان لێ بێ (قران)ێکم بدەنێ، لە وەلامدا گوتیان خوا بتداتێ نیمانە، گوتی: هێندێکم گەنم بدەنێ، گوتیان نیمانە، گوتی نیسک بێ، نۆک بێ، ئارد بێ، جۆ بێ هەر باشە، گوتیان: نیمانە. گوتی: ڕۆنیش بێ هەرباشە، گوتیان: نیمانە. گوتی دەچۆرێکم ئاو

بدەنێ، گوتیان ئاویشمان نیە. سواڵکەرەکە گوتی: کەواتە ماڵ نەوێرانینە بۆ لێرە دانیشتوون، هەستن برۆن سواڵ بکەن، خۆ وادیارە ئێوە لە من موستەحەق ترن بۆ سواڵکردن. کابرای سواڵکەر ئەوەی پێی دەبێ بۆیان دادەنێ و دەڕوا.

*****

جارێک ئارەقخۆرێک ئارەقی خواردەوە و شەشدانگ مەست دەبێ. بەلای مزگەوتێکدا دەڕوا، لەو کاتەدا مجێوری مزگەوتەکە بانگ دەدا، دەنگی زۆر ناخۆش دەبێ. کابرای سەرخۆش دەچێ دەست دەکا بە لێدانی و بە پێڵاوان دەچێتە سەر سینگی. دەچن دەیگرن و دەڵێن: ئەوە بۆ وا لەو فەقیرە دەکەی؟ لە وەلامدا دەڵێ: خۆ بە خوا لەبەر ئەوە لێی نادەم کە دەنگیم پێناخۆشە. لەبەر ئەوە لێی دەدەم چونکە بەهۆی دەنگە ناخۆشەکەیەوە هەموو گاور و جولەکە لۆمەی موسوڵمانان دەکەن.

*****

جارێک پیاوێکی فەقیری دەست کورت لەگەڵ کوڕەکەی بە کۆڵانێکدا دەڕۆن، لەوکاتەدا جەنازەیەک لە ماڵێک دێننەدەر و دەیبەن بۆ سەر قەبران. ئافرەتێک بە دوایدا دەگری و لەخۆی دەدا و دەڵێ: یاخوا کوێر بم، ئێستا دەیبەن بۆ ماڵێک، نە فەرشی تێدا ڕاخراوە، نە دۆشەک و پشتی تێدایە. کوڕەکەی لە بابی نزیک دەبێتەوە و دەڵێ بابە ئەوە دەیبەن بۆ ماڵی ئێمە؟

*****

حاجی مەلا عەزیزی (واعیظی) لە سەردەشتێ گوتی: لە زەمانی ڕەزا شادا دوکانم هەبوو. پیاوێک بە ناوی (میرئات) قازی لەشکری بوو. زۆرجار دەهات لەلام دادەنیشت. وا ڕێکەوت گیرام و بردیانم بۆ زیندانی قەسری قەجەر و تا سێ ساڵ لێیان نەپرسیم. لەناو زینداندا دڵنەوایی خەڵکم دەدایەوە و دەمگوت: (الصبر مفتاحُ الفرج) یانی خۆڕاگرتن لەسەر بەلا و موسیبەت دەرگای لابردنی غەم و پەژارەت بۆ دەکاتە. کابرایەکی عەجەم لە وەختی ئامۆژگاری کردنەکەمدا هات و گوتی: واعیظی گوتم: بەڵێ. بە فارسی ئەو شیعرەی خوێندەوە و گوتی:

گەر بچەسپانەند بە کونەت یەک ئەرەج

سەبر کون الصبر مفتاح الفرج

یانی ئەگەر پەڕۆیەکی دوو بستی یان لە قوونی دای هەر سەبر بگرە، چونکە سەبر کلیلی کردنەوەی دەرگای غەم و پەژارەیە. گوتی: لەپاش سێ ساڵ بردیانم بۆ دادگا، لە ڕێگادا تووشی (میرئات) بووم، کە چاوی پێم کەوت گوتی واعیظی ئەوە چیە؟ بەسەرهاتی خۆم بۆ گێڕایەوە. کە چوومە دادگا، (میرئات) لەلای ڕەئیسی

دادگا بوو. سێ ساڵیان حوکم دام، سێ ساڵە زیندانیەکەیان بۆ حیساب کردم و بەربووم. میرزائات گوتی: واعیظی (زبانت ببر، قلمت بشکن)، زمانت ببڕە و قەڵەمەکەت بشکێنە، چونکە بەهۆی ئەو دووانەوە تووش بووی.

*****

جارێک شاعیری بەناوبانگ (موتەنەببی) بە قەسیدەیەک زۆر مەدحی یەکێک لە دوژمنانی (مەلیک) دەکا. مەلیک پێیدەزانی و ئەمر دەکا موتەنەببی بگرن و ئەویش لەترسانی خۆی دەشاریتەوە. پاش ماوەیەک مەلیک بە کاتبەکەی دەڵێ: نامەیەکی جوانی لە زمان منەوە بۆ بنوسە با بێتەوە هیچی پێ ناڵێم. کاتبەکە موتەنەببی زۆرخۆش دەوێ و دەزانی مەلیک بە فێڵ ئەو نامەی بۆ دەنێری. لە ئاخری نامەکەدا بۆی دەنوسێ: (قد عفونا ان شا اللە). کاتبەکە بەعەمدی شەددەیەک لەسەر نوونی (ئیننەکە) دادەنێ. کاتێ نامەکە دەگاتە دەست موتەنەببی و دەیخوێنێتەوە حاڵی دەبێ و (ئەلفێک) لە دوا نوونەکەوە دادەنێ و نامەکە بۆ کاتبەکە دەنێریتەوە. جا تەماشا زیرەکی و زەکاوەتی ئەو دوو ئینسانە بکە کە چۆن لە یەکتر حاڵی بوون. کاتبەکە کە شەددەی لەسەر نوونی (ان) دانا بوو مەبەستی ئایەتی (إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ)ە بوو. موتەنەببی حاڵی دەبێ و کاتێ نامەکەش دەگاتە دەست کاتبەکە فەوری دەزانی کە ئەو (ئەلفە) زیادەی موتەنەببی بۆی زیاد کردووە ئیشارەیەوە لای ئایەتی (إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا)یە. یانی ئێمە نایێینەوە مادام ئەوان لەوێدابن.

*****

سەبارەت بە زەکاوەتی(مەئمون)ی کوڕی (هارونەڕەشید)یش دەڵێن: مەئمون دەرسی قورئانی لای زانای بەناوبانگ (کیسایی) دەخوێند. مەئمون قورئانەکەی دەخوێندەوە و ئەو گوێی لێ ڕادەگرت، ئەگەر بەغەڵەتی دەخوێندایە کیسائی سەری بەرز دەکردەوە و ئەو حاڵی دەبوو و دەگەڕایەوە سەری و ڕاستی دەکردەوە. دەڵێن: جارێک مەئمون دەگاتە سەر ئەو ئایەتە کە دەفەرمووێ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ) کیسائی سەر بەرز دەکاتەوە و تەماشا مەئمون دەکا، مەئمون دەگەڕێتەوە سەر ئایەتەکە و تەماشا دەکا غەڵەتی نەخوێندۆتەوە. پاش دەرسەکە، دەچێتەوە لای باوکی دەڵێ: ئەی باوکە ئەوەچ وەعدەیەکت بە مامۆستا داوە و بەجێت نەگەیاندووە؟ هارونەڕەشید دەڵێ: بۆ، هیچی لە لا باسکردی؟ دەڵێ: هیچی باس نەکرد، بەڵام کە ئەو ئایەتەم خوێندەوە سەری بەرز کردەوە و تەماشای کردم زانیم شتێکی دەدڵ دایە. هارونەڕەشید دەڵێ: ڕاستە دەکەی، ڕۆژێک داوای کرد

شتێک بدەم بە(فەرپرا)، فەرپرا زانایەکی ئەو سەردەمە بوو. گوتی: بەڵام هەتا ئێستا وەسەر نەپرژاوم. هارونەرەشید زۆر ئافەرینی کوڕەکەی کرد و شتەکەشی بۆ فەرپرا نارد.

*****

جارێک ژن و مێردێک لێیان دەبێ بە شەڕ و جیاوازی دەکەوێتە بەینیانەوە و لەسەر کوڕەکەیان لێیان دەبێ بەکێشە و دەچن بۆلای حاکم. ژنەکە دەڵێ: جەنابی حاکم ئەو کوڕە، کوڕی منە، نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ و نۆ سەعات و نۆ دەقیقە و نۆ سانیە بە سگی خۆم هەڵم گرتووە. لە باوەشی گەرم و نەرمی خۆمدا گەورەم کردووە، بە مەمکی خۆم شیرم داوەتێ. کاتێ بەخەبەر بووە ئاگاداریم کردووە. کە خەوی هاتووە نواندومە و ڕامژاندووە، تا بەو حاڵە گەیشتووە، ئێستا ئەو دەیەوێ لێم دوربخاتەوە. حاکمەکە ڕوو دەکاتە کابرا و دەڵێ: وەڵامت چیە؟ کابرا دەڵێ جەنابی حاکم ئەوەی گوتی ڕاست دەکا، بەڵام من لەپێش ئەودا هەڵمگرتووە و ئەمن لەپێش ئەودا دامناوە و ئێستاش وەبەر خوێندنی دەنێم و لای دایکی هیچ فێرنابێ. حاکم ڕووی کردە ژنەکە و گوتی: وەڵامت چیە؟ ژنەکە گوتی: جەنابی حاکم ئەوەی دەیڵێ ڕاستە، بەڵام هەڵگرتن و دانانی من لەگەڵ هی ئەو فەرقی زۆرە. کاتێ ئەو هەڵیگرتووە زۆر سووک بووە، بەڵام کە من هەڵمگرتووە زۆر گران بوو. ئەو بە ئارەزووی خۆی و بۆ خۆشی و هەوەسی خۆی دایناوە، بەڵام من بە ڕەزا و ئارەزووی خۆم دام نەناوە، پێیەوە نیوە عەمر بووم تا دامناوە. حاکم قسەی ژنەکەی زۆر پێخۆش و سەرنج ڕاکێش بوو، کوڕەکەی دا بەو.

*****

دەڵێن (ئەسکەندەر) ڕووی لە هەر شارێک بکردایە وێرانی دەکرد و خەڵکەکەشی دەکوشت. جارێک ڕوو دەکاتە ئەو شارە کە ڕاوێژکەرەکەی و مامۆستاکەی لەوێ دەبێ و خەڵکی شارەکە زۆریان خۆش دەوێ. خەڵکەکە کە دەزانن ئەسکەندەر نزیک بۆتەوە پەنا بۆ کابرا دەبەن. کابرا دەڵێ: غەمتان نەبێ بە فێڵێک ڕزگارتان دەکەم. ئەسکەندەر کە چاوی بە مامۆستاکەی دەکەوێ زۆری پێخۆش دەبێ و زۆری ڕێز لێ دەگری و دەڵێ: چ دەفەرمووی تا وابکەم. مامۆستاکەی دەڵێ، خۆت دەزانی بەشی زۆری سەرکەوتنەکانت بەهۆی ئامۆژگارییەکانی من بوون. ئێستاش دەزانم خەڵکی ئەو شارە بەهۆی منەوە، زۆریان ئومێد بەتۆیە، بەڵام من زۆرم ڕق لەوانە، جا ئەوەی من سەبارەت بەوان داوام لێکردی بەڵێنم پێ بدە بەقسەم ناکەی. ئەسکەندەر گوتی، ئەوە بەڵێنم دا. کابرا گوتی، تکات لێ دەکەم شارەکەیان وێران بکە و بیانکوژە،

ئەسکەندەر چونکە وەعدەی دابوو بە قسەی نەکرد و رزگاریان بوو.

*****

کابرایەکی موسولمان لە شاری (بەسرا) زۆر خەریکی قورئان خوێندن دەبوو. رۆژێک بیستی ئەمیری موسولمانان ئیجازەی داوە کە ئەوەی زوڵمی لێکراوە هەرچی بێ ئەو شتەی بدەنەوە. کابرای موسولمان زۆری پێخۆش بوو، هەستا چووە ماڵێ و قورئانەکەی هێنا و لەسەر سورەتی (بەرائەت) (بسم الله)ی نوسی و گوتی: ئۆخەی، بە خوا زۆر لەمێژە غەدریان لەو سورەتە کردبوو، زیاد لەو هەموو سورەتانە (بسم الله)کەیان لابردووە.

*****

پیاوێک لە ناوەڕاستی بازاڕ دانیشتبوو نانی دەخوارد. گوتیان، کوا ئێرە شوێنی نان خواردنە؟ لە وەڵامدا گوتی: ئەگەر لە بازاڕ برسیت بوو، دەبێ لە بازاڕ نان بخۆی. کابرایەک دەستی کرد بە جنێو پێ دانی، گوتیان، ئەوە بۆ وەڵامی نادەیەوە؟ لە وەڵامدا گوتی، ئەگەر سەگێک پێت وەڕی دەبێ تۆش پێی بوەڕیەوە؟ یان ئەگەر کەرێک لووشکەی لێدای دەبێ لووشکەی لێ بدەیەوە؟

*****

دەڵێن: رۆژێک (هیشام)ی کوڕی (عەبدولمەلیک)، روو دەکاتە دانیشتوانی مەجلیسەکەی و دەڵێ: ئێوە دەزانن چ شتێک لە هەموو شتێک بە لەزەتترە؟ زۆربەی خەڵکەکە بێدەنگ دەبن و یەکێک هەڵدەداتێ و دەڵێ: قوربان! تۆ قەت گرێی بووی، خۆت خوراندبێ؟ خۆ خوراندن لە هەمووشتێک بەلەزەتترە. هیشام پێدەکەنێ و دەڵێ، خوا گرێنت بکات و قەت چاک نەبیەوە تا هەر لە لەزەت دابی.

*****

پیاوێک داوای دوو سەت دیناری بەقەرز لە یەکێک کرد. خاوەن پارەکە گوتی: ئەو دوو سەت دینارەت بۆچیە؟ کابرا گوتی، کەرێکی پێدەکرم و دەیفرۆشمەوە، بەڵکو بیست دیناری لێ قازانج بکەم. خاوەن پارەکە گوتی، ئەو کرین و فرۆشتنەوەی بۆچیە، هەر ئێستا بیست دینارت دەدەمێ بۆخۆت خەرجی بکە. کابرا گوتی نا وەڵڵا هەر دوو سەت دینارە قەرزەکەم دەیە، خاوەن پارە گوتی: وادیارە بە هەوای دانەوەی نی، برۆ خوا حافیزت بێ، بچووە لە یەکی دی قەرز بکە.

*****

دەڵێن: پیاوێکی (شێت)یان برد بۆلای قازی بۆ شاهیدی دان لەسەر ژن و پیاوێک کە زینایان کردبوو. قازی گوتی: تۆ شاهیدی دەدەی و چاوت لێبوو کە تێی نا و

دەری هێنایەوە؟ کابرا شێتە لە وەڵامی قازی دا گوتی: خۆ جەنابی قازی؛ من ئەگەر چەرمی قونێشی بوومایە وەک جەنابت دەفەرمووی، ئاوام چاو لێ نەدەبوو.

*****

کابرایەک دەڵێ: لەگەڵ پیاوێکی فارسی خەڵکی شەهری (ڕەی) دۆستایەتیمان زۆرخۆشبوو. ماوەیەک دیار نەبوو، هەستام چووم بۆ عیادەت و ئەحواڵپرسی. لەبەر دەرگا بەڕمیەکیان ڕاخست و لە سەری دانیشتین. کابرایەک هەر دەهاتە دەرو دەچۆوە ژوورەوە. گوتم ئەوە کێ یە؟ وەڵامی نەدامەوە تا دوو سێ جار م لێ دووپات کردەوە. لە ئاخردا سەری بادا و گوتی: ئەوە مێردی خوشکی پوورمە، واتە باوکی یەمتی.

*****

جارێک چەند کاروانچی بە ڕێگایەکدا دەڕۆن و لەسەر ڕێگا(شێر)ێک بەرامبەریان دێ، زۆر دەترسن. یەکیا ن غیرەت وەبەر خۆی دەنێ و خۆی ئازا دەکا و بەرەو شێرەکە دەچێ. شێرەکە پەلاماری دەدا و وەبن خۆی دەخا، هاوڕێکانی تێکڕا سواری شێرەکە دەبن و لەسەر کابرای لا دەبەن و شێر دەڕوا. هاوڕێکانی لە کابرا دەپرسن حاڵت چۆنە؟ لە وەلامدا دەڵێ، زۆر باشم. هیچ شوێنێکم نەشکاوە، بەڵام ئەو شێرە حیزبابە گوێ دەپانتۆڵەکەم کردووە. ئەوەندە خەجاڵەت دەبێ شەرم دەکات، بلێ لە ترسان خۆم پیس کردووە.

*****

لەکتێبی (کلیل و دیمنە)دا دەڵێ: ئەگەر هات و دوژمن ئیزهاری دۆستایەتی کرد، ئاگادار بە، بەسەهو نەچی، چونکە بەهۆی قازانج و بەرژەوندی خۆیەوە دەیەوێ لێت نزیک وەبێ، دەنا هەرکاتێ بەرژەوندی نەما دەگەڕێتەوە سەر دوژمنایەتیەکەی خۆی. چونکە گوتراوە، تەبیعەتی دوژمن وەک تەبیعەتی(ئاو) دەچێ. ئاو گەرم دەکەی گەرم دەبێ، بەلام کاتێ ڕاتگرت زۆری پێناچی دەچێتەوە سەر تەبیعەتە ساردەکەی خۆی.

*****

حاجی مەلا (سەید ڕەشید) کە بەداخەوە بە ناحەق لە گوندی دەشتێوی عێراق شەهید کرا، لە گوندی (ئالومتان) فەقێ دەبێ. هاوینێ هەواریان دەچێتە (وەزنێ). دوا نیوەڕۆیەک دەچێتە دەورکردنەوە و لەکاتی موتالەعە لەبن پنچە (گوێنی)یەک خەوی لێ دەکەوێ. کاتێک وەخەبەر دێ هەست دەکات (مار)ێک بە دەلینگی دەرپێکەیدا دەچێتە ژوورەوە و سەری دەباتە نزیک موسلّدانی. ئەویش لەترسان ناوێری خۆی ببزێوی و هەست لەخۆی دەبڕێ، هەرکە بەعاستەم خۆی دەبزێوی،

مارەکەش دەچوڵێ. تا ماوەیەک بەمجۆرە لەسەر پشت ڕادەکشێ و چاوەڕوانی ئەوە دەکا، ڕێبوارێک، شوانێک بەوێدا بێ و بە ئیشارە ئاگا داری بکا، بەڵام کەس نایە. لە ناکاو توند هەر دوو دەستانی دەبا و سەری مارەکە دەگری و هاوار دەکا و ڕاست دەبێتەوە و ڕادەکا، بەڵام کە تەماشا دەکا مار نیە، بەڵکو بەندۆخینەکەیەتی.

*****

(شێخ و لئیسلامی) سەردەشتی پیاوێکی قسەخۆش و دەستکورت بوو. دۆستی (پێشەوا) قازی محەممەد بوو. جارێک لە (ساباڵغ) دەچێتە مەجلیسی پێشەوا. لەوکاتەدا ئاغاوەت و پیاوماقوڵی ساباڵغ و دەوروبەری زۆر لە خزمەتدا دەبن. لە ناوەڕاستی قساندا باسی داهاتی ساڵانەی خۆیان دەکەن. یەکیان دەڵێ: ئەو ساڵ فلان باغم داوە بەوەندە بە ئیجارە و یەکی دیکە دەڵێ: واریداتی فلان ملکم ئەوەندە بووە و یەکی دیکە دەڵێ ئەو ساڵ داهاتم زۆر نەبووە و هەر یەکە بەجۆرێک باسی حاسلاتی خۆیان دەکەن. جەنابی پێشەواش دەزانی کە شێخە لئیسلام زۆر دەست کورتە. ڕوو دەکاتە شێخەلئیسلام و دەڵێ: ئەی شێخ تۆ بۆ باسی خۆت ناکەی؟ شێخە لئیسلام لە وەلامدا دەڵێ قوربان؛ (مابە تەماشای جیهان ئامەدەیم). پێشەوا لە مەبەستی شێخە لئیسلام دەگات، بەڵام هێندێک ئاگایان لە تەواوی ئەو شیعرە نابێ و دەڵێن: ئەوە مانای چیە؟ پێشەوا دەڵێ، شێخە لئیسلام هەتا باربویەکی باشت نەکەن، پێیان مەڵێ. دەڵێن: بابە چ دەڵێی حازرین و تەواوی بکە. شێخە لئیسلا م ڕوودەکاتە پێشەوا و دەڵێ: قوربان ئیجازە هەیە؟ پێشەوا پێدەکەنی و دەڵێ: بەڵێ. ئینجا شێخە لئیسلام شیعرەکەیان بەتەواوی بۆ دەخوێنێتەوە و دەڵێ:

دەوڵەت بە سەگان دادە و نیعمەت بە خەران.
پەس ما بەتەماشای جیهان ئامەدەئیم.
خەڵکەکە زۆر پێکەنین و پارەیەکی باشیان بۆ کۆ کردەوە.

*****

ڕۆژێک دەچن عەرزی شێخ محەممەدی کوڕی شێخی(بورهانی) دەکەن و دەڵێن: قوربان! شێخ عەبدولرحیمی برات ئەمری خوای بەجێ هێناوە و وەفاتی کردووە. لە وەلامدا دەڵێ: خوا ڕەحمی پێ بکا، ئەوە یەکەم جارە کە ئەمری خوا بەجێ بێنی. لە دوای شۆڕش ئیران، لە کاتێکدا زۆربەی کوردستان لەژێر دەسەڵاتی حیزبی دیموکرات دابوو، ئیقبالی حاجبی و ژنەکەی و فەرهادی کوڕی شوکروڵلای بابان و چەند هونەرمەند بە کوردستاندا دەگەڕێن و کوڕی هونەری بۆدڵخۆشی خەڵک دەبەستن.

ڕۆژێک دەچنە هەواری (مەیدان چۆغە)ی (نەستان)ێ و بەزم ساز دەکەن. پیرێژنێک بە ناوی پوور زلێخا هەر دێت و لە ژنەکەی ئیقباڵ ڕادەمێنێ و لەپاشان دەڵێ: ئەیارۆ قورم بەسەری ئاخر زەمانە، ساڵان هەر پیاو لۆتی بوون، کەچی ئێستا ژنیش بوون بەلۆتی.

*****

لە کتێبی(الحوجەج البینات)دا دەڵێ: جارێک کابرایەکی مونکیری پیاوچاکان دەچێتە کتێبخانەیەک و تەماشا دەکا کتێبێکی گەورە دێتە بەرچاوی، لە کتێبفرۆشەکە دەپرسێ ئەو کتێبە چیە؟ ئەویش لە وەڵامدا دەڵێ (مەسنەوی)یە. کابرای مونکیر پێدەکەنێ و دەڵێ: (مەشنەوی)؟ بەحەرفی شینی دەخوێنێتەوە. ئینجا هەڵی دەگرێ و بە چاوێکی زۆر بێ ئەدەبانەوە لێکی دەکاتەوە، یەکەم شیعر کە دێتە بەرچاوی ئەو شیعرە دەبێ کە دەڵێ:

ئەی سەگی مەلعون تو عەوعە و میکونی

مەسنەوی ما را تو مەشنەوی میکونی

خەجاڵەت دەبێتەوە و بە ئەسپای کتێبەکە دادەنێتەوە و بێدەنگ دەڕوا.

*****

ڕۆژێک شێخ محەممەدی شێخ جەلال کە ئیمامی مزگەوتی (سابونکەران) بوو لە شاری سلێمانی گوتی: لەو ساڵانەی پێشودا فەقێیەکمان لابوو، زۆر کەودەن بوو، ناومان نابوو (عولەما). ڕۆژێک لێمپرسی و گوتم: بە فارسی بە (چرا) دەڵێن چی؟ لە وەڵامدا گوتی: پێی دەڵێن (سەبوک)، گوتم: چۆن پێی دەڵێن سەبوک چوزانی؟ گوتی: ئەی ئەوە نیە لە گوڵستاندا دەڵێ، سەنگین نەشەوەم سەبوک چرا.

*****

دەڵێن: خوای گەورە بۆ هەرشتێک وەخت و سەعاتێکی دیاری کردووە. وەختێ بۆ لە دایک بوون، وەختێ بۆ کاتی مردن، وەختێ بۆ نەمام ناژتن، وەختێ بۆ بەروسەمەر، وەختێ بۆ بڕین و هەڵکەندن، وەختێ بۆ شەڕ و ئاژوە، وەختێ بۆ سوڵح و ئاشتی، وەختێ بۆ ئیشوکار، وەختێ بۆ حەسانەوە و پشوودان، وەختێ بۆ ئێش و ئازار. وەختێ بۆ ساغ و سەلامەتی، وەختێ بۆ دروست کردن و کاتێ بۆ ڕوخاندن، وەختێ بۆ خۆشی و شادی، کاتێ بۆ گریە و زاری وەختێ بۆ دەباوەش گرتن، کاتێ بۆ جیابوونەوە، وەختێ بۆ کەسب و قازانج، کاتێ بۆ خەسارەت و زەرەر،وەختێ بۆ ئاگاداری. کاتێ بۆ لەبیرچوونەوە، وەختێ بۆ لەبەرکردن، کاتێ بۆ دڕین و فڕێدان، وەختێ بۆ قسە و باس، کاتێ بۆ سکوت و بێدەنگی، وەختێ بۆ دۆستایەتی، کاتێ بۆ

دوژمنایەتی، بە کورتی کەلام لە لەدایک بوونەوە تا مردن. کەوایە هیچ لەوە چاکتر نیە کە تا دەتوانی چاکە بکە و خۆت لە خەراپە بپارێزە.

*****

کابرایەک تازە موسولمان ببوو. ڕۆژێک ویستی وەک جاران شەڕاب وەخوا. گوتیان: تۆ تازە بویە موسولمان و شەڕاب حەرامە وەیخۆی. ڕۆژێ چوو بۆ دیسکۆ ڕەقس بکا، گوتیان، ڕەقس حەرامە. ڕۆژێکی دی چووە کۆڕی گۆرانی و مۆسیقا، گوتیان حەرامە مەچووە. ڕۆژێکی دیکە ویستی یاری وەرەق و دامە بکات، گوتیان حەرامە مەیکە. ڕۆژێک چاوی بە کچێک کەوت و عاشقی بوو، گوتیان ئەزەر بازی حەرامە. تا ئاخر کابرای تازە موسولمان وای لێهات، دەستی بۆ هەرشتێک دەبرد دەبووایە پێشتر پرس بکا داخوا حەرامە یاننا. ڕۆژێک لە مەجلیسێکدا دانیشتبوو چایان بۆ هێنا. لە کابرای پرسی کاکە ئەوە حەڵاڵە یان حەرام؟ گوتی چا حەڵاڵە وەیخۆ. کابرای تازە موسولمان ڕووی کردە پیاڵە چایەکە و گوتی: ئەگەر تۆش حەرام بووایەی، منی تازە موسولمان چ گویەکم دەخوارد؟

*****

لەگەڵ کوڕێکی هەولێری ماوەیەک پێکەوە لە جێیەک بووین. ڕۆژێک گوتی: مامۆستا؛ کەر بوویمە. گوتم خوا نەکا، بۆ کەر بووی؟ پێکەنی و گوتی: خوا عەفووت بکا کەر نەبوویمە، گێم کەر بووە گێ. بە زاراوەی خۆیان یەعنی گوێم کەڕ بووە.

*****

(عەبدوڵڵای موبارەک) دەڵێ: ساڵێک لە حەج دەگەڕامەوە. لە ڕێگادا لە دوورەوە تارماییەکم دی، کە نزیک بوومەوە ئافرەتێک بوو، عەبایەکی خوری بە سەرخۆیدا دابوو. سلاوم لێکرد، لە وەڵامدا بە ئایەت جوابی دامەوە و گوتی: (سلامٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ) گوتم: ڕەحمەتی خوات لێ بێ ئەوە بۆ تەنیای؟ گوتی: (وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ). زانیم کە بەجێماوە. گوتم: بۆ کوێ دەچی؟ گوتی: (سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِالحرامِ إِلَى الْمَسْجِدِالأَقْصَى). زانیم دەگەڕێتەوە بۆ (بیت المقدس). گوتم: چەند ڕۆژە لێرەی؟ گوتی: (ثَلاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا). گوتم: وادیارە خواردن و خوارد نەوەت لە لانیە؟ گوتی: (هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ) گوتم: چۆن دەستنوێژ دەگری؟ گوتی: (فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا). گوتم: خواردنم پێیە فەرموو. گوتی،(ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيلِ). گوتم، دروستە لە سەفەردا بەڕۆژو نەبین. گوتی، (وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌلَكُمْ). گوتم، بۆ وەک من قسە

ناکەی؟ گوتی، (مایَلفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلاّ لَدَیْهِ رَقیبٌ عَتیدٌ) گوتم، لە کام خێڵی؟ گوتی، (وَلا تَقْفُ مالَیْسَ لَکَ بِهِ عِلْمٌ)، گوتم، بمبورە، گوتی: (لا تَثْریبَ عَلَیْکُمُ الْیَوْمَ). گوتم، وەرە سواری وشترەکەی من بە. گوتی، (وَما تَفْعَلوا مِنْ خَیْرٍ یَعْلَمْهُ اللّهُ) وشترەکەم ئیخ دا. گوتی، (قُلْ لِلْمؤمِنینَ یَغُضّوا مِنْ أبْصارِهِمْ). چاوم لە سەریەک نا و گوتم، سواربە. گوتی، (سُبْحانَ الذی سَخَّرَ لَناهذا)، کە خەریک بوو سواربێ، وشترەکە کراسەکەی گرت و جووی. گوتی، (وما أصابَکُمْ مِنْ مُصیبَةٍ فَبِما کَسَبَتْ أیدیکُمْ).

دەڵێ، سوار بوو، ئاوساری وشترەکەم گرت و رامکێشاو دەستم کرد بە بانگ کردن و بەپەلە رۆیشتن. گوتی، (وَاقْصِدْ فی مَشْیِکَ وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِکَ) ئینجا لەسەرەخۆ شیعرم دەخوێندنەوە و دەڕۆیشتم. گوتی، (فَاقْرَؤا ما تَیَسَّرَ مِنْهُ) گوتم، زۆر بەهرەمەندی، گوتی،(وما یذکر إلاّ اُولُوا الألْباب) گوتم: مێردت هەیە؟ گوتی: (یاایها الذینَ آمَنوا لا تَسْألوا عَنْ أشیاءَ اِنْ تُبْدَ لَکُمْ تَسُؤْکُمْ). گەیشتینە قافڵە، گوتم، کێت لەگەڵ ئەو قافڵەیە؟ گوتی، (المالُ و البنونَ زینةُ الحیاةِ الدُّنیا). زانیم کە کوڕی لەگەڵ قافڵەکەیە. گوتم، کوڕەکانت چکارەن؟ گوتی، (وعَلاماتٍ و بالنجمِ هُمْ یهتَدُونَ). دەڵێ، زانیم کە رێ نیشاندەری کاروانەکەن. چوینە لای خێوەتێک و گوتم، کێت لێرەیە؟ گوتی، (واتخذَاللّهُ ابراهیمَ خلیلاً، وَ کَلّمَ اللّهُ مُوسیٰ تکلیماً، یایحیی خذالکتابَ بقوةٍ). فەوری برایم و مووسا و یحیا هاتنەدەر و گوتی، (ابعثوا أحدَکُمْ بِوَرِقِکُم هذهِ الی الْمدینةِ فلینظر أیّها أزکی طعاماً فلیتکُمْ برزقٍ مِنْهُ). یەکیان چوو خواردنی کڕی و هاتەوە. گوتی: (کلوا واشْرَبوا). گوتم تا پێم نەڵێن دایکتان بۆ وایە هیچ ناخۆم. گوتیان: ئەوە چل ساڵە بە قورئان نەبێ قسە ناکا.

*****

پیاوێک دەڵێ چووم بۆلای ابن سیرین و گوتم: لە خەومدا مۆرم لەسەر دەمی پیاوان و فەرجی ژنان دادەنا، بۆم لێک وەدە. گوتی: وادیارە تۆ بانگ دەدەی؟ گوتم بەڵێ. گوتی تەعبیرەکەی ئەوەیە کە تۆ لە شەوەکانی مانگی رەمەزاناندا لە پێشتی رۆژبوونەوەدا بانگ دەدەی. پیاوێکی دی چوو گوتی : لە خەومدا جەواهێراتم دەخستە بەرازان دەکردن. ابن سیرین گوتی: ئەوە تۆ دەرس بە نائەهلان دەڵێی.

*****

کابرایەک عادەتی وابوو بەبێ بانگهێشتن دەچوو بۆ مالان. رۆژێک تووشی کۆمەڵێک بوو، وەیزانی دەستبەسەر کراون. وەدوایان کەوت. کاتێک زانی ئەوانە پیاوخەراپن و دەیانبەن بۆ دادگا، دەست دەکا بەگریان و دەڵێ: قوربان جەنابی حاکم؛ بە خوا ئەمن لەوانە نیم، لە رێگادا رەگەڵیان کەوتم، وەمزانی بانگهێشتن

کراون بۆ نان خواردن بۆیە وەدوایان کەوتم. حاکمەکە دەڵێ: ئەوە ناخوا، ئەو درۆیەم قبوڵ نیە، بەرن سەری ببڕن. کابرا کەزانی هەر لە سەری دەدەن گوتی، دەجەنابی حاکم؛ لەباتی سەر بڕینم زگم بدڕن، چونکە بەڕاستی ئەو منی بەو دەردە برد. حاکم کە زانی ڕاست دەکا، زۆر پێکەنی و ئازادی کرد و گوتی: بڕۆ بەڵام جارێکی دی بەقسەی مەکە.

*****

ڕۆژێک (ئەبو دولامە) دەچێ بۆلای (ئەبو جەعفەری مەنسور) و ئەو شیعرەی بۆ دەخوێنیتەوە: (إنّي رَأيتُكَ في المنا) (مِ وَأنْتَ تُعْطِيني خِيارَةْ). (مَمْلوَّةً بِدراهِمَ) (وَعليكَ تَفسِيرُ العِبارَةْ). واتە ئەی ئەبو جەعفەر ئەمشەو لە خەومداجەنابت خەیارێکت دامێ، کە تەماشام کرد ناوەکەی پڕ بوو لە درهەم. نازانم ئەوە مانای چیە، ماناکەم بۆ لێک وەدە. ئەبو جەعفەر پێدەکەنی و دەڵێ: مانای ئەوەیە، بچۆ خەیارێک بێنە تا بۆت پڕ بکەم لە درهەم. ئەبو دولامە دەچێ (کولەکەیەکی) گەورە دێنی. ئەبو جەعفەر دەڵێ، ئەوە چیە؟ ئەبو دولامە دەڵێ، قوربان تەڵاقم کەوێ لەوە زیاترم نەدیەوە. ئەبو جەعفەر زۆر پێدەکەنی و پارەیەکی زۆری بۆ تێدەکا.

*****

دەڵێن: ئینسان قەت لە لۆمەی خەڵک ڕزگاری نابێ. جارێک کابرایەکی لادێیی لەگەڵ ژنەکەی دەچن بۆ سەفەر، کەرێکیان پێدەبێ. کابرا دەڵێ: ئافرەت وەرە تۆ سواری کەرەکە بە. ئافرەتەکە سوار دەبێ و کابرا وەپێشی دەکەوێ و دەڕۆن. زۆر نارۆن کە تووشی کۆمەڵێک دەبن، لەسەر کانیاوێک دانیشتوون، سڵاویان لێ دەکەن و بە لایاندا تێدەپەڕن. کۆمەڵەکە دەست دەکەن بە پێکەنین و دەڵێن: تەماشا ئەو ژنە هیچ شەرم ناکا بۆخۆی سوار بووە و ئەو پیاوە پیرە بەستەزمانەی وەپێش خۆی داوە. کاتێ تۆزێک دوور دەکەونەوە، کابرا دەڵێ: ئافرەت وەرەخواری با ئەمن سوار بم، گوێت لێبوو چیان گوت؟ ژنەکە دێتە خوار و کابرا سوار دەبێ. ماوەیەک ڕۆیشتن، تووشی چەند کەسێک بوون. کە چاویان پێکەوتن گوتیان: ئەو مردووە مراوە بۆخۆی سوار بووە و ژنەکەی بە پێیان دەڕوا، بانگیان کرد و گوتیان: ئەرێ کابرا ئەوە هیچ حەیا ناکەی؟ ئەو ئافرەتە زەعیفەت وەپێش خۆ داوە و بۆخۆت سوار بووی؟ کە دوور کەوتنەوە کابرا گوتی: ئافرەت! تۆ سوار بووی پێمان پێکەنین و لۆمەی تۆیان کرد. ئەمن سوار بووم غەیبەتی منیان کرد. وەرە با هەردووکمان سواربین. ژنە لەپێشەوە و کابرا لەدوواوە سوار بوون. کە چاویان پێکەوتن گوتیان: تەماشا ئەو کابرایە چەند بێشەرمە، ئەو ئافرەتەی چۆن دەباوش گرتووە؟ ئەگەر

ژنی خۆیەتی باشە و دەباوەشی گری و ئەگەر هی خۆشی نیە عەیب ناکا بۆ وا دەباوەشی گرتووە؟ کە دوور کەوتنەوە کابراگوتی: ئافرەت ئەو خەلکە زۆر سەیرە؟ تۆ سوار بووی هەر ناڕازی بوون، ئەمن سوار بووم هەر ناڕازی بوون، پێکەوە سوار بووین هەر ناڕازی بوون. وەرە با هەردوو بە پێ بڕۆین و کەرەکە ڕاکێشین، کەرەکەیان ڕاکێشا و ڕۆیشتن. کە چاویان پێکەوتن گوتیان ئەو ژن و پیاوە چەند بێعەقڵن، ئەو کەرە بەتاڵەیان پێ یە کەچی سواری نابن. کاتێ لەوانیش دوور کەوتنەوە کابراگوتی: ئافرەت ئەو کەرە ئابڕوی بردین با سەری ببڕین و لەکۆڵ خۆمانی بکەینەوە. ژنەکە گوتی: ئاخر ئەوجار دەڵێن: شێت بوون، ناوەڵلا گوێ مەدە قسەی خەلک و لێخورە.

*****

جارێک (حەجاجی سەقەفی) لە زانای بە ناوبانگ (جەوهەری) دەپرسی و دەڵێ: باشترین نیعمەت چیە؟ لە وەلامدا دەڵێ: ئەمن و ئاسایش. حەجاج دەڵێ، بۆ؟ جەوهەری دەڵێ، چونکە قەت ئینسان لەکاتی ترس و نائەمینیدا لەزەت لە ژیان نابا. حەجاج دەڵێ، لە دوای ئەمن و ئاسایش چیتر باشە؟ دەڵێ، لەش ساغی و سەلامەتی، چونکە نەخۆش و دەردەدار لەزەت لە ژیان نابینێ. حەجاج دەڵێ، چیدیش؟ جەوهەری دەڵێ، لاویەتی و گەنجی، چونکە ئینسان کە پیر بوو لەزەت لە ژیان ناکا. حەجاج دەڵێ، لە دوای ئەوانە چیتر باشە؟ دەڵێ، دەوڵەمەندی، چونکە فەقیر و هەژار قەت لەزەت لە ژیان نابەن. حەجاج دەپرسێ چیتر؟ جەوهەری دەڵێ، نیعمەتی لەوە زیاتر نیە.

ئەوانە چەند وێنە و پەندی لوقمانی حەکیمن

دەڵێ: جارێک (ئاسک)ێک زۆری تینو دەبێ. دەچێتە سەر ئاوێک ئاو وەخوا، وێنەی خۆی لە ئاوەکەدا دەبینێ. کە چاوی بە لولاکەکانی دەکەوێ ئەوەندە باریکن زۆر نارەحەت دەبێ. بەلام کە تەماشای شاخە درێژەکانی دەکا زۆر بەخۆی دەنازێ و دڵخۆش دەبێ. لەوکاتەدا ڕاوچی دەگەنە سەری و دەردەپەڕێ. تا لە دەشتێ تێدەپەڕێ نایگەنێ بەلام کاتێ دەگاتە ناودار و دەوەنان شاخەکانی تێدەگیرێن و ڕاوچی دەگەنە سەری و دەیکوژن. لەکاتی سەرەمەرگدا دەڵێ، ئای چەند نەزان و فەقیر بووم. ئەوەی بەلامەوە هیچ نەبوو ڕزگاری کردم، بەلام ئەوەی شانازیم پێوە دەکرد بەکوشتن دام.

*****

دەڵێ: جارێک گەرما تینی بۆ (شێر)ێک هێنا و چوو لە ناو (ئەشکەوت)ێکدا خۆی

فینک وەکا، خۆی بە عەرزیدادا و لێی ڕاکشا. چەند دەعبا و مێشولە بە پشتی هەڵگەڕان و تینیان بۆ شینا، ڕاست بووە و لەناخان تەماشای ڕاست و چەپی خۆی دەکرد و زۆر ناڕەحەت بوو، زۆر دەترسا. لەوکاتەدا (ڕێوی)یەک بەرامبەری ڕاوەستا بوو، دەستی کرد بە پێکەنین. شێر گوتی: خۆ ئەمن کە ئەوندند ناڕەحەتم لەترسی ئەو دەعبایانە نیە، بەڵکو لەبەر ئەو بێ حورمەتی یە ناڕەحەتم. جا مانای وایە کە بێحورمەتی بەڵای ئینسانی ژیر و عاقڵەوە لە مردن ناخۆشترە.

*****

دەڵێ:(شێر)ێک ویستی (گا)یەک بگری و بیخوا، زۆری لەگەڵ خەریک بوو، هیچی بۆ لەگەڵ نەکرا. گایەکە زۆر گەورە و بەتاقەت بوو. چو بە گایەکەی گوت: بەرخێکی زۆر قەڵەوم کوشتۆتەوە، زۆر خۆشحاڵ دەبم کە نانی ئێوارە لە لای من بخۆی. گوتی. زۆر باشە، هەستا ودوای کەوت. کاتێ گەیشتنە جێگای شێرەکە، تەماشای کرد دار و مەنجەڵێکی زۆر کۆ کراودتەوە، بێ سێ و دوو ڕایکرد. شێر گوتی، دوای ئەوە کە بەقسەت کردم و هاتی بۆ ڕادەکەی؟ لە وەڵامدا گوتی، ئێستا بۆم ڕوون بووە کە ئەو هەموو دارە زۆرە و خۆ ئامادە کردنەت بۆ گەورەتر لە بەرخە. مانای ئەوەیە نابێ بەقسەی دوژمن بە سەهو بچی و تەفرەت بدا.

*****

دەڵێ:(شێر)ێک ئەوەندە کز و لاواز ببوو، کە نەیدەتوانی بچێتە ڕاوێ و حەیوانێک بگری و بیخوا. ویستی فێڵێک بکا تا لووقمەیەکی دەستکەوێ، هات بەدرۆ خۆی نەخۆش کرد و چوو دەئەشکەوتێکەوە. کاتێ وەحش و جانەوەران خەبەریان زانی، یەک لە دوای یەک دەچوون بۆ عەیادەتی. ئەویش ئەودی پێی دەگەیشتە ژوور ئەشکەوتەکە پەلاماری ددا و دەیخوارد. ڕۆژێک (ڕێوی) هات بۆ لای و هەر لە زاری ئەشکەوتەکەوە ئەحواڵی پرسی. شێر گوتی: ئەی بۆ نایەیتە ژوور؟ گوتی، گەورەم خەریک بووم بێمە ژورەوە، بەڵام تەماشا دەکەم جێگای پێی زۆران دیارە کە هاتوونە ژور، بەڵام نابینم هاتبنەوە دەرەوە، خواحافیز.

*****

دەڵێ: (ئاسک)ێک لەترسی ڕاوچیان ڕادەکا و دەچێتە ناو ئەشکەوتێکەوە. لە ناکاو شێرێک لێی وەژور دەکەوێ و دەیگرێ. کاتێ گیان دانی دەڵێ: ئای چەند بەدبەختم، لە دەست خەڵک ڕامکرد و دەداوی شێر کەوتم. مانای وایە زۆرجار ئینسان لەبەر زەرەدێکی کەم ڕادەکا و تووشی زیان و بەڵایەکی گەورەتر دەبێ و پێویستە زۆری ئاگا لەخۆ بێ.

*****

دەڵێ:(ئاسک)ێک زۆری تینو دەبێ، خۆی دادێڵێتە ناو بیرێکەوە و تێر ئاو دەخواتەوە، بەڵام کاتێ دەیەوێ وەسەر کەویتەوە هەرچەند دەکا ناتوانی بێتەوە دەر. لەوکاتەدا(ڕێو)یەک تەماشای دەکا و دەڵێ: ئاخر براله کارێکی زۆرخەراپت کردووە، دەبوایە بەرلەوەی دەچی ناوی، بیرله هاتنه دەر بکەیەوە. مانای وایە هەرکەسێک کە بەبێ پرسوڕا کار بکا ئاوای بەسەر دێ.

*****

دەڵێ: جارێک (سیسارگە کەچەڵە) و (کەروێشک) لێیان دەبێ بەشەڕ. کەروێشک پەنا دەبەن بۆ (ڕێوی) و دەڵێن: دەبێ فریامان بکەوی. ڕێوی لە وەڵامیاندا دەڵێ: ئەگەر ترسەنۆکی ئێوە و بەدەسەڵاتی سیسارگەکەچەڵەم نەزانیایە یارمەتیم دەدان. مانای وایە دەبێ ئینسان تا بۆی بلوێ بە گژ لەخۆی بەدەسەڵات تردا نەچێ، دەنا تووشی پەشیمانی دەبێ.

*****

دەڵێ: جارێک (کەروێشک)ێک تووشی (شێر)ێکی مێ دەبێ و دەڵێ: ئەمن هەمووساڵێ چەند بەچکەم دەبێ، بەڵام تۆ لە تەمەنی خۆتدا هەر یەک دووانێکت دەبێ. شێر لە وەڵامدا دەڵێ: ڕاست دەکەی، بەڵام یەک دروانەکەی من زۆر ئازان. مانای وایە کوڕێکی ئازاو عاقڵ و زانا لە دە کوڕی خەراپ باشترە.

*****

دەڵێ: پیرێژنێک مریشکێکی هەبوو، کە ڕۆژێ دوو هێلکەی دەکرد. پیرێژن لە دڵی خۆیدا گوتی: ئەگەر دانی زۆر بدەمێ ڕەنگە ڕۆژێ دە هێلکەم بۆ بکا، هات جامێکی دان بۆ ڕۆ کرد. مریشک ئەوەندەی خوارد جیقڵدانەی تەقی. مانای وایە کە زۆر کەس بۆ قازانجی زۆر دەست مایەکەشی لە دەست دەدا.

*****

دەڵێ: (مێشووله)یەک چوو لەسەر شاخی (گا)یەک نیشت، لە دڵی خۆیدا لای وابوو قورسایی خستۆتە سەر گایەکە، گوتی: ئەگەر دەزانی نارەحەتم کردووی بفەرموو تا بفڕم. گایەکە پێکەنی و گوتی: فەقیر من هەستم بەوە نەکرد کە لەسەر پشتم نیشتی بەخۆم نەزانی، ئەگەر بشفڕی ئاگا ناکەم. مانای وایە دەبێ ئینسان وەزن و قەدر و قیمەتی خۆی بزانی.

*****

دەڵێ: کابرایەک کۆڵە دارێکی زۆرگرانی هەڵگرتبوو. لەناکاو کۆڵە دارەکەی فڕێدا

و گوتی: ئەی مەرگ لە کوێی ڕزگارم بکەی؟ مەرگ هات گوتی: ئەوەتام بۆ هاوارم دەکەی؟ کابراگوتی: بە قوربانت بم بۆ ئەوەی ئەو کۆڵە داردم لە کۆڵ نێیەوە. مانای وایە هەموو کەس ژیانی دنیای پێخۆشە.

*****

دەڵێ: کابرایەک ڕۆژێک (بەران)ێک و (بزن)ێک و (بەراز)ێک دەبا بۆ بازاڕ بیانفرۆشی. بەران و بزنەکە زۆر لەسەرەخۆ و بێ ئەملاوئەولا دەڕۆن، بەڵام بەرازەکە داناسەزرێ، هەر ئەملاوئەولا دەکا و لە ڕێگا لا دەدا. کابرا زۆر نارەحەت دەکا. کابرا تووڕە دەبێ و دەڵێ: ئەی پیسی بەدفەڕ بۆ وەک ئەو بزن و بەرانە ئارام ناگری و ئەوەندەم ئەزیەت دەدەی؟ بەرازەکە لە وڵامدا دەڵێ، ئاخر گەورەم؛ هەر کەس بیرلە حاڵی خۆی دەکاتەوە. ئەمن دەزانم کە بەرانەکە بۆ خوریەکەی ڕادەگرن و هیچی لێ ناکەن و بزنەکەش لەبەر شیر و ماستەکەی، بەڵام هەرکە منیان کڕی دەمبەن بۆ قەسابخانە. ئەوە مانای وایە، ئەوەی خەراپە زۆر دەکا دەفیتی خۆی دەگا و دەزانی عاقیبەتی چۆن دەبێ.

*****

دەڵێ: ڕۆژێک (لاولاو)ێک بە باغەوانێک دەڵێ: ئەگەر ئەمن دڵسۆزێکم ببوایە و لە ناوەڕاستی باغەکەیدا بیڕواندمایە و پەروەردەی بکردمایە، پاشا و مەلیک ئارەزووی دیداری گوڵ و بەری منیان دەکرد. باغەوان هەڵیگرت و هێنای لە ناوەڕاستی باغەکەیدا ناژتی و هەموو ڕۆژێک دووجاری ئاو دا. زۆری نەخایاند گەشەی کرد و درکەکانی پێگەیشتن و لق و پۆی بە هەموو دارەکان هەڵگەڕا و وشکی کردن و ڕەگەکانی تەواوی عەرزەکەیان داگرت و لەبەر درکی زۆر کەس نەیوێرا توخونی بێ. ئەوە مانای وایە کە هەر کەسێک ئینسانی خەراپ وەخۆ گری و خزمەتی بکا ئاخری تووشی پەشیمانی دەبێتەوە.

*****

دەڵێ: جارێک (قالۆچەڕەشکە) بە (مێش هەنگوین) دەڵێ: ئەگەر لەگەڵ خۆتم بەری لەتۆ باشتر هەنگوین دروست دەکەم. مێش هەنگوین دەڵێ باشە، بەڵام ئەگەر نەتزانی، خۆم دەزانم چیت لێ دەکەم. لەگەڵ خۆی دەیبا. قالۆچە، هەرچەند دەکا هیچی بۆ ناکرێ. مێشەکە پێیەوە دەدا و دەیکوژێ. لە وەختی سەرەمەرگدا قالۆچەکە بەخۆی دەڵێ، دەبخۆ ئەوە دەردت بێ، تۆ کە نازانی قیروزفت دروستکەی چۆن دەتەویست هەنگوین دروست بکەی. ئەوە مانای وایە کە شتێک نازانی دەستی بۆ مەبە.

*****

دەڵێ: (سەرما) و (گەرما) لێیان بوو بە کێشە و هەریەکە لەبەر خۆیەوە دەیگوت: ئەمن دەزانم ئادەمیزاد ڕوت بکەمەوە و لیباسەکەی لەبەر داکەنم. (با) زۆر بەتوندی و توڕەییەوە تینی دایە خۆی و هەستا هات، بەڵام هەرچەند بەهێزتر دەبوو ئینسان باشتر بەرگ و لیباسەکەی دەخۆیەوە دەپێچا و (با) نەیتوانی ڕووتی بکاتەوە. بەڵام، کاتێ خۆرهەڵات و (گەرما)ی نیوەڕۆ تینی هێنا ئینسانەکە ناچار بوو لە (گەرمان) کراسەکەی داکەنی و بە شانی دادا.

*****

دەڵێ: (کوڕ)ێک کوللەی دەگرتن. چاوی بە (دوپشک)ێک کەوت وەیزانی (کولله)یەکی گەورەیە، دەستی بۆ برد بیگری و زانی کە ئەو نیە. دوپشکەکە گوتی: ئەگەر دەتگرتم تۆبەم پێ دەکردی لە کولله گرتن. ئەو پەندە دەڵێ، دەبێ ئینسان فەرقی چاک و خەراپ بکا.

*****

دەڵێ: سەگێک دەچێتە قەسابخانە و پارچە گۆشتێک دەفرێنێ و دەچێتە لای ئاوێکەوە وەپەڕێ. کاتێ وێنەی پارچە گۆشتەی بە دەمیەوە لە ئاوەکەدا دەبینێ، زۆر بە گەورەتر لەوە دێتە بەرچاوان. ئەوەی خۆی فڕێدەدا و پەلاماری ئەوەی ناو ئاوەکە دەدا، بەڵام کە دەچێتە ناو ئاوەکەوە هیچ نابینێ. تا دەگەڕێتەوە بۆ لای، ڕێوی دەیبا. سەگ کە وای بەسەر دێ دەڵێ: بەڕاستی تەماع خەراپی بەسەر هێنام و ئەوەی بووشم لە دەستی دەرهێنام.

*****

دەڵێ: ورگ و قاچ دەکەونە کێشەوە، قاچ دەڵێ: ئێمە بەهێز و توانای خۆمان لاشە و بەدەنی ئینسان و گیانلەبەرانمان ڕاگرتووە. ورگ دەڵێ: وانیە. ئەگەر ئەمن شتێک نەخۆم، ئێوە هەر ناتوانن بەڕێدا بڕۆن. جا چ بمێنێ شتێک هەڵگرن. ئەو پەندە دەڵێ: کەس بە تەنیا هیچی پێناکرێ و پشت بەیەکتر ببەستن هەتا تواناتان هەبێ.

*****

دەڵێ: ئاسنگەرێک سەگێکی هەبوو، لەگەڵی دەچوو بۆ دوکان. لەکاتی کارکردندا لەبەر دوکانەکەی وەردەکەوت، بەڵام کاتێک کابرا دەستی لە کار دەکێشایەوە و خەریکی خواردنی نان دەبوو، سەگەکە وەخەبەر دەهات و لەبەر دەمی قووت دەبۆوە. ڕۆژێک ئاسنگەر ڕووی کردە سەگەکە و گوتی: ئەرێ ئەی سەگی سەگباب؛ بۆچی تۆ

به زرمه زرم و دەنگی ئاسن کوتان تا نیوەڕۆ وەخەبەر نایەی؟ بەڵام بەدەنگی پاروە نانێکی نهێنی من گورج هەڵدەستی و لەبەر دەمی من قووت دەبیەوە.

*****

دەڵێ: سەگێک دەکەویتە سەر گورگێک و ڕاوی دەنێ و گورگ لەبەری ڕادەکا. سەگەکە خۆی فش دەکاتەوە و فەخر دەکا کە ئەوەندە ئازاو گورج و گۆڵە، گورگی ڕاوناوە. گورگ ئاوڕی دایەوە سەر و گوتی: وامەزانە کە ئەمن لەتۆ دەترسم و لەترسی تۆ ڕادەکەم؟ بەڵکو لەترسی ئەو کەسە ڕادەکەم کە بە دواتەوەیە. ئەو پەندە دەڵێ: دەبێ ئینسان فەخر بە شتێکەوە بکا کە خۆی هەیەتی و لە خۆیدا مەوجودە، نەک بە هی خەڵکی دیکەوە.

*****

دەڵێ: دوو کەڵەشێر لێیان بوو بە شەڕ و تێکهەڵپڕژان، یەکیان بەزی و هەڵات خۆی شاردەوە، بەڵام ئەوەی ئازایان لەخۆی بایی بوو، چووە سەربانی و دەستی کرد بە باڵ لێکدان و خوێندن و پێی لە عەرزێ براببوون. لەوکاتەدا هەڵۆیەک چاوی پێکەوت و پەلاماری دایە و بردی. ئەوە مانای وایە، پیاو نابێ قەت لەخۆی بای بێ.

*****

دەڵێ: جارێک کۆمەڵێک (قاز) و (سوێسکە) پێکەوە پەیمانیان بەست کە هەر پێکەوە بلەوەڕێن و لە یەکتر دانەبڕێن. ڕۆژێک لە مەزرایەک دەگەڕان. چەند ڕاوچیان لێ پەیدا بوون. سوێسکە کە چاویان بە ڕاوچیەکان کەوت، چونکە سوک بوون لە شەقەی باڵانیان دا و فڕین و بۆی دەرچوون، بەڵام قازەکان چونکە زۆر قورس و قەڵەو بوون نەیانتوانی بفڕن و تووش بوون. ئەوە مانای وایە، ئینسان دەبێ لەگەڵ هاوسنفی خۆی تێکەڵ بێ.

هەتا ئێرە پەندەکانی لوقمان بوون.

*****

دەڵێن: مەلایەک قوتابخانەی هەبوو دەرسی بە منداڵان دەگوت، بەڵام لە ماڵەوە هەمیشە ڕوو بە ڕووی ژنەکەی لە دوا هەموو نوێژێک لە دوعاکانیدا دەیگوت خوایە لە مەکری ژنانم بەدور کەی. ژنەکەی زۆری پێ ناخۆش بوو کە میردەکەی لە لای وی ئاوا دەرحەق بە ژنان بدوێ. ڕۆژێک بە مەلای گوت: بۆ بەقسەم ناکەی ئەو دوعایە تەرک کەی؟ مەگەر تۆ لە مەکری ژنان ناترسی؟ گوتی: ئێستا کە هەردەست لەو دوعایە هەڵناگری، دەبێ بەلایەکت بەسەر بێنم کە بە داستان وەیگێڕن و تا تۆ ماوی ئەو دوعایەت بە دەمدا نەیەتەوە. مەلا پێکەنی و گوتی: ئافرەت خەیاڵی خاو

مەکە، ئەمن لەو پیاوە عەوام و نەزانانە نیم کە مەکری تۆ کارم تێ بکا. ئەمن زانام و چەند کتێبم لە مەکری ژناندا خوێندوتەوە و بە زانیاری خۆم دەتوانم جڵەوی مەکری ژنان بگرم.

ڕۆژێک مەلا ژن بە دزی مەلا چوو بۆ قوتابخانەکەی و هێندێک نوقڵ و مێوژی بۆ قوتابییەکان برد و زۆری دڵخۆشی دانەوە و لەپاشان گوتی: تکاتان لێ دەکەم قوتابینە، کە مەلا هاتەوە هەمووتان بڵێن: ئەی مامۆستا ئەوە ئەمڕۆ ڕەنگت بۆوا گۆڕاوە و زەرد هەڵگەڕاوی؟ خوا نەخواستە تووشی نەخۆشی بووی؟ کاتێ مەلا چووە قوتابخانە گوتیان مامۆستا ئەوە بۆ ئاوات لێهاتووە؟ بۆچی ڕەنگت پەڕیوە و کز بووی؟ مەلا گوتی نا زۆر باشم، هیچم نیە، بەڵام کە زانی هەموو قوتابیەکان هەر ئاوا دەڵێن، کەوتە شکەوە و گوتی: لەوانەیە تووشی نەخۆشییەک بووبم و بەخۆم نەزانیوە. ئەگەر وا نەبوایە هەر یەک دوانیان وەیان دەگوت، هەموان وەیان نەدەگوت. ئەوەندەی بیر لێکردەوە هەستی بە ناڕەحەتی کرد و گوتی: وادیارە قوتابیە بە وەفاکانم ڕاست دەکەن نەخۆشم. بە قوتابییەکانی گوت بڕۆنەوە مەرەخەستن و هاتەوە بۆ ماڵەوە. کە مەلا ژن چاوی پێکەوت وەک ئاگای لە هیچ نەبێ گوتی: ئەیەڕۆ مەلا ئەوە بۆ وات لێهاتووە؟ خوانە خواستە نەخۆشی ڕەنگت وا پەڕیوە؟ مەلا گوتی: وادیارە تووشی نەخۆشی بووم. مەلا ژن هاواری کرد و گوتی: خوا نەکا تۆ نەخوش بی، ئەگەر تۆ نەخۆ ش بی، من ژیانم تاڵ دەبێ. مەلا ناڵاندی و گوتی: هەموو ئەندامەکانم وشک بوون، حاڵم زۆر خەراپە، سەرم گێژ دەخوا، دەمار و ڕەگەکانی ملم وشک بوون، ئەگەر دەتوانی تۆزێک سەر و ملم داماڵە. مەلا ژن بە فرسەتی زانی هێندێکی زەردەچێوە کردە ناو مستی و لەگەڵ شێلان و داماڵینەکەی سەرو ڕووی مەلای زەرد کرد و لەپاشان گوتی: ئەی ماڵ وێران خۆم یاخوا قەزات لەمن کەوی، ڕەنگت وردە وردە زەرد هەڵدەگەڕێ، وا دیارە تووشی نەخۆشی زەردویی بووی، خوا ڕەحم بەمن بکا، خۆ ئەگەر مێردە خۆشەویستەکەم زەردویی بگری لەتاوی دەمرم. مەلا داوای لە مەلا ژن کرد ئا وێنەی بۆ بێنی، کە تەماشا ئاوێنەی کرد و زەردی ڕوخساری خۆی دی هەناسەیەکی هەڵکێشا و گوتی: ڕاست دەکەی، تەماشا تووشی چ بەڵایەک بووم؟ زەردوییم گرتووە. مەلا ژن دەستی کرد بە گریان و هاوار و دەیگوت: خوایە ڕەحم بەمنداڵە وردەکانم بکە، مەلام لێ نەستێنیەوە.

ئەو وەزعە مەلای زیاتر ناڕەحەت کرد. مەلا ژن گوتی: چاک وایە بچم دوکتۆر بانگ کەم و بزانم چیەتی؟ هەستا ڕۆیی. مەلا هەستی کرد کە زۆری برسیە و هێزی

کەم بووە. گوتی با بزانم چمان هەیە کەمێک بخۆم. تەماشای کرد کفتەیان هەیە و دەستی کرد بە کفتە خواردن. مەلا ژن کە چۆو بوو دوکتۆر بێنێ، لە ڕێگادا فکری کردەوە و گوتی خۆ مێردەکەم نەخۆش نیە، ئەگەر دوکتۆر بێ دەزانی ساخە و فێلەکەم ئاشکرا دەبێ. باشتر وایە وەگەڕێم و بڵێم دوکتۆر نەهات. کاتێ هاتەوە تەماشای کرد مەلا شتێک دەخوا. مەلاش کە چاوی بە مەلا ژن کەوت، لە خەجالەتیان دەمی پێکەوە نا و کفتەی دەگوێێ گرت. مەلا ژن گوتی: وا دیارە ملە خرەت گرتووە، لە دلی خۆیدا گوتی باشترە بچم پوور زێنەبێ بانگ کەم بۆی هەلدڕی. مەلا ژن چوو پوور زێنەبی هێنا، مەلا هەرخەریکی کفتە خواردن بوو، کفتەی لە دەمدا بوو پوور زێنەب هات خەریک بوو نەشتەری لێدا، مەلا کفتەی فڕێدایە دەرەوە و هاواری کرد و گوتی: داد لە مەکری ژنان.

*****

دەڵێن: پیرەژنێک سێ کوڕی هەبوو. دووانیان ژنیان هێنابوو، بەلام کوڕە چوکەلەکەی ژنی نەهێنابوو. دوو بووکەکەی هەر ڕۆژە یەکیان خەسوەکەیان لە کۆل دەکرد و کاری مالیشیان پێوە دەکرد، چونکە دەیانگوت ئەگەر لە کۆلی نەکەین و ئاگامان لێی نەبێ لەبەر پیربوونی نارەحەت دەبێ و دلی مێردەکانمان دێشێ. دوو براکە هەرچەند لەبەر برا چوکەکەیان دەپاڕانەوە ژن بێنێ تا ژنەکەی یارمەتی ژنەکانییان بدا بەقسەی نەدەکردن. چونکە پێی ڕەوا نەبوو ژن بێنێ و وەک براژنەکانی تووشی نارەحەتی ببێ یان ئەگەر وەک ئەوان نەکا دایکی دلی بێشێ. بە ڕێکەوت ڕۆژێک بە کۆلانێکدا دەڕۆی، چاوی بە کچێکی قژ بلاوی، حال پەرێشان کەوت لە کەلاوەیەک دانیشتبوو. لەبەر خۆیەوە گوتی: واچاکە ئەو کچە بخوازم. لە چەند لاوە قازانجە. یەکیان ئەوەیە کچە لەو بەدبەختیە ڕزگار دەکەم. دووەم دوو براژنەکانم تۆزێک ئاسودە دەبن و کاریان ئاسانتر دەبێ و بە سێ ڕۆژ جارێک نۆرەی لە کۆل کردنی دایکمیان وەبەر دەکەوێ. خولاسە هاتەوە مالێ و بە براژنەکانی گوت بچن فلان کچەم بۆ بخوازن. براژنەکانی زۆریان پێ خۆشبوو، فەوری چون بۆیان خواست و گواستیانەوە. براژنەکانیشی لە براکانیان خۆشحالتر بوون کە یارمەتی دەریان بۆ پەیدا بووە. بووک کە تەماشای کرد ئەوە کارێکی زۆر زەحمەتە ئەو پیرێژنەش لەکۆل بکا و کاری مالەوەش بکا. ڕۆژێک کوڕەکان لە مال نەبوون و پیرێژنیش نوستبو. بە ژنی هێوەرەکانی گوت ئەگەر شتێکم بدەنێ، ئەو پیرێژنە لەکۆل خۆمان دەکەمەوە.

گوتیان چ دەلێی قەبوولە. گوتی هیچم لە ئێوە ناوێ، تەنیا گەردن بەند و دەست

بەند و گوارە و ئەنگوستیلەی خەسووم دەوێ. گوتیان زۆرباشە. بووکی تازە گوتی ئەمڕۆ نۆرەی منە، نانیش بکەم و لە کوڵیشی بکەم، بەڵام دەبێ کاتێ لەکوڵم کرد و خەریکی نانکردن بووم یەکتان بچیتە دەرەوە و بەغار بێتەوە ژوور و بەمن بڵێ جەنازەی باوکتیان بەسەر پشتی وەلاغێک لە سەحرا هێنایەوە. گوتی ئیتر حەقتان نەبێ بەسەرییەوە. بۆخۆ م دەزانم چ دەکەم. پیرێژن ومخەبەر هات و نانی خوارد و گوتی: ئەمڕۆ نۆرەی هەرکەسە بابێ لەکوڵم کا. تازە بووک گورج هات لەکوڵی کرد. لەوکاتەدا تەندور لە گڕەپێچان دا بوو دەستی کرد بە نان کردن. یەک لە ژنی هێوەرەکانی چووە دەرەوە و هاتەوە ژوور و بەگریانەوە گوتی دەک خوشکێ لاڵ و کەڕ بم، خۆ ئەوە جەنازەی باوکتیان هێنایەوە. بووکی تازە هەر ڕاست بۆوە و دەستی کرد بە لەخۆدان و خۆ بەملا و ئەولادا خستن و خۆ بە دیوار دادان، هەرچەند پیرێژن هاواری دەکرد من دانێ گوێی نەدەدایە. ئەوەندەی بە دیواران دادا هەموو بەدەنی شین ببۆوە و زمانی شکا و لەکوڵی کەوتە خوارێ. بردیان لە جێیان خست و دەستیان کرد بە ئیشوکاری خۆیان ئێوارێ کە کوڕەکان هاتنەوە و تەماشایان کرد دایکیان بە کوڵی هیچیانەوە نیە گوتیان: ئەوە کوا دایکما ن؟ ژنەکان گوتیان ئەمڕۆ دوانیوەڕۆ لەخۆوە زمانی شکا و قسەی بۆ نەکران و خەواندومانە. کوڕەکان چوونە لای و تەماشایان کرد دایکیان لە سەرەمەرگ دایە و چاوەڕوانی چاو پێکەوتنیانە. گوتیان: دایە قسە بکە ئەوە بۆ وات لێهاتووە؟ پیرێژن کە نەیدەتوانی قسە بکا، سینگی نیشانی کوڕەکانی دا و ئیشارەی دەکرد بۆ بووکی تازە، یانی ئەو وای لێکردووە. فەوری بووکی تازە گوتی ئەوە دایکی مێردەخۆشەوستەکەم ئیشارە بۆمن دەکا کە زۆری خۆش دەوێم و دەڵێ: ئەگەر مردم گەردنبەندەکەم بدەن بەو. لەپاشان ڕووی کردە براژنەکانی و گوتی: وا نیە؟ گوتیان بەڵێ وایە. کاتێ زمانی هەبوو بە ئێمەی گوت کە بیدەن بەو. خولاسە پیرێژن دەستی بۆ هەر ئەندامێکی دەبرد و نیشانی دەدا کە ئەو بووکە تازە وای لێکردووە، ئەو بە قازانجی خۆی مانای دەکردەوە و دوو ژنەکانی دیکەش دەیانگوت ڕاست دەکا و پیرێژن گیانی دا و کوڕەکان دەستیان کرد بە گریان و ژنەکانیش لەبەر ئەوەی مێردەکانیان شک نەکەن، دەستیان کرد بە لەخۆدان و بوکی تازە بە ئاڵتونەکانی شاد بوو.

*****

بەرگ درونێک عادەتی وابوو هەر پارچەیەک دەمایەوە هەڵی دەگرت و نەیدەدایەوە بە خاوەنەکەی. شەوێک لە خەویدا ڕۆژی قیامەت بوو، بانگیان کرد بۆ ژێر ئاڵای عەداڵەت و خاوەن پارچە قووماشەکان هاتن، بە مەقاستی ئاگرین گۆشت و

ئیسقانیان بری و بردیان. کاتێ لەترسان وەخەبەر هات عەهدی کرد جارێکی دی هەڵیان نەگری و بیانداتەوە بە خاوەنەکانیان. بەیانی بە شاگردەکەی گوت: هەرکاتێ چاوت لێ بوو کە پارچە قووماشێکم هەڵگرت، بڵێ ئوستاد ئالاکە. ئەزقەزا رۆژێک قووماشێکی زۆر بەنرخیان هێنا. کە بری، پارچەیەکی لەبەر مایەوە، هەرچەند کردی دڵی نەهات بیداتەوە بە خاوەنەکەی و هەڵیگرت. شاگردەکەی چاوی لێ بوو گوتی: ئوستاد ئالاکە! خەیاتەکە گوتی: رۆڵە قەڵەم بە سەر ئەوەیاندا بێنە.

*****

دەڵێن: ئەو مەزرایەی کە ناوی ژێر پردە و کەوتۆتە دە کیلۆمیتری باشووری قەلاتی(سە) و بەشی چەند خاوەن ملکانە و چەند جووتبەندە دەیکێڵن، قەلایەکی تێدایە، دیوارەکانی زۆر بەرزن. ئەو جێگایە ئەوەندە ساردە، کە خەڵک بە نموونە باسی سەرماکەی دەکەن. لە یەکێ لە شەوەکانی پایزدا یەکێک لە ئاغاکان دەچێتە وێ و کاتێ نوستن بە خاوەن ماڵەکە دەڵێ: وەختی نوستنە، دەستێک لیفە و دۆشەک بێنە، خەوم دێ. خاون ماڵەکە لە وەڵامدا دەڵێ: ئاغا لیفە و دۆشەکمان نیە، تەنیا سەرجلی وەلاغمان هەیە. ئاغا زۆر تورە دەبێ و دەڵێ: هەی ناپیاوی بێ قیمەت، ئەمن جلی وەلاغان بەخۆ دادەم؟ کابرا دەڵێ: ئاغا چ هەبێ و میوان کێ بێ هەر ئەوەیە. ئاغا قەڵس دەبێ و دەڕوا بۆ وەتاغێکی دی و دەستور دەدا هێندێک دار دێنن و ئاگر دەکەنەوە. بە لێکدانەوەی خۆی ئیتر پێویستی بە پێخەف نابێ، بەڵام لە نیوەشەودا سەرما تینی بۆ دێنی و زۆر ناڕەحەت دەبێ و دێتە دەرێ بانگی خاوەن ماڵەکە دەکا و دەڵێ: هۆی عەوڵا! عەوڵا وەڵام دەداتەوە دەڵێ ئاغا چ دەفەرمووی فەرمایشتێکت هەیە؟ ئاغا دەڵێ: کورە ئەوەی گوتت بیبێنن، بەڵام ناوی مەبە.

*****

رۆژێک، شێرێک لەبەر دەمی ئەشکەوتێک نوستبو، کەلاکی مەرێکی لەبەر دەم بوو نیوەی لێ خوارد بوو، نیوەی مابوو. رێوییەک لە دوورەوە دێ هێندێکی لێ بخوا شێرەکە کە چاوی لێ بوو خەوی لەخۆ خست و گوتی: ئێستا کە من تێرم خواردوو با ئەویش بێ بخوا. رێوی بۆ ئەوەی خاترجەم بێ، لە نووستنی شێر، (ڕیخۆڵە)یەک هەڵگرت و دەست و پێی شێرەکەی پێ بەست و دەستی کرد بە خواردن. کە تێر خوارد رۆیشت شێرەکە ویستی هەستی، بەڵام گەرمای نیوەڕۆ ڕیخۆڵەکەی وشک کردبۆوە. شێرەکە هەرچەند کردی نەیتوانی هەستی، تورە بوو گوتی: پیاوەتیم کر کەچی تووشی ناپیاوی بووم. ناچار خۆی مات کرد تا مشکێک لە کونێک، هاتەدەر ڕیخۆڵەکەی لەت لەت کرد و چۆو لە کونەکەیەوە. شێرەکە هەستا بڕوا، شێرێکی د

هات و گوتی: ئەوە بۆ کوێ دەچیت؟ گوتی، دەڕۆم لەو وڵاتە دور دەکەومەوە. شێرەکە گوتی: بۆ دەڕۆیی؟ چ خەراپەیەکت لە ئێمە دیوە، لە وەلامدا گوتی: لە جێگایەک ڕێوی بێ دەست و قاچی من ببەستی و مشک بێ وەمکا، ئیتر لەو وڵاتەدا ژیان بۆ من هیچ مانای نیە.

*****

دەڵێن: کابرایەکی تاجری دەوڵەمەند ئێسترێکی هەبوو، نۆکەرەکانی ئەوەندەیان خزمەت کرد بوو، قەڵەو و جوان ببوو، بەتایبەتی هەرکە تاجرەکە سواری دەبوو بۆ سەفەرێکی دوور. زین و لەغاوی لە مەخمەر و ئاوریشم بۆ دروست کردبوو. هەرجارێ دەچوو بۆ سەفەر پێشتر دەیبرد نالی دەکرد جا دەڕۆیی. بە ڕێکەوت جارێک بەو هەموو خزمەت و ناز و نەوازشەی کە دەیدی نەیهێشت نالی بکەن و چەند نۆکەری تاجرباشی بە جووتە بەلادا خست. تاجر کە ئێسترەکەی زۆر خۆش دەویست لای دۆستێکی باسی کرد. دۆستەکەی گوتی: هیچ ناڕەحەت مەبە، ئاسانە. تاجرەکەی لەگەڵ خۆی برد و چوونە سەرگوێلکێک، کە کەرێکی پیری پەککەوتەی لێ بوو، لە سەر دەمی یەوە هەتادەگاتە سەرسمی بریندا بوو و، خەریک بوو لە برسان بمرێ. بە دەستووری دۆستی تاجرەکە، نۆکەرەکان چوون هێنایان بۆ دوکانی نالبەندەکە کە ئێسترەکەی لێ بوو. دۆستە دنیا دیدەکەی تاجر چۆ پێشەوە و لەپێش چاوی ئێسترەکە، کە لەبەر فیزو دەماری خۆ بەزل زانین خەریک بوو پەڕ و باڵ دەرکا، گوێی کەرەکەی گرت و ڕووی کردە ئێسترەکە و گوتی: بێدەنگ ڕاوەستە بۆ نالکردن، بەسە مەگەر تۆ باوکی خۆت ناناسی؟ خۆ نەناسین و بێ ئەخلاقی بەسە. ئێستردکە بەچاوپێکەوتنی باوکی و ناسینی زۆر خەجاڵەت و شەرمەندە بۆوە و زۆر لەسەرەخۆ ڕاوەستا نالی بکەن. ئەوە بۆ ئەو کەسانە دەگوترێ کە لەخۆیان بایی دەبن و ئەسڵی خۆیان ناناسن.

*****

دەڵێن: ڕۆژێک پیاوێک بە کۆلانێکدا دەڕوا. چاوی بە ئافرەتێک دەکەوێ لەبن دیوارێک ڕاوەستاوە دەگری. کابرا پێی دەڵێ: خوشکم ئەوە بۆ دەگری؟ ئافرەتەکە دەستی هێنا و داوێنی کابرای گرت و گوتی: ئەی پیاو زۆر داماوم بە موقەدەساتی عالەم و بە مەردانەگی خۆت سوێندت دەدەم یارمەتیم بدە. کابرا بەزەیی پێدا هاتەوە و گوتی: ئەوەی لە دەستم بێ تەقسیری ناکەم. ژنە، کە توند داوێنی گرتبوو گوتی: تۆ فریشتەی خوای گەورە و مێهرەبان لە ئاسمانەوە بۆ منی داماوی ناردووی. ئەمن مێردێکم بوو زۆر بەدئەخلاق بوو، زۆر ڕەزیل و پیسکە بوو، چەند ساڵ جوانی خۆم

لەگەڵ بردە سەر، ئاخری توانام نەما و تەلاقم لێ وەرگرت، بەڵام لەبەر ئەوەی کە ئافرەتێکی گەنج و جوانم، هەتا ئێستا چەندین کەس هاتوونە خوازبێنیم و بۆ حیفزی ئابروم و ژیانم دەبێ شوو بە یەکێک بکەم. بەڵام، دەبێ لە وەختی مارەکردندا، تەلاقنامەی مێردەکەی پێشووم پێ بێ تا داواکار و قازی وا نەزانن کە من ئافرەتێکی نانەجیبم. لەبەر چارەڕەشی و بەدبەختی خۆم، تەلاقنامەکەم ون کردووە و زۆر گەڕام نەمدیەوە، دوو ڕۆژ لەمەوبەر چومەوە بەر دەرگای ماڵی مێردەکەم بەڵکو تەلاقنامەیەکی دیم بۆ بنوسی، کەچی گوتیان: مانگێکە مردووە. ئێستاش کە دەبینم چارەم نەماوە لە داخان دەگریم، جا دەستم بە داوێنت هەروەک بەڵێنت دا، مەحزی ڕەزای خوا لەگەڵم وەرە بۆلای قازی و بڵێ: ژنی منە و لەلای قازی تەلاقم بدە، تا تەلا قنامەم بەدەستەوە بێ و لەو بەدبەختی و موسیبەتە ڕزگارم بێ. لە پاداشتی ئەو پیاوەتیەدا هەتا ماوم دوعای بەخێرت بۆ دەکەم، چونکە ئابروم دەکڕیەوە، هەروەها ئەو پیاوەتیەی تۆش لەلای خواوەندی گەورە بێ پاداش نابێ.

کابرا دڵی پێ سوتاو لەگەڵی چوو بۆ لای قازی. ئافرەتەکە لای قازی شکایەتی کرد کە ئەو مێردەی من ناتوانی بەخێوم بکا، هاتووم تەلاقی لێ وەرگرم. منیش گوتم، جەنابی قازی من کابرایەکی کارگەرم، هەرچەند شەو و ڕۆژ زەحمەت دەکێشم، لەگەڵ ئەوەشدا لە توانای خەرج و مخاریجی ئەو ژنە دەرنایەم. ماندوو مردو ئێواران دێمەوە تووشی پرتە و بۆڵەی ئەو ژنە دەبم و لەو ژیانە بێزارم و ناچارم تەلاقی بدەم. قازی زۆری ئامۆژگاری کردن فایدەی نەبوو، ناچار تەلاقی دا و تەلاقنامەی بۆ نوسی و دایان بە ژنەکە. ئافرەتەکە دەڵێ: جەنابی قازی منیش ئەوە لە حەقی مارەی و مەسرەف و خەرجی زەمانی لە عیددا بوونم پێبەخشی و گەردنی ئازاد بێ و تەنانەت پارەی جەنابیشت دەدەم. دەست دەبا پارەی قازیش دەدا، بەڵام هەر لە دوای ئەوە دەست دەبا منداڵێکی ساوای پێچراوە لە باخەڵی دەردێنی و لەپێش کابرای دادەنێ و دەڵێ جەنابی قازی ئەوەش منداڵەکەی، ئیتر من توانای بەخێو کردنیم نیە. ژنە ئەوە دەڵێ و گورج بۆی دەردەچێ. کابرای بێچارە کە تازە ناتوانی هیچ ئینکاری بکا، ناچار منداڵەکە هەڵدەگری و دەچێتە ماڵی دۆستێکی و داوای چارەیەکی لێ دەکا. دۆستەکەی دەڵێ: چارە ئەوەیە ئێستا دوو سەعاتی ماوە بۆ نوێژی نیوەڕۆ، تا مزگەوت چۆڵە بیبە لە میحرابی مزگەوتی دانێ و گورج وەرە دەرێ، موسوڵمانێک بۆخۆی دەیباتەوە. بەقسەی دۆستەکەی، منداڵەکە دەبا لە میحرابی مزگەوتی دادەنێ، کەچی منداڵەکە وەخەبەر دێ و دەگری. لەوکاتەدا مجێوری مزگەوت وەژوور دەکەوێ، ئێخەی کابرا دەگری و دەیبا بۆلای منداڵەکە و

دەڵێ: مەلعوونی پیسی کافر؛ میحرابی مزگەوت جێگای ئەومیە. زۆڵ و حەرامزادەی لێ دانیی؟ ئەوە دووەم منداڵە لە دوێنێوە هێناوتە بۆ ئەو مزگەوتە.

مجێور منداڵەکە و منداڵێکی دیکەی شیرەخۆرەی دیکەش دێنی و دەیاندا بە کابرا و دەڵێ تا زووە لە مزگەوت برۆ دەرەوە دەنا بانگی موسوڵمانان دەکەم، بێن بەردبارانت بکەن. کابرای بێچارە لە ترسی ڕوح و ئابڕوی خۆی هەردوو منداڵەکان هەڵدەگری و دێتەوە بۆ ماڵی دۆستەکەی و ڕووداوەکەی بۆ دەگێڕێتەوە. ژنی دۆستەکەی کە بەو بەسەرهاتەی زانی، گوتی: ژنی یەکێک لە پیاوە دەڵەمەندەکانی ئەو گەڕەکە دە ڕۆژ لەمەو بەر زاوە و دوو منداڵی بە زگێک بووە و ئێستا نەچۆتە حەمام. هەستە هەر ئێستا ئەو دوو منداڵە بەرە بۆ حەمامی ژنان و بە سوغرا خانمی دەلاک بڵێ: ئەوە دوو منداڵەکەی فلانە ژنەن بۆ لای تۆی ناردون و ئێستاش خانم بۆ خۆی دێ. کابرا دەچێ و ئاوا بە سوغرا خانم دەڵێ: سوغرا خانم بە تەمای ئینعامێکی زۆر، گورج منداڵەکانی لێ وەردەگری و دەیانبا بۆ حەمام و کابرا ڕزگاری دەبێ و سوغراخانم تووش دەبێ.

*****

دەڵێن: (باڵووڵ) زۆر لە کردەوەی هارونەڕەشید ناڕازی بوو، لەبەر ئەوە قەت پێنەدەکەنی. ڕۆژێک هارونەڕەشید لە باڵولی پرسی: ئەوە بۆ قەت پێناکەنی؟ باڵووڵ وەڵامی نەدایەوە. هارونەڕەشید بە پیاوێکی گوت، تۆ هەمیشە بە دوای باڵووڵەوە بە، بەبێ ئەوەی پێت بزانی و بت بینی، ئەگەر چاوت لێبوو خەندەی هاتێ، وەرە پێم بڵێ، خەڵاتێکی باشت دەکەم. ئەو کابرایە چەند ڕۆژ بە دوای باڵووڵەوە بوو، خەندە و پێکەنینی لێ نەدی، تا ڕۆژێک باڵووڵ چوو لەبەر دەمی دوکانی قەسابێک ڕاوەستا و دەژوری دوکانی قەسابەکە ڕاما و لەکاتی تەماشا کردنەکەدا زەردە خەندێکی هاتە سەرلێوان. کابرا بەپەلە هاتەوە لای هارونەڕەشید و ئەوەی دیبووی بۆی گێڕایەوە. هارونەڕەشید ناردی بەدوای باڵووڵ دا و گوتی: ئەی باڵووڵ، پێم بڵێ، هۆی چ بوو کاتێ تەماشای دوکانی کابرای قەسابت کرد، زەردەخەنەت هاتێ؟ لە وەڵامدا گوتی: ئەمن زۆر لەوە دەترسام کە بەهۆی کارە ناڕەواکانت، من بە ئاگری خۆتەوە بسووتێنی، بەڵام کە چاوم بە دوکانی کابرای قەساب کەوت، زانیم مەڕ بە قاچی خۆی و بزن بە قاچی خۆی هەڵداوەسن و هەرکەس حیسابی خۆی بۆ دەکەن، جا ئەوە بوو لە خۆشیان پێکەنیم.

*****

کابرایەکی (سوێسنی) دەچێتە سەر سپی دارێک هەڵی پەردێوی، سپیدارەکە زۆر

بەرز دەبێ، کاتێ دەگاتە تۆقەسەری دارەکە، بایەکی زۆر توند هەڵدەکا و کابرا زۆر دەترسی، لەترسان ڕوو دەکاتە ئاسمان و دەڵێ: ئەی خوای گەورە! ئەگەر ئەمجارە ڕزگارم بکەی شەرت بێ هەموو مەڕەکانم بکەم بە خێر. بە ئەمری خوا، بایەکە هێندێک ئارام دەبێتەوە و کابرا تۆزێک دێتەخوارێ و کەمێک ئومێد پەیدا دەکاتەوە. دەڵێ: خوایە! مەڕەکان نا، خوریەکەیان. هێندێکی دی دێتەخوارێ و ترسی کەمتر دەبێ، دەڵێ: خوریەکەیان نا، کەشکەکەیان. کاتێ بەتەواوی دەگاتە خوارێ، بە پێکەنینەوە دەڵێ: بابە تازە مەڕی چی وخوری چی و کەشکی چی.

*****

جارێک ئاغایەک چەند ڕەئیس عەشیرەت و ئاغا بانگهێشتن دەکا و لە ڕۆژی دیاریکراودا هەر ئاغایەی لەگەڵ نۆکەری تایبەتی خۆی دەچێ بۆ ماڵی ئاغا و زۆر بەڕێزەوە وەریان دەگرن. لە وەختی نان خواردندا ئاغا دەست دەکەن بە نان خواردن و نۆکەرەکانیش دەست لەسەر سینگ ڕادەوەستن. ئاغایەکیان کاتی پلاو خواردن چەند دەنکە برینجی بە سمێڵانەوە دەنووسێ و بەخۆی نازانی. نۆکەرەکەی لە دوورەوە چاوی لێ دەبێ و بانگی دەکا. ئاغاکان دەنگی نۆکەرەکانی خۆیان دەناسنەوە، ئاغا کە سەری بەرز کردەوە پرسی: ها چیە؟ نۆکەرەکەی دەڵێ: ئاغا (بولبول) بە لەقی گوڵەوە نیشتووە، ئاغا و نۆکەر زۆر زیرەک بوون، ئاغا حاڵی دەبێ و دەنکە برینجەکان لە سمێڵی دەکاتەوە. ئاغاکان زۆریان بەلاوە سەیر بوو کە ئەو نۆکەرە چۆن بەو قسە جوانە ئاغاکەی خۆی حاڵی کرد. پاش چەند دەقیقەیەک یەک لە ئاغاکان دەچێتە سەر ئاودەست و نۆکەرەکەی ئافتاوەی بۆ هەڵدەگرێ و ئاغا دەڵێ: دیتت ئەمڕۆ ئەو نۆکەرەی فلان ئاغا لەو مەجلیسەدا چ قسەیەکی جوانی کرد؟ چەندە نۆکەری چاکە، بەڕاستی نۆکەر ئاوا دەبێ و ئاغاکەی سەربەرز کرد.

ئاغا گوتی: باش گوێم بۆ ڕاگرە دەڵێم چی، حەفتەی داهاتوو ئەمن دەعوەتیان دەکەم، هەموویان دێنە ماڵی ئێمە، منیش لەکاتی خواردندا وادەکەم چەند دەنکە برینج بە سمێڵەوە بنووسێن، زۆر چاکت ئاگا لێ بێ، تۆش ئەو قسەی ئەمڕۆ نۆکەری ئاغا کوردی بیڵێ تا منیش لەو مەجلیسەدا سەربەرز بم. بۆ بەیانی نۆکەرەکە ئەو قسەی لەبیر چۆوە. ڕۆژی دەعوەتەکە، ئاغاکان هەموویان هاتن و نان دانراو دەست کرا بە نان خواردن و ئاغا بە ئانقەست وایکرد چەند دەنکە برینجی بە سمێڵەوە بنووسێن. ئاغا هەر چاوەڕوانی دەکرد نۆکەرەکەی قسە بکا، بەڵام نۆکەرەکەی هەرچەندەی کرد وەبیری نەدەهاتەوە. ئاغاش بە دزیەوە، پەیتا پەیتا ئاماژەی بە نۆکەرەکەی دەکرد، کە بیڵێ. نۆکەرەکە گوتی: ئاغا ئەو قسەی کە

حەفتەی رابردو لەسەر ئاودەست پێت گوتم: بە سمێڵتەوەیە لێی وەکە. ئاغا زۆر خەجالەت بێوە، بەڵام تازە چ دەکرا.

*****

دەڵێن: لە دێیەکی دوور لە مەلا و فەقێ، کابرایەک مردبوو. بردیان بۆ سەرقەبران. کەس نەبوو نوێژی لەسەر بکا. لەوکاتەدا پیاوێکی پیر لە گوندێکی دیکە بەوێدا دەڕوا، کابرا پیرە عادەتی وا دەبێ هەمیشە پەڕۆیەکی سپی لەسەر دەهاڵێنی. بانگی دەکەن و دەڵێن: مامۆستا وەرە نوێژمان بۆ لەسەر ئەو مردووە بکە و تەلقینی دادە. کابرا دەڵێ: کاکە ئەمن مەلا نیم نازانم نوێژی مردوو چۆنە و چۆنی تەلقین دادەدەن. خەڵکەکە لە کابرا تووڕە دەبن و دەڵێن مامۆستا خۆ بەخۆڕایی زەحمەتت نادەین، سەد تمەن و کەرێکت دەدەینێ سواری بی. لەوکاتەدا دۆستێکی کابرا پیرە بەوێدا دێ، ئەو دەزانی کە پیرە هیچ نازانی. پیرە ئیشارەی بۆ دەکات، کە دەنگ نەکا. دەچێتە سەر قەبری مردووەکە و دەڵێ: (لە دوورەوە هاتووی دەنگ مەکە، کاردەکەی من خەراپ مەکە. سەد تمەن و کەرێکی دەدەن اَلْفاتِحَةْ مَعَ الصَّلَواتْ. خەڵکەکە، کە لە زمانی حاڵی نابن دەست دەکەن بە سڵاوات لێدان و مردووەکە دەنێژن و پیرە و دۆستەکەشی پارەکە بەش دەکەن و پیرە لێی سواری کەرەکە دەبێ و دێنەوە.

*****

حاکمی شاری(بروجێرد)ی ئێران جارێک عەبایەکی پێستی مەڕ خەڵاتی سەرۆک عەشیرەتێکی لوڕ دەکا. ڕۆژی دوایی لەکاتێکدا حاکم لەگەڵ چەند پیاو ماقوڵی شار لە مەحکەمە دانیشتبوو، سەرۆک عەشیرەتەکە هاتە لای و عەباکەی بەراوەژو بە شانی دادابوو، واتە بە دیوی چەرمەکەیدا دەبەری کردبوو. ئەوجۆرە عەبایانە دەبێ بە دیوی خورییەکەیدا دەبەر بکرێن. دوای سڵاو و وەڵام حاکم گوتی: ئاغا ئەوە بۆ بەراوەژووت دەبەر کردووە؟ کابرا بە لەهجە و زمانی لوڕی گوتی: (تو بیبەتەر زانی یا بەڕرە) یانی تۆ باشتر دەزانی یان مەڕ؟

*****

گورگێکی پیر لە دەورانی ژیانیدا زۆری گیاندار خواردبوون، زەرەری بە زۆران گەیاندبوو. ڕۆژێک بڕیاریدا بۆ ئەوەی خوا لێی ڕازی بێ و عەفووی بکا بچێ بۆ حەج و تۆبە بکا. بەنیازی حەج وەڕێ دەکەوێ و زۆری پێناچی برسییەتی تینی بۆ دەێنێ. تەماشا دەکا ئێسترێک لە مەزرایەکدا دەلەوەڕێ. دەچێ بۆلای و دەڵێ: دەمەوێ بچم بۆ حەج و تۆبە بکەم، ئێستاش زۆرم برسییە و پێمخۆشە تۆش لە

سەوابی ئەو حەجەدا شەریکم بی. ئێسترەکە دەڵێ: جا ئەمن چیم لە دەست دێ؟ گورگەکە دەڵێ: ئەگەر تۆ خۆت بکەیە قوربانی ئەو ڕێگایە، منیش و چەندی تریش لە گۆشتەکەت دەخۆین و پاداشتی زۆرە و خواش لە گوناحت خۆش دەبێ. ئێسترەکە بۆ ڕزگاری خۆی ڕوو دەکاتە گورگەکە و دەڵێ: مام گورگ من ئامادەم لەوکارە خێرەدا بەشداریی بکەم، بەڵام تووشی دەردێک بووم و ئەوە چەند ساڵە ئازارم دەدا، ئەگەر تۆ چارەم بکەی ئامادەم سەرم ببڕی بۆ قوربانی. گورگ دەڵێ: چ دەردێکت هەیە چارەی دەکەم، ئەگەر منیش بۆم چارە نەکرا دەچم بۆلای مام ڕێوی ئەو چارەی دەکا.

ئێسترەکە ئاهێکی هەڵکێشا و گوتی: چ بڵێم، چەند ساڵ لەمەوبەر چوومە لای ناڵبەندێکی نەزان ناڵم بکا، بەڵام ئەو ناڵبەندە نەزانە ناڵەکەی لە گۆشتم دا و ئەوە چەند ساڵە ئازارم دەدا، جا وەرە بۆ خاتری خوا لە نزیکەوە چاوێک لە برینەکەی بکە. گورگەکە گوتی: بێنە با تەماشای کەم. ئێسترەکە پاشووی بڵند کردن و لەوکاتەدا کە مام گورگ دەیەویست تەماشا برینەکەی بکا، بەفرسەتی زانی و بەهەموو هێز و توانایەوە جووتەیەکی لە سەری دا و مێشکی هێنایەدەر. لەکاتی گیاندان‌دا گورگەکە بەخۆی دەگوت: ئاخر گورگی بێ قیمەت، باوکت ناڵبەند بوو، دایکت ناڵبەند بوو، تۆ و ناڵبەندی؟ ئێسترەکەش لەخۆشیان نەیدەزانی چ بکا، هەردەڕۆی و جووتەی داوێشتن و دەیگوت: تۆبەی گورگ مەرگە.

*****

لە زەمانی قەدیمدا پیاوێکی (کۆسە) ناوی (نەسوح) دەبێ، لەبەر ئەوەی کە ڕیش و سمێڵی نەبووە ویستوویەتی سود لە کۆسە بوونی وەرگری. دەڕوا بۆ ناوچەیەکی تر و دەبێ بە کیسەکێشی حەمامی ژنان. ڕۆژێک کچی حاکمی شار دێتە حەمام و کاتی خۆشتن ئەنگوستیلەیەکی زۆر بەنرخی لێ ون دەبێ، زۆری بۆ دەگەڕێ نایبینێتەوە، دەستور دەدا هەموو ژنەکان خۆیان ڕوت وەکەن و بیان پشکنن، لەوکاتەدا نەسوح دەڵێ: خۆ ئەگەر ژنەکان و بەتایبەتی کچی حاکم بزانی من ئافرەت نیم، خۆم دەزانم تووشی چ بەڵایەک دەبم. لەوکاتەدا نەسوح لەبەر خوا دەپاڕێتەوە و بە دڵ تۆبە دەکا، کە ئەگەر لەو بەڵایە ڕزگاری بێ هەتا ماوە لەو کارە دەست هەڵگری و خەریکی خواپەرستی بێ. بە ئەمری خوا لەوکاتەدا بانگ دەکەن دەڵێن: ئەنگوستیلەکەمان دیەوە و دەست لە پشکنینی ژنەکان هەڵدەگرن و نەسوح ڕزگاری دەبێ و لە حەمام دێتە دەرێ و دەچێتە ئەشکەوتێکەوە بۆ خواپەرستی ڕۆژێک لە غەیبەوە بانگی دەکەن و دەڵێن ئەی نەسوح تۆبەت قەبووڵە. نەسوح زۆر

کەیف خۆش دەبێ و تا وەفات دەکا، بێ ئەمری خوا ناکا. جا ئەوەیە کە دەڵێن تۆبەی ئەسوحی.

*****

کابرایەک ژنێکی زۆر بەد خولق و ناشیرینی بوو، بەلام کاتێ دەچۆ دەرەوە ئەوەندەی لیباسی جوان دەبەر دەکرد و خۆی دەڕازاندەوە، خەلک کە چاویان پێی دەکەوت بەیەکتریان نیشان دەدا. ڕۆژێک لە ڕۆژەکانی زستان کۆمەلێک لە خەلکی دێیەکەیان لەبەر هەتاو خۆیان هەلخستبوو، قسەیان دەکرد و سەبیلەیان دەکێشا و مێردی ژنەکەشیان لەگەل بوو. لەوکاتەدا ئافرەتەکە خۆی ڕازاندبۆوە و بەوێدا تێپەڕی. خەلکەکە نەیاندەزانی کە ئەوە ژنی ئەو پیاوەیە، هەموویان تەماشایان دەکرد و بە یەکتریان نیشان دەدا و دەیانگوت: خۆزگە بەحالی ئەو کەسەی کە ئەو ژنەی دەمالێ دایە. کابرا گوێی لە قسەی خەلکەکە بوو بانگی ژنەکەی کرد. هات و مێردەکەی چارشێووەکەی لەسەر هەلدایەوە و گوتی: خەلکینە تەماشای بکەن لە بنەوە منی کوشتووە و لە دەرەوەشڕا ئێوە. خەلکەکە زۆریان بەلاوە سەیر بوو، چونکە زۆر ناشیرین بوو.

*****

ڕۆژێک کابرایەکی فەقیر بە ژنەکەی دەلێ: ئافرەت ئەمسال هیچمان نیە، با دیارییەک بۆ مام کوێخا بەرم بەلکو پارە یان شتێکمان بداتێ. ژنەکەی دەلێ: زۆرباشە، چەوەندەرانی بۆ بەرە. پیاوەکە دەلێ: نا ئافرەت پیواز باشترە. خولاسە کابرا (پیپیچیک) پڕ دەکا لە پیواز و دەچێ بۆ مالی کوێخا. کوێخا کە دەزانی کابرا پیوازی بەدیاری بۆ هێناوە زۆر نارەحەت دەبێ و دەستور دەدا هەموو پیوازەکانی بە سەر و گوێلاکی دادەن. پیاوی کوێخا دەستی کرد بە پیواز پێدادانی و پیاوەکە کە پیوازەکانی لێ دەکەوت، دەیگوت: چەوەندەر تا پیواز، خوایە زۆر شوکر. پیاوی کوێخا دەلێ: ئەرێ کابرا ئەوە دەلێی چی، کوا ئەوە جێی شوکرانەیە؟ کابرای فەقیر دەلێ: ئەتۆ نازانی، ئەرێ وەللا زۆر جێی شوکرانەیە، چونکە ئەگەر لەجیاتی پیواز بەقسەی ژنەکەم چەوەندەرم هێنابایە ئێستا هەر مردبووم.

*****

ڕۆژێک مێرولەیەکی گەورە دەچێ بۆلای مێروێکی بچووک و دەلێ هاتووم هێندێکم ئارد بەقەرز بدەیتێ، تا گەنم پێدەگا و ئەوکاتە دەتدەمەوە. مێروە چووکەکە دەلێ: وەرە وەپێشم کەوە تا بچین بتدەمێ. مێروە گەورەکە وەپێش دەکەوێ و ئەویش لە دوایەوە دەڕوا. مێروە چووکە تەماشا دەکا مێروە گەورەکە زۆری لێ دوور کەوتۆتەوە

له ڕۆیندا. بانگی دەکا و دەڵێ: ئێستا ئاردەکەم بەقەرز نەداوێیی ناتگەمێ، وای بەو ڕۆژەی کە قەرزدارم بێ، ئەوکاتە چۆنت دەگەمێ، گەڕایەوە و ئاردەکەی نەدایە.

*****

باوکێک وەسیەتی بۆ کوڕەکەی کرد و گوتی: ڕۆڵە وەسیەت بێ ئەو سێ کارە بکە. یەکەم قەت ڕازی دڵی خۆت بە ژنەکەت مەڵێ. دووەم لەگەڵ تازە دەوڵەمەندان سەودا و مامەڵە مەکە. سێیەم مەبە بە هاوڕێی پیاوی بێعەقڵ. کاتێ کوڕە باوکی مرد، ویستی بزانی بۆچی باوکی ئەو وەسیەتەی کردووە؟ ژنی هێنا و قەرزی لەگەڵ پیاوی تازە دەوڵەمەند کرد و بوو بە هاوڕێی پیاوی بێعەقڵ. ڕۆژێک ژنەکەی چووە دەرێ، کوڕەکە فەوری مەڕێکی سەر بڕی و خوێنەکەی بڵاو بۆوە و کەلاکەکەی لە چاڵێکدا شاردەوە. کاتێ ژنەکەی هاتەوە گوتی: پیاوەکە ئەو خوێنە چیە؟ مێردەکەی گوتی: ئافرەت لەسەرەخۆ قسەبکە. پیاوێکی دوژمنم کوشتووە، قسە بکەی و خەلک بزانی، تۆش وەک ئەو سەر دەبڕم، چونکە جیا لە من و تۆ کەس بەو ڕازە نازانی، ئەگەر یەکێک بزانی مانای وایە تۆ باست کردووە. کە پیاوەکە چووە دەردوە ژنەکەی لای ژنی گەڕەک گوتی: قسەی خۆمان بێ پیاوەکەم زەلامێکی کوشتووە و خەریک بوو منیش سەر بڕی. خەلکی ئاوایی هاتنە مالیان و کوێخاکەیان هەرچەند زۆر دۆستی کابرا بوو لە هەموان خراپتر، بەپەلە کابرای گرت و بردی بۆلای قازی. لە ڕێگادا تووشی تازە دەوڵەمەندەکە بوو، کە بە ڕووداوەکەی زانی ئێخەی کابرای گرت و گوتی: پارەکەم بدەوە، چونکە لەوانەیە تۆ بکوژن و پارەکەی من تێدابچێ. جا کابرا بەسەرهاتەکەی بۆ قازی و خەلکەکە گێڕایەوە و ڕزگاری بوو.

*****

دەڵێن: لە زەمانی حەزرەتی نووح دا درووەدی خوای لێ بێ بە ئەمری خوا قەرار بوو توفان هەستێ. حەزرەتی نووح کەشتی یەکی گەورەی دروست کرد و لەهەر نێر و مێ یەک جوتێکی تێ هاویشت و فەرمووی: نابێ لە ناو کەشتیدا هیچ نێرو مێ یەک لێک نزیک وەبن، دەنا کەشتی یەکە غەرق دەبێ.

ڕۆژێک لەناکاو کەشتی کەوتە لارە لار و جۆلانەوە، ئەوانەی لە ناویدا بوون گوتیان: وادیارە نێر و مێ یەک لە یەکتر نزیک بوونەتەوە و شکیان چووە سەر دەروێشێک)و ژنەکەی. دەروێش هەرچەند پاڕایەوە و سوێندی خوارد، کە ئەو نیە، باوەڕیان پێ نەکرد. هەتا شەودا هات و دەروێش کێشکی لە خەلکەکە گرت. تەماشای کرد دوو سەگی نێر و مێ پێکەوە جووت بوون. دەروێش بیورێکی دەست دایە و سەگە نێرەکەی کوشت، دوای ماوەیەک سەگە مێیەکە ترەکی. ڕۆژێک

تولەکانی گوتیان: دایە ئەوە ئێمە باوکمان نیە؟ دایکیان گوتی: باوکتان هەبوو، بەڵام دەرویش بە بیور کوشتی. تولەکان گوتیان: ئەی باوکمان وەسیەتی نەکردووە؟ دایکیان گوتی: بلێ وەسیەتی کرد و گوتی بە بەچکەکانم بلێ: لەهەر جێیەک دەرویشیان دی تولەی خوێنی منی لێ بکەنەوە. جا ئێستا بەهۆی ئەو وەسیەتەوەیە کە دەرویش بەهەر جێیەکدا بڕوا سەگ پەلاماری دەدەن.

*****

منداڵێک میزەچرکێی لەگەڵ بوو، هەموو شەو لەخۆی دەمیزت. ڕۆژێک دایکی گوتی: ڕۆڵە تۆ گەورە بووی، تاکەی من دەرپێی میزاوی تۆ وەشۆم ؟ کوڕە کە هیچ چارەی نەبوو گوتی: دایە چ بڵێم، خۆ بەدەست خۆم نیە، هەموو شەوێ شەیتان بەسەهووم دەبا و لە کۆڵم نابێتەوە. دایکی گوتی: ئەم شەو کە شەیتان هات لە زمان منەوە پێی بلێ: تۆ هەر دە توانی زەرەرمـــان لێ بدەی؟ ئەگــەر ڕاست دەکــەی سابوونیشم بدەیە تا دایکم دەرپێکەمی پێ بشوا. کوڕە ئەو قسەی لە یادبوو هەتا نووست، لە خەودا بینی لەگەڵ شەیتان لەسەر ئاوێک بوون و شەیتان گوتی: وەرە بامەلە بکەین، کوڕە لە وەلامدا گوتی: ناتوانم مەلە بکەم. نازانم. شەیتان گوتی: دەبا میزی تێکەین. کوڕەکە قسەکەی دایکی وەبیر هاتەوە و داوای سابوونی لێکرد. شەیتان گوتی: جا ئەوە زۆر ئاسانە، خەفەتی ناوێ، وەرە چەندت سابوون دەوێ بۆ دایکتی بەرەوە. دەستی کوڕەکەی گرت و بردی لە سەربانی دوکانی بەقاڵێک بە گوریس دایهێشتە خوار و گوتی: تا دەتوانی سابوون هەلگرە. لەوکاتەدا بەقاڵ لە دوکانەکەدا نووستبو، وەخەبەر هات و زانی دز هاتوتە سەری. پەلاماری دا، کوڕەکە هاواری کرد و داوای یارمەتی لە شەیتان کرد. شەیتان زوو بە گوریسەکە هەڵی کێشایەوە و گوتی: زووکە بەسەر بەقاڵی دا هەلڕێ خێراکە، کوڕە لەترسان لەخۆی ڕێ، کە وەخەبەر هات، تەماشای کرد کار لە کار ترازاوە، لە شەوەکانی تری خەراپتر بەسەر هاتووە. کاتێ دایکی ئاوای دی گوتی: دەک ڕاست نەبیەوە، خۆ سەرەڕای میز، ئەم شەو لە خۆشتڕیوە. کوڕە گوتی: دایە بەخوا ئەوەیان خەتای ئامۆژگاریەکەی تۆ بوو.

*****

جارێک پیاوێکی لوڕستانی دەچێ بۆ شار و چاوی بە هەنجیرە ڕەشە دەکەوێ، هێندێکان دەکڕێ و دەیانخوا، زۆری پێخۆش دەبن. ساڵی دوایی دوبارە ڕێگای دەکەوێتەوە ئەو شارە، هێندێک هەلوجە ڕەشە دەکڕێ و دەیانخوا، تەماشا دەکا وەک ئەوانی پار شیرین نین. ترش و مەزەدارن. ساڵی سێیەم دێتەوە چاوی بە

باینجانەڕەشە دەکەوێ و وەدەزانی هەر هەنجیرن گەورە بوون، یەک دوانێک دەکڕێ و دەیانخـــوا، زۆر تاڵ دەبن، تورە دەبێ و بەزمـــانی لوڕی دەڵێ: (گـــەبتـــەرئەوا گیتەرئەوا) یانی هەنجیری سەگباب، هەتا گەورەتر دەبێ تاڵتر دەبێ.

*****

کابرایەک چۆ مەزرایەک بۆ کاڵەک دزین. تەلیسێکی لێ پڕ کردن و خەریک بوو زارکی تەلیسەکەی ببەستی، خاوەن مەزرا گەیشتە سەری و گوتی: ئەوە لێرە چ دەکەی؟ دزە بەترسەوە گوتی: واڵلاهی بە ڕێگادا دەڕۆیشتم بایەکی زۆر توندی هەڵکرد و هەڵی دامە ناو ئەو بێستانەوە. کابرای خاوەن بێستان گوتی: دەی باشە، ئەی کێ ئەو کاڵەکانەی لێکردوونەوە؟ دزە گوتی: کە با و تۆفانەکە دەیانویست هەڵمگرن دەستم تێگرتن و بە دەستمەوە هاتن. خاوەن بێستانەکە گوتی: ئەی باشە کێ خستنیە ناو تەلیسەکەوە؟ دزە تۆزێک ڕاما و گوتی: ئاخر منیش هەر سەرم لەوە سوڕماوە بۆیە هەرلەو فکرەدا بووم تابزانم .

*****

کابرایەکی جووتبەندە هەمبانەیەک گەنم و جووتە گایەکی برد و چوو دەستی کرد بە تۆو چاندن و جووت کردن. لەوکاتەدا سوالکەرێکی لێ پەیدابوو. دوای خـوا بەقەوەتە دەستی کرد بە دوعا کردن بۆ جووتیارەکە و گوتی: خوا بەرەکەت بخاتە جووتەکەتەوە مستێکم گەنم دەیە لەلای خوا ون نابێ.

کابرای جووتیار لە وەڵامدا گوتی: بابە ئەو گەنمە بەو زەحمەتە دەچێندرێ و حەوت هەشت مانگ ئاو وەخوا و ئەو سەرما و گەرمایە بچێژین و ماڵ و منداڵ و ئاغا و کوێخا و مەلا و فەقێ و شوان و مجێور و باڵندە و حەشەرات لێی دەخۆن. ئێمە مانان کارگەرین. تۆ بۆ ناچی کارێک بکەی، زۆر لە گەدایی باشترە. ئێنجا ئەوەش بزانە، کە ئەو گەنمە هی تۆوە و ماڵی خاوەن ملکە و من خیانەتی پێ ناکەم، بێ بەرەکەت دەبێ. گەداکە ڕازی بوو و گوتی: باشە، بەڵام لە دوورەوە هاتووم با تۆزێک لەبن ئەو دارە وەحەسێم، تورەکەی سوالکردنەکەی دانا و پاڵی دایەوە و لێی نووست. جووتیارەکەش درێژەی بە جووتکردن دا، تا کارەکەی تەواوکرد و جووتەکەی بەردا، بچن ئاو وەخۆن و بلەوەڕێن و بۆ خۆشی چوو لە کۆشەیەک دانیشت وەحەسێ.

یەکێک لە گایەکان چوو خۆی گەیاندە هەمبانەی گەداکە و بەدەمیەوە گرت و ڕایوەشاند. تا گەدا و جووتیار پێیان زانی نانی گەداکەی خوارد. جووتیارەکە چوو دەستی کرد بە لێدانی گایەکەی. گەداکە گوتی: بابە لێی مەدە، نەت بیستوو

ـوتویانە: فـەقـیـر چ نانی بخـۆی و چ نانی بدەیتـێ هـەروەک یەکە. گـایەکـە ڕایکرد ەبەر دەسـتـی خـاوەنەکـەیدا و کـابرا لەداخـان لەسـەری خـۆی ڕادەکـێشـا. گـەداکـە ـوتی: بابە من دەنگ ناکەم تۆ بۆ ئاوا دەکەی؟ وەرد لە من بدە، گوتی: وای بەحـاڵی ەو حـەیوانە بەسـتـەزمـانە کـە لە داوی تۆ کـەوتووە، تۆ کە ڕازی نابی گـایەک نانی ەکی دی بخوا، چۆن ڕازی دەبی ژن و منداڵەکانت نانی تۆ بخـۆن؟ کابرای جووتـیار ـوتی: ڕاست دەکەی بەڵام وانیـە، تۆ دەچێ بۆ ئاوایی و دەست دەکەیەوە بە گـەدایی ـ نان پەیداکـردن، بەڵام گـایەکـەی من نـانی گـەدایی خـوارد تازە بە کـاری کـاسـبی ـایەتەوە.

*****

دەڵێن: دەرویشـێکی وەک سـەید مـەجـیدی سـەردەشـتـێ هـەمـوو ڕۆژی جـووەمعـان بە ـازاڕ و کوچاندا دەگەڕا و دەفەی لێدەدا و بە فارسی دەیگو ت:

هەرچە کنی باخود کنی گر همە نیک و بد کنی

یانی هەرچی لە دنیادا دەیکەی لەگەڵ خۆتی دەکەی. جا کردەوەکـەت چاک بێ، ـیان خەراپ. ژنێکی مەکرباز گوتی: چارەی ئەو دەرویشە دەکەم، ئەوە چیە دەیلێ؟ لە ـماڵەوە کولیچەی دروست کرد و ژاری ماری بەسەردا ڕژاند و بۆ دەرویشی برد و بە ـدراوسێکانی گوت: ئەمن بەو دەرویشەی دەسەلمێنم کە ئەوەی ئەی دەیلێ وانیە. (ئەز ـقەزا) ئەو ئافرەتە کورێکی حـەوت سـاڵانەی ون ببـوو، ئەو ڕۆژە هـاتەوە و لە ڕێگادا ـتووشی دەرویشـەکـە بوو. سڵاوی لێکرد و گـوتی: مـامـە دەرویش لە دوردوە هـاتووم، ـزۆرم برسیە. دەرویش فەوری کولیچەی بۆ دەرهێنا و دای بە کوڕە و خواردی. کوڕە ـبە خـواردنی تێکچـو و گـوتی: ئەرێ دەرویش ئەوە چ بوو دات بەمن؟ دەرویش گـوتی: ـئەوە ئـافـرەتێک بەخـێـرا خـۆی دانـی بەمـن. دەرۆێش چوو ئـەو خـەبـەردی دا بە ـئافرەتەکە. ئەو بە غـاردان هـات، تەماشای کرد ئەوە کوڕەکەی خۆیەتی، دەستی کرد ـبە لەخـۆدان و گـوتنی دەرویشی دووپات کردەوە کـە دەیگوت: هـەرچە کنی با خـود ـکنی- گـر همـە نیک و بد کنی. ئینجـا دەیگوت: ئەی خـاک بە سـە رم ئەوەی کـردم لەگەڵ خۆم کرد.

*****

کابرایەک ژنێکی زۆر خـوڵق ناخۆشی دەبێ و لەسـەرهـەموو شتێک دەیکا بە (قرە) لەگەڵ مێردەکەیدا. کـابرا زۆری لێ وەڕەز دەبێ، ژنە بە (فـاتە قرقرە) ناوبانگ دەر دەکا. پیاوەکە بۆ لەناو بردنی فەرشێک دەبا لەسەر بیرەئاوێکی ڕادەخـا و دێتەوە بە ژنەکـەی دەڵێ: ئافـرەت ئەمـرۆ زۆرم ئارەزو لە گـەڕانە، هەسـتـەبچین سـەیاحـەتێک

بکەین. ژنە دەڵێ: زۆرباشە. دەڕۆن تا دەگەنە لای فەرشەکە و بە ژنەکەی دەڵێ: بەخوا شتی چاکە وەرە تاوێک لەسەر ئەی فەرشە وەحەسێن. ژنە دەچێ پێ دەخاتە سەر فەرشەکە و دەکەوێتە ناو بیرەکەوە و کابرا دەگەڕێتەوە. دوای چەندرۆژان کابرا دەڵێ: بابچم بزانم چی لێ بەسەرهاتووە؟ کاتێ دەچێ گوێ هەڵدەخا، مارێک هاوار دەکا و دەڵێ: ئەی ئادەمیزاد مەرد بە و لە دەست قردقری ئەو ئافرەتە ڕزگارم بکە پاردیەکی باشت دەدەمێ. کابرا دەچێ گوریسێک و سەتڵێک دێنێ و دای دێڵێتە ناو بیرەکە و مارەکە دەچێتە ناویەوە و هەڵی دەکێشێتە دەر. مارە دەڵێ: کاکە خۆت دەزانی کە من پارەم نیە، بەڵام سەبر بگرە دەچم لە گەردنی کچی حاکمی شار دالێم کە هاتی بەقسەی تۆ لێی دەبمەوە و پاردیەکی باشیان لێ وەرگرە. کابرا ڕازی دەبێ و دەڵێ زۆر باشە. لە خێرپەی خەودا مار دەچێ لە ملی کچی حاکم دالێ و کەس ناوێرێ بەلایەوە بچێ، تا کابرا دەچێ و دەڵێ: ئەگەر سەد تمەنم بدەنێ من ڕزگاری دەکەم. دەڵێن زۆر باشە. کابرا دەچێ دەڵێ: ئەی مار لە گەردنی کچی حاکم وەبە. مارەکە دەڵێ زۆرباشە، بەڵام دەبێ ئیتر کارت بەسەر منەوە نەبێ. مار لە گەردنی کچی حاکم دەبێتەوە و دەڕوا و دەچێ لە شارێکی دی لە ملی کچی حاکمی ئەو شارەش دالێ، دوبارە کەس ناوێری بەلایەوە بچێ تا دەچن مێردی فاتە قرقر دێنن. مارەکە دەڵێ، نەمگوت کارت پێم نەبێ، بۆچی هاتیەوە؟ کابرا دەڵێ: هاتم پێتراگەیەنم کە فاتمی ژنم دەیەوێ بێ بۆ ئێرە. مار کە گوێی لە ناوی فاتە بوو بەپەلە لە گەردنی کچی حاکم بۆوە و کەس نەیزانی بۆ کوێ چوو. خەڵکەکە زۆریان بەلاوە سەیر بوو تا کابرا بەسەرهاتی خۆی و ژنەکەی و مارەکەی بۆ گێڕانەوە و ئەوەندەی دیکە سەریان سوڕما.

*****

دەڵێن: جارێک پاشایەک بە وەزیرەکەی دەڵێ: وەزیر شار بە شار و دێ بە دێ بگەڕێ، پیاوێکی قسە خۆشی زیرەکم بۆ پەیدا بکە، یەک دوو پرسیاری لێ دەکەم. وەزیر زۆر دەگەڕێ هەتا ڕێی دەکەوێتە قوتابخانەی مەلایەک. تەماشا دەکا چەند قوتابی بە دەورە بە چۆکدا هاتوون و سەریان بەرداوەتەوە و تەماشای بەر دەمی خۆیان دەکەن و دەخوێنن. وەزیر سڵاویان لێ دەکا و دادەنیشێ. کە دەڕوانێ دارێکی درێژ لە پاش ملیانەوە ڕاهەنگێراوە. وەزیر لە مەلا دەپرسێ: مامۆستا ئەو دارە چیە؟ مامۆستا دەڵێ: ئەوە بۆ ئەوەیە کە ئەگەر یەکێ لە قوتابیەکان سەری لە سەر دەرسەکەی هەڵگرت پێ بزانم، دەبێ تا لە دەرس دەبنەوە ئاوا بێ. وەزیر کە سەر بەرز دەکاتەوە دەبینێ پەتکێک لەسەر بانێکەوە هاتۆتە خواری بۆلای

مامۆستا، وەزیر گوتی: ئەی ئەو پەتکە چیە؟ مامۆستا گوتی: هەرزنمان لە سەربانی هەڵخستووە و زەنگوڵەیەکم بەو پەتەوە هەڵاوەسیوە، جارجار ڕایدەوەشێنم و چۆلەکەی پێ لە هەرزنەکە دەر دەکەم. وەزیر کە ڕوانی پشیلەیەک لە هەیوانێ بەستراوەتەوە و سەری بەنەکە لای شاقەلی مەلایە، گوتی ئەی ئەوە بۆوایە؟ مامۆستا گوتی کە ئیشم بەماڵ و منداڵ بوو، ئەو بەنە ڕایدەکێشم و پشیلەکە دەمیاوێنی و لە ماڵەوە حاڵی دەبن کە کارم پێن و دێن بۆلام. وەزیر گوتی: مامۆستا پاشا منی بۆلای جەنابت ناردووە هەستە بچین بۆلای. مەلا گوتی فەرموو. کاتێ چوونە لای پاشا و سڵاویان کرد، پاشا گوتی: مامۆستا ناوت چیە؟ گوتی قوربان ناوم (نیومەن بوقە). پاشا گوتی کوڕی کێی: گوتی: کوڕی (پەشم پازدە)م، پاشا گوتی: ئەوە چ ناوێکە؟ مەلا گوتی: قوربان لە ئەسڵدا خۆم ناوم (منصور)ە، بیرم کردەوە کە مەنسور دوو بەشە (مەن) و (صور). گوتم:(مەن)ێک نیم نیو(مەنم) و (صور) نیم کە (شەیپور)ێکی بچووکە و بومە(نیوبوق) و باوکیشم ناوی (موسی)یە. گوتم باوکم (مو) نیە، (پەشم)ە و (سی) نیە و (پازدە)یە. پاشا زۆری بەلاوە سەیر بوو گوتی:

مامۆستا چەند ئەستێرە بە ئاسمانەوەن؟ مەلا گوتی: بەقەد تووکی سەرو بە ددنی ئینسان. پاشا گوتی: وانیە درۆیە. مەلا گوتی: دە ئەگەر باوەڕ ناکەی بیانژمێرە. پاشا گوتی: ئەی لە ئەرزەوە تا ئاسمان چەند ساڵ ڕێگایە؟ مەلا گوتی: بە ئەندازەی گەڕان بە دەوری دنیادا. جا ئەگەر ئەوەشت پێ ڕاست نیە، تاقی کەوە. پاشا ئافەرینی کرد و مەلای خەڵات کرد.

*****

دەڵێن: پیاوێک ژنی گوازتەوە و بردی سواری قەتار بوون و ڕۆیشتن بۆ (شەهرو لعەسەل). کابرا کتێبی پێ بوو لەناو قەتارەکەدا دەستی کرد بە مزتالەعە. زۆری پێنەچوو(جابی) قەتارەکە هات داوای (بیطاقە)ی لێکرد. زاوا گورج دەستی دەگیرفانێ ناو زەرفێکی دەرهێنا و دای بە کابرای جابی. کابرا کە تەماشای کرد وەرەقەی مارەکردنی ژنەکەی بوو. جابیەکە لەسەرەخۆ گوتی: کاکە بەو وەرەقە لێرە سوارنابی، لە ماڵەوە پێی سوار دەبی. زاوا زۆر خەجاڵەت بۆوە کە بەسەهو ئەوەی داوەتێ.

*****

کورد دەڵێ: نەقڵی کفر ، کفر نیە. لەو ساڵانەی دواییدا کابرایەکی عێراقی دەچێ بۆ حەج. کابرا دەستی ڕاست و لاقی چەپ و چاوێکی نابێ. دەچێ بۆ ڕەجمی

شـەیتـان، هەرچەند دەکـا بەدەسـتی چەپ بەردەکان ناگەنـە ناو ئەو جـێگایەی جـە بەردەکانی بۆ هەڵدەن. حـاجی لە ڕەجـمی شـەیتـان دەبنەوە، ئەو هەرخـەریک دەبێ. ئاخری شەیتان توڕە دەبێ و دێ دەڵێ. ئەرێ کاکە ئەوە هەرخەلاس نەبووی؟ ئەوە بۆ وات لێهـاتووە؟ حـاجی لە وەلامـدا دەڵێ: جـا بڵێـم چی؟ دەسـتی ڕاسـتم لە شـەڕی عێراق و ئێراندا پەڕیوە و لاقی چەپم لە شـەڕی کوردستاندا بە (ئەلغام) پەڕیوە و بە قەزا و قەدەری خـواش کوێر بووم. شـەیتـان دەڵێ: دەی ماڵ نەوێران چکارت بەسـەر منەوەیە، بۆ ناچی ئەوانە ڕەجم بکەی کە بەو دەردەیان بردووی.

*****

ڕۆژێک شـاعـیرێک قـەسـیدەیەک لە مـەدحی حـەزرەتی حـەسـەنی کوڕی حـەزرەتی عـەلی دادەنێ و دەچێ بۆی دەخـوێنیـتـەوە. حـەزرەتی حـەسـەن پارەیەکی بـاشی دەداتێ. خەڵک دەڵێن ئەرێ قوربان ئەو پارە زۆرەت بۆ دایە؟ خۆ ئەو شاعیرە زۆر بێ ئەمری خـوا دەکا و بەقسـەی شـەیتان هـەزار درۆ لە شـیعرەکانیدا دەڵێ. حەزرەتی حـەسـەن دەفەرمـووێ: ئەی ئێـوە نازانن کە بـاشـترین پارە و مـاڵی دنیا ئـەوەیە کە شەرەف و نامـوسی خۆتی پێ بپارێزی؟ ئەگەر ڕازیم نەکردایە، دەهـۆڵی بۆ لێدەدام و لای خـەڵک دەیگو ت هـیـچی وەک بـاب و باپیـری خـۆی ناچێ و ئەو قـسـەیـان لە کتێبـاندا دەنوسییەوە و دەبوو بە ماڵ بە سەرمەوە تا ڕۆژی قیامەت.

*****

هەر لەو بابەتە کابرایەک بە لۆتیـە ڕەشـە ناویان دەبرد. هات بۆ گوندی (شلماش و لە سـەربانی مـاڵی حـاجی وەهاب (سـیـحـر)ی دەکـردن و ورچ و مـەیمون هەڵدەپەڕاندن و خـەڵک پارەیان دەدایە. باوکم کە باش مـەلای ئەو ناوچە بوو، لەپێش خەڵکدا پارەی بۆ دەنارد. ڕۆژێک گوتیان: مامۆستا ئەوە چۆنە جەنابت پارە دەدە بەو لۆتی یە؟ لە وەلامـدا گوتی: لەبەر حـەیا و ئابڕووی خـۆم. ئەی ئـەوە نیە جنێو بە مەلا و کوێخای فلان دێ دەدا، چونکە هیچیان نەداوەتێ!

*****

لە باسی زەکـاوەت وزیرەکی (ئەبو عـەلای مـەعـەڕی)دا دەڵێن: ئەوەندە زیرەک بووە، جارێک بۆ تاقیکردنەوەی، چوار درهەم دەخەنە ژێر چوار پێچکەی کورسییە کە ئـەو لەسـەری دادەنیشت، کاتێ دەچێ لەسـەری دانیشی فەوری دەڵێ: کـوڕینە ئەوە عەرزە کەمێک بەرز بۆتەوە یان ئاسمان تۆزێک نزم بۆتەوە و هاتۆتە خوارێ؟

*****

دوبارە دەڵێن: ئەوەندە بەزەین بووە کاتێ لە وڵاتی شامـەوە بە سواری وشتر چۆ

بەغدا، لە ڕێگادا لە جێگایەک پێی دەڵێن: سەرت دانەوێنە با سەرت لە لەقی ئەو دارە نەکەوی، چونکە (ئەبو عەلا) کوێر بووە. دوای ماوەیەکی زۆر کە دەگەڕێتەوە لە ئاستی جێگای دارەکە سەر دادەنەوێنی، ئەوانەی لەگەڵی دەبن زۆریان پەلاوە سەیر دەبێ، دەڵێن: ئەوە بۆ سەرت دانەواند؟ لە وەڵامدا دەڵێ: ئاخر کاتێ بێرەدا هاتم دارێکی لێ بوو گوتم با سەرم وێی نەکەوێ. گوتیان کوا خۆ داری لێ نیە؟ کاتێ بۆ تەجرەبە هەڵیانکەند بنکی دارەکە دەرکەوت کە بڕی بویان.

*****

(ئەبو دولامەی) شاعیری زەمانی عەباسییەکان زۆر ناشیرین دەبێ و ژنێکی زۆرناشیرینیشی دەبێ. جارێک لە کاتێکدا کە(خەیزدران)ی ژنی (مەهدی) خەلیفەی عەباسی خۆی ئامادە دەکا بچی بۆ حەج. ئەبو دولامە دەچێتە سەر ڕێگای و دەڵێ: ژنەکەم پەکی کەوتووە، ناتوانێ خزمەتم بکا، دەبێ لە جارییەکانت، جارییەکم بدەیتێ. خەیزەران دەڵێ باشە، بەڵام دوای گەڕانەوەم. کاتێ لە حەج دەگەڕێتەوە ئەبو دولامە قەسیدەیەکی زۆر جوانی بۆ دەنوسێ و بۆی دەنێرێ. خەیزەران کە دەیخوێنێتەوە زۆر پێدەکەنێ و بە پیاوێکی دا جارییەکەی بۆ دەنێرێ. لەوکاتەدا ئەبو دولامە لە ماڵ نابێ. ژنەکەی ئەبو دولامە بە کوڕەکەی دەڵێ: ئەگەر دەتەوێ منت لێ ڕازی بم و خواشت لێ ڕازی بێ، بچۆ لەگەڵ ئەو جارییە بنوو. دەنا گەردنت ئازاد ناکەم. کوڕەکە بەقسەی دایکی دەکا و دەچێ کاری وای لەگەڵ دەکا. کاتێ ئەبو دولامە خەبەر دەزانێ کە خەیزەران جاریەی بۆ ناردووە، بەپەلە دێتەوە و دەچێ بۆ لای و دەستێکی بۆ دەبا. جاریەکە تورە دەبێ و دەڵێ: ئەی پیری بەدفەڕی بێ ئەخلاق، هەستە وەدەرکەوە دەنا مستێکت لێ دەدەم و لوتت پڕ دەکەم لە خوێن، خۆ منیان بۆ تۆ نەناردووە، بۆ کوڕێکی گەنجی لەو حاڵە و لەو ڕەنگەیان ناردووم. سەعاتێک لەمەوبەر هات بۆلام و کاری وای لەگەڵ کردم. ئەبو دولامە دەزانێ کە ئەوە کوڕەکەی خۆی بووە. هەڵدەستی دەچێ بۆلای مەهدی خەلیفە و ڕووداوەکەی بۆ دەگێڕێتەوە. خەلیفە زۆر پێدەکەنێ و دەنێری بەدوای کوڕەکەیدا. کاتێ کوڕە دێ، خەلیفە زۆری لێ تورە دەبێ، دەڵێ: بێنن دارکاری بکەن. کوڕە دەڵێ: قوربان ئەوە چل ساڵە باوکم لەگەڵ دایکمدا کاری وا دەکا ئەمن دەنگ ناکەم و پێم ناخۆش نیە، کەچی من جارێکم جارییەکەی وا لێکردووە، ئەو خۆی ڕانەگرت و هاتووە شکایەتی لێکردووم! مەهدی ئەوەندە پێدەکەنێ بە سەرپشتدا دەکەوێ و لەپاشان بە ئەبو دولامە دەڵێ دەنگ مەکە، جارییەکی دیکەت بۆ دەنێرم. ئەبو دولامە گوتی: قوربان جا مەگەر لە بەینی عەرز و ئاسماندا وەی شارم دەنا ئەو حەرامزادەیە خۆی دەگەیەنێتێ. خەلیفە

ئەوەندەی تر پێکەنی و ئینجا بە کوڕەکەی دەڵێ: جارێکی دی کاری وا بکەی خەم دەزانم چیت لێ دەکەم.

*****

ڕۆژێک (ئەبودولامە) دەچێ بۆلای (مەهدی) باوکی (هارونەڕەشید) و دەست دەکا بە گریان و دەڵێ: قوربان لەگەڵ ژنەکەم وەکو دوو کۆتر لە هێلانەیەکدا زۆر بەخۆشی ژیانمان دەبردە سەر، بەلام بە ناشکوری ناڵێم مەرگ لێکی جیا کردینەوە و ئێستا بە تەنیا ژیان دەبەمە سەر، کە بەڕاستی ژیانی تەنیایی زۆر ناخۆشە و سەرەڕای ئەوەش هیچم نیە و ژیانم زۆرناخۆشە. مەهدی دڵخۆشی دەداتەوە و شتێکی دەداتێ. لەملاشەوە ژنەکەی دەچێ بۆلای خەیزەرانی خێزانی مەهدی دایکی هارونەڕەشید و بە گریانەوە دەڵێ ئەبو دولامە مردووە و بە تەنیا ماومەوە و هیچم دەماڵی دا نیە و نازانم لێرە بە دواوە چۆن ژیان بەرمە سەر و بەچ بژیم؟ ئەویش شتێکی دەداتێ. کاتێ مەهدی و خەیزەرانی خێزانی بە پیلانەکەیان دەزانن زۆر پێ پێدەکەنن.

*****

(ئەبو عەتاهیە) زۆر شاعیرێکی گەورە و بەناوبانگ بوو. بەلام دەڵێن زۆر بەخیل و ڕژد بووە. بۆ نموونە دەربارەی بەخیلیەکەی دەڵێن ڕۆژێک ئەمەو دراوسێکانی لە دەوری دەبن، لەوکاتەدا سواڵکەرێک دێ داوای شتێکی لێ دەکا و ئەویش لە وەڵامیدا دەڵێ خوا بتداتێ. تا سێ جار سواڵکەرەکە لێی دووپات دەکاتەوە و ئەویش هەر دەڵێ خوا بتداتێ، ئاخر جار سواڵکەرەکە دەڵێ: تۆ ئەو شاعیرە نی کە گوتوتە. (كُلّ حَيٍّ عِنْدَ مَيْتَتِهِ حَظُّهُ مِنْ مالِهِ الْكَفَنْ) یانی هەر گیانلەبەرێکی زیندوو لە بەرەی ئادەمیزاد لەکاتی مردنیدا ئەوەندەی لە سەروەت و سامانەکەی پێ دەبڕێ کە بۆی بکەن بە کفن. دەڵێ بەڵێ ئەوە شیعری منە. سواڵکەرەکە دەڵێ: بۆ ئەتۆ هەموو ماڵەکەت بۆ کڕینی کفنەکەت داناوە؟ ئەبو عەتاهیە دەڵێ: نەخێر. سواڵکەرەکە دەڵێ: ئەی چەندت بۆ کفنەکەت داناوە؟ دەڵێ: پێنج درهەم. سواڵکەرەکە دەڵێ: جا کەوایە وەک خۆت لە شیعرەکەتدا گوتوتە، بەشی تۆ لە هەموو سەروەتەکەتدا ئەو پێنج درهەمەیە. ئەبو عەتاهیە دەڵێ: بەڵێ. سواڵکەرەکە دەڵێ: دە لە باقیەکەی شتێکم بدەیە، ئەگەر هەر نامدەیتێ شتێکی دیکەم لەگەڵ بکە. ئەبو عەتاهیە دەڵێ چت لەگەڵ بکەم؟ کابرا دەڵێ: قەبر هەڵکەنەکان بە سێ درهەم گۆڕ هەڵدەکەنن، تۆ ئێستا درهەمێکم بدەیە کە مردی ئەمن قەبرەکەت بۆ هەڵدەکەنم و لە ئێستاوە تۆ لە گۆڕەکەشت دوو درهەم قازانج دەکەی. ئەبو عەتاهیە زۆر

خـەجـاڵەت دەبێ و دەڵێ: دە بڕۆ خـوا غـەزەبت لێگرێ، ئاخـر لەبەر دوو سـواڵکەری وەک تۆ سەدەقە و خێریش حەرام بووە. خەڵکەکە دەست دەکەن بە پێکەنین و دەڵێن جا کوا سەدەقە و خێر کردن حەرام کراوە؟

*****

(خـواجـە نەصـیـرالدینی طوسی) ئاخـوندێکی زۆر زانای شـیـعـە بووە. خـۆی لە (هۆلاکۆ) خـانی مـەغـول نزیک دەکاتەوە و دەبێ بـە وەزیری. یەکێک لۆمـەی دەکا و نامەیەکی بۆ دەنوسی و دەڵێ: تۆ خۆت کـردووە بە سەگی هۆلاکۆ. ئەویش لە وەڵامدا بۆی دەنوسیتـەوە و دەڵێ: بە چوار بەڵگە پێت دەسـەلمێنم کەوا نیە. یەکەم سـەگ لە دەرەوەی ماڵ دەژی ئەمن لە ژورەوە. دووەم سەگ بەرمـاوی خاوەنەکەی دەخوا، ئەمن سـەرگـولەکـەی. سـێـیـەم سـەگ تووکنە و من بێ تـووک. چوارەم سـەگ نـانی هەر کەسێک بخوا پاسی ئەو کەسە دەکا، بەلام من نانی خـەڵک دەخۆم و پاسی هـۆلاکۆ دەکەم.

*****

بۆ شـۆخی و نووکـتـە دەڵێن: جـارێک شـێـخ (نورالدین) ناوێک تووشی کـابرایەک دەبێ، کە دوو ئافرەتی جـوانی لەگـەڵ دەبن. دوا سلاو و وەلام، شێخ بە کـابرا دەڵێ: کاکە ناوت چیە؟ ئەویش لە وەلامدا دەڵێ: قوربان ناوم (عبدالواحد)ە. شێخ دەڵێ: دە کاکە ئەو دووانە بۆ من بەجێ هێڵە، چونکە ئەمن (عەبد)ی دووانم.

*****

جـارێک لە (ئەبو عـەتاهـیـە) دەپرسـن و دەڵێن: لە ناو شـیـعـرەکانتدا کـامـەت لە هەموان خۆشتر دەوێ؟ لە وەلامدا دەڵێ: ئەو چوارخشتەکیە کە دەڵێم :

لَيْتَ شِعْرِي فَإِنَّنِي لَسْتُ أَدْرِي
أَيَّ يَوْمٍ يَكُونُ آخِرَ عُمْرِي
وَ بِأَيِّ الْبِلادِ يُقْبَضُ رُوحِي
وَ بِأَيِّ الْبِقاعِ يُحْضَرُ قَبْرِي.

یانـی زۆر بەداخــەوە نـازانم چ ڕۆژێک ڕۆژی ئـاخــری ژیانم دەبێ و لە چ وڵاتێک ڕوحم دەکێشن و لەچ شوێنێک گۆڕم بۆ حازردەکەن؟

*****

دوبارە ئەوچوار خشتەکیەی شێخ (محەممەد عەبدە)ش زۆرخۆشە کە دەڵێ:

إِنْ يَمُوتُ مِنْ مَشايِخِ الدّينِ شَيْخٌ
تَنْبُتُ وَرْدَةٌ مَكانَ الفَقِيدِ

وَ قياساً فَإِنْ يَمُوتوا جَميعاً
تَغدو ايرانَ جَنَّةً مِنْ وُرُودِ

یانی ئەگەر یەکێک لە مەلا و ئاخوند و شێخەکان بمری، لە جێگای ئەو خوا لێخۆش بووە گوڵێک دەڕوێ. جا بەو قیاسە، ئەگەر هەموویان بمرن (ئێران) دەبێتە بەهەشتێکی پڕ لە گوڵ.

*****

هەروەها دەڵێن: جارێک لە مەجلیسی (ئەبو عەلی) فارسیدا باسی شیعر دەکەن. یەکێک عەرزی دەکا و دەڵێ: ئەرێ قوربان جەنابت قەت شیعرت گوتووە؟ لە وەڵامدا دەڵێ: ئەو سێ شیعرە نەبێ نەمگوتووە کە دەڵێم :

خَضَبْتُ الشَيْبَ لَمّا كانَ عَيْباً
وَ خَضْبُ الشَيبِ أَوْلَى أَنْ يُعابا
وَ لَمْ اَخْضُبْ مَخافَةَ هَجْرِخِلٍّ
وَلاعيباً خَشيتُ وَلا عِتابا
وَ لكِنَّ الْمَشِيبَ بدا ذَميماً
فَصيَّرْتُ الْخضابَ لَهُ عِقابا)

یانی ئەمن مووە سپیەکانم (بۆیە) کردۆتەوە، چونکە دەڵێن: مووی سپی نیشانەی پیرییە و عەیبە. هەرچەند باشتر وایە کە عەیبە لە (بۆیە) کردنەوە بگیرێ، لەترسی دۆستەکەشم (بۆیە)م نەکردۆتەوە، کە بڵێم: ئەگەر مووە سپیەکانم ببینێ لێم دوور دەکەوێتەوە و نە لە عەیب و لۆمەش ترساوم، بەڵام پیری و مووی سپی ناشیرین هاتنە بەرچاوم و منیش بە ڕەنگ کردنی موویەکانی تۆڵەی خۆم لێکردنەوە.

*****

سەبارەت بە ئازایی و گەورەیی حەزرەتی عەلی، شێخ (تەنوحی) لە کتێبی (المستجاد)دا دەڵێ: کاتێ پێغەمبەر (دخ)ی لەسەر بێ ویستی کۆچ بکا ی حەزرەتی عەلی چوو لە جێگاکەیدا بنوێ، خوای گەورە بە (جوبرائیل) و (میکائیل)ی گوت: ئێوەم کردە برای یەکتر، بەڵام بڕیارمداوە کە تەمەنی یەکتان درێژتر بێ، ئەو تەمەن درێژییە بۆ کامەتانی دا نێم؟ لە وەڵامدا هەردوو داوای تەمەنە درێژەکەیان کرد [illegible] خوای گەورە عیتابی لێگرتن و فەرمووی: ئەی بۆ وەک عەلی کوڕی ئەبوتالیب تاز[illegible] نەکرد. کاتێ لەگەڵ پێغەمبەردا کردمن بەبرا، عەلی گیانی خۆی فیدای کرد و ئەو[illegible] ئەمشەو چووە لە جێگای ئەودا بنوێ، تا پێغەمبەر بەسەلامەتی کۆچ بکا. خوای گەورە فەرمووی: ئەم شەو بچن ئاگاتان لە عەلی بێ، هەتا دوژمن زەفەری پێ نەبەن

جوبرائیل و میکائیل هاتن بۆلای و لە کاتێکدا کە جوبرائیل لەلای سەری و میکائیل لەلای لاقانی وەستابوون، جوبرائیل دەیگوت: بەخ بەخ کێ وەکو تۆیە ئەی کوڕی ئەبو تالیب کە خوای گەورە لەلای مەلائیکە تاریفت بکا. جا بە ڕیوایەتێک دەڵێن: ئەو ئایەتەی سورەی (بەقەرە) لە وکاتەدا دەرحەق بە حەزرەتی عەلی هاتۆتە خوارەوە کە ئەفە رمووێ:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ

یانی لەناو خەڵکدا جۆرە کەسانێک هەن وەک عەلی کوڕی ئەبوتالیب کە ژیان و حەیاتی خۆیان بۆ وەدەست هێنانی ڕەزای خواوەندی گەورەی خۆیان دەفرۆشن. جا بەڕاستی برایەتی ڕاستەقینە ئاوا دەبێ، کە لەکاتی تەنگانەدا فریای دۆست و برادەری خۆت بکەوی، وەک حەزرەتی عەلی کە ڕوحی خۆی فیدای حەزرەت کرد و چوو لە جێگاکەیدا نووست.

*****

پیاوێکی بەسرەیی دەڵێ: ئەمن دوو کوڕ و دوو کچ و ژنێک و ژمارە مریشکێکی زۆرم هەبوو. ڕۆژێک پیاوێکی (بەدوی) بوو بە میوانمان. بە ژنەکەم گوت: ئافرەت زوو مریشکێک سەر ببڕە با نیوەڕۆ بیخۆین. کاتێ نان دانرا، بە گاڵتە بە میوانەکەم گوت: ئەتۆ دەبێ مریشکەکە بەش بکەی. کابرا گوتی: باشە، بەڵام بە دابەشکردنی من ڕازی دەبن؟ گوتم بەڵێ. کابرا قۆڵی لێ هەڵماڵی و دەستی کرد بە بەشکردنی مریشکەکە. سەرەکەی لێکردەوە و گوتی: (ها) با سەرەکەی بۆتۆ بێ. چونکە ئەتۆ سەرەی ماڵەکەی. دوو باڵەکەشی دان بە دوو کوڕەکان و گوتی: با ئەی دوو باڵەش بۆ دوو باڵی ماڵەکە بن. دوو قاچەکانیشی دان بە دوو کچەکان و پشت قوونەکەشی دا بە ژنەکەم و سینگەکەشی هەڵگرت و گوتی: با ئەو پارچەش بۆ میوانەکەتان بێ. ڕۆژی دوایی بە ژنەکەم گوت: ئەمرۆ پێنجان لێنێ. کاتێ نان دانرا گوتم: وەرە بەشیان بکە. کابرا گوتی: باشە تاق تاق بەشیان کەم یان جووت جووت؟ گوتم تاق، گوتی دەباشە. بگرە تۆ و ژنەکەت و ئەو مریشکە تاقێک. یەکێکیشی دا بە دوو کوڕەکە و گوتی: ئەوەش تاقێک. یەکێکیشی دا بە دوو کچەکە و گوتی: ئەوەش تاقێک و دووشی بۆخۆی هەڵگرت و گوتی: ئەمەش تاقێک. ئێمە تەماشای یەکترمان دەکرد، گوتی: وا دیارە بەمجۆرە ڕازی نین. باجووت جووت بەشیان کەم. گوتمان باشە. گوتی هانێ، ئەوە تۆ و دوو کوڕ و مریشکێک ئەوە دوو جووت. ژنەکەت و دوو کچەکان و ئەو مریشکەش ئەوە دوو جووتی تر و من و ئەو سێ مریشکەش ئەوە دوو جووت. ڕووی کردە ئاسمان و گوتی: خوایە زۆر شوکر، چونکە تۆ فێری ئەو

دابەشکردنەت کردم.

*****

دەڵێن: عەرەبێک لەبەر خوا دەپاڕایەوە و دەیگوت: ئەی خوای گەورە تۆ زۆرحەقت بەسەر منەوە هەیە، تکات لێ دەکەم ئەو حەقانەم پێ ببەخشە. ئەی خوای گەورە بەخوای حەقی خەڵکیشم زۆر لە سەرە، تو خوا بەگەورەیی خۆت ئەوانیشم بۆ بدەوە. ئەی خوای گەورە بۆ هەموو میوانێک شتێکت واجب کردووە، ئەم شەو میوانی تۆم بەهەشتم بە نسیبکە.

*****

دەڵێن: کابرایەکی عەرەب دەیگوت: دوعای ددان هێشان دەزانم: هەر کەسێک ددانی بێشی، ئەو دوعایەی منی پێ بێ ژانی ددانی دەشکێ، بەڵام کاتێ یەکێک دەچو بۆلای و دوعاکەی بۆ دەنوسی دەیگوت: ئاگادار بە، ئەو دوعایە بەو شەرتە کار دەکا کە چوویە سەر جێگا یادی (مەیمون) نەکەی، چونکە دوعاکە بەتاڵ دەکاتەوە. بەڵام کاتێ دان هێشەکە دەچووە سەر جێگا، قسەی دوعا نوسەکەی وەبیر دەهاتەوە و هەتا بەیانی لەبەر ئێشی ددانی خەوی لێ نەدەکەوت و بەیانی کە دوعانوسەکە تووشی دەبوو دەیگوت. چۆن بووی؟ کابرا دەیگوت: هەتا بەیانی لە تاوی ژانی ددانەکەم خەوم لێ نەکەوتووە. دوعانوس دەیگوت: ڕەنگە مەیمونت وەبیر هاتبێتەوە؟ کابرا دەیگوت: بەڵێ. دوعانوسەکە دەیگوت: ئاخر بۆیە ئەو نوشتەیە کاری نەکردووە.

*****

پیاوێکی(عوتبە)ی کوڕی ئەبی سوفیان زوڵم لە عەرەبێکی خەڵکی شاری (طایف) دەکا. کابرا دەچێ بۆلای عوتبە و زۆر بەبێ ئەدەبی شکایەتی لێ دەکا. عوتبە بەتوڕەییەوە دەڵێ: کابرا وادیارە تۆ زۆر نەزان و نەفامی، لام وایە نازانی کە لە شەو و ڕۆژدا چەند نوێژیش واجبن. کابرا دەڵێ: بۆ ئەگەر زانیم ئیجازە دەدەی پرسیارێکت لێ بکەم؟ عوتبە دەڵێ ئا. کابرا دەڵێ:

إِنَّ الصَّلاةَ أَرْبَعُ وَ أَرْبَعْ
ثُمَّ ثَلاثٌ بَعْدَ هُنَّ أَرْبَعْ
ثُمَّ صَلاةُ الْفَجْرِ لا يُضَيَّعْ

یانی نوێژی واجب لە شەو و ڕۆژێکدا دووجاری چوار ڕکاتی و لەپاشان سێ ڕکاتێک و ئینجا چوار ڕکاتیەکی دی و دوای نوێژی بەیانی کە نابێ بفەوتێ. عوتبە دەڵێ: وایە، پرسیارەکەت بکە. کابرا دەڵێ: فەقەڕاتی پشتت چەند گرێن؟ عوتبە دەڵێ: نازانم، کابرا دەڵێ جا تۆ کەشتی پشتی خۆت نەزانی چۆن دەزانی قەزاوەت

و حوکم بەسەر خەڵکدا بکەی؟ عوتەبە دەڵێ: بابە زوو شتەکەی بدەنەوە و با بڕواو لە کۆڵمان وەبێ.

*****

(سەهلی) کوڕی هارون دەڵێ: کابرایەکی بەخیل زۆر دەچوو بۆ مەجلیسی (ابن المقفع) و ابن المقفع دەیگوت: دەبێ دەعوەتێکم بۆ بکەی، کابراش لە وەڵامدا دەیگوت: پێت وایە پلاو و گۆشتت بۆ ساز دەکەم؟ چ بوو ئەوەت بۆ دادەنێم. خولاسە ڕۆژێک لەگەڵی چووە، کاتێ خواردنەکەی هێنا، نانەڕەقێک و دوو سێ کلۆ خوێ بوون. لەوکاتەدا سواڵکەرێک لە دەرگای دا و هاواری کرد خاوەن ماڵ خێرێکم پێ بکە، ڕەحمەتی خواتان لێ بێ. چەندجار هاواری کرد، ئاخری خاوەن ماڵی بەخیل گوتی: دە بڕۆ بەس هاوارکە، بێم هەر دوو قاچت دەشکێنم. ابن المقفع گوتی: کاکی سواڵکەر زوو بڕۆ و خۆت ڕزگار بکە، چونکە ئەگەر وەک من دەزانم وەعدەی چەند ڕاستە، تۆش ئاوات بزانیایە هەڕەشەی چەند ڕاستە گورج دەڕۆیشتی.

*****

دەڵێن: ڕێوی زۆر فێڵبازە و زۆر زیرەکە. یەکێک لە نیشانەی زیرەکی ئەوەیە کە هەرکاتێ (کێچی) زۆری پێوە بوو، هێندێک (تووک) بە دەمەوە دەگرێ و دەچێتە ناو ئاوێکەوە و وردە وردە خۆی نەوی دەکا. کێچەکان کە ئاویان لێ نزیک بۆوە دەچن لەسەر ئەو تووکە کۆدەبنەوە کە بەدەمیەوە گرتووە. ئەویش کە زانی هەموویان کۆبوونەوە بە ئاسپای تووکەکە هەڵدەداتە ناو ئاوەکەوە و بۆخۆی لە ئاوەکە دێتەدەر.

*****

دەڵێن: بۆ ئەوەی گورگ بەچکەکانی نەخوا، کە بەچکەی بوون گورج دەچێ (کاڵەکەمارە)ی زۆر بە برکەوە دێنی و لە زارک و دەوروبەری کونەکەی بڵاودەکاتەوە، چونکە دەزانی کە هەرکاتێ گورگ بە سەر کاڵەکەمارەدا بڕوا فەوری دەمرێ، بەو فێڵە بەچکەکانی دەپارێزێ.

*****

دەڵێن: پیاوێکی (خوراسانی) هەموو ساڵێک دەهاتە نەجەف و کەربەلا و دەبوو بە میوانی عەرەبێک. زۆرجار بە عەرەبەکەی دەگوت خۆزگە جارێک دەبوویە میوانم، جا دەمزانی چۆنت پاداشی ئەو هەمووە خزمەتە بدەمەوە. دوای ماوەیەک عەرەبە ڕێگای دەکەوێتە شاری (مەروە) و دەچێ بۆ ماڵی دۆستەکەی. کاتێ دەچێ، دەبینێ دۆستەکەی لەگەڵ چەند کەسێک دانیشتووە. سڵاو دەکا، بەڵام کابرا خۆی گێل دەکا و یانی نایناسێ. کابرای عەرەب زۆری بەلاوە سەیر دەبێ و دەڵێ: ئەوە دەمم

هەڵداوە بۆیە نامناسێتەوە. پەڕۆکەی لە دەمی دەکاتەوە و دەڵێ: هەرنامناسی؟ کابرا دەڵێ: ناتناسم عەرەب لەبەرخۆیەوە دەڵێ: ئەوە لەبەر چەتفە و عەگالەکەمە لێی تێکچووە. ئەوانیش فڕێدەدا و دەڵێ: دەمناسیەوە؟ خوراسانی دەڵێ: نا. عەرەب فەروەکەی دادەنێ و دەڵێ: ئێستاش نامناسی؟ دەڵێ: ناوەڵڵە ئەگەر پێستەکەشت لەخۆت داڕنی هەر ناتناسم.

*****

یەکێک لە ئەسحابەکانی پێغەمبەر(دخ) بە ناوی (نوعەیمان) بە کەسێکی گاڵتەباز ناسرابوو، یەکێک بوو لەو ئەسحابانەی کە لە غەزای (بەدر)دا بەشداری کردبوو. بۆ نموونە یەکێک لە گاڵتەکانی ئەوەیە، کە دەڵێن: لە خزمەت حەزرەتی ئەبوبەکر و چەند ئەسحابەدا دەچن بۆ شاری (بوصرا). ئەسحابەیەکیان لەگەڵ بوو ناوی (سووەیبیط) بوو. ئەویش بەشداری غەزای (بەرد) ببوو. لەو سەفەرەدا خواردن بەدەست ئەو بوو. لە کاتێکدا کە حەزرەتی ئەبوبەکر لەوێ نەبوو، (نوعەیمان) چوو بۆلای و گوتی برسیمە. (سوودیبیط) لە وەڵامدا گوتی: سەبر بگرە با حەزرەتی ئەبوبەکر بێتەوە. نوعەیمان گوتی: وەڵلاهی دەبێ تورەت بکەم. هات بۆلای چەند کەسێک و گوتی: غولامێکی عەرەبم لێ بکڕن کە گورج و گۆڵە، بەڵام زۆرزان و بە زمانە. لەوانەیە بڵێ، عەبد نیم. باوەڕی پێ مەکەن. گوتیان: باشە و لێیان کڕی بە دە وشتر و هێنانی بۆلای ئەسحابەکان و گوتی: ئەوەیە، گوتیان: هەستە وەپێشمان کەوە کڕیومانی. گوتی: بابە ئەمن عەبد نیم. هەرچەند هاواری کرد فایدەی نەبوو گوتیان: دەزانین چەند زمان درێژی. گوریسێکیان لە ملی خست و لەگەڵ خۆیان برد. کاتێ حەزرەتی ئەبوبەکر هاتەوە و پێی زانی، لەگەڵ ئەسحابەکان چوو پارەکەیان دانەوە و هێنایانەوە. پێغەمبەر(دخ) کە بەو گاڵتەیەی زانی تا ساڵێک کە وەبیری دەهاتەوە زەردەخەنەی دەهاتێ.

*****

جارێکی دی کوپەیەک هەنگوین لە عەرەبێک دەکڕێ و بەدیاری دەیبا بۆ پێغەمبە و عەرەبەکەش لەگەڵ خۆی دەبا بۆ بەر دەرگای ماڵی پێغەمبەر و دەڵێ: کاکە پارەکەی لێرە وەرگرە. حەزرەت دەست دەکا بە دابەشکردنی هەنگوینەکە لەوکاتەدا کابرای عەرەب هاوار دەکات و دەڵێ: کوا پارەی هەنگوینەکە؟ حەزرەت بە گاڵتەوە دەفەرموێ: لا گوێنێکی نوعەیمانە و دەفەرموێ: نوعەیمان ئەوە بۆ وات کردووە ؟ نوعەیمان دەڵێ: قوربان بۆ ئەوەی خێرت پێ بگا و شۆشم هیچ پێنەبوو. حەزرەت پێدەکەنی و پارەی کابرا دەدا.

*****

یەکی دی لە گاڵتەکانی ئەوەیە، ڕۆژێک کوێرێک بە ناوی (مەخرەمە) دەڵێ: دەستم بگرە با بچم میز بکەم، دەستی دەگری و دەیباتە گۆشەیەکی مزگەوت و دەڵێ: لێرە دانیشە. کوێرە دادەنیشی و خەریک دەبێ میز بکا. خەڵک چاویان لێ دەبێ و هاوار دەکەن و دەڵێن نەکەی ئێرە مزگەوتە! کوێرە دەڵێ: ئەوەی دەستی گرتم کێ بوو؟ گوتیان نوعەیمان بوو. دەڵێ وەڵڵاهی دەبێ بەو گۆچانە دارکاری بکەم. نوعەیمان دەزانی کە کوێرە وای گوتووە. ڕۆژێک دێ بۆلای دەڵێ: کارت بە نوعەیمان هەیە؟ کوێرە دەڵێ: بەڵێ. لە کوێیە؟ نوعەیمان دەڵێ: وەرە بابچین نیشانت بدەم ئەوە نوێژ دەکا. دەیبا بۆ لای حەزرەتی عوسمان. لەکاتی نوێژکردندا و دەڵێ: ئەوە نوعەیمانە. کوێرە گۆچان ڕاست دەکاتەوە لێی ڕاکێشی، چاویان لێ بوو هاواریان کرد نەکەی ئەوە حەزرەتی عوسمانە کوێرە گوتی: بۆ ئەوە کێ بوو ئەوی بەمن نیشاندا؟ گوتیان: نوعەیمان بوو. کوێرە گوتی: وادیارە کە قەت تۆڵەم بۆ لێ ناکرێتەوە.

*****

هەروەها دەڵێن: عبداللای کوڕی محەممەدی کوڕی عبدالرحمانی کوڕی حەزرەتی ئەبوبەکریش زۆر گاڵتەباز و قسەخۆش بووە. دەڵێن: شەوێک لەگەڵ پیاوێکی مەدینەیی دانیشتبوو نانی دەخوارد، بەردێک هاویشرایە ماڵەکەیانەوە، زۆری پێنەچوو دوو بەردی دیکەشیان هاویشتن. عبداللا بە کارەکەرەکەی گوت: بچۆ دەرەوە بزانە بانگی مەغریبی داوە؟ کارەکەرەکە چۆ دەرەوە و دوای سەعاتێک هاتەوە گوتی: بەڵێ بانگی داوە و جەماعەتیشیان کردووە. کابرای مەدینەیی گوتی: چۆن لەپێش ئەوەدا کارەکەرەکە بێتەوە زووڕێ نوێژمان نەکرد؟ عبداللا گوتی: بەڵێ، بەلام ئەگەر نەمناردایە دەرەوە بۆ ئەو پرسیارە، تا بەیانی بەردەبارانیان دەکردین، دەزانی؟ کابرای مەدینەیی حاڵی بوو زۆر پێکەنی و گوتی: حاڵی بووم.

*****

دەڵێن. کابرایەکی ڕەنگ و ڕوو ناشیرین ئاوێنەیەکی دیتەوە و فووی لێکرد و تێی ڕوانی و تەمشای خۆی کرد زۆر ناشیرین بوو. بە توڕییەوە فڕێی دا و گوتی: دایکی ساحەبت دەگێم، ئەگەر خەراپ نەبوایە فڕێیان نەدەدای.

*****

دەڵێن: عەرەبێکی دەشتەکی نانێکی بەدەستەوە بوو. تووشی پیاوێک بوو شیرێکی بەدەستەوە بوو. عەرەبەکە گوتی: کاکە ئەو شیرەم بەو نانە پێ بفرۆشە. کابراگوتی:

کابرا ئەوە شێت بووی؟ چۆن شێرێک بە نانێک دەدەن؟ عەرەبەکە گوتی: بۆ شێت بووم؟ بۆ کامەیان قازانجی بۆ زگ زۆرترە؟

*****

جارێک هارونەڕەشید زانای بەناوبانگ شێخی (ئەوزاعی) و ئیمام (ئەبو یوسف)ی لەلا دەبن. بۆ خۆشی و نوکتە ڕوو دەکاتە ئەوزاعی و دەڵێ: تۆ لیباسی ڕەشت پێ چۆنە؟ لە وەڵامدا دەڵێ: بەلامەوە حەرام نیە، بەڵام ناخۆشم دەوێ. هارونەڕەشید دەڵێ: بۆ ناخۆشت دەوێ؟ دەڵێ: چونکە قەت بووک لەبەری ناکەن و حاجی نایکەن بە ئیحرام و لەببەی کەی پێوە بڵێن و ناکرێ بە کفنی مردووش. ئینجا ڕوو دەکاتە ئەبو یوسف و دەڵێ: ئەی بەلای تۆوە چۆنە؟ لە وەڵامدا دەڵێ: ئەی ئەمیری موسوڵمانان ڕەشی بەلای منەوە زۆر پیرۆزە، چونکە خۆشەویسترین شت بەلای منەوە ڕەشایی چاوە و نوور هەر لە تاریکایی و ڕەشاییدا دەر دەکەوێ و تەنانەت قورئانی پیرۆزیش بە ڕەشی نوسراوەتەوە. هارونەڕەشید زۆری پێخۆش دەبێ و ئافەرینی هەر دوویان دەکا.

*****

دەڵێن: کابرایەک دەیگوت: ئەمن (مووسای) کوڕی (عیمران)م. گرتیان و بردیان بۆلای خەلیفەی موسوڵمانان. خەلیفە گوتی: ئەتۆ کێی؟ گوتی: مووسای کوڕی عیمرانی کەلیم، عەسایەکی بەدەستەوە بوو. خەلیفە گوتی: ئەوەش عەساکەتە کە بووە بە ئەژدیها؟ گوتی بەڵێ. خەلیفە گوتی: دەیفڕێدە و پێی بڵێ با وەک عەساکەی مووسا ببێ بە ئەژدیها. کابرا گوتی: جارێ لەپێشدا ئەتۆ وەک فیرعەون بڵێ: (أَنَارَبُّكُمُ الأَعْلَىٰ) یانی ئەمن خوای گورەتانم، تا منیش عەساکەم بکەم بە مار وەک هی حەزرەتی مووسا. خەلیفە زۆر پێکەنی و قسەکەی پێخۆش بوو، لەوکاتەدا نانیان هێنا. بە کابرایان گوت: هیچت خواردووە؟ گوتی: بەخوا عەقڵ شتێکی باشە، جا ئەگەر شتم بوایە و بم خواردایە بۆ لێرە دەبووم. خەلیفە زۆری پێ سەیر بوو، کابرای خەلات کرد و ناردیەوە.

*****

هەروەها دەڵێن: ئافرەتێک دەیگوت: ئەمن پێغەمبەرم گرتیان و بردیان بۆلای مەئمونی کوڕی هارونەڕەشید. مەئمون لێی پرسی ئەتۆ کێی؟ گوتی: ئەمن (فاتمە)ی نەبیم. مەئمون گوتی: تۆ ئیمانت بە محەممەد هەیە؟ گوتی: بەڵێ هەرچی فەرموویەتی ڕاستە و ئیمانم پێیەتی. مەئمون گوتی: جاخۆ حەزرەت فەرموویەتی: (لانَبِيَّ بَعْدِي) واتە لەپاش من پێغەمبەر نابێ. ئافرەتەکە گوتی: ڕاستی فەرمووە،

بەلام نەیفەرمووە (لانَبِیَّةَ بَعْدِی) فەرموویەتی: پیاوی پێغەمبەر نابێ، نەیفەرمووە ژنی پێغەمبەر نابێ؟ مەئموون پێکەنی و گوتی: ئەمن بەڵگەم نەما. ڕووی کردە خەڵکەکە و گوتی: ئەوەی بەڵگەی لایە با بیڵێ.

*****

دوبارە دەڵێن: یەکی دەیگوتی: ئەمن پێغەمبەرم بردیان بۆلای مەئمون و گوتی: تۆ پێغەمبەری؟ گوتی بەڵێ. گوتی: موعجیزەت چیە؟ گوتی: چ دەڵێی ئەوەیە. مەئمون گوتی: دە کاڵەکێکمان لەو عەرزە بۆ بێنەدەرێ گوتی: سێ ڕۆژم مۆڵەت بدەن. مەئمون گوتی: هەر ئێستا دەمەوێ. کابرا گوتی: ئەی ئەمیری موسولمانان ئینسافت هەبێ تۆ دەزانی کە خوای گەورە بەو هەمووە دەسەڵاتەیەوە بە سێ مانگ پێی دەگەیەنێ، چۆن تۆ بە سێ ڕۆژی لەمنی قەبووڵ ناکەی؟ مەئمون پێکەنی و زانی فێڵبازە و تۆبەی پێکرد و بەریدا.

*****

دوبارە دەڵێن: هەرلە زەمانی مەئموون دا پیاوێک دەیگوت ئەمن پێغەمبەرم، هێنایان بۆلای و گوتی: تۆ پێغەمبەری؟ گوتی: بەڵێ. گوتی: موعجیزەت چیە؟ گوتی: بەردێک دەخەمە ناو ئاوە و دەیتوێنمەوە و لەگەڵ ئاوەکە تێکەڵی دەکەم. مەئمون و خەڵکەکە گوتیان: باشە. کابرا بەردێکی لە باخەڵ دەرهێنا و خستیە ناو ئاو، فەوری تواییەوە. گوتیان: ئەوە فێڵ و حیلە بوو کردت، ئێمە بەردێکت بۆ دێنین وەیتوێنە. لە وەڵامدا گوتی: ئەوەندە شێلگیر مەبن، خۆ ئێوە لە فیرعەون گومڕاتر نین و منیش لە حەزرەتی مووسا گەورەتر نیم، خۆ فیرعەون بە مووسای نەگوت: عەساکەی خۆت نابێ، ئێمە عەسات بۆ دێنین بیکەی بە مار. مەئمون زۆر پێکەنی و ئازادی کرد.

*****

دەڵێن: دوو (جاریە)یان برد بۆ ئەبو جەعفەری مەنسور. زۆری بەلاوە جوان و وریا بوون. ئەوەی لە پێشدا چووە ژوورێ گوتی: ئەی ئەمیری موسولمانان خواوەندی گەورە منی بە گەورەتر داناوە لە هاوڕێکەم، بەگوێرەی ئەو ئایەتە کە دەفەرمووێ: (وَالسّٰبِقُونَ الأَوَّلُونَ) یانی ئەوەی لەپێشدا. ئەوی دیکە گوتی: جەنابی خەلیفە وانیە، من لەو گەورەترم، بەپێی ئەو ئایەتە کە خوا لە قورئاندا دەفەرمووێ: (وَللآخِرَةُ خَیْرٌ لَکَ مِنَ الأُولَیٰ). ئەبو جەعفەر هەر دووی خەلات کردن.

*****

لە باسی لەتیفە و نوکتەی عولەمای عیلمی (نەحو)دا دەڵێن: جارێک (هارون)ی کوڕی (عبدالملک) لە مەجلیسی(موودفق)دا مەست ببوو. لە ئاخری مەستیەکەیدا

هەستا بڕوا، بەڵام نەیتوانی و لە خێوەتەکەدا نووست. کاتێ خەڵکەکە بڵاوەیان لێکرد و ڕۆیشتن، (ڕاشیدی) دەرکەوان هات چاوی پێکەوت و گوتی: یا (هارون انصرف)، واتە هەستە بڕۆوە. هارون گوتی: (لاینصرف هارون)، یانی هارون مونسەریف نابێ. ڕاشید قسەکەی دووپات کردەوە و هارون گوتی: لە ئاغاکەت بپرسە ئەو دەزانێ. (مووەفەق) گوێی لێ بوو گوتی: (هارون لا ینصرف) ڕاشید لێی گەڕا و دەستی لێ هەڵگرت. بەیانی کە (مووەفەق) هات و تەماشای کرد هارون لەوێ نووستووە، لە ڕاشید تووڕە بوو و گوتی: تۆ چۆن دێڵی یەکێک لە خێوەتەکەی مندا بنووێ و من نەزانم؟ ڕاشید گوتی: قوربان خۆت ئەمرت کرد لێی گەڕێم و گوتت هارون لاینصرف. مووەفەق زانی کە ڕاشید بە هەڵە تێگەیوە، زۆر پێکەنی و گوتی: ئەمن مەبەستم ئیعراب بووە، تۆ بە جۆرێکی دی حاڵی بووی.

*****

دوبارە دەڵێن: بەقاڵێک باینجانی دەفرۆشتن. زانایەکی (نەحو) زان گوتی: (کیف تبیع)، یانی چۆنیان دەفرۆشی؟ کابرا گوتی: (عیشرین بدانق) واتە بیستی بە دانگێک. زاناکە گوتی: ئەی بۆ نالێی (عشرون بدانق). بەقاڵەکە وەیزانی دەڵێ بیست بە دانگێک گرانن، گوتی: (سلاسین بدانق) یانی سی بە دانگێک. زاناکە گوتی: ئەی بۆ ناڵێی، (سلاسون)؟ بە کورتی هەتا هاتە سەر(سبعین)، حەفتا. زاناکە گوتی: ئەی بۆ ناڵێی (سبعون). کابرای بەقاڵ گوتی: وادیارە دەتەوێ بۆت بکەم بە هەشتا، بەخوا لیچی لێ نادەی.

*****

دەڵێن سواڵکەرێک چووە بەردەرگای ماڵێک داوای شتێک بکا، لەوکاتەدا خاوەن ماڵەکە لە ئاودەست بوو و میزی دەکرد. سواڵکەرەکە گوێی لە دەنگی میزەکەی بوو، قوڵتەی دەهات گوتی: ڕەحمەتی خواتان لێ بێ لەوەی دەکوڵێ هێندێکم بۆ تێکەن. خاوەن ماڵەکە، کە ئافرەت بوو، تڕێکی بەردا و گوتی: دارەکانمان تەڕن نایسێن، نەکولیوە، کابرای سواڵکەر بە ناچاری ڕۆیشت.

*****

دەڵێن: خەڵکی ئیسفەهان زۆر ڕژدو سەقیل و بەخیلن. جارێک کابرایەک دەچێتە ئیسفەهان، ڕۆژێک کاتی نان خواردەن، کوێرێک بەلای دادەڕوا و کابرا کولێرەیەکی دەداتێ. کوێرەکە دوعای بۆ دەکا و دەڵێ: یاخوا خوا ڕەحم بە غەریبیت بکا. کابرا دەڵێ، چوزانی غەریبم؟ کوێر دەڵێ: بەوەڕا دەزانم چونکە ئەوە(٣٠) ساڵە تا ئێستا کەس کولێرەیەکی نەداومێ و دیارە کە تۆ غەریبی دەنا تۆش وەک ئەوان دەبووی.

*****

لە(ئەشعەب)ی کوڕی (جوبەیر) دەگێڕنەوە کە زۆر قسەخۆش و نوکتەباز بووە. دەڵێن: ڕۆژێک گوتیان تۆ ئەسحابی پێغەمبەرت زۆر دیوە، ئەگەر حەدیسی پێغەمبەرت ئاگالێن، بۆمان وەگێڕە. لە وەلامدا دەڵێ: ئەمن لە هەموو کەس زیاتر ئاگام لە حەدیسە. دەڵێن : دەحەدیسێکمان بۆ وەگێڕە. دەڵێ: عیکرەمە لە کوڕی عەباسەوە بۆی گێڕامەوە و گوتی دوو خەسڵەت هەن، ئەگەر لە موسوڵمانادا هەبن دەچنە بەهەشت. گوتیان: دە بیانڵێ بزانین ئەو دوو خەسڵەتە چین. گوتی: ئاخر عیکرەمە یەکیانی لەبیر چۆتەوە و خۆشم ئەوی دیم لەبیر نەماوە.

*****

دەڵێن : ئەو (ئەشعەبە) عادەتی وابوو هەمیشە دەچو لە مالی (سالمی) کوڕی عبداللای کوڕی حەزرەتی عومەر نانی دەخوارد. ڕۆژێک سالم بە منداڵەکانی دەڵێ: هەستن با ئەمڕۆ بچین لە ناو باغەکەماندا نان بخۆین. ئەوان دەڕۆن بۆ ناو باغ و ئەشعەب دێ بۆ مالیان، تەماشا دەکا کەسیان لە ماڵ نیە. دەپرسێ و دراوسێکەیان دەڵێ: چوون بۆ ناو باغ. ئەشعەب گورج وشترێک بە درهەمێک بەکرێ دەگری بەرەو باغەکەیان دەڕوا. کاتێ دەگاتە ڕاستی دیواری باغەکە، خۆی فڕێدەداتە سەر دیوارەکە و دیوار بەسەریدا دەڕوخێ. سالم لەودیو دیوارەکەوە گورج عەباکەی بەکچەکانی دا دەدا و دەڵێ: کچەکانم کچەکانم. ئەشعەب لەسەرەخۆ دەڵێ: (لَقَدْ عَلِمْتَ مالَنا فی بَنا تِکَ مِنْ حَقٍّ وَاَنَّکَ لَتَعْلَمْ ما نُرِیدُ). یانی تۆ دەزانی کە ئێمە هیچ حەقێکمان بەسەر کچەکانتەوە نیە و خۆت دەزانی چمان دەوێ. جا ئەو ئەشعەبە دەڵێ: جارێک ئافرەتێک هاتەلام و گوتی: با ئەو دینارەت بە ئامانەتی لابێ. گوتم باشە و لێم وەرگرت و وەبن سوچی فەرشەکەمدا. دوای چەند ڕۆژان هاتەوە و گوتی: بە سەدەقەت بم دینارەکەم بدەوە. دەڵێ: لەسەرەخۆ گوتم لێوی ئەو فەرشە هەڵدەوە و بەچکەکەی دینارەکە بەرەوە. دینارەکەت زاوە. دەڵێ: چونکە لەپێشدا درهەمێکم لە تەنیشتی دینارەکە دانابوو. دەڵێ: ئافرەتەکە کە سوچی فەرشەکەی هەڵدایەوە، تەماشای کرد ڕاست دەکەم، درهەمەکەی هەڵگرت و دینارەکەی بەجێهێشت و ڕۆی. دەڵێ: خولاسە تا سێ جار بەمجۆرە دەدات و دەمناردەوە. سەری چوار جارەی کە هاتەوە دەستم کرد بە گریان، گوتی: ئەوە بۆ دەگری؟ گوتم زۆر بەداخەوە دینارەکەت ئەوەندەی خوێنی پاش منداڵ بوون لەبەرچوو، کە مرد. ئافرەتەکە گوتی: جا باشە، دینار چۆن خوێنی پێدادێ؟ گوتم: هەی بێ دین، باوەڕم پێدەکەی کە منداڵی دەبێ، بەلام باوەڕم پێناکەی کە خوێنی پێدابێ؟ دەڵێ: بەوەی لە

کۆل خۆم کردەوە و باقی دینارەکەم خوارد.

*****

(مەدائینی) دەڵێ: (ئەشعەب) دەڵێ: جارێک چووم بۆ ماڵی (کەعبە) و دەستم بە پەردەی (کابە) گرت و گوتم ئەی خوای گەورە بەسە ئەو حیرس و تەماعە و سواڵکردنەم لەکۆڵ بکەوە. بە ئەمری خوا کە گەڕامەوە، روم لە هەرلایەک دەکرد و بەلای هەر کەسێکدا دەچووم وەک جاران نەبوو، هیچیان نەدەدامێ. هاتمەوە لای دایکم. گوتی: ئەوە بۆ بەدەستی بەتاڵ هاتیەوە؟ باسی دوعاکەم بۆ گێڕایەوە. دایکم تورە بوو گوتی: وەڵلاهی پێ ناخەیتە ئەو ماڵەوە تا نەچیەوە (مەکە) و دوعایەکەت لە خوا وەرنەگریتەوە. ناچار هاتمەوە بۆ مەکە و چوومەوە ماڵی کەبا و گوتم: ئەی خوای گەورە دوعاکەم بدەوە بەسەردا و گەڕامەوە. بە ئەمری خوا، بەلای هەرکەسێکدا دەرۆیشتم شتێکی دەدامێ و تەنانەت غولامێکیشیان دامێ و هاتمەوە بۆلای دایکم. کە چاوی بەو هەموو شتە کەوت و غولامەکەی دی گوتی: ئەوە چیە؟ منیش لەترسی ئەوەی کە بڵێم ئەوە غولامە داویانمێ لە خۆشیان دەمری گوتم: ئەوە (غەینە)، گوتی: (غەین) چیە؟ گوتم: (لام)، گوتی: لام چیە؟ گوتم (ئەلف)، گوتی: ئەلف چیە؟ گوتم (میم)، گوتی: میم چیە؟ گوتم (غولام). بە دیتنی لەخۆشیان بێ هۆش بوو. دەڵێ: ئەگەر حەرفەکانم بە جیا جیا نەگوتبایە ئەو فاسقە لەخۆشیان دەمرد.

*****

(مەدائینی) دەڵێ: جارێک لە مەجلیسی (مەروان)ی کوڕی (ئیبان)ی کوڕی (عوسمان)دا لە تەنیشت مەروان دادەنیشێ و لەناکاو مەروان بایەکی لێ دەبێتەوە. ئەشعەب گورج خۆی تێکدەنێ و وانیشان دەدا کە ئەو تڕەکەی لێ بەربووە. کاتێ مەروان لە مەجلیسەکە هەڵدەستێ و دەڕواتەوە بۆ ماڵ، ئەشعەب وەدوای دەکەوێ و دەڵێ: حەق و خوێنەکەم بدە. دەڵێ خوێنی چی؟ ئەشعەب دەڵێ حەق و خوێنی ئەو تڕەی کە بۆم هەڵگرتی و بەسەر خۆمدا هێنا، ئەگەر وام نەکردایە بەسەر تۆدا دەبڕا. لە کۆڵی نابێتەوە تا پارێکی لێ دەستێنێ.

*****

محەممەدی کوڕی (قەبیلە) دەڵێ: ئەشعەب شیری دەدا بە (گیسکەڵە)یەک تا تۆزێک وەسەر خۆی کەوت. رۆژێک بە دایکی (وەردانی) کوڕی گوت: زۆر حەز دەکەم لە شیری مەمکی خۆت هێندێکی بدەیتێ. ژنەکەی چەندجار شیری دا بە گیسکەکە، لەپاشان رۆژێک ئەشعەب گیسکەکەی هێنا بۆ لای ئیسماعیلی کوڕی جەعفەری

کوڕی محەممەد و گوتی: بەخوا ئەوە کوڕمە و شیری خێزانمی خواردووە و بۆ تۆم هێناوە و بە لایقی تۆم زانی. ئیسماعیل تەماشای دەکا و دەڵێ: سەری ببڕن و لێی نێن. ئەشعەب ڕوو دەکاتە ئیسماعیل و دەڵێ: قوربان پاداشتەکەم بدەیە. ئیسماعیل دەڵێ: بەخوا ئەمڕۆ هیچم بەدەستەوە نیە، تۆ ئێمە دەناسی، حەقی تۆ نافەوتێ. کاتێ زانی هیچی ناداتێ هەستا هات بۆلای جەعفەری باوکی و ڕووی خۆی گرژ کرد و خۆی وێک نا و هاواری کرد و گوتی: ڕزگارم بکە. جەعفەر گوتی کەس لێرە نیە بڵێ بزانم چیت لێ قەوماوە؟ گوتی: ئیسماعیلی کوڕت لەبەرچاوی خۆم پەلاماری کوڕەکەمی دا و سەری بڕی. جەعفەر هەموو گیانی لەرزی و هاواری کرد و گوتی: ئەی ماڵ نەوێران چیت دەوێ؟ ئەشعەب گوتی: بەخوا کارم بەسەر ئیسماعیلەوە نیە و لای کەسیش باسی ناکەم. جەعفەر دوو سەت دیناری دایە و گوتی: چیت پێویست بوو حازرین. دەڵێ. جەعفەر بەپەلە ڕایکرد بۆلای ئیسماعیلی کوڕی و ئەوەندە بەپەلە دەڕۆیی بەر پێی خۆی نەدەدی، بەتوڕەییەوە گوتی: ئەی ئیسماعیل بۆ ئەو کارەت لەگەڵ ئەشعەب کردووە؟ ئەشعەب خەبەری بە ئیسماعیل دابوو، کە لەلای باوکی چی کردووە. ئیسماعیل دەستیکرد بە پێکەنین و ڕووداوەکەی بۆ باوکی گێڕایەوە و هاتەوە سەرمخۆ، کاتێ تووشی ئەشعەب دەبوو دەیگوت: یاخوا خوا بت ترسێنێ وەک منت ترساند، ئەشعەب لە وەڵامدا دەیگوت: غەم و ترس و پەرۆشی ئێمە بۆ گیسکەکە زیاتر بوو لە پەرۆشی تۆ بۆ دوو سەت دینارەکە و جەعفەر دەستی دەکرد بە پێکەنین.

*****

(ئەشعەب) جارێک گوێی لە ((حەبای) مەدینەیی دەبێ کە لەبەر خوا دەپاڕێتەوە و دەڵێ: (اَللّهمّ لاتَمُتْنِی حَتّی تَغْفِرلِی مِنْ ذُنُوبِی) یانی ئەی خوای گەورە مەم مرێنە تا لە گوناحانم خۆش دەبی. ئەشعەب چوو بەلایەوە و گوتی: ئەی (فاسیقە) جاخۆ تۆ لەبەر خوا ناپاڕێیەوە لێت خۆش بێ، بەڵکو داوای تەمەنی ئەبەدی لێ دەکەی، چونکە خوا قەت لێت خۆش نابێ، مانای وایە ئەگەر دوعاکەت گیرابکا دەبێ قەت نەمری.

*****

(زوبەیری) کوڕی (بەکار) دەڵێ: مامم بۆی گێڕامەوە و گوتی: جارێک دۆستێکی بابی ئەشعەب تووشی ئەشعەب دەبێ و دەڵێ: ماڵ نەوێران خۆ باوکت ڕیشی هەبوو، زۆر تووکن بوو، ئەوە بۆ ئەتۆ وابێ تووکی؟ چویتەوە سەر کێ؟ لە وەڵامدا دەڵێ: قوربان چوومەوە سەر دایکم.

*****

(مەدائینی) دەڵێ: پیاوێکی پیری (مەدینەیی) بۆی گێڕامەوە گوتی: لێرە ئافرەتێک هەبوو چاوی زۆر پیس بوو، تەماشا هەرشتێکی بکردایە و بەلایەوە باش بوایە لە چاوی دەبرد. ئەو ئافرەتە لەکاتی سەرەمەرگدا دەچێ بۆلای ئەشعەب، کە گوێ رادەگری ئەشعەب بە کچەکەی دەڵێ: رۆڵە کچم هەرکاتێ مردم نەچی دەست بکەی بەگریان و هاوار بکەی ئەی بابەڕۆ بۆ ئەو نوێژ و ڕۆژو و زانیاری و قورئان خوێندنەت، چونکە خەڵک بە درۆت دەکەنەوە و لەعنەت لە من دەکەن. ئەو ئافرەتە دەڵێ: لەپاشان ئاوڕی دایەوە و چاوی بەمن کەوت، کە منی دی بە فەقیانەکەی ڕووی خۆی داپۆشی و گوتی: ئەی فلان کەس بۆخاتری خوا، ئەگەر لەو حاڵەدا کە من ئێستا تێیدام شتێکت پێ باشە، سڵاوەتێک لە پێغەمبەر بدە و بە هیلاکم مەبە. ئافرەتەکە دەڵێ: خوا کوێرت بکا لەوکاتەدا کە تۆ لە گیاندانیدا بی چ شتێکی باشت دەبینم تا چاوێنیت پێ بەرم؟ ئەشعەب دەڵێ: دەزانم، بەڵام گوتم: مەبادا چاوت لێ بێ کە بەئاسانی گیان دەدەم و گیان کێشانەکەم لەسەر گران بکەی. دەڵێ دوو سێ جنێوم پێدا و هاتمەدەر. ئەوانەی لە دەورەی بوون دەستیان کرد بە پێکەنین و لەوکاتەدا ئەشعەب تەواو بوو.

*****

(عبداللا)ی کوڕی سالح دەڵێ: (دولامە)ی کوڕی (ئەبو دولامە)، ڕۆژێک هات بۆلای باوکی، لەوکاتەدا باوکی لەگەڵ چەند کەس لە جیران و دراوسێکانیدا دانیشتبو، هات لەبەر دەمی باوکی دانیشت و ڕووی کردە خەڵکەکە و گوتی: خزمینە ؛ خۆتان دەبینن کە باوکم پیر بووە و پێستی تەنک و ئێسقانی زەعیفی ماو و ئێمەش زۆرمان پێویستی بە مانەوەی هەیە، زۆری لەگەڵ خەریکم شتێکی پێ دەڵێم بەقسەم ناکا، تکاتان لێ دەکەم ئێوە یارمەتیم بدەن و هەوڵی لەگەڵ بدەن بە بەقسەم بکا قازانجی خۆیەتی. گوتیان زۆر باشە، لەپاشان ڕوویان کردە ئەبو دولامە و زۆری بەسەردا هاتن و لۆمەیان کرد. ئەبو دولامە گوتی: بابە (ئەلحو کم لله) پێی بڵێن. بەو هەتیوە پیسە داخوا دەڵێ چی؟ ئاخری دەزانن کە شتێکی زۆ قوڕ داوا دەکا. بە کوڕەکەیان گوت: بڵێ بزانین چیت لە باوکت دەوێ؟

کوڕەکەی گوتی: باوکم جیماعی زۆر کوشتویەتی، یارمەتیم بدەن با بیخەسێنین بەوە نەبێ چاری ناکرێ و بۆ جیسمیشی باشترە و تەمەنیشی درێژتر دەبێ خەڵکەکە سەریان سوڕما لە قسەی کوڕەکە و دەستیان کرد بە پێکەنین، لەپاشان ڕوویان کردە ئەبو دولامە و گوتیان: گوێت لێ بوو کوڕەکەت چی گوت وەڵامی بدەوە ئەبو دولامە گوتی زانیتان کە قسەی باشی بە دەمدا نایە! گوتیان ئەی وەڵامت چیە

گوتی: ئەوە دایکیم کرد بە حەکەم لە بەینی من و ئەودا، هەستن با بچین بۆلای. ئەمووییان هەستان و چوون بۆلای خێزانەکەی. ئەبو دولامە و باسەکەیان بۆ گێرایەوە. ئافرەتەکە رووی کردە خەلکەکە و گوتی: ئەو کورەم خوا تەمەنی درێژ بکا و بۆمان وەهێلێ ئامۆژگاری باوکی کردووە و درێغی نەکردووە، خۆ خۆتان دەزانن کە من زیاتر پێویستیم بەمانەوەی باوکی هەیە لەو ئەوەی ئەویش دەیلێ، تا ئێستا لە ناو ئێمەدا تەجرەبە نەکراوە و نەبووە بەعادەت. ئەو لەپێشدا خۆی بخەسێنێ، جا ئەگەر زانیمان ئەو ئیستیفادەی لێکردووە، با لەپاشان باوکیشی بخەسێنێ. دەلێ خەلکەکە دەستیان کرد بە پێکەنین و هەستان بلاوەیان لێکرد و سەریان لە پیسی ئەو کوڕ و باوک و دایکە سورمابوو.

*****

(ئەبو فەرەچی) ئیسفەهانی دەلێ: کابرایەک لە (مەدینە) بەناوی (ئەبو سەدەقە)، زۆر ناسراو و دەنگ خۆش و زۆریش رووح سوک و هەروەها زۆر بە تەماح بوو. یەکێک لەو دەنگ خۆشانە بوو، کە هارونەرەشید هێنانی بۆ بەغدا. دەلێن: جارێک لۆمەی ئەو کابرایەیان کرد و گوتیان زۆر داوا لە خەلک دەکەی، بۆتۆ زۆر عەیبە. لە وەلامدا گوتی: هیچ عەیب نیە، چونکە ناوی ئەسلیم (مسکینە) و شورەتم (ئەبو سەدەقە)یە و کچەکەم ناوی (فاقە)یە و کورەکەم ناوی (سەدەقە)یە. جا کێ وەک من شایانی ئەوەیە داوا لە خەلک بکا؟

*****

دەلێن: (موطیعی) کوری (ئیلیاس) زۆر قسەخۆش بووە. جارێک دیواری مالەوەیان دەروخێ. یەکێک لە دۆست و برادەرەکانی دەچێ بۆلای و دەلێ: شەم مەخۆ، بۆخۆت سەلامەت بی، سوپاسی خوا بکە، بەس نیە بۆخۆت سەلامەت بووی؟ موطیع روو دەکاتە دۆستەکەی و دەلێ کاکە دەبێ ئەتۆ شوکر و سوپاسی خوا بکەی، چونکە دیوار رو خاندن دلی تۆی رانەچلەکاندووە و تۆزەکەی بە سەر تۆدا نەهاتووە و تۆ پارەی دروست کردنەوەی نادەی.

*****

لە گیلە پیاوێکیان پرسی: کەی لە دایک بووی؟ لە وەلامدا تۆزێک راما و گوتی: رۆژی سەری مانگ، نیوەی مانگی رەمەزانی. سێ رۆژ پاش جێژنی، جا چۆنی حیساب دەکەن و دەکاتە چەند ئەوە بۆ خۆتان دەزانن.

*****

کابرایەکی ئارەقخۆری عەرەب چووە مەیخانەیەک و هەموو پارەکەی دا بە ئارەق

و خـواردیەوە. لەپاشـان دزداشـەکـەی داکـەنـد و دای بە ئارەق و بە ڕوتی مـایەوە. (جۆخینیک) لە نزیک وێ بوو، لە سەرمـان چووە ناو کایەکەوە. لەوکاتـەدا پیاوێک بانگی دەکرد و دەیگوت ڕەحمەتی خواتان لێ بێ گایەکەمان دیار نیە، ئەتان دیوە؟ نارەقخـۆرەکـە لە ناو کایەکەدا سـەری دەرهێنا و ملی قـووت کـردەوە و گـوتی: ئەی خـوای گـەورە یاخـوا ئەو وەی بینی و بە منیـشـی بێـلـێ و لێم نەسـتـێننەوە. مەیخانەچیەکە گوتی: کوێرایت دایە، جا خوا چ بەتۆ بێلێ؟ گوتی: ئەو کایە، چونکە ئەگەر خاوەنەکەی بێ و بیباتەوە لە سەرمان ڕەق دەبمەوە.

*****

مەلا مستەفای زورانی گوتی: مالمـان چوو بووە (چیانە)ی لاجانێ و باوکم کە کۆلکە مەلا بوو، لە چیانە بوو بە مەلا و دەستی وەستاییشی هەبوو، مەشکەی داری دروست دەکـرد. بەو مـەشکەیان دەگـوت (نێـرە). گـوتی: ڕۆژێک لەبەر دەرگـا ڕاوەستابووم، کابرایەک هات. سلاوی کرد و گوتی: ئەرێ کاکە مـالی مەلا نێرەکەر کامەیە؟ مەلا مستەفا گوتی زانیم بە بابم دەلێ، وەسەرخۆم نەهێنا و گوتم ئەوە مالەکەیانە.

*****

مەلا ئەحمەدی (گۆزەل) لە دێیەکی ناو مەنگوڕان دەبێتە مەلا. ژنەکەی خەلکی دێیەکی نزیک ئەو دێیە دەبێ، مەلا هەلدەپێچی و دەلێ: دەبێ بچین لەوێ مەلایەتی بکەی. خۆشتان دەزانن کە زوربەی مەلایان زۆر ژن خۆشەویستن. بەقسەی ژنەکەی بار دەکا و دەچێ لەوێ دەبێ بەمەلا. تەماشا دەکا زۆر لە دێیەکەی دی خەراپترە و پەشیمان دەبێتەوە. بەهاری داهاتوو، ڕۆژێک هەلدەستی دەچێتەوە دێی پێشو. کاتێ دەگاتە ناو ئاوایی ئاغای دێ لەگەل چەند کەس لەسەر بانێک دەبن. مەلا ئەحمەد سلاویان لێ دەکا و دەلێ: ئاغا بە کەمتر لە پار. ئاغا مەنگوڕەکەش نایکاتە نامەردی و دەلێ: دەلێم مەلا تەلاقم کەوێ زیاترت دەدەمێ، دەلێم دابچن مالی مەلام بۆ بێننەوە. دەچن مالی مەلا بار دەکەن و دەیهێننەوە.

*****

کـابرایەک ژنی بەسـەر ژنەکـەی هێنا. ژنە تازەکـەی، کـە بەلای ژووری ژنە کۆنەکەیدا دەڕۆیی دەیگوت:

وَما یَستَوِي الرِّجْلانِ رِجلٌ صَحیحةٌ
وأُخرىٰ رَمىٰ فِیها الزَّمانُ فَشَلَّتِ
وَما یَستَوِي الثَّوبانُ ثَوبٌ بِهِ البِلىٰ

وَ ثَوْبُ بِأَيْدِ ٱلبا ئِعينَ جَدِيدُ

یانی هەرگیز قاچێکی ساغ و قاچێکی شەل وەک یەک نین، یان لیباسێکی ڕزیو وەک ئەو پارچە قووماشە نیە کە بەدەست موشتەریانەوە بێ بە تازەیی. ژنە کۆنەکەش کە بەلای زووری ژنە تازەکەدا دەڕۆیی، دەیگوت:

ثَقِّلْ فؤادَكَ ما اسْتَطَعْتَ مِنَ ٱلهَوىٰ

ما الحُبُّ إِلاّ لِلحَبِيبِ ٱلأَوَّلِ

كَمْ مَنْزِ لٍ فى ٱلأرضِ يَأْلِفُهُ ٱلفَتىٰ

وَحَنِينَهُ ابداً لِأَوَّ لِ مَنْزِلِ

واتە دڵی خۆت بەو قسانە پڕ بکە لەخۆشی، ئەمن دەربەست نیم، چونکە پێت خۆش بێ یان ناخۆش، خۆشەویستی هەر بۆ خۆشەویستی یەکەمجارە و زۆر جێگا و مەنزڵ دەبنە دڵخۆشکەری ئینسانی گەنج، بەلام دڵ هەر بۆ یەکەم جێژوان لێ دەدا.

*****

یەک دوو ساڵ کە دەچووین بۆ حەج، پیاوێکی قەرەداغیمان لەگەڵ دەهات ناوی (حەمە زێدان) بوو، زۆر کوڕی چاک بوو. ساڵێک لەگەڵ قافڵەی حاجی شێخ ئەڵڵەی قەلادزەیی هات. لە مەدینە چاوم پێکەوت، دوای چاک و چۆنی گوتم حەمە چۆنی؟ لە وەلامدا گوتی: کوڕە مامۆستا بەدەست ئەو قەلادزەییانەوە گیرم خواردووە. قسەکانیان هەمووی جنێوە، گوتم چۆن جنێون؟ گوتی: دیتم یەکیان نوێژێ دابەست و ڕووی کردە ئەولایە، کەچی یەکیان گوتی: (عەمە) ئەوە قیبلە نیە، ڕوو بکە (کن) من، ڕوو بکە کن من، (کنگی) خۆی کرد بە قیبلە.

*****

(حەسەن ئەفەندی)ش لە گەڕەکی ئیسکان لە شاری سلێمانی دەیگوت: مامۆستا! ئەمن چەند ساڵ لە قەلادزێ مەئموری مالیە بووم، زمانەکەیان زۆرسەیرە. گوتم چۆن؟ گوتی بۆ نموونە ئەگەر یەکیان لە یەکێک بپرسی چەندی مانگە؟ دەڵێ: چەندی دەمانگێن؟ ئەو (حەسەنە فەندی)یە دەیگوت: بەلام مامۆستا، قەلادزەیی زۆر پیاو و نانخۆش و ئاقڵن. پیاوێکی عاقڵیان زۆرجار بەمنی دەگوت: حەسەنە فەندی؛ خوا عەقڵ بدا بە ئەولا دەکانت. دەیگوت مامۆستا تۆ دەزانی دوعاکەی گیرابووە، کوڕەکانم زۆر عاقڵن؟

*****

(حافظ)ێکی (گن) دەرسی بە منداڵێک دەگوت. دەیگوت: دەی ڕۆڵە بڵێ: (ئەنف)

سەر ئا، منداڵەکەش وەک مامۆستاکەی دەیگوت (ئەنف) سەر ئا. مەلا تورە دەبوو دەیگوت: هەتیوە زۆڵە مەڵێ (ئەنف) سەر ئا، بڵێ (ئەنف) سەر ئا. منداڵەکە دوبارە وەک مامۆستاکەی دەیگوت (ئەنف) سەر ئا. دیسان مەلا تورە دەبووە و دەیگوت: زۆڵە وەک من مەڵێ، (ئەنف) سەر ئا وەک خەڵک بڵێ (ئەنف) سەر ئا. مەلا لەباتی بڵێ: (ئەلف) سەر ئا، بەهۆی لووت گنییەکەیەوە دەیگوت (ئەنف) سەر ئا و منداڵەکەش وەک ئەوی دەگوتەوە.

*****

جارێک کابرایەکی میسری دەچێتە وڵاتی مەغریب و دەچێ لە دوکانێک سێو بکڕێ، دەڵێ: (هَلْ عِنْدَكُمْ خَدّ اليُوسف) ؟ ئایا ڕومەتی یوسفتان هەیە؟ گوایە لە میسر بە سێو دەڵێن: (خدالیوسف) کابرای دوکاندار لە وەڵامدا دەڵێ: (ما عِنْدَنا خَدّاليوسفِ، عِنْدنا خَصِيّ اْلبِلالِ اْلحَبَشى) یانی (خدالیوسف)مان نیە، بەڵام (گونی) بیلالی حەبەشیمان هەیە. لە مەغریب بە باینجان دەڵێن گونی بیلالی حەبەشی.

*****

لە گەڕەکی ئیسکانی سلێمانی پیاوێک مەشهور بوو بە (ئەحە قومار). ناوی ئەسڵی ئەحمەد بوو. گوتی: مامۆستا لە زەمانی مەلیک دا باشچاوەشی پۆلیس بووم. ڕۆژێک پیاوێکی ئێرانی گیرابوو، گوتیان: دەبێ بیبەی لە پێنجوێن تەسلیم بە ئێرانی بکەنەوە. بردم، بەڵام کابرا لە ڕێگادا زۆر پاڕایەوە و گوتی. کاکە مەردی چاک بە و پیاوەتیم لەگەڵ بکە، بەخوا بمدەنەوە بە ئێران ئیعدامم دەکەن. گەیشتینە خوار (ملەکەوە) و تەماشام کرد هەورامیەکی چوار گوێی تەشی بە کۆڵ بە گۆرانی گوتن دەهاتە خوارێ. بە کابرای ئێرانیم گوت: خۆت فڕێدە خوارەوە و ڕاکە و مەترسە، کابرا ڕایکرد. هەورامی هات، گرتم و سوارم کرد بۆ پێنجوێن هەرچەند هاواری کرد گوێم نەدایە. کاتێ بردم بۆ مەرکەزی پێنجوێن زۆری هاوارکرد و دەیگوت: ئەوە ناوی من نیە و دەمگوت: درۆ دەکا ئەوە لە سلێمانیەوە تا ئێرە چەندجار ناوی خۆی گۆڕیوە. مامۆستا هەورامیمان تەسلیم بە ئێران کردەوە و کابرام ڕزگار کرد. جا قوربان خێرم نەگەیوە؟ گوتم کارێکی زۆر چاکت کردووە، چونکە هیچ لە هەورامیەکە ناکەن، بەڵام بەداخەوە، ئەگەر ئێستا بوایە بە پارە دەیان فرۆشتەوە پۆلیسەکان.

*****

دەڵێن: کاتێ لەشکری ئیسلام هاتە سەر (خوسرەوی پەرویز) و لەوبەری دیجلە

هەڵیاندا، لە (تاقی کیسرا)وە ڕۆستەم بە دزیەوە یەک دوو جاسوسی نارد تا بزانن (ئەسحابە) چۆنن و چ دەکەن؟ کاتێ هاتنەوە گوتیان: ئەوانە کەسیان دەرەقەت نایە، چونکە بەیانی زوو کە هەڵدەستن لەپێش هەموو شتێکدا دەست دەکەن بە دار خواردن. تومەز بەیانی کە هەڵستاون (سیواک)یان کردووە و ئەوان وەیان زانیوە دار دەخۆن. جا دەڵێن: ئەوە تەسیری زۆر بووە بۆ شکانی سوپای ئێران و گرتنی تاقی کیسرا و بەدیل گرتنی خوسرەوی پەرویز.

*****

حاجی مەلا محەممەدی (چرچە قەلایی) پیاوێکی زۆر قسەخۆش بوو لە سلێمانی. فەقێ دەبێ لە خزمەت مامۆستا شێخ مستەفای قەرەداغی لە قەرەداغ. جارێک لە خزمەت شێخ مستەفا و جەنابی شێخ عبدالکریمی کرێچنەدا دەبێ. شێخ عبدالکریم دەزانی کە مەلا محەممەد زۆر قسەخۆشە، دەڵێ: باشە مەلا محەممەد ئەوە مامۆستا شێخ مستەفا مەلای چاکە و زۆر بەدینە و ئیجازەی چەندین مەلا و فەقێی داوە و بەو هۆیەوە خوا ڕەحمی پێدەکا. خۆشت دەزانی کە ئەمن سەید و ئەولادی پێغەمبەرم و شێخی ئیرشادم و چەندین دەروێش و مووریدم هەیە و ئومێدەوارم بەو هۆیەوە خوا عەفووم بکا. بەڵام نازانم تۆ چ ئومێدێکت هەیە؟ لە وەڵامدا دەڵێ قوربان تەنیا ئومێدی من ئەوەیە کە شێخم زۆر ناخۆش دەوێن، زۆرم ئومێد بە خوایە کە بەو هۆیەوە عەفووم بکا. مامۆستا شێخ مستەفا و شێخ عبدالکریم قسەکەیان زۆر پێخۆش دەبێ و زۆر پێدەکەنن.

هەرئەو مامۆستا مەلا محەممەدە گوتی: فەقێ بووم چووینە (سەنگاو) بۆ جومعانە و ڕاتبەی فەقێیان. ئێوارە بووینبە میوانیماڵێک و لە دوای ئێمەش دەستێک لۆتی هاتن و بوون بەمیوانی ماڵەکە. ماڵەکە ڕادیۆیان هەبوو. ڕادیۆکەیان کردەوە قورئانی دەخوێند و لەپاشان دەستی کرد بە گۆرانی. لۆتیەکە گوتی: مامۆستا، لەوەتی ئەو ڕادیۆ شکاوە پەیدابووە، نانی ئێمە و ئێوە براوە.

*****

دەڵێن: ڕێوییەک لە شێرێک دەترسا، ڕۆژێک گوتی: وەچاکە بە فێڵێک لە ناوی بەرم. تەماشای کرد بەردێک لەناو قەڵشتە شاخێکدا دیاربوو، وەک پارچە گۆشت دەچوو. هات بۆلای شێر و گوتی: گەورەم پارچە گۆشتێکی زۆر جوانم دیوەتەوە حەز دەکەم جەنابت دەری بێنی، گوتی زۆرباشە. ڕێوی وەپێشی کەوت و هاتن بۆلای قەڵشتە شاخەکە و گوتی گەورەم ئەوەتا. شێر خۆی بە کەلێنەکەدا کرد زۆر تەسک بوو، دەوێدا یاخی بوو، هەرچەند کردی خۆی بۆ ڕزگار نەکرا. ڕێوی گوتی: گەورەم

سەر بەرز وەکە، شێر سەری بەرز کردەوە توند لەبەینی کەلێنە شاخەکە گیرا. ڕێوی کە زانی تازە ڕزگاری نابێ، لە پاشەوەڕا دەستی کرد بە گۆشت پچڕینی سمتانی. شێر گوتی: ئەوە چ دەکەی؟ گوتی: خەریکم ڕزگارت دەکەم. شێر گوتی: جا خۆ دواوەم گیری نەکردووە ئەگەر ڕزگارم دەکەی لای سەرم ڕزگار بکە، گوتی ئاخر حەز ناکەم دەم و چاوی هاوڕێی خۆم ناشیرین بکەم.

*****

محەممەدی کوڕی سلێمانی عەباسی والی (بەسرە)، کنزە مامێکی مرد بوو. قازی بەسرە و تەواوی گەورە پیاو و خەڵکی بەسرەی لەگەڵ بوو، دەچوونە سەر قەبران. لە نیوەی ڕێگادا شێتێک هاتە بەردەمی و گوتی: ئەوە عەداڵەتە تۆ ڕۆژی هەزار درهەمت هەبێ و منیش نیو درهەمم دەست نەکەوێ؟ ڕووی کردە قازی و گوتی: جەنابی قازی ئەگەر ئەوە دادپەروەری بێ ئەمن ئیمانم پێ نیە. ڕۆیشتن گوێیان نەدایە. لە گەڕانەوەدا هاتەوە بەر دەم ئەسپەکەی والی و گوتی. ئومێدەوارم خێرت بەو ناوچاوانە جوانەوە بێ. قازی چووە پێشەوە و گوتی: ئەی پیسی بێعەقڵ بۆ لەپێشدا ئاوات نەگوت؟ شێتە ڕووی کردە قازی و گوتی بەخواو بە والیت سوێند دەدەم، پێم بڵێ ئەو ئایەتە لە چ سورەتێک دایە کە دەڵێ: (وَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنهَا إِذا هُمْ يَسْخَطُونَ)؟ قازی گوتی: لە سورەی (برادت) دایە. شێتە گوتی: ڕاستە خوا و پێغەمبەر لەتۆ بەرین. والی ئەوەندە پێکەنی خەریک بوو لە ئەسپەکەی بەروە بێ.

*****

حاجی مەلا ئەحمەدی قازی پێنجوێنی دەیگوت: کوێرێک لە پێنجوێن بوو، پارشێوان دەیگوت چەندی شەو ماوە؟ دەیانگوت: چارەگێک، دەستی دەکرد بەخواردنەوە، لەپاش ماوەیەک دەیگوت: چەندی ماوە؟ دەیانگوت دە دەقیقە هەر دەیخواردەوە، تۆزێکی دی پێدەچوو دەیگوت: سەعات بۆتە چەند؟ دەیانگوت: پێنج دەقیقەی ماوە. دەیگوت پەرداخێکم ئاو بۆ بێنن. ئاوەکەی دەخواردەوە. دوبارە دەیگوت چەندی ماوە؟ دەیانگوت دوو دەقیقەی ماوە بەسە مەخۆوە.

لە وەڵامدا دەیگوت باشە، هەر لە ئێوە دەپرسم ئەگەر ئێواران دوو دەقیقەی ڕۆژ بمێنی و ئاو وەخۆم دەشکێ؟ دەیانگوت بەڵێ دەشکێ. دەیگوت جا باشە، خوا بەو هەمووە گەورەییەی خۆی لە دوو دەقیقەی خۆی خۆش نەبێ و ڕۆژوەکەم بشکێ، ئەی ئەمن دوو دەقیقەی بەیانی خۆمی بۆ دەدەمێ. تا مەلا دەڵێ (ئەڵڵە ئەکبەر) هەر دەخۆمەوە.

*****

حاجی مەلا ئەحمەدی قازی زۆر ئەدیب و شاعیر بوو. ڕۆژێک عەرزم کرد و گوتم مامۆستا خوا نەخواستە ئەوە ڕۆژێک جەنابت وەفاتی کرد ئەمن یادگارێکی تۆم لە لا نەبێ؟ پێکەنی و گوتی: جا چیت بدەمێ؟ گوتم دە وێنەیەکی خۆتم بۆ بگرە و یادگارێکی لەبن بنوسە. لەپاش دوو سێ ڕۆژ هاتەوە وێنەیەکی خۆی پێبوو، ئەو چوار خشتەکیەی لەبن نوسیبوو کە دەڵێ:

گەڵا سەوزەکەی درەختی ژینم

زەرد بووە بۆیە خەریکی شینم

چەمیەوە باڵای نەمامی باغم

بە بەفری پیری داخم سەت داخم

سبحانەڵڵە دوای ماوەیەکی کەم وەفاتی کرد

*****

(مفتی زەهاوی) و والی بەغدا جارێک پێکەوە دادەنیشن و سەنیرێکیان لە بەیندا دەبێ. لە کاتێکا بە یەکەوە قسە دەکەن یەکێک لە ئاغا کوردەکانی لای سلێمانی دەچێ بۆلای والی و دەست دەکا بە قسە، والی توڕە دەبێ و ڕوو دەکاتە مفتی زەهاوی و دەڵێ: فەرقی کورد و کەر چیە؟ والی هیچ بیر لەوە ناکاتەوە کە مفتی زەهاویش کوردە. مفتی زەهاوی لە وەڵامیدا دەڵێ: فەرقی بەینی کورد و کەر ئەو سەنیرەیە. والی تێدەگا و لە قسەکەی پەشیمان دەبێتەوە و دەڵێ: قوربان عەفووم بکە ئەوەندە توڕە بووم ئاگام لەخۆم نەمابوو.

*****

یەکێک لە ئاغا تورکەکانی لای نەغەدە، جارێک بە سواری دەچێ بۆ جێیەک. لە ڕێگادا زۆری سەرما دەبێ، نۆکەرێکی کوردی لەگەڵ دەبێ، پێی دەڵێ: دابچۆ سێ چوار (سۆفی) کۆ وەکە با ئاگرێک بکەینەوە، بە زمانی (ئازەری) بە (تەپاڵە) دەڵێن: سۆفی. کوردە زۆر زیرەک دەبێ، دەچێ زۆر دەگەڕێ و یەک دوو سلە گوی وشک پەیدا دەکا و دێتەوە دەڵێ: ئاغا زۆر گەڕام سۆفیم دەست نەکەوت، ناچار بووم ئەو یەک دوو مەشەدییەم هێنان. ئاغا توڕە دەبێ و دەڵێ کەپولی کورد.

*****

شێخ مەحموودی نەمر زۆر شۆخی باز بووە. جارێک فەقێیەک دەچێتە خزمەتی و دەڵێ قوربان هاتووم بمکەی بە مەلای ڕەمەزانی یەکێک لە دێیەکانت. شێخ بە گاڵتە دەفەرمووێ زۆرباشە، لەسەر قوڵە سورێت دادەنێم. فەقێ زۆر بێشەرم دەبێ و دەڵێ:

ئەی باشە قوربان بۆ لەسەر قولەڕەشت دامنانیی؟ شێخ زۆر پێدەکەنی و دەیکا بە مەلای مانگی ڕەمەزان. بۆ ئاگاداری قوولە سور و قولەڕەش ناوی دوو دێی شێخ دەبن.

*****

مەلا هیدایەتی قەرەداغی زۆر سۆحبەت چێە و خەڵک زۆری خۆش دەوێ. جارێک زۆر حەزی لە (پەڕشە) دەبێ و بە پیاوێکی گاڵتەبازی دۆستی پێنجوێنی دەڵێ: هێندێکم پەڕشە بۆ بنێرە، پارەکەت بۆ دەنێرم. کابرا پەڕشەی بۆ دەنێرێ. زۆری پێدەچێ مەلا هیدایەت پارەکەی بۆ نانێرێ. کابرا وەڵامی دەداتێ پارەی پەڕشەکەی بۆ بنێرێ. مەلا هیدایەت لە وەلامدا بۆی دەنوسی و دەڵێ:

پەڕشەت بۆ ناردم خستمە سەر کێرم   گەر پارەم نابێ گووت بۆ بنێرم؟

کابراش لە وەلامدا بۆی دەنوسی و دەڵێ:

ئەوەڵڵە، بۆم ناردی بیخە سەر قنگت
بیکە بە دەمتا بە هەردوو چنگت

*****

حەزرەتی عومەر خوای لێ ڕازی بێ نەهی کرد بوو لەوەی کە ئاو لەگەڵ شیر تێکەڵ بکەن و بیفرۆشن. شەوێک لەناو شاری مەدینەدا دەگەڕا، گوێی لە ئافرەتێک بوو بە کچەکەی دەگوت: ئەوە بۆ ئاو دەشیرەکە ناکەی ئەوە ڕۆژ بۆوە؟ کچەکە گوتی: ئاخر دایە گیان حەزرەتی عومەر نەهی لێکردووە چۆن ئاوی تێکەم؟ دایکەکەی گوتی: ڕۆڵە هەموو کەس ئاوی تێدەکا، ئەتۆش وەک ئەو خەڵکە. حەزرەتی عومەر چیزانی. کچە گوتی: دایە خۆ ئەگەر حەزرەتی عومەریش نەزانێ، خوای گەورە دەزانێ. مادام نەهی لێکرابێ قەتی تێناکەم.

حەزرەتی عومەر قسەی کچەکەی زۆر وەبەر دڵی دەکەوێ. بەیانی بە (عاصمی) کوڕی دەڵێ: کوڕم بچۆ فلان گەڕەک و فلان ماڵ و پرسیار لە کچی ماڵە بکە و بزانە کچی کێ یە، کاتێ عاصم چوو پرسیاری کرد گوتیان ئەوە لە تایفەی بەنی هیلالیانە. هاتەوە عەرزی باوکی کرد. حەزرەتی عومەر فەرمووی: کوڕم ئەو کچە بخوازە، لە ئەولادی وی کوڕێک دەبێ لەناو سەردەباندا ناوبانگ دەردەکا و زۆر پیاوچاک دەبێ. عاسم کچەکەی مارە کرد و دوای نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ کچێکی بوو. کاتێ گەورە بوو، عەبدولعەزیزی کوڕی مەروان داوای کرد و دایانێ و عومەری کوڕی عەبدولعەزیز لەو کچە لە دایکە بوو.

*****

دەڵێن: ئەمڕۆژەی کە ئەبو جەعفەری مەنسور بوو بە خەلیفە، (موقاتیل)ی کوڕی سەلمان چووە مەجلیسەکەی، ئەبو جەعفەر گوتی: قوربان ئامۆژگاریم بکە. لە وەڵامدا گوتی: ئامۆژگاریت بەو شتانە بکەم کە لە ژیانی خۆمدا دیومن یان بیستومن؟ مەنسور گوتی: بەوانەی دیوتن. موقاتیل گوتی: ئەی ئەمیری موسوڵمانان عومەری کوڕی عەبدولعەزیز یازدە ئەولادی لەپاش بەجێ مابوو. کاتێ وەفاتی کرد هەژدە دیناری لەپاش بەجێ ما. پێنجیان دان بە کفن و چواریان بە قەبر و حەوت دیناریان بوونە میرات بۆ واریسان. بەڵام کاتێ هیشامی کوڕی عەبدولمەلیک وەفاتی کرد، بەشە میراتی یەکێک لە چوار ژنەکانی هەشتا هەزار دیناری نەغد بوو، بەبێ بەشە میراتی لەناو ماڵ و باغ و باغاتدا. سوێند بەخوا، کوڕێکی عومەری عەبدولعەزیزم دی لە یەک ڕۆژێکدا سەت وشتری بار کردبوو بۆ غەزا و کوڕێکی هیشامیشم دی لەسەر ڕێگایەک سواڵی دەکرد، ئەوەیە عاقیبەتی دنیا، ئاگات لە خۆت بێ.

*****

لەو ساڵانەی شۆڕشی گەلانی ئێراندا مامۆستا مەلا ڕەحیمی عەباسی ڕۆژێک لە گوندی (قوزلوێ) دەچێ دەستنوێژ هەڵگرێ، بە شەپۆلی مەلا ڕەسوڵی پێشنماز دەڵێ دابزانە ئاودەستی چۆڵ هەیە. شەپۆل پێیاندا دەڕوا هەموو ئاودەستەکان پڕ دەبن. دەڵێ: مامۆستا هیچیان خاڵی نین. مامۆستا بۆخۆی پێیانەوە دەڕوا لە هەر ئاودەستێک دەدا کابرا دەڵێ: ئەح. ئاودەستی ئاخریان لەگەڵ ئەحەکەشدا تڕێک بەردەدا. مامۆستا دەڕوا و دەڵێ: جا کاکە بۆوا قەڵسی؟

*****

دەڵێن: کابرایەکی عەرەب ئەو ئایەتەی سورەی (الذاريات)یان لەلا خوێندووە کە دەفەرمووێ: (فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ) یانی سوێند بە خوای عەرز و ئاسمان ئەوە حەقە، هەر وەک ئێوە قسە دەکەن. کابرای عەرەب گوتی. (سبحانَ اللّە) دەبێ کێ خوای ئەوەندە تووڕە کردبێ تا مەجبوور بێ سوێند بخوا.

*****

ڕۆژێک قوتابیەک دەچێتە لای کتێبفرۆشێک کتێب بکڕێ بۆ سەعی تێداکردن. کتێبفرۆشەکە کتێبێکی دەداتێ و دەڵێ: کاکە ئەو نووسخە کتێبە بکڕی نیوەی ئیمتیحانەکەت بۆ ئاسان دەکا. قوتابیەکە دەڵێ: دە مامۆستا دوو نووسخەم بدەیێ با هەموو ئیمتیحانەکەم بۆ ئاسان بکا.

*****

پێشینیان گوتویانه: دەبێ لە قەدەر بەرەی خۆت پێ ڕاکێشی. دەڵێن لە شاری بەغدا پیاوێک بە (ئەبو عبداللەی ڕیش) بەناوبانگ بوو، سەر و سیمایەکی زۆر جوانی هەبوو، بەڵام عەوام و نەزان بوو. ڕۆژێک تەماشا ئاوێنە دەکا و لەبەر خۆیەوە دەڵێ: ئەو سەر و سیمایەی من بۆ مەلایەتی باشە. دێتە بەردەرگای ماڵەکەی و حەسیرێک ڕادەخا و لەسەری دادەنیشی. زۆری پێناچێ دراوسێکانی لێی کۆدەبنەوە. لەوکاتەدا پیاوێک بەوێدا دێ، چاوی بەو سەر و سیمایە دەکەوێ وەدەزانی مەلایە، دێ دەڵێ: مامۆستا ئەگەر یەکێک بەڕۆژو بێ و دەست بە کونە لووتی دابکا و خوێنی ڕاسێ، دەبێ چی بکا؟ لە وەڵامدا دەڵێ: کەڵە شاخ بگری. کابرا زۆری بەلاوە سەیر دەبێ و دەڵێ: بۆ جەنابت دوکتۆری لێرە دانیشتووی یان مەلای؟

*****

(حەجاجی سەقەفی) ڕۆژێک لە مەجلیسێکدا دەڵێ: بەخوا بە گوێرەی ئایەتی قورئان ئیطاعەی من لە ئیطاعەی خوا فەرزترە. چونکە خوا لە ئایەتێکدا دەڵێ: (إِتَّقُواللّٰهَ ماسْتَطَعْتُمْ) یانی لەقەدەر تواناتان تەقوای خوا بکەن، بەڵام سەبارەت بە ئیطاعەی وەلی ئەمر فەرموویەتی: (وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا) واتە گوێ بگرن و ببیەن و ئیطاعە بکەن. کە وایە ئەگەر بە کەسێکم گوت لەو دەرگایە بچووە دەر و بەقسەی نەکردم دروستە بیکوژم. بەڵام ئەو لەبەر مەغروریانی ئایەتەکەی بەهەڵە مانا کردووە، چونکە ئایەتی دووهەم وا نالێ، دەڵێ: گوێ لە ئامۆژگاری بگرن و بێ ئەمری خوا مەکەن یان بەمانایەکی دی، یانی فەرمانی خوا و پێغەمبەر وەرگرن و لە قسەیان دەرمەچن.

*****

هەر لە شاری بەغدا پیاوێک مەشهور بوو بە (ئەبو کەعب)ی حیکایەت خوان. ئەو پیاوە حیکایەت و نەزیلە و قسەی خۆشی زۆر دەزانی، بەڵام زانا نەبوو. ڕۆژان عادەتی وابوو لە دوای نوێژی جەماعەت دەچووە مزگەوت و لە گۆشەیەکی (میحراب) دەستی دەکرد بە حیکایەت و قسەی خۆش و خەڵک دەورەی دەدا. ڕۆژێک (نۆکینە)ی زۆر خوارد بوو، چوو بۆ مزگەوت. مەلای مزگەوتەکە پیاوێکی پیری کز لاواز بوو، لە دوای سلاوی نوێژ، مامۆستا عەباکەی بەسەر سەری خۆی دادا و چو لە لایەکی میحرابە کە دەستی کرد بە تەسبیحات لەبەر خۆیەوە. کابرای حیکایەت خوان پیاوێکی چوار شانەی سەر و سیما جوانی قەڵەوی عەبا بەشان بوو، چ میحرابەکەوە و پشتی کردە بەردەمی مەلا و دەستی کرد بە حیکایەتان. زۆر

نەخـایاند سگی (بای) کـرد ویسـتی هـەرچۆنێک بێ بایەکـە لە سگی خـۆی دەرکا و دەنگی لێوە نەیە. لە ناوەڕاستی حیکایەتدا گوتی: ڕەحـمەتی خواتان لێ بێ لێک ڕا بڵێن (لاالەالاڵڵە) بە دەنگی بەرز. خەڵکەکە بە توونـد گـوتیان: (لاالەالاڵڵە) و ئەو بە سپاوی فسیکی کەند و میحرابەکەی پڕکرد لە بۆگەن. مەلا بۆنی کرد، بەڵام وەسەر خـۆی نەهێنا. دوبارە سگی کـابرا بای کـردەوە و تینـی بۆ هێنـایەوە، کـابرا دوبارە گوتی: بە دەنگی بەرز بڵێن (لاالەالاڵڵە). خەڵکە کە گوتیان و ئەو لەسەرەخۆ فسیکی کەند و لووتی مەلای پڕ کرد، ئەوجارە مەلا ناچار بوو لووتی خۆی گرت، نەیدەزانی چ بکات، ئەگـەر هەناسـەی بدایە بۆگـەن دەیکوشـت و ئەگـەر هـەناسـەشـی نەدایە لە داخان دەمرد، بەڵام هەرخۆی ڕاگرت.

کـابرا ئەوەندەی (نۆکـینـە) خـوارد بوو دوبارە تینی بۆ هـاتەوە و وەجـوڵەجـووڵ کەوتەوە، ناچار بو گوتی بڵێن (لاالەالاڵڵە). مەلا ئەوجارە خۆی بۆ ڕانەگیراو سەری لە میحراب و عەباکەی هێنایەدەر و گوتی: بابە مەڵێن (لاالەالاڵڵە)، ئەو پیاوە منی کوشت بە بۆگەن، بۆیە وا دەڵێ تا تڕ بکەنی. ڕووی کردە کابرا و عەباکەی گرت و گوتی. ئەرێ کابرا تۆ هاتووی تڕ بکەنی یان حیکایەتان وەگێڕی؟ کابرا لەسەرەخۆ گوتی: مامۆستا بۆ حیکایەت گێڕانەوە هاتووم، بەڵام ئەگەر بەڵاش نازڵ بوو، دەبێ سەبری لەسەر بگری. خەڵکەکە دەستیان کرد بە پێکەنین و هاتنە دەرێ و بڵاوەیان لێکرد.

*****

مـامۆسـتـا مـەلا یەحـیای بانەیی زۆر زانا و بەدین بووە. قـەت تـەمـاشـای ئافرەتی نامـەحـرەمی نەکردووە. ڕۆژێک دێتـەوە مـاڵ و دەڵێ: مـەلا ژن بەخـوا ئـەمڕۆ تووشی ئافرەتێکی بێشەرم بووم. مەلا ژن دەڵێ چۆن؟ مەلا یەحیا دەڵێ ئەمڕۆ لەسەر چەقی ڕێگا ئافرەتێک پرسیاری شەرعی لێکردم و هیچ شەرمی نەدەکرد. مەلا ژن دەڵێ: بۆ نەتناسی؟ دەڵێ ناوەڵڵە، مەلا ژن دەڵێ کوڕە خۆ ئەمن بووم.

هەر لەو بابەتە، ڕۆژێک لە خزمەت مامۆستا مەلا حوسێنی دەشتێنی بووین لەگەڵ مـەلا مـەجیدی مـزگـەوتی سـەلاحـەدین لە حـوجـرەکـەی مـامـۆسـتـا لە مـزگـەوتی پیرەمەگرون لە سلێمانی، مەلا مەجید باسی ئافرەتی لینگ ڕووتی کرد. مامۆستا فەرمووی: بۆ مەلا مەجید سلێمانی ئافرەتی لینگ ڕووتی لێ یە؟ مامۆستا ئەوەندەی نەڕوانی بوو بیان بینی.

*****

دەڵێن ڕێوی زۆر حـەز لە گۆشـتـی (ژشـک) دەکـا، بەڵام ئەوەندە زوورزانە هـەرکـاتێ

چاوی بە ژشک کەوت لەبەر زۆری و تیژی دڕکەکانی بە هەرجۆرێک بێ دەیخاتە سەریشت و میزی بەزگی دادەکا، هەر لەبن کلکی ڕا تا سەر لەغاوانی بە میز شەلالی دەکا و ژشکەکە چوار پەلان داوێ و ڕێوی دەستدەکا بە خواردنی.

*****

جارێک لە (شێتێک) دەپرسن: چ لە هەموو شتێک بەلەزەت ترە؟ لە وەلامدا دەڵێ ئێوە قەت گرویێ بوون؟ دەڵێن نا، دەڵێ: بەلەزەتترین شت ئەوەیە گرویێ بی و خۆت بخورێنی.

*****

دەڵێن: جارێک پیاوێک لە ڕێگایەکدا تووشی پیاوێکی ڕژد و بەخیل دەبێ و کابرای بەخیل دوو سەگی پێ دەبێ. کابرا دەڵێ: خالە لەو دوو سەگانە یەکیا ن بدە بەمن. خاوەن سەگ دەڵێ: کامەت دەوێ؟ دەڵێ سەگەڕەش. خاوەن سەگ دەڵێ سەگە ڕەشەکەم لە سپییەکە خۆشتر دەوێ، ئەوت نادەمێ. کابرا دەڵێ دە سەگە سپییەکەم بدەیە، دەڵێ: ئاخر سپییەکە م لە هەر دووکان خۆشتر دەوێ چۆنت بدەمێ؟

*****

جارێک کابرایەکی عەرەب دەست دەکا بە دەستنوێژ هەلگرتن. دەم و چاوی پاک دەشوا و باسکانی دەشوا و مەسحی سەری دەکا و قاچی ڕاستی تا بەلەکی دەشوا و هەلدەستی بچێ نوێژ بکا. دەڵێن خالە خۆ قاچی چەپت نەشت. لە وەلامدا دەڵێ: ئاخر لەبەر ئەو فەرمایشەی پێغەمبەر نەمشت کە فەرموویەتی: (يُحْشَرُ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيامَةِ غُرّاً مُحَجَّلِينَ مِنْ أَثَرِ الْوُضُوءِ) یانی ئوممەتی من لە ڕۆژی قیامەتدا لە کاتێکدا حەشریان دەکرێ، دەم و قاچیان بەهۆی ئاوی دەستنوێژەوە وەک بەفر سپی دەبێ. جا ئەمن بۆیە هەر قاچی ڕاستم شت تا لە بەرانبەر قاچی چەپمدا زۆر سپی دیار بێ.

*****

مەلا ڕەحیمی (سیسیری) کوڕێکی زۆر گەنجی جوانی زیرەکی خەت خۆش بوو. لە فەقێیەتیدا شێت بوو. لە شێتییەکەیدا قسەی خۆشی زۆر دەکردن. جارێک دەیبەن بۆ خزمەت شێخی (بێژوێ) و مامۆستا مەلا محەممەدی کوڕی شێخی کە پیاوێکی زۆر ڕووخۆش و زانا و موبارەک بوو، بە مەلا ڕەحیم دەڵێ: دەی مەلا ڕەحیم ناوی ئەجندەکان بڵێ: مەلا ڕەحیم دەڵێ بەڵێ زۆر باشە، قەلەم و قاقەز بەدەستەوە بگرە هەتا ناویان بڵێم. مامۆستا مەلا محەممەد قەلەم و کاغەز بەدەستەوە دەگرێ و دەڵێ دەی مەلا ڕەحیم بڵێ تا بیانوسم. مەلا ڕەحیم دەڵێ. حەزرەتی (غوەس) حاجی

کاکە(ئەحمەدی شێخ)، شێخی (بیارە)، شێخە مینی (بێژوە). ماموستا مەلا محەمەد پێدەکەنی و دەڵێ: مەلا ڕەحیم بێشە ناسیمن.

*****

ڕۆژێک مەلا ڕەحیم لە سەردەشتێ بوو لە حوجرەی فەقێیان. جەنابی ماموستا (قازی) کە ماموستامان بوو تەشریفی هات بۆ دەرس، مەلا ڕەحیم ڕووی کردە جەنابی قازی و گوتی جەنابی قازی پرسیارێکت لێ دەکەم، ئەگەر زانیت دەڵێم مەلای چاکی، قازی فەرمووی: دەی مەلا ڕەحیم بزانم دەڵێی چی؟ مەلا ڕەحیم گوتی: (قل) لە (قل هوالله)دا مانای چیە؟ قازی بۆی مانا کرد، مەلا ڕەحیم گوتی نەتزانی. قازی فەرمووی: ئەی مانای چۆنە؟ مەلا ڕەحیم لەسەرەخۆ گوتی: قوربان ئەوە سێ مانای هەیە، خوای گەورە دەڵێ: جەنابی قازی ڕووت وەک (قوول) یان وەک (قەل) یان وەک (قیر) ڕەش بێ. ماموستا قازی زۆر پێکەنی و گوتی بەڵێ باوابێ.

*****

فەقێکان مەلا ڕەحیمیان دە حوجرەیەک کردبوو بۆ ئەوەی نەڕوا. کاتی جەماعەتی نوێژی مەغریب، خەتیبی مزگەوتی سور ئیمام بوو لەسەر تاتەکانی پێش حەوزەکەی حەوشە جەماعەتیان دەکرد. لە ناکاو مەلا ڕەحیم دەرپەڕی و بەردێکی بە دەستەوە گرت و چوو لەو سەری سەفی جەماعەتەکە ڕاوەستا و خۆی ڕاست و چەپ کرد و گوتی: دەڵێم بابیان بگێم، مێشێکیان لێ بکەم؟ چەند کەس لە جەماعەتەکە بە پێکەنینەوە ڕایان کرد و لەترسان نوێژەکەیان بڕی. بەڵام بەخۆشیەوە ئێستا مەلا ڕەحیم زۆر باشە و لەناو گەورکاندا مەلایە.

*****

ئەمن و حاجی مەلا سەید ڕەشید و مەلا ئەحمەدی گزۆزدڵ و مەلا مستەفای شێختانی و مەلا مستەفای زێرانی لە شاری سەردەشتێ لە خزمەت جەنابی قازی عەلی دا فەقێ بووین. عادەتی فەقێیان وا بوو ئەگەر شتێکی خۆش، یان گۆشت هەبایە، بەشیان دەکرد و هەرکەس بەشی خۆی هەڵدەگرت. شەوێک مام ڕەسوڵی کوڕی کوێخا حەسەنی (هەڵوێ) میوان بوو، پیاوێکی زۆر سۆعبەتچی و زۆر لەگەڵ مەلا و فەقێیاندا تێکەڵ بوو. کاتێ نان دانراو گۆشت بەشکرا، مام ڕەسوڵ دەستی برد بەشی فەقێیەکی ڕفاند و لەگەڵ فەقێکەدا لێیان بوو بە هەرا، فەقێکە گوتی: ئەمنت پێ کەرە؟ مام ڕەسوڵ گوتی ئەرێ وەڵڵە، خولاسە بوو بە کێشەیان. هەر فەقێکە دەیگوت ئەتۆ کەری و مام ڕەسوڵیش دەیگوت: ناوەڵڵە ئەتۆ کەری. ئاخری مەلا سەید ڕەشید گوتی: بابە کێشە مەکەن، خۆ ئێرە شارە و قازی و شەرع و

قانونی لێ یە، گوتی مەلا محەممەد هەستە بیان بە بۆ خزمەت قازی با شەرعی ئەو دوو کەرە بکا. هەستام بردمن بۆ مالێ قازی و ڕووداوەکەم بۆ گێڕایەوە و گوتم: هێناومن بۆ شەرعی. مامۆستا قازی زۆر پێکەنی و فەرمووی: مەلا محەممەد لە ناو فەقێ یاندا ئەو فەقێیە و لە ناو عەواماندا ئەو مام ڕەسوڵە لە هەموو کەس کەرترن. گوتم قوربان ئێمە ئەوە دەزانین، هاتووینە خزمەتت تا بزانین لەو دووانە کامەیان کەرترن؟ کێشەکە لەسەر ئەوەیە. قازی ئەوەندەی دی پێکەنی و گوتی: ئەو فەقێیە لەو مام ڕەسوڵەش کەرترە، گوتم: قوربان جا دەبێ شتێکی لەسەر بنوسی، دەنا کێشەکەیان نابڕێتەوە، قازی دەستی دایە قەڵەم و نوسی و ئیمزای کرد، کە تەماشام کرد نوسیبووی (هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ) یانی ئایا ئەوانەی زانان وەک نەزانەکان وان؟ نوسیبووی جا لەبەر ئەوە دەبێ ئەگەر مەلا و فەقێ کەریش بن لە خەڵک کەرتر بن.

*****

دەڵێن: (خەتیبێک) چووە سەر مینبەر و دەستی کرد بە خوتبە خوێندنەوە و لە خوتبەکەیدا گوتی: ڕەحمەتی خواتان لێ بێ تا دەتوانن خۆتان لە خەراپە بپارێزن و زۆر لە خوا بترسن و بێ ئەمری خوا مەکەن. چونکە خواوەندی گەورە ڕازی نابێ عەبد و بەندەی گوناح بکەن، خوا غەزەبیان لێ دەگرێ. گوتی نابینن کە خوا لەسەر وشترێک کە دوو سەت درهەمی نەدێنا، چی لە قەومی حەزرەتی (سالح) پێغەمبەر کرد؟

*****

لە باسی حەسادەتدا دەڵێن: خواوەندی گەورە وەحی کردووە بۆلای حەزرەتی مووسا و فەرموویەتی: یا مووسا دەزانی بۆچی ڕزقی ئینسانی ئەحمەق و بەخیل دەدەم؟ لە وەڵامدا دەڵێ: ئەی خوای گەورە نازانم. خوا دەفەرموێ: بۆ ئەوەی تا ئینسانە عاقڵەکان بزانن کە تەڵەبی ڕزق و ڕزقی زۆر بە هەوڵدانی زۆر و بە عەقڵ نییە.

*****

جا هەرلە باسی بەخیلی و ئەحمەقیدا دەڵێن: سێ کەسی حەسود و ئەحمەق و بەخیل بوونە هاوڕێ. لە بەینی قساندا یەکێیان بە دووەمی گوت: دەرەجەی حەسادەتەکەت چەندە؟ لە وەڵامدا گوتی: قەت پێمخۆش نەبووە چاکە لەگەڵ کەسدا بکەم. دووەمەکە گوتی: بەڕاستی تۆ زۆر پیاوی چاکی. یەکەمەکە گوتی: بۆ ئەتۆ چۆنی؟ دووەمەکە گوتی: ئەمن قەت پێمخۆش نەبووە کە قەت کەس چاکە لەگەڵ

کەسدا بکا. ئەوەی سێیەم وەدەنگ هات و گوتی: کوڕە بابە، بەڕاستی لە دنیادا کەس لە ئێوە چاکتر نیە. گوتیان بۆ ئەتۆ چۆنی؟ لە وەڵامدا گوتی: ئەمن قەت پێمخۆش نەبووە کەس چاکە لەگەڵ خۆشمدا بکا.

*****

هەر لەباسی بە خیلیدا دەڵێن: (ئەبو ئەسوەد) ئەوەندە بەخیل بووە، جارێک لەکاتی نان خواردندا عەرەبێک دەچێ سڵاوی لێ دەکا، ئەبو ئەسوەد وەڵامی دەداتەوە و بێ ئەوەی فەرمووی بکا، دەست دەکاتەوە بەخواردن. کابرا دەڵێ: بەڵای ماڵ و منداڵەکانتدا هاتم زۆر باش بوون. ئەبو ئەسوەد دەڵێ: کاتێ خۆشم هاتم هەر زۆر باش بوون، دیارە ڕێگات بە ویدابووە. کابرا گوتی. ژنەکەت حامیلە بوو، ئەبو ئەسوەد گوتی: دەزانم. کابرا گوتی: منداڵی بوو. لە وەڵامدا گوتی: بەڵێ حامیلە دەبێ هەر بزێ. کابرا گوتی: دوو کوڕی بە سەرێکەوە بوو. ئەبو ئەسوەد گوتی: دایکیشی هەر بە جوتیلە دەزا. کابرا گوتی: بەڵام کوڕێکیان زۆر نەژیا مرد. ئەبو ئەسوەد گوتی: ئاخر بەشی دوو منداڵی شیر تێدانەبوود. کابرا گوتی: کوڕەکەی دیش مرد. ئەبو ئەسوەد گوتی: ئاخر پێی خۆش نەبووە دوای براکەی بژی. کابرا گوتی: دایکیشیان مرد. ئەبو ئەسوەد گوتی: ئەوە لە تاوانیان مردووە. کابرا گوتی: یاڕەبی ئەو نانەت بە ژەهری مار بێ. ئەو هەموو موسیبەتە کاریان تێ نەکردی. لە وەڵامدا گوتی: خۆ ئێوایە توورەش دەبێ.

*****

ئەو چەند شیعرەی (ابن الرومی) زۆر جوانن بۆیە نوسیمنەوە:

وَلِي مَنْزِلٌ آلَيْتُ أنْ لا أبِيعَهُ
وَأنْ لا أرَى غَيْرِي لَهُ الدَهْرَ مالِكا
عَهِدْتُ بِهِ شَرْخَ الشَبابِ وَنِعْمَةً
كَنِعْمَةِ قومٍ أصْبَحُوا في ظِلالِكا
فَقَدْ ألِفَتْهُ النَفسُ حَتّى كأنَّهُ
لَها جسدٌ إنْ غابَ عُورِتُ هالِكا
وَحبَّبَ أوْطانَ الرِّجالِ إلَيْهِمِ
مآرِبُ قَضّاها الشَبابُ هنالِكا
إذا ذَكَروْا أوْطانَهُمْ ذَكَّرَتْهُمُ
عهودُ الصِّبا فيها فَحنّوا لِذالِكا

*****

خەتیبی خانەقای مەولانا خالید بووم لە شاری سلێمانی، لە پێش جومعەدا حوجرەکەم پڕ دەبوو لە مەلا، ڕۆژێک باسی حەلاڵ و حەرامی ئەو گۆشت و مریشکانە دەکرا کە لە وڵاتانەوە دەهات، یەکێک لە مامۆستاکان کە پێمخۆش نیە ناوی بەرم، گوتی: کورە ئەوە دەڵێن چی؟ ئەوەی لە لای خۆمان سەری دەبڕن زۆر لەوان خەراپترە، دوێنێ چوومە قەسابخانە سەروپێ بکڕم، تەماشام کرد هەمووی حەرام بوو، خەراپیان سەر بڕیبوون، سەرو پێکەم بۆ نەکڕان، ناچار بووم هاتمەوە دوو کیلۆم گۆشت کڕی، منیش بە پێکەنینەوە گوتم: جا باشە مامۆستا گۆشتەکەش هەر هی ئەو سەروپێیانە نەبووە؟ چۆن ئەوان حەرامن و گۆشتەکە حەلاڵە؟ مەلاکان دەستیان کرد بەپێکەنین.

*****

مەلا عومەری (مۆریاسی) گوتی: لە شارەزوور مەلا بووم، کابرایەکی جاف هات گوتی: مامۆستا زاری گورگیم پێ بلێ، گوتم باشە، لە دووای (بسم الله) گوتم: بلێ (وَ الشَّمسِ وَ ضُحـٰها)، ئەمرۆژە ئەوەندەم فێر کرد. ڕۆژی دوایی هاتەوە و گوتم بلێ: (وَالْقَمَرِ إذا تَلیٰها)، ئەو ڕۆژەش ئەوەندە فێر بوو. ڕۆژی دوایی هاتەوە گوتم بلێ (وا لنهـار ا ذا جلـٰها)، بۆ بەیانی هاتەوە گوتم بلێ (وَاللَّیلِ إذا یَغشٰها)، ڕۆژێکی دی هاتەوە، گوتم بلێ (والسماءِ وَ ما بَنٰها). بۆ بەیانی هاتەوە، گوتم بلێ (وَالأرضِ وَ ماطَحٰها). گوتی مامۆستا بم وەسەدەقەت بەسە، نامەوێ فێری بم. گوتم بۆ؟ گوتی: بەخوا مامۆستا وادیارە خواش بە دەست گورگەوە تووش بووە، ئەوە نیە هەر دەڵێ ها لەوێ، ها لەوێ، بە خوا ئەی هات و هاوارە بەمن ناکرێ، ها ئەوە خۆت و زاری گورگی خۆت چۆنی دەبەستی بیبەستە.

*****

جارێک پێشمەرگەیەکی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە خۆشناوەتی دەچێتە ماڵێک. دوای سلاو و بەخێرهاتن، ژنی خاوەن ماڵ دەڵێ: کاکی پێشمەرگە دەبەرت مرم، دایک و باوکت ماینە؟ پێشمەرگەکە بە پێکەنینەوە دەڵێ دایە گیان هەر دایکم ماینە، باوکم ماین نیە ئەسپە.

*****

قازی (ئیـیاس) زۆر زیرەک بووە. دەڵێن: جارێک لە جێگایەک بوو، لە ناکاو ڕوداوێک ڕوویدا. ئەوانەی لەوێ بوون زۆر ترسان. سێ ئافرەت لە تەنیشت یەک دانیشتبوون، قازی نەیدەناسین. قازی گوتی: ئەو سێ ئافرەتە، یەکیان منداڵی لە زگ دایە و یەکیان منداڵی لەبەرە و یەکیان کچە. گوتیان: جەنابی قازی، چووزانی

کە بەمجۆرەن؟ لە وەڵامدا گوتی: ئاخر لەکاتی ترسدا ئینسان دەست لەسەر خۆشەویسترین شتی دادەنێ. یەکەمیان دەستی لەسەر سگی دانا، بەوەڕا زانیم کە حامیلەیە. دووەمیان دەستی لەسەر مەمکی دانا، زانیم منداڵی لەبەرە. سێیەمیان دەستی بەبەر خۆیەوە گرت زانیم کچە. کە پرسیاریان لێکردن وا بوون.

*****

دەڵێن. جارێک جوولەکەیەک غەیبەتی موسوڵمانان دەکا و دەڵێ: بەڕاستی موسوڵمان زۆر ئەحمەقن. بڕوایان وایە کە لە بەهەشتدا شت دەخۆن، بەڵام داینانێنەوە. قازی دەڵێ: بۆ ئەتۆ ئەوەی دەیخۆی هەمووی دادەنێیەوە؟ دەڵێ نا چونکە خوای گەورە هێندێکی دەکاتە قووتی لەش و گیان. قازی دەڵێ: کەواتە ئەتۆ ئەحمەقی کە ئینکاری ئەوە دەکەی کە خوای گەورە لە بەهەشتدا هەمووی بکا بەقووت.

*****

(بیشری حافی) کە یەکێکە لە ئەولیاکان، کوڕی پیاوێکی زۆر بەدەسەڵات بووە، لە تەمەنی لاویدا زۆر خۆشی ڕابواردوە. دەڵێن: هۆی تۆبە کردنی ئەوە بووە، ڕۆژێک بە کۆڵانێکدا دەڕوا، چاوی بە پارچە کاغەزێک دەکەوێ، هەڵیدەگریتەوە، تەماشا دەکا، ناوی خوای لێ نووسراوە. پاکی دەکاتەوە و دەیبا دەیخاتە ناو کونە دیوارێکەوە. شەوێ خەون دەبینێ و لە خەویدا پێی دەڵێن: ئەی بیشر تۆ ناوی منت پاک کردەوە، ئەوا منیش ناوی تۆم لە دنیا و قیامەتدا پاک کردووە. بەیانی کە لە خەو هەڵدەستێ دەست لە هەموو شتێک هەڵدەگرێ و تۆبە دەکا. هۆی ئەوەش کە بە بیشری حافی، واتە پێخواس ناسراوە ئەوەیە. ڕۆژێک دەچێتە لای پێڵاودرووێک و داوای قەیتانێکی لێ دەکا، بۆ نەعلەکەی. کابرا بە تووڕەییەوە دەڵێ: ئای چەندو داوا لە خەڵک هەیە؟ بیشر نەعلەکانی فڕێدەدا و سوێند دەخوا کە تا ماوە پێڵاو لە پێ نەکاتەوە، تا وەفاتی کرد هەر پێخواس بوو. لە فەرمایشتە بەنرخەکانیدا دەڵێ: عقوبەتی ئینسانی زانا ئەوەیە کە لە دنیادا چاوی دڵی کوێر بێ. ڕۆژێک فەرمووی: با ئەوانەی ئاگاداری حەدیس و خاوەن حەدیسن زەکاتیان لێ بدەن، عەرزیان کرد قوربان؛ زەکات دان لە حەدیساندا بە چ دەبێ؟ فەرمووی زەکاتی حەدیسان ئەوەیە کە لە هەر دووسەت حەدیسان بە پێنجانیان عەمەل بکەی.

*****

(ئەبو فەرەجی ئیسفەهانی) لە کتێبی (الاغانی)دا دەڵێ: (جەریری) شاعیر باوکی ناوی (عطیە) بووە. ڕۆژێک کابرایەک بە جەریر دەڵێ: ئێستا کێ لە هەموو کەس

شاعیرترە؟ جەریر دەستی کابرا دەگری و دەڵێ: وەرە با وەڵامت بدەمەوە. دەیبا بۆ ماڵی باوکی و بانگی دەکا بابە بابە، لەوکاتەدا باوکی بزنێکی گرتبو دەمی بە گوانیەوە نابوو دەیمژی. کە گوێی لە دەنگی کوڕەکەی بوو هاتەدەرێ و شیری لە ریشی دەتکایە خواری. جەریر بە کابرای گوت: ئەو پیاوە دەناسی؟ گوتی: نا. جەریر گوتی: ئەوە باوکمە. دەزانی ئەو شیرە چیە بە ریشیەوە؟ گوتی: نازانم. جەریر گوتی: ئەوە لەترسی ئەوەی کە مەبادا دەنگی دۆشینی گوانی بزنەکە بێ و خەڵک بزانێ و بێن داوای لێ بکەن، چووە دەمی بە گوانیەوە ناوە ئەوەندە بەخیلە. گوتی: جا کاکە باشترین شاعیر ئەوەیە کە لە باوکێکی ئاوا ببێ و شاعیرانت بۆ بۆڕ بدا.

*****

دەڵێن: حەجاجی سەقەفی عادەتی وابوو، تووشی هەر (کوێر)ێک بوایە پرسیارێکی لێ دەکرد. ڕۆژێک تووشی کوێرێک بوو گوتی: مامۆستا لە دوا ئەو ئایەتەی سورەی (زومەڕ) کە دەفەرمووێ: (أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيلِ) چ ئایەتێکە؟ کوێرە فەوری گوتی: خوا دەفەرمووێ: (قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلاً إِنَّكَ مِنْ أَصحَابِ النَّارِ). دەڵێن: حەجاج دەنگی نەکرد و لەو ڕۆژە بەدواوە پرسیاری نەدەکرد.

*****

جارێک شێخ (حەسەنی بەسری) بە (فەرقەدی) کوڕی یەعقوبی گوت: لەبەر چیە دەڵێن: برینج ناخۆی ؟ لە وەڵامدا گوتی: ئاخر قوربان لەوە دەترسم کە نەتوانم شوکرانەی لەسەر بکەم. شێخ حەسەن فەرمووی: بۆ ئەحمەق دەتوانی شوکرانە لەسەر ئەو ئاوە ساردە خۆشە بکەی کە ئەوەندەی لێ دەخۆیەوە؟

*****

جارێک پیاوێک دێتە لای شێخ حەسەنی بەسری و دەڵێ: قوربان تەڵاقم خواردووە کە حەجاجی سەقەفی جەهەندەمیە، تەڵاقم کەوتووە؟ شێخ لە وەڵامدا دەڵێ: حەجاج کابرایەکی خەراپ و فاسق بوو، نازانم بڵێم چی، خواش غەفوور و ڕەحیمە. کابرا دەچێ بۆلای (ئیبن و سیرین)، ئەویش هەر وای وەڵام دایەوە. لەپاشان دێ بۆلای (عەمری) کوڕی (عابیدی) و عەرزی ئەویش دەکا، ئەو دەڵێ: کوڕم، بچووە لەگەڵ ژنی خۆت ڕابوێرە و غەمت نەبێ، ئەگەر خوای گەورە لە حەجاج خۆش بێ، لە تەڵاقەکەی تۆش خۆش دەبێ ئەگەریش بیباتە جەهەندەمێ ئەوە تەڵاقەکەت ناکەوێ.

*****

جارێک هارونەڕەشید تەڵاق دەخوا و دەڵێ: ئەمن دەچمە دوو (بەهەشتان) و دو

بەهەشتم دەبن. لە پاشان دەنێری بە دوای زانای گەورە (لەیسی) کوڕی سەعد و باسی تەلاقەکەی بۆ دەکا. لەیس دەڵێ: سوێندم بۆ بخۆ کە لە خوا دەترسی. هارونەڕەشید سوێندی بۆ دەخوا کە زۆر لە خوا دەترسێ. لەیس دەڵێ: خوای گەورە لە سورەتی (الرحمن)دا فەرموویەتی (وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ) یانی ئەوەی لە خوا بترسی ئەوە دوو بەهەشتی دەبێ و بەگوێرەی ئەو ئایەتە تەلاقەت نەکەوتووە.

*****

(فەضلی سەرخەسی) نەخۆش دەکەوی. کە چاک دەبێتەوە خەڵک دەچن بۆلای، دەست دەکا بە ئامۆژگاری خەڵکەکە و دەڵێ: کوڕینە پیاو نابێ قەت پیاوەتی و چاکەی نەخۆشی و دەرد و بەڵای لەبیر وەچی، چونکە نەخۆشی دەبێتە هۆی پابونەوە لە گوناح و هۆی پاداشت دانەوەی سەبر گرتن و لە خەوی غەفلەت وەخەبەر هاتن و یاد کردنەوەی نیعمەتی حاڵی لەش ساغی و داوای تۆبە کردن لە گوناح و هۆی هەڵنانی ئینسان بۆ خێر و سەدەقە.

*****

یەکێک لە زانایان لە تەفسیری ئەو ئایەتەی سورەی (یوسف)دا کە لە زمانی حەزرەتی (یەعقوب)ەوە دەفەرموێ: (انی لاجدریح یوسف) واتە ئەمن بۆنی یوسف دەکەم ئەوەیە کە (بای شەماڵ) لە کاتی هاتنەوەی قاسید بۆلای حەزرەتی (یەعقوب) داوای لە خوای گەورە کرد کە ئیجازەی بدا لەپێش گەیشتنەوەی قاسیدەکەدا، بۆنی حەزرەتی (یوسف) بێنی بۆ حەزرەتی (یەعقوب) و خوا ئیجازەی دا و حەزرەتی (یەعقوب) فەرمووی: ئەمن بۆنی (یوسف) دەکەم. دەفەرموێ: جا بە ئەمری خوا لەوکاتەوە ئەوەی مەحزون و غەمبار و دڵتەنگ بێ و ئەوەی لە دۆست و ئەحباب دوور بێ و (بای) شەماڵی لێ بدا بە دەنی سووک دەبێ و ئارەزوبان دەکا.

*****

دوعای خەراپ لە منداڵەکانتان مەکەن ، چونکە دوعای دایک و باوک زوو گیرا دەبێ. زانای بەناوبانگ شێخی (زومەخشەری) لاقێکی کوڵ بووە. کاتێ دەچێتە بەغدا و پرسیاری لێ دەکەن، لە وەڵامدا دەڵێ: ئەوە بە دوعای دایکم وام بەسەر هاتووە. بەمنداڵی چوێلەکە پاساریەکم گرت و بەنێکم دەلاقی خست. لە ناکاوێک لە دەستم بەربووە و دوای کەوتم چوو دەکونێکەوە، بەنەکەم ڕاکێشا قاچێکی بە بەنەکەوە هات. دایکم چاوی لێبوو زۆری پێ ناخۆشبوو، دوعای کرد و گوتی: یاخوا ڕۆڵە قاچت ئاوا بپەڕی. دەستم کرد بە خوێندن و چووم بۆ (خوارەزم)، لە ڕێگادا قاچم سەرما بردی و دوعای دایکم گیرابوو.

*****

دەڵێن: شێخ (مەعروفی کەرخی) بە زۆری بە ڕۆژو دەبوو. ڕۆژێک بەلای پیاوێکی ئاو فرۆشدا دەڕوا، کابرا بانگ دەکا و دەڵێ: ڕەحمەتی خوا لەو کەسەی ئاو وەخوا و ڕەحمەت لە ئاو خۆرەوە. شێخ مەعروف دەچێ دەست دەکا بە ئاو خواردنەوە. لەپاشان عەرزی دەکەن قوربان خۆ جەنابت بەڕۆژوو بووی چۆن ئاوت خواردەوە؟ دەڵێ: بەڵێ، بەلام لەبەر دوعاکەی خواردمەوە.

*****

ڕۆژێک خەلیفەی بەغدا ئەبو جەعفەری مەنسور خەلکێکی زۆری لەلابوو، (مێشولە)یەک هەر دەهات بە دەموچاویەوە دەنیشت، دەری دەکرد و گورج دەهاتەوە. زۆری پێ ناڕەحەت بوو. لەوکاتەدا زانای بەناوبانگ شێخی ناسراو بە (موقاتیل) هاتە مەجلیسەکەی. ئەبو جەعفەر گوتی: یا شێخ خوای گەورە بۆچی مێشولەی دروست کردووە، چ سودێکی هەیە؟ شێخ ئاگای لە مێشولەکە نەبوو کە بەمەنسوردوە دەنیشتەوە گوتی قوربان خوا هیچ شتێکی بێ حیکمەت دروست نەکردووە، مێشولەی بۆ ئەزیەت دان و زەزیل کردنی زاڵمان دروست کردووە. مەنسور دەنگی نەکرد.

*****

یەکێک لە زانایان دەڵێ. ئەمن پێمخۆشە کە هەمیشە لەناو کۆمەڵێکدا بم کە لە من زاناتر بن، نەک لە ناو کۆمەڵێکدا کە ئەمن لەوان زاناتر بم. چونکە ئەگەر لە مەجلیسی زانایاندا بم شتیان لێ فێر دەبم، بەلام کە من لەوان زاناتر بم هیچ فێرنابم.

*****

یەکێک لە پیاوە سەیرە قسەخۆشەکان (ابن والقه طانی) بەغدایی بووە. ڕۆژێک لەکاتی گەرمای مانگی ڕەمەزاندا دەچێتە مەجلیسی وەزیری بەغدا. لەوکاتەشدا (نقیب الاشراف)ی بەغدا لەوێ دەبێ. دەڵێن: نەقیب زۆر بەخیل و نان نەخۆر بووە. وەزیر لە (ابن القطان) دەپرسی لە کوێ بووی؟ لە وەلامدا دەڵێ: قوربان لە مەطبەخی مالی جەنابی نەقیب و الاشراف بووم. وەزیر دەڵێ: جا بەو گەرمای ڕەمەزانە چت دەکرد لەوێدا؟ ابن القطان دەڵێ: قوربان، خۆم فێنک دەکردەوە. وەزیر حالی دەبێ و زۆر پێدەکەنی، بەلام نەقیب زۆر خەجاڵەت دەبێ، چونکە قسەکەی ابن القطان ئەوە دەگەیەنێ کە لە مەطبەخی مالی نەقیب دا قەت چێشت لێ ناندرێ و هەمیشە سارد و سڕە.

*****

(ابن القطان) ڕۆژێک لەگەڵ ژنەکەی خەریکی نان خواردن دەبێ و ڕوو دەکاتە ژنەکەی و دەڵێ: سەرت ڕووت کە. ژنەکەی سەری ڕووت دەکا و ابن القطان دەست دەکا بە خوێندنی سورەی (قل هواللەاحد)، ژنەکەی زۆری بەلاوە سەیر دەبێ، دەڵێ: ئەوە چیە؟ لە وەڵامدا دەڵێ: ئاخر ئافرەت کە ژن سەری ڕوت کرد (مەلائیکە) لەو جێگایە دەڕۆن و شەیاتین دەمێننەوە، جا ئەگەر سورەی (قل هواللە) بخوێنی ئەوانیش دەڕۆن، چونکە من پێمخۆش نیە لە خۆمان بەولاوە کەس حازری سەر سفرەی ئێمە بێ.

*****

ئێستا کۆمەڵێک پەیدا بوون دەڵێن: (تەسبیح) بە دەستەوە گرتن نەک هەر فایدەی نیە، بەڵکو زەرەیشی زۆرە، چونکە ئاگایان لە فەرمایشتی یەکێک لە پیاوچاکان نیە، کە لەکاتی پیریدا تەسبیحی دانەدەنا و هەر بە دەستیەوە بوو. عەرزیان کرد قوربان، خۆ جەنابت تازە موحتاجی تەسبیح نی، بۆ هەر بەدەستەوەیە؟ لە وەڵامدا فەرمووی: پیاو نابێ بێوەفا بێ. سەرەتای خوا ناسینم بەهۆی تەسبیحاتەوە بوو، جا چۆن ئێستا لە خۆمی دوور وەخەم؟

*****

یەکێک لە زانایا ن دەڵێ: لە وڵاتی شامێ دوو (قەبر)م دین و زۆرم بەلاوە سەیر بوون. لەسەر کێلی یەکیان نووسرا بوو، تکایە بەبوونی ماڵی دنیا و دەسەڵات مەنازە. ئەوە (گۆڕی) کەسێکە کە دەسەڵاتی بەسەر (با)دا هەبووە، ئەگەر ئارەزووی بکردایە (با)ی بەر هەڵدا دەکرد و ئەگەر مەیلی لێ نەبوایە (با)ی ڕادەگرت لەسەر کێلی گۆڕەکەی بەرانبەریشی نوسرابوو، باوەڕی پێ مەکەن درۆ دەکا، لاتان وا نەبێ کە ئەوە کوڕی حەزرەتی (سلێمان) بووە، بەڵکو کوڕی پیاوێکی ئاسنگەر بووە و (با)ی لە هەمبانەی کورە دەمەدا کۆ کردۆتەوە و دەماندویەتی و ئەگەر ماندوش بووە (با)یەکەی ڕاگرتووە. جا زاناکە دەڵێ: تا ئەوکاتە قەت نەمزانی بوو کە دوو (گۆڕ) دژی یەکتر بن و یەکیان ئەوی دی بەدرۆ وەخا.

*****

دەڵێن: یەکەم شەوی مانگی ڕەمەزانی ساڵێک زۆریان لە مانگ ڕوانی نەیاندی. کابرایەک مانگی دی و بە خەڵکی نیشاندا و دەستیان کرد بە ڕۆژو گرتن. ئێوارەی ڕۆژی بیست و نۆی مانگ پیاوێکی قسەخۆش هەستا چوو لە دەرگای ماڵی کابرای دا و گوتی: هەستە وەرە دەرێ و لەو بەزمەی کە ئەوە بیست و نۆ ڕۆژە تووشت

کردوین ڕزگارمان بکە و مانگمان بۆ وەبینە.

*****

ئایا دەزانن پێغەمبەری ئێمە حەزرەتی محەممەد درووودی خوای لەسەر بێ لە ڕۆژی دوو شەممە لە دایک بووە و لە ڕۆژی دوو شەممەدا بۆتە پێغەمبەر و لە دوو شەممەدا کۆچی کردووە بۆ مەدینە و لە دوو شەممەدا وەفاتی فەرمووە؟ جا هەر لەبەر ئەوەیە کە بە(بیلالی) فەرموو: (لایغادِرُ نَکَ صیامُ یومِ الاَشْنَیْنِ فَاُنّی وُلِدْتُ فی الاَ شْنَیْنِ ، وَ اوُحِیَ الیّ یومَ الأشنینِ ، وها جرتُ یومَ الأشنین). ئەی بیلال ڕۆژی دوو شەممە مەفەوتێنە هەر بەڕۆژو بە، چونکە ئەمن لە دوو شەممەدا لە دایک بووم و لە دوو شەممەدا وەحیم بۆ هات و لە دوو شەممەدا کۆچم کرد و لە دوو شەممەشدا وەفاتی فەرمووە.

*****

وا دیارە هەر لە زەمانی کۆنەوە دەسەلاتداران بە ئارەزووی خۆیان کاربەدەستیان داناون و پیاوی عاقڵ و زانایان هەڵنەبژاردوون. دەڵێن: وەزیرێک بە کاتبەکەی دەڵێ: ناو و نازناوی ئەمیر لەسەر (لەوحە)یەک بەجوانی بنوسە، تا لەسەر ئەو بورجە تازەی هەلاوەسین. کاتبەکە دەنووسی (اَمَرَبِعمارةِ هذاالبرجِ اَبُوفلانٌ) و دەیبا بۆ وەزیر، وەزیر کە تەماشای دەکا تورە دەبێ و دەڵێ: بۆچی (ئەبو)ت بە واو نوسیوە و بە یات نەنوسیوە؟ دەبوو بنوسی (ابی فلان)، کاتبەکە دەڵێ: ئاخر جەنابی وەزیر لەو مەقامەدا دەبێ بە واو بنوسرێ چونکە دەبێتە فاعیل، وەزیر ئەوەندەی دیکە تورە دەبێ و دەڵێ: ناپیاو تۆ کەی چاوت لێ بووە کە ئەمیر لەو جێگایە قوڕ و بەردی لەسەر سەری دانێ و کار بکا؟ دەڵێ ئەگەر لەبەر خزمەتی زۆرت نەبوایە دەمزانی چیت لێ دەکەم.

*****

دەڵێن: (زوحاک)ی کوڕی سوفیان زۆر گرێ و ناشیرین بوو، کاتێ هاتە خزمەت (حەزرەت) و موسوڵمان بوو، ڕووی کردە پێغەمبەر و گوتی: قوربان ئەمن دوو ژنم هەن زۆر لەو ژنەی تۆ جوانترن، ئەوە لەپێش ئەوەیدا کە ئایەتی حیجاب نازڵ بێ. گوتی: یەکیانت بۆ تەلاق نەدەم مارەی کەی؟ حەزرەتی (عایشە)ش دانیشتبو. حەزرەتی عایشە خۆی بۆ ڕانەگیرا و گوتی: ژنەکەت لەخۆت جوانترە؟ زوحاک گوتی: نا ئەمن لەو جوانترم. پێغەمبەر بە پرسیارەکەی حەزرەتی عایشە پێکەنی، چونکە کابرا زۆر ناشیرین بوو.

*****

جارێک عەرەبێک لەگەڵ ژنەکەی شیریان لە وشترەکەیان دۆشی و دانیشتن دەستیان کرد بە نان و شیر خواردن. ژنەکەی گوتی: ئەرێ پیاودکە ژیانی ئێمە خۆشترە یان هی (مەڕوانیەکان)؟ مێردەکەی گوتی: ئافرەت ئەوان خواردنی باشتر دەخۆن، بەڵام ئێمە بەرگ و لیباسمان لە هی ئەوان کۆنترە و ئەوان بە ڕۆژ خۆشتری ڕادەبوێرن، بەڵام ئێمە بەشەو لەوان باشتر دەتوانین وەدەرکەوین.

*****

(سەلمانی فارسی) و(حوزەیفەی یەمانی) ڕۆژێک پێکەوە لە (مەداین) لە ناو (طاقی کیسرا) دانیشتبوون و باسی عەجایباتی ڕۆژگاریان دەکرد. لەوکاتەدا عەرەبێک چەند بزن و مەڕی لە وەدەوروبەرە دەلەوەڕاندن و ئێواران دەطاقی کیسرای دەکردن. لە ناو طاقی کیسراشدا بەردێکی مەرمەڕی پان هەبوو، زۆرجاران لەکاتی خۆیدا کیسرا لەسەری دادەنیشت. لەبەرچاوی سەلمانی فارسی و حوزەیفەی یەمانی بزن و مەڕی کابرا هاتن چوونە سەر بەردەکە. سەلمانی فارسی گوتی: ئەوە یەکێکە لە عەجایباتی ڕۆژگار کە لە جێگای کیسرا بزن و مەڕ بمۆڵن.

*****

عەرەبێک دوعای دەکرد و دەیگوت: ئەی خوای گەورە تۆ ئەمرت پێکردوین کە لەو کەسانە خۆش بین کە زوڵمیان لێکردوین، ئەوە لێیان خۆش بووین بە قسەی تۆ. ئێمەش زوڵممان لە نەفسی خۆمان کردووە، دەتۆش بە کەرەمی خۆت لێمان خۆش بە.

*****

قەدیمیان گوتویانە: خەیاڵ پڵاویش زدرەدی بۆ پیاوی فەقیر هەیە. دەڵێن: پیاوێکی فەقیر (کولەکە) ڕۆنێکی پڕی هەڵاوەسی بوو. گۆچانێکی بە دەستەوە بوو، دەبیران ڕاچووبوو. لە دڵی خۆیدا دەیگوت: ئەم ڕۆنە دەفرۆشم بە (دە) تمەن و سێ چوار سەر بز نی پێ دەکڕم و زاو وزێ دەکەن و لەپاشان بزنەکان دەفرۆشم و جوتە گایەک و زەوییەک و هێندێک تۆو دەکڕم و دەست دەکەم بە فەلاحەتی. ئەگەر ژنەکەشم کوڕی بوو ناوی دەنێم فڵان. کە گەورەش بوو لە قسەم دەرچوو بەو گۆچانە ئاوا لە سەری ڕادەکێشم: گۆچانەکەی ڕاست کردەوە، لە کولەکە ڕۆن کەوت و بەسەر و چاویدا ڕژا و هاتەوە سەر هەواری خاڵی.

*****

خالیدی کوڕی سەفوان و فەرەزدەقی شاعیر قسەی خۆشیان بەیەکتر دەگوت. ڕۆژێک خالید بە فەرەزدەقی گوت تۆ ئەوەندە جوان نی کە دەرحەقت بگوترێ

(لَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ). واته كاتێ چاویان پێکەوتی ئەوەندەیان پێ جوان بی، ئاگایان لە خۆیان نەمێنی، وەک ژنەکانی میسر کە چاویان بە حەزرەتی (یوسف) کەوت، لەباتی نارنج لەتکردن دەستی خۆیان بڕی و ئاگایان لە خۆیان نەما. فەرەزدەقیش لە وەلامدا گوتی: خۆ وەنێبێ ئەتۆش وەک ئەو کەسە بی کە کچەکان چاویان پێکەوت و بە بابیان گوت: (یاأَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَیْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِیُّ الأَمِینُ). ئەی باوکە ئەو پیاوە ڕاگرە، چونکە زۆر ئەمین و بەتوانایە، وەک کچەکانی حەزرەتی (شوعەیب) بە حەزرەتی (مووسا)یان گوت.

*****

دەڵێن: دوو کەس پێکەوە دانیشتبوون قسەیان دەکرد، یەکیان بەوی دی گوت: ئەوە کێ (بەحر)ی هەڵکەندووە؟ ئەوی دیان لە وەلامدا گوتی: بەخوا کەری، نازانی کە خوا هەڵیکەندووە؟ کابرا گوتی: دەی باشە، ئەی گڵەکەی بردۆتە کوێ؟ لە وەلامدا گوتی: کورە چووزانم خۆ ئەمن بە دیاریەوە نەبووم.

*****

جارێک لە مەجلیسی (بوزورجومیهر)دا باسی زانایانیان دەکرد. یەکێک پرسیاری لێکرد و گوتی: قوربان عالم گەورەترن یان دەوڵەمەند؟ بوزورجومیهر لە وەلامدا گوتی: عالم. کابرا گوتی. باشە، ئەی بۆچی عالم بە زۆری دەچنە لای دەوڵەمەندان و دەوڵەمەند کەمتر دەچنە لای عالمان؟ لە وەلامدا بوزورجومیهر گوتی: ئەوە لەبەر ئەوەیە کە عالم قەدری دەوڵەمەندی دەزانی، بەلام دەوڵەمەند قەدری عیلم نازانی. یەکی دی پرسیاری لێکرد و گوتی: ئەی قوربان جەنابت بەهۆی چییەوە بەو پلەو پایە گەیشتی؟ لە وەلامدا گوتی: (بِبُکُورٍ کَبُکُورِ الْغُرابِ، وَحِرْصٍ کَحِرْصِ الْخِنزِیرِ، وَصَبْرٍ کَصَبْرِ الْحِمارِ) بەهۆی هەستانی زووی بەیانیان وەک هی قەلەڕەشە و حیرسی وەک حیرسی بەراز و سەبری وەک سەبری گوێدرێژ.

*****

دەڵێن: موسوڵمانێک بەبێ دینێکی گوت: ئەرێ ئەوە تاکەی موسوڵمان نابی؟ کابرا گوتی: تا خوا حەز دەکا موسوڵمانەکە گوتی: خوا حەز دەکا موسوڵمان بی بەلام شەیتان لێت ناگەڕێ. کابرا گوتی: جا ئەمن لەگەڵ بەهێزەکەیانم.

*****

یەکێک لە مەلایەکی پرسی، ئایا هیچ دەلیل و بەڵگە لەسەر(حدوسی) عالەم هەیە؟ واتە کە دنیا نەبووە و پەیدا کراوە. مەلاکە گوتی: بەڵێ، ئەو هەموو گۆڕان وحەرەکا و سکونە بەڵگە و دەلیلن لەسەر حدوسی عالەم. کابرا گوتی: جاخۆ مامۆستـ

حەرەکە و سکونیش هەر بەشێکە لە عالەم. ئەوە وەک ئەوە دەچێ کە بڵێی بەڵگە لەسەر حدوسی عالەم حدوسی عالەمە. مەلاکە گوتی: جا پرسیارەکەی تۆش هەر بەشێکە لە عالەم، هەرکاتێ تۆ پرسیارێکت لێکردم کە بەشێک نەبێ لە عالەم، منیش وەڵامێکت دەدەمەوە کە بەشێک نەبی لە عالەم.

*****

دەڵێن: جارێک لە زانایەکیان پرسی و گوتیان ئەرێ قوربان ئەوە بۆ (عەصا)ت بەدەستەوەیە؟ خۆ لە سایەی خواوە نە پیر بووی و نە نەخۆشی. لە وەڵامدا گوتی: بۆ ئەوەی کەوا بزانم سەفەریم و مردنم لەبیر نەچێتەوە.

*****

لە کتێبی (عیون الاخبار)دا دەڵێ: (عبداللّه)ی کوری (حەفص) لە زەکەریای کوری نافیع و ئەویش لە باوکیەوە ڕیوایەت دەکا و دەڵێ: حەزرەتی عومەر فەرموویەتی: (اِخْضِبُوا بِا لسّوا دِفَاِنَّهُ اُنْسُ لِلنِّساءِ وَ هَیْبَةٌ لِّلعَدُوِّ)، مووەکانتان ڕەش وەکەن، چونکە ژنەکانتان پێیان خۆشە و دوژمن پێی ناخۆش کە وەک گەنجانتان دەبینێ.

*****

کوڕێک حەز لە کچێک دەکا و دەنێری بۆ خوازبێنی. لە کوڕەکە دەپرسن کارت چیە و چ کاسبیەک دەکەی؟ لە وەڵامدا دەڵێ: حەیوان فرۆشم، کچەکەی دەدەنێ و مارەی دەکا. کاتێ دەپرسن، کابرا پشیلە فرۆشە. دەچنە لای قازی شکایەتی لێ دەکەن و دەڵێن: جەنابی قازی ئەو کوڕە گوتی حەیوان فرۆشم، بۆیە کچەکەمان داوەتێ، کەچی پشیلە فرۆشە. کوڕەکە دەڵێ: جا جەنابی قازی خەتای خۆیان بوو، بۆچی نەیانپرسی چ حەیوانێک دەفرۆشی؟ قازی گوتی: ڕاست دەکا، پشیلەش هەر حەیوانە و تازە ژن، ژنی خۆیەتی.

*****

دەڵێن: جارێک (عەقیل)ی برای حەزرەتی (عەلی) لە حەزرەتی عەلی زویر دەبێ و دەچێ بۆ شامێ بۆ لای (موعاویە). ڕۆژێک موعاویە دەڵێ: خەڵکینە ئێوە دەرحەق بە کەسێک کە بۆ برای خۆی باش نەبێ دەڵێن چی؟ فەوری عەقیل دەڵێ: خەڵکینە براکەم بۆخۆی چاک بوو، بەڵام بۆمن چاک نەبوو، بەڵام موعاویە بۆخۆی خەراپە و بۆ خەڵک چاکە. موعاویە پێی ناخۆش دەبێ و دەڵێ: خەڵکینە ئەوە برازای ئەبو لەهەبە. فەوری عەقیل دەڵێ خەڵکینە پوری موعاویە (حمالة الحطب) بوو، ژنی ئەبو لەهەبی مامم بوو، موعاویە بێدەنگ دەبێ.

*****

له بابەت دۆستایەتیەوە دەڵێن: حەزرەتی (داوود) بە حەزرەتی (سلێمان)ی کوڕی دەڵێ: وریا بە، قەت دۆستی قەدیمی بە دۆستی تازە نەگۆڕیەوە. هەروەها دەڵێ: وریا بە یەک دوژمنیش بەکەم مەزانە و بە هەزار برادەریش مەڵێ زۆرن. هەروەک لەو بارەوە شاعیرێکیش گوتویەتی:

لَعَمْرُكَ ما ما لُ الفتىٰ بِذُ خِيرَةٍ وَ لكنَّ إخوانَ الثِّقاتِ الذَّخائِرُ

واتە بەگیانی تۆ، ئەو ماڵەی کۆی دەکەیەوە نابێتە زەخیرە و فریات ناکەوێ، بەڵام دۆست و برادەری چاک فریات دەکەون و دەبنە زەخیرە. هەروەک پێشینیان گوتویانە: (الرّجلُ بِلا إخوانٍ كا لْيَمينِ بِلا شِمالٍ). یانی پیاوی بێ دۆست و برادەر وەک دەستی ڕاستی بێ دەستی چەپ وایە.جا هەر لەبەر ئەوەیە کە شێخ (ئەییوبی سەختیانی) خوای لێ ڕازی بێ فەرموویەتی: کە خەبەری وەفاتی برادەرێک دەزانم وەک ئەوەیە کە ئەندامێکم نەمێنێ.

بەڵام (مەئموون) گوتویەتی: ئەوانەی دەبنە برادەرت سێ جۆرن و سێ دەستەن. دەستە و تاقمی یەکەمیان وەک خواردن وان هەمیشە پێویستن. دەستە و تاقمی دووەم وەک دەرمان وان، کاتی پێویستی، پێویستن. دەستەی سێیەمیان وەک دەرد و بەڵا وان، یاخوا کەس نەی بێ.

*****

دەڵێن: لە (بوزور جومیهر)یان پرسی گوتیان: برات خۆشتر دەوێ یان برادەر دۆست ؟ لە وەڵامدا گوتی: براش کە دۆست نەبێ خۆشم ناوێ. کاتێ خۆشم دەوێ کە دۆست بێ.

*****

برادەری و دۆستایەتی ئەوەندە پیرۆزە (حەزرەت) فەرموویەتی: ئەگەر دۆست برادەرێکت خۆش ویست ئاگاداری بکە کە خۆشت دەوێ. لە فەرمایشتێکی دیکە فەرموویەتی: برادەری لەگەڵ سێ کەسدا مەگرن. یەکەم لەگەڵ ئینسانی بێدین، چونکە کردوە خەراپەکانی خۆی لەپێش چاوت شیرین دەکا و ئارەزووی ئەوە بچیە سەر خوو ڕەوشتی وی و هاتوچۆی دەبێتە عەیب و عار و نەنگ بۆ تۆ. دووەم ئینسانی ئەحمەقە، چونکە لەباتی ئەوەی سوودت پێ بگەیێنێ، تووشی زەرەرت دە و تا لێی دوور بی باشترە. سێیەم ئینسانی درۆزنە. درۆزن ژیان و ڕابواردنی لەگ خۆش نیە و لای خەڵک باسی تۆ دەکا و لای تۆش باسی خەڵک دەکا. ئەوەندە ئیعتیبار دەبێ ڕاستیش بڵێ باوەڕی پێ ناکەن.

*****

دەڵێن، کابرایەکی (قەنبوور) واتە پشت کۆم دەچاڵاوێک دەکەوێ و پشتی ڕاست دەبێتەوە. کاتێ خەڵک دەچن بۆلای بۆ ئەحواڵپرسی و دەڵێن: زۆر پێ خۆشحاڵین کە پشتت ڕاست بۆتەوە و ڕزگارت بووە. لە وەلامدا دەڵێ: بابە ڕزگار بوونی چی، ئەوەی خوا غەزەبی لێگرت قەت ڕزگاری نابێ. ئەوەی بەسەرم هاتووە زۆر لە پشت دەرپەڕینەکەم خەراپترە. پشتم ڕاست بۆتەوە و گونم دەرپەڕیوە.

*****

یەکێک لە زانایان دەڵێ: ئەگەر حەزت لە کچێک کرد و ویستت بیخوازی، دیاری بۆ دایکی بەرە ئەو بۆت ساز دەکات.

*****

زانایەکی دی دەڵێ: عەتا و بەخشین بەلای گەنجانەوە ئاسانترە تابەلای پیرانەوە، بە دەلیلی ئەوەی کە حەزرەتی (یوسف) فەرمووی: (لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ). واتە ئەمڕۆ لۆمەتان لەسەر نیە، خوا لێتان خۆش دەبێ، بەلام حەزرەتی (یەعقوب) فەرمووی: (سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ). واتە لێرە بەدواوە داوای لێ خۆشبوون و بۆ دەکەم لە خوای خۆم کە بەڕاستی خوا غەفوور و ڕەحیمە.

*****

دەڵێن: نانەوایەک ڕۆژێ نانێکی بۆ ئەبو کەعبی حیکایەتخوان دەنارد، وەری دەگرت و دەیگوت: ئەی نان: لەعنەت لە تۆ و لەو کەسەی کە بۆی ناردووم و لە منیش کە تا لە تۆم چاکتر دەست کەوێ دەستت لێ هەڵگرم.

*****

قەدیمیان گوتویانە: پێنج شت بەفیڕۆ دەچن. یەکەم چرا و گڵۆپێک کە بە ڕۆژی ڕووناک بایسێنن. دووەم بارانێک کە بەسەر زەوی شۆرەکاتدا بباریَ. سێیەم ئافرەتی جوان کە بە پیاوی نێرەمووک ڕازی ببێ. چوارەم خواردنی چاک بدرێ بە پیاوی مەست پێنجەم چاکە لەگەڵ ئەو کەسە بکرێ کە سپڵە و پێنەزان بێ.

*****

دەڵێن: لە کتێبێکی هیندیدا نوسراوە شەش شت دەوامیان نابێ. یەکەم سێبەری هەور. دووەم دۆستایەتی پیاوی شەڕخواز. سێیەم عیشق و خۆشەویستی ئافرەت. چوارەم سەروەت و سامانی زۆر. پێنجەم زوڵمی زاڵم. شەشەم سوپاس کردنی ئینسانی درۆزن.

*****

لە کابرایەکیان پرسی ئەری ڕاستە دەڵێن. فلان کەس زۆر سەقیل و بەخیلە؟ لە وەلامدا گوتی: ئەرێوەڵڵە ئەوەندە ڕاستە کە ئەگەر خانویکی گەوردی بەقەدەر مابەینی بەغدا و کووفەی هەبێ و پڕلە دەرزی بێ و هەر دەرزییەی هەودا سافێکی پێوە بێ و حەزرەتی (یەعقوب) جوبرائیل و میکائیل لەگەڵ خۆیدا بەری و داوای دەرزییەکی لێ بکا و بڵێ کراسەکەی حەزرەتی (یوسف)ی پێ دەدرومەوە ئێستا نایداتێ.

*****

حەجاجی سەقەفی بە دوکتورەکەی دەڵێ: دەستوریکم بۆ دانێ تا ڕەفتاری پێبکەم و نەخۆش نەکەوم. دوکتورەکەی دەڵێ کچ و ئافرەتی گەنج نەبێ مەی هێنە، گۆشتی ناسک نەبێ قەت مەیخۆ، ئەویش تا چاک نەکوڵێ، تا زۆر موحتاج نەبی دەرمان مەخۆ، میوەی گەیوی نەبێ مەیخۆ، ئەوەی دەیخۆی زۆر چاکی بجوو، تا ئارەزووت نەبێ شت مەخۆ، ئاو لەسەر خواردن وەخۆ، بەلام دوای ئاوەکە هیچ مەخۆ، قەت میز و گو ڕامەگرە، کە بە ڕۆژ خواردنت خوارد لەسەری بنو، بەلام کە شەو خواردت پیاسەی لەسەر بکە تا لەشت ساغ بێ.

*****

جارێک بە(جالینووس) دەڵێن: خۆی چیە جەنابت خواردن زۆر کەم دەخوا؟ لە وەلامدا دەڵێ: ئاخر من خواردن بۆیە دەخۆم تا بژیم، بەلام خەلک بۆ ئەوەی دەژی تا خواردن بخوا.

*****

زانایان گوتویانە دەرمان بۆ بەدەن وەک (سابوون) بۆ بەرگ و لیباس وایە، واتە چۆن سابوون بەرگ و لیباس لە چڵک و پیسی پاک دەکاتەوە، بەلام لیباسەکە کۆن دەکا و دەیڕزێنێ، دەرمانیش بەدەنی ئینسان پاک دەکاتەوە، بەلام وەک خۆی لێ نایەتەوە.

*****

دەڵێن: پیاوێکی بێ ڕیش لە شێتێکی ڕیشدرێژ دەپرسی، ئەو ڕیشە درێژە چیە؟ شێتەکە لەسەرەخۆ لە وەلامدا ئەو ئایەتە دەخوێنێتەوە و دەڵێ: (وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا) یانی زەوی چاک بە ئەمری خوا شیناوردی زۆر و چاکی لێ شین دەبێ، بەلام زەوی پیس و خەراپ بە کەمی نەبێ هیچ شین ناکا.

*****

دەڵێن: لە زەمانی زوودا پیاوێکی باش ژنێکی زۆر ناشیرین و ڕوو گرژی هەبوو. ڕۆژێک پیاوەکە دەچێتەوە ماڵ و لە ڕێگادا پیاوێک دێتە سەر ڕێگای و دەڵێ: ئەمن لە لایەن خواوە فرستادەم کە خواستی دوعات لێ قبوڵ دەکا. جا بە ئارەزووی خۆت بۆ دنیایان دەکەی یان بۆ قیامەت. کابرا ئەوە دەڵێ و ون دەبێ. پیاوچاکەکە بە پەشۆکاوی دێتەوە ماڵی. ژنەکەی دەڵێ: ئەرێ پیاوەکە ئەمڕۆ بۆ ڕەنگت ئاوا گۆڕاوە و بۆچی وا تێکچووی؟ مێردەکەی ڕوداوەکەی بۆ دەگێڕێتەوە. ژنەکەی دەڵێ: خۆ پیاوەکە ئەمن خێزانی تۆم و ئەوە چەند ساڵە پێکەوە دەژین و چەند منداڵم لەتۆ بوون، بەخوا دەبێ دوعایەکیان بدەی بەمن. مێردەکەی دەردی زۆر لە دڵدا بوو، جوابی نەدایەوە. ژنەکە کچەکانی هێنا و دەستیان کرد بە گریان و قژ ڕنینەوە و هاوارکردن و گوتیان: بابە ئەگەر دوعایەکیان نەدەی بە دایکمان خۆمان دەسووتێنین، ئەوە چەند ساڵە خزمەتمان دەکا، چۆن دوعایەکی پێ ڕەوا نابینی؟ باوکەکەیان ناچار کرد دوعایەکی دایە. ژنەکە ڕووی کردە ئاسمان و گوتی: ئەی خوای گەورە زۆر جوانم بکەوە. فەوری وەک کچی چواردە ساڵ گەنج بۆوە و وەک ئافرەتەکەی جاران نەدەچوو.

ئافرەت لە خۆی بایی بوو، نەک هەرجوابی مێردەکەی نەدەدایەوە، خەیانەتیشی پێدەکرد. ڕۆژێک مێردەکەی ئەوەندە توڕە بوو دوعای لێکرد و گوتی: ئەی خوای گەورە دوعایەکم دا بە ژنەکەم ئاوای بەسەر هاتووە. دوعای دووەم ئەوەیە، خوایە بیکەی بە(بەراز). دەڵێن: بە ئەمری خوا بوو بە بەراز. دوبارە کچەکان دەستیان کردەوە بە گریان و لەبەر باوکیان پاڕانەوە تا بەزەیی پێداهاتەوە و گوتی: ئەی خوای گەورە وەک ئەوەڵ جاری لێ بکەوە. ژنەکە وەک ئەوەڵ جار ناشیرین بۆوە و ئەو پیاوچاکە بەهۆی ژنە خەراپەکەیەوە هەر سێ دوعای لەکیس چوون.

*****

دەڵێن (ئەردشێری بابەکان)ی ساسانی بە لەشکرێکی زۆردوە هاتە سەر قەڵاتی شاری (حضر) کە لە بەینی دیجلە و فورات دایە لە بەرامبەر شاری (تکریت) بووە. زۆر هەوڵ دەدا قەڵاتەکەی بۆ ناگیرێ. تا ڕۆژێک کچی پاشای (حضر) دێتە سەر وارشی قەڵاتەکە و چاوی بە ئەردشێر دەکەوێ و عاشقی دەبێ. دەچێ نامەیەک دەنوسێ و لە تیرێکی دەبەستێ و دێ بۆلای ئەردشێری هەڵدەدا. کە دەیخوێننەوە نوسراوە ئەگەر وەعدەم پێبدەی مارەم کەی، ڕێگایەکت نیشان دەدەم کە بەئاسانی بتوانی قەڵاتەکە بگری. ئەردشێر فەوری بۆی دەنوسی کە ئەوە بەڵێنم دا و بۆی

هەڵدەداتەوە بۆ سەر قەلاتەکە. کچەکە ڕێگای بۆ دیاری کردن و چوون (حضر)یان گرت و باوکی کچە و زۆربەی پیاوەکانیان کوشت و ئەردەشێر کچەکەی مارە کرد. تا شەوێک کچەکە هەر ئەملا و ئەولای دەکرد و خەوی لێ نەدەکەوت گوتیا ن: ئەوە بۆ نانووی؟ لە وەلامدا گوتی: شتێک لە ناو جێگاکەمدایە ژیانی لێ تاڵ کردووم. کە تەماشایان کرد لەبن سەرچەفەکەیدا پەلکە گەلایەکی (ئاسی) تێدابوو. ئەردەشێر گوتی: ئەوە بابت چۆنی گەورە کردووی و چیت خواردووە؟ لە وەلامدا گوتی: هەنگوین و شەکری داومێ. ئەردەشێر گوتی: مادام وەفات بۆ باوکت نەبوو، وەفات بۆ منیش نابێ، ئەمری کرد دەکلکی وەلاغێکیان خست و ڕایانکێشا تا لەت لەت بوو.

*****

(ئەسمەعی) دەڵێ: پیاوێک هات بۆلای (ئەبو حازم) و گوتی: قوربان شەیتان لە کۆڵم نابێتەوە وەسوەسەم دەدا و دەڵێ: ژنەکەت تەلاق داوە، لێت حەرامە. ئەبو حازم گوتی: دیارە تەلاقت داوە وا نیە؟ کابرا گوتی: (سوبحانەاللە) بە شەیتان باوەڕ دەکەی و ئەمن بە درۆ دەخەیتەوە؟

*****

(ئەبو موسلیمی نەخەعی) دەڵێ: کە سەری (مەصعەب)ی کوڕی زوبەیریان بڕی و هێنایان لە دارولخەلافەتی (کووفە) لەبەر دەمی (عبدالمليکی) کوڕی مەڕوانیان دانا زۆر ناڕەحەت بووم. عەبدوالمەلیک گوتی: ئەوە بۆ وا ناڕەحەتی؟ لە وەلادا گوتم: بیر لە قەزا و قەدەر دەکەمەوە، چونکە ئەمن ئەوە تا ئێستا بەو دوو چاوانەم دیم کە سەری حەزرەتی (حوسێن)یان بە بڕاوی هێنایە ئێرە و لەبەر دەمی عوبەیدی اللەی کوڕی زیادیان دانا. ئەوا ئێستاش دەبینم سەری مەسعەبی کوڕی زوبەیر بە بڕاوی هەر لەو جێگایە لەبەر دەمی عەبدولەلیک دانرا. عەبدولەلیک زۆر ناڕەحەت بوو دەستوری دا جێگاکەیان ڕوخاند.

*****

دەڵێن: کاتێ (عومەر)ی کوڕی عەبدولعەزیز بوو بە خەلیفە، یەکێک لە دۆستە نزیکەکانی چوو بۆلای. عومەری کوڕی عەبدولعەزیز گوتی: پێت خۆشبوو بووم بە خەلیفە یان پێت ناخۆشبوو؟ دۆستەکەی لە وەلامدا گوتی: لەبەر خەڵک پێم خۆشبوو، چونکە دزانم بۆ خەڵک زۆرباش دەبی، بەلام بۆ خۆتم پێخۆش نەبوو، خەلافەت بارێکی زۆر گرانە. عومەر فەرمووی: ڕاست دەکەی زۆر دەترسم بە هیلاک بچم، دۆستەکەی گوتی: ئەگەر بترسی لێت ناترسم. ئەمن لەوە دەترسام کە

نەترسی. بە دۆستەکەی گوت: ئامۆژگاریم بکە. دۆستەکەی گوتی: باوکە گەورەی ئێمە کە حەزرەتی (ئادەم) بوو، بەهۆی خەتایەکەوە لە بەهەشت دەرکرا ئاگات لەخۆت بێ.

*****

کابرایەک لە شاری (بەسرا) داوای (پێغەمبەری) دەکا. بەدەست بەستراوی دەیبەن بۆلای مەئمون لە بەغدا. مەئمون دەڵێ: تۆ پێغەمبەری؟ لە وەلامدا دەڵێ قوربان جارێ زنجیر کراوم جواب نادەمەوە. مەئمون دەڵێ: بەدبەخت کێ بەسەهووی بردووی؟ کابرا دەڵێ: جا لەگەڵ پێغەمبەران ئاوا قسە دەکرێ؟ سوێند بە خوا ئەگەر زنجیر نەکرامایە بە جوبرەئیلم دەگوت سەرەوینی بکا. مەئمون دەڵێ بۆ ئینسانی زنجیرکراو جوابی نادرێتەوە؟ کابرا دەڵێ: بەتایبەتی پێغەمبەران لەکاتی وادا دوعایان گیرا نابێ. مەئمون زۆر پێدەکەنی و دەڵێ: کێ زنجیری کردووی؟ دەڵێ ئەو پیاوەی تۆ. مەئمون دەڵێ: ئەمن ئازادت دەکەم بەو شەرتەی بە جوبرەئیل بڵێی سەروینی کا، جا ئەگەر بەقسەی کردی ئیمانت پێدێنین. کابرا دەڵێ: بەڵێ خوای گەورە راستی فەرمووە کە دەڵێ: (فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ) یانی ئیمان ناهێنن تا عەزابی کوشندەیان نیشان نەدرێ. مەئمون گوتی: دەستی بکەنەوە و بەری بدەن، کە دەستیان کردنەوە، کابرا گوتی: ئەی جوبرەئیل ئەو بەزمە بەمن ناکرێ، یەکی دی رەوانە بکە سەریان. مەئمون زۆر پێکەنی و کابرای خەلات کرد و ناردیەوە بۆ بەسرە.

*****

دەڵێن. ساڵێک (سلێمان)ی کوڕی عەبدولەلیک لەگەڵ (عومەری) کوڕی عەبدولعەزیز لە کێوی عەرەفات بوون. لە ناکاو هەورێکی هێنا و بروسکە و رەعدو بەرق و شریخەیەکی زۆر بەقووەتی لێوەهات. سلێمان تاسا و راچەنی و زۆر ترسا. عومەری کوڕی عەبدولعەزیز دەستی کرد بە پێکەنین. سلێمان زۆری پێ ناخۆش بوو، گوتی ئەوە بەچی پێدەکەنی؟ لە وەلامدا گوتی: بەتۆ پێدەکەنم. گوتی بۆ بەمن پێدەکەنی؟ گوتی: ئەو باران و رەعد و بەرقە لێرە و لەوکاتەدا بەرەکەت و رەحمەتە تۆ ئاوا لێی بترسی، دەبێ لە رۆژی قیامەتدا کە تووشی عەزابی خوا بووی چۆن بترسی؟

*****

دەڵێن. (ئەبو یوسف) قوتابی ئیمامی (حەنەفی) بوو. لەو کاتەدا رۆژێک هارونەرەشید لەگەڵ (سیتەزو بەیدە) دەمەقاڵیان دەبێ هارونەرەشید تورە دەبێ و

دەڵێ: هەر سێ تەلاقم کەوتبێ
ئەمشەو لە ملک و مملەکەتی خۆمدا نانووم.
کە ئێوارە دادێ هارونەڕەشید پەشیمان دەبێتەوە و تینی بۆدێ. دەنێری بەدوا زانایاندا کۆ دەبن و چارەیەکی بۆ وەدۆزن، ئەبو یوسف دەڵێ: جا ئەوە ئاسانە. بابچێ ئەمشەو لە مزگەوت بنووی، خۆ مزگەوت ملک و مەملەکەتی وی نیە مزگەوتماڵی خوایە و خوای گەورە فەرموویەتی: (اِنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ) مزگەوت ماڵ و ملکی خوایە و هی کەس نیە. هارونەڕەشید زۆری پێخۆش دەبێ و دەیکا بە گەورەی قازیەکان.

*****

دەبێ ئینسان وەک (ئیبراهیمی ئەدهەم) لێبوردو و لەسەرەخۆ بێ. دەڵێن: ڕۆژێک لەلای گۆڕستانێک دەبێ، سوارێک بەلای دا دڕوا، ڕێگای لێ دەپرسی، لە وەلامدا گۆڕستانەکەی نیشان دەدا، سوارەکە تووڕە دەبێ و دارێکی لە سەری ڕادەکێشی و سەری دەشکێنێ. کاتێ کابرا دەزانی ئەوە ئیبراهیمی ئەدهەمە، دێ دەستی ماچ دەکا و داوای لێبوردنی لێ دەکا، لە وەلامدا دەڵێ، کاتێ دارەکەت لێ دام دوعام بۆ کردی، چونکە سەوابت پێگەیاندم جا لە چیت ببورم؟

*****

دەڵێن: لەکاتی خۆیدا قازی شاری (ساوە) مەشهور بوو بە بەرتیلخۆر. گەورەی شارەکە نەقلی دەکا بۆ شارێکی دی و سوێندی دەدا کە داوای بەرتیل لە کەس نەکا. تا ماوەیەک قەزاوەتی خۆی دەکا، کە دەزانی خەڵک هیچی بۆ ناهێنن، ڕۆژێک زۆربەی خەڵکی شارەکە کۆ دەکاتەوە و دەڵێ: ئەرێ ماڵ نەوێرانینە ئەوەی منی نارد بۆ قەزاوەتی ئەو شارە سوێندی داوم کە داوای هیچتان لێ نەکەم، باشە ئەی ئێوە کێ سوێندی داون کە هیچم بۆ نەهێنن؟

*****

لە زەمانی خولەفاکاندا پیاوێکی (سوننی) دەبێتە گەورەی شاری (قووم). کاتێ خەڵک هاتوچۆی دەکا، نابینێ کەس ناوی (ئەسحاب)ێکی لێ ندرابێ. ڕۆژێک پیاوماقولەکانی شار بانگ دەکا و دەڵێ: وادیارە ئێوە ئەوەندەتان ئەسحابی پێغەمبەر ناخۆش دەوێ کە تا ئێستا کەستان بەناوی ئەسحابەیەکەوە ناو نابرێن. جا ئەگەر تا دوو ڕۆژی دی یەکێک نەهێنن کە ناوی عومەر بێ یان کونیەی (ئەبوبەکر)ی ناوبێ هەر بۆخۆم دەزانم چیتان بەسەر دێنم. دەچن و دووڕۆژ تەواوی شاری قووم دەگەڕێن، کوڕی کابرایەکی غەریبی تازە هاتووی خێلی کەچەڵی گۆجی

ناشیرین دەبیننەوە و دەی هێنن بۆلای و دەڵێن: قوربان ئەوە ئەبوبەکرە. (والی) زۆر تورە دەبێ و دەست دەکا بەقسە پێگوتنیان و دەڵێ هەر بۆیە ناوتان ناوە ئەبوبەکر، چونکە زۆر ناشیرینە؟ پیاوێکی قسەخۆشیان لە ناودا دەبێ دەڵێ: قوربان چاچیمان لێ دەکەی لێمان بکە، چونکە ئەوە خەتای ئێمە نیە، ئاو و گڵ و هەوای شاری (قووم) ئەبوبەکر لەوە جوانتر دروست ناکا.

*****

لە شاری (مەروە) قازیەک ناوی (نووحی) کوڕی (مریەم) بوو. کچێکی زۆر جوانی هەبوو، زۆر کەس داوای دەکرد. قازی باغەوانێکی گەنجی هیندی ڕاگرتبو، ڕۆژێک قازی دەچێ بۆ ناو باغ و بە باغەوانەکەی دەڵێ هێندێک ترێ بێنە. کورەکە دەچێ چەند ئێشویەک دێنی، دەیشواتەوە و لەبەر دەمی قازی دادەنێ. قازی کە لێی دەخوا زۆر ترش دەبێ، دەڵێ بچۆ هێندێکی شیرین بێنە، دەچێ هێندێکی دی دێنی، کە قازی لێی دەخوا زۆر لەویدی ترشتر دەبێ، قازی تورە دەبێ و دەڵێ: من دەڵێم بچۆ ترێی شیرین بێنە کەچی تۆ هی ترشتر دێنی، ئەوە فەرقی ترش و شیرین ناکەی؟ کورەکە لەسەرەخۆ دەڵێ: بەڵێ فەرقیان دەکەم، بەلام جەنابت ئەمری پێکردووم ئاگاداری بکەم، نەتفەرموو لێی بخۆم، کەسێکیش لە شتێک نەخوا نازانی چۆنە. قازی زۆری بەلاوە سەیر دەبێ و وەبەر دڵی دەکەوێ و کچەکەی لێ مارە دەکا. (عەبدوڵڵە)ی موبارەک لە کچی قازی و لەو کورە باغەوانە بەوەلد دەبێ.

*****

دەڵێن (بارامی گۆڕ) زۆر دەست ڕاست و ڕاوچییەکی زۆر عەجایب بووە. ڕۆژێک جارییەکی زۆرخۆشە ویستی لەگەڵ دەبێ و دەچێ بۆ ڕاوێ. تووشی چەند ئاسکە کێوی دەبن. بارامی گۆڕ دەڵێ: تیرێک داوێم ئەتۆ کوێ دەڵێی تا لەو جێگایەی دەم. ئافرەتەکە دەڵێ دەمەوێ سمی بە گوێیەوە بدرووی. بارامی گۆڕ قسەکەی زۆر پێ ناخۆش دەبێ، بەلام دەڵێ ئەگەر نەیهاوێمێ دەڵێ درۆی لەگەڵ کردم. ئاسکێک دیاری دەکەن و تیرێکی داوێتێ لە گوێی دەدا. ئاسکەکە لە تاوان قاچ بەرز دەکاتەوە تیرەکە لە گوێی دەربێنی، بارامی گۆڕ تیرێکی دی داوێتێ و سمی ئاسکەکە بەگوێیەوە دەدرووی.

*****

دەڵێن: هۆی ئەمرکردنی حەجاجی سەقەفی بە دانانی سەر و ژێر بۆ (قورئان)ی پیرۆز ئەوە بووە، ڕۆژێک قورئان دەخوێنی تا دەگاتە سەر ئەو ئایەتە کە دەفەرمووێ: (إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُصَالِحٌ) یانی ئەوە کردەوەیەکی خەراپە. لەسەر وێ دەکەوێتە شکەوە

کە داخوا بە ئیسمی وەخوێنی یان بە فیعل. دەڵێ: بچن قورئان خوێنێکم بۆ بانگ بکەن. تا قورئان خوێنەکە دێ ئەو دەڕوا. پیاوەکانی لەترسی حەجاج ناتوانن ئیزنی بدەن دەیگرن، تا دوای شەش مانگ حەجاج دێ لە زیندانیەکان دەپرسی و نۆرە دەگاتە سەر مامۆستا. حەجاج دەڵێ کابرا تۆ لەسەر چ گیراوی؟ مامۆستا لە وەڵامدا دەڵێ: قوربان ئەمن لەسەر گوناحی کوڕی حەزرەتی نووح گیراوم. حەجاج قسەکەی وەبیر دەکەویتەوە و زۆر پێدەکەنی و مامۆستا بەردەدا و ئەمر دەکا کە زاناکان کۆوە بن و سەر و ژێر بۆ قورئان دانێن. جا لەو کاتەوە، زانایان ئاوا قورئانیان ڕازاندۆتەوە و بۆیان ئاسان کردووین.

*****

دەڵێن. لە زەمانی زوودا عەرەبێکی حیجازی دەچێتە (هەمەدان) و حەوت ساڵ ماڵی لەوێ دەمێنێتەوە. کاتێ دەچێتەوە، ددڵێن: هەمەدان چۆن بوو؟ لە وەڵامدا دەڵێ: بە قوڕێم گرت، حەوت ساڵی لێ بووم، هەر دەیانگوت هاوین دێ، هاوین دێ هەر نەهات.

*****

شێخ (ئەبو توڕابی نەخشەبی) دەڵێ: جارێک لە سەفەرێک بە ڕێگایەکدا دەڕۆیشتم، نەفسم ئارەزووی نان و هێلکەی کرد. لە ڕێگا لام دا بچم بۆ گوندێک نان و هێلکە بخۆم. زۆری پێنەچوو کابرایەک توند گرتمی و بردمی بۆلای گەورەی ئاواییەکە و گوتی: قوربان ئەوە یەکێکە لەو دزانەی کە ڕووتیان کردم. بەقسەی کابرا حەفتا داریان لێ دام. لەوکاتەدا پیاوێکی گوندەکە هات چاوی پێکەوتم و ناسیمیەوە. هاواری کرد و گوتی: بابە ئەوە فلان کەسە چۆن ڕاو و ڕووت دەکا؟ دەستی گرتم و بردمی بۆ ماڵەوە،

کاتێ نان یان هێنا، نان و هێلکە بوو، ڕووم کردە نەفسی خۆم و گوتم: دەبخۆ، ئەوە دەردت بێ، تا حەفتا داریان لێ نەدای نەت خوارد.

*****

(نەزیر ئاوا) گوندێکی نزیک شاری (قەزوێن) بووە و ملکی پیاوێک بە ناوی (فەخرولەعالی) کوڕی (نظام الملک) بووە. گەورەی گوندەکە لەگەڵ فەخرولەعالی بەینیان زۆرخۆش دەبێ و کابرا زۆر دەچو بۆلای و ئەویش خۆشی دەویست. ڕۆژێک کابرا دەچێ بۆلای، لەوکاتەدا فەخرولەعالی شانەی بەدەستەوە دەبێ و ڕیشی بەشانە دادێنێ. کابرا دەڵێ: قوربان ئەوە بۆ ڕیشت بە شانە دادێنی؟ فەخرولەعالی دەڵێ: ڕیش بە شانە داهێنان غەمان کەم دەکاتەوە. کابرا دەڵێ: قوربان بۆ ئەوەی

غەمی زۆری هەبن و ریشی بە شانە دابێنی غەمی نامێنی؟ فەخرولەعالی دەڵێ بەڵێ. کابرا دەڕواتەوە گوند و دوای یەک دوو مانگ دێتەوە بۆلای فەخرولەعالی و دەڵێ: قوربان شانە حازر بکە. فەخرولەعالی دەڵێ بۆچی شانە حازر بکەم؟ کابرا دەڵێ: ئەمن عەرزت دەکەم، ئەتۆش ریشت دابێنە، چونکە غەمێکی زۆرم بۆ هێناوی.

*****

دەڵێن: زانیاری لەهەر شتێکدا بێ ڕۆژێک سودی هەر دەبێ. کابرایەکی وێنەگر لە سەفەرێکدا شەوی بەسەردادێ و دەگاتە قەراغ شارێکی. ڕوو دەکاتە ناو شار و دەچێ بۆ ماڵێک و دەبێتە میوانیان. ماڵەکە ئارەقخۆر دەبن. شەوێ ئارەق دەدەن بە میوانەکەیان و سەرخۆشی دەکەن. ئەویش بە سەرخۆشیەوە ڕاستی پارەکەی دەڵێ و خاوەن ماڵەکە پارەکەی لێ دەستێنێ و دەیبا لە دەرەوەی شار بەرهەڵدای دەکا. بەیانی کە وەهۆش دێتەوە هەر چۆنێ بێ دەچێتەوە ناو شار و دەچێ لەلای گەورەی شارەکە شکایەت دەکا. گەورەکە دەڵێ. ئەو کەسەی وای بەسەر هێنای دەیناسیەوە؟ دەڵێ نا. گەورەکە دەڵێ ئەی گەڕەک و ماڵەکەیان دەناسیەوە؟ دەڵێ نا. چونکە شەو بوو چوومە ماڵیان. گەورەکە دەڵێ: دەی باشە چۆن دەبێ؟ کابرا دەڵێ: قوربان ئەمن وێنەگرم، ئێستا وێنەی خاوەن ماڵ و ژنەکەی دەکێشم و جەنابت ئەمر بفەرموو بە خەڵکیان نیشان بدەن دەیان ناسن. گەورەکە دەڵێ زۆر باشە. کابرا هەرلەوێ وێنەی خاوەن ماڵ و ژنەکەی دەکێشی و دێن بە خەڵکیان نیشان دەدەن، دەڵێن: بابە ئەوە فلان کەسی حەمام چیە، دەیگرن و پارەی کابرای لێ دەستێننەوە.

*****

(جالینووس) حەکیم و زانایەکی زۆر گەورە و ناسراو بووە. دەڵێن: ئەوەندە خاوەن زەکاوەت و فەڕاسەت بووە. جارێک چاوی لێ دەبێ باڵندەیەک لە بەرزاییەوە دێ لە ناو ئاوێکدا دەنیشێتەوە و شتێک بە دەندوک لەناو ئاوەکە هەڵدەگری و دەقوونی خۆی دەنێ. زۆری پێناچی دەست دەکا بە ڕیقنە کردن. جالینووس لە کردەوەی ئەو باڵندەوە بۆ قەبز بوون شاف دروست دەکا، جا ئەو زانا و حەکیمە گەورەیە لەگەڵ زەکاوەتەکەیدا لە ئاخری تەمەنیدا کە تووشی نەخۆشی زگچوون دەبێ چاری دەردەکەی خۆی پێناکرێ. ڕۆژێک دەڵێن: تۆ بەو هەموو زانیاریەت، ناتوانی چارەی زگچوونی خۆت بکەی؟ لە وەڵامدا دەڵێ: دا تەشتێکم بۆ بێنن پڕلە ئاو بێ، تەشتە پڕلە ئاوەکەی بۆ دێنن و لەبەر دەمی دادەنێن، دەرمانێکی تێدەکا فەوری ئاوەکە دەمەیی. جالینووس دەڵێ: خەڵکینە تەماشا بکەن دەتوانم ئاو لە تەشت دا بمەیێنم بەڵام دەزانن بۆچی ناتوانم زگچوونی خۆم ڕاگرم؟ چونکە عیلم و زانیاری و

تەجرەبە لە بەرامبەر هاتنی قەزا و قەدەردا هیچ فایدەیان نیە. جا ئەومیە دەڵێن قەزا ڕەد نابێتەوە.

*****

شەوێک دزێک دەچێ لە شوانی مێگەلێک مەڕێک دەدزێ و دەیباتەوە سەری دەبڕێ و کوت کوتی دەکا و دەیخاتە تەشتێکەوە. پشیلەکەیان دەچێ کوتێک دەفڕێنێ. کابرای دز بە جنێوپێدان وەدوای دەکەوێ و بەردێکی ڕێدالێنێ و سەری پشیلەکە دەشکێنێ. پشیلەی بەستەزمان رادەکاتە سەر بانی و ڕوودەکاتەوە کابرا و بە زمانی حاڵ دەڵێ: ئەی دزی بێشەرم و حەیا! بۆ پارچە گۆشتە واکیانت دەرچوو. دەبێ خاوەن مەڕی بێچارە قوڕی کوێ بەسەر داکا. ئەگەر دزی خەراپە تۆ بۆ کردت، ئەگەر خراپیش نیە بۆ سەری منت شکاند؟ سزای دزینی کوتە گۆشتێک سەر شکاندن بێ، دەبێ سزای مەڕ دزینەکەی تۆ چ بێ؟

*****

بەداخەوە زۆربەی شیعرە حوڕڕەکانی ئێستا وەک ئەو قەسیدە وان کە شاعیرێک بردی بۆلای (ملک الشعرای بەهار) تەماشای بکا و تەقریزێکی لەسەر بنوسێ: مەلیک والشوعەرا کە تەماشای کرد زۆری بەلاوە سەیر بوو، چونکە قەت شیعری وای نەدیبوو. لەباتی تەقریز ئەو شیعرەی بۆ نوسی:

نەز نەسر بەدەر ڕەفتەو و شیعرەش نە تەوان خواند

ماننەی تەکەلتو کە نە پالان و نە زینەست

واتە ئەو نوسراوەی تۆ لە نەسری تێپەڕاندووە و ناتوانی پێی بڵێ: شیعر. وەک کورتانی عەجەمی وایە کە پێی دەڵێن: تەکەلتوکەنە کورتانە و نە زینە. چونکە کورتان پێش و پاشەکەی بەرزن و زینیش دیارە چۆنە.

*****

چەند ساڵ لەمەوبەر خەیاتێکی کوردی قسەخۆش لە بەغدا بوو بە ناوی (بەشیرموشیر) نیواران تەواوی ئەدیب و نوسەرە کوردەکانی بەغدا لە دوکانەکەید کۆ دەبوونەوە. ڕۆژێک باسی کوردان دەکەن و دەڵێن: زۆرن و ئێستا عێراق ئەوەند ملیونە و لەوە دوو ملیونی کوردن و ئێران ئەوەندیە چواری کوردە و تورکیـ ئەوەندیە و شەشی کوردە. بەشیرموشیر تورە دەبێ و دەڵێ قسەی قۆڕ، چین چوا سەت ملیونە، قابیلە سەدی کورد نەبێ؟

*****

عەبدولمەلیکی کوڕی مەروان عادەتی وابوو، ئەگەر یەکێک لە کارمەند

پیاوەکانی لە شارێکی دوورەوەڕا چووبایە لای، بە کابرای دەگوت: چوار شت نەبێ باسی چ دەکەی لەلام، بیکە. یەکەم درۆم بۆ مەکە، چونکە کە درۆت کرد بە ڕاستیەکەشت باوەڕ ناکرێ. دووەم چیم لێ پرسی وەڵامی ئەو پرسیارەم بدەوە و شتی دیکەی تێکەڵ مەکە. سێیەم قەت بە بەژن و باڵامدا هەڵمەڵێ، چونکە تۆ قەت وەک خۆم خۆم ناناسی. چوارەم هەڵم مەنێ بۆ خەراپە کردن لەگەڵ خەڵک، چونکە ئێمە بۆ خزمەتی خەڵک بووینە کاربەدەست. لەو چوار شتانە زیاتر چیت پێخۆشە بیڵێ.

*****

جارێک عەبدولمەلیک بەتوڕەییەوە نامەیەک بۆ حەجاج دەنوسی. لە ئاخری نامەکەدا دەنوسی ئەتۆ لە لای من وەک سالم وای. کاتێ نامەکە دەدەن بە حەجاج و دەیخوێنێتەوە مەعنای ئەوە نازانی. نامەکە بە پیاوێکدا دەنێری بۆلای (قوتەیبە)ی کوڕی موسلیم. کاتێ پیاوەکەی نامەکە دەدا بە قوتەیبە، بایەکی لێ دەبێتەوە، کابرا زۆر خەجالەت دەبێ. قوتەیبەش کە کابرا ترەکەی لێ بەر دەبێ لەباتی ئەوەی بڵێ: (أُقْعُدْ) واتە دانیشە، لێی غەڵەت دەبێ و دەڵێ: (أُضْرُطْ) واتە تڕ بەردە، کابرا دەڵێ: قوربان بەرم دا. قوتەیبە دەڵێ: کاکە داوای لێبوردنت لێ دەکەم ویستم بڵێم (أُقْعُدْ) زمانم هەڵەنگوت. کابرا گوتی: قوربان جا پێویست بە لێبوردن ناکا، بوو بە سەربەسەر، منیش غەڵەتم کرد و جەنابیشت کردی. قوتەیبە زۆر پێدەکەنی و دەڵێ: ڕاستە هەردووکمان غەڵەتمان کرد، بەلام غەڵەتەکان فەرقیان زۆر بوو، غەڵەتی من بە دەم بوو، بەلام غەڵەتی تۆ بە قوون. گوتی: بچووە لای حەجاج تا تووشی غەڵەتی تر نەبووین و پێی بڵێ سالم عەبد و بەندە و ئەسیری کابرایەک بوو قسەی خەڵکی بۆ دێنا و نەمامی دەکرد.

*****

ڕۆژێک عەبدولمەلیک گوتی: ئەمن لە مانگی ڕەمەزاندا لە دایک بووم و لە مانگی ڕەمەزاندا لە مەمک کراومەوە و لە مانگی ڕەمەزاندا خۆم ناسیوە و لە مانگی ڕەمەزاندا قورئانم خەتم کردووە و لە مانگی ڕەمەزاندا کراوم بە وەلی عەهد و لە مانگی ڕەمەزاندا بوومە خەلیفە و لام وایە هەر لە مانگی ڕەمەزانیشدا دەمرم.

*****

دەڵێن ڕۆژێک تووشی شەیتان بوون زۆر نارەحەت بوو، گوتیان: ئەوە بۆ وا داماوی؟ لە وەلامدا گوتی: لەداخی سیاسەتمەدارەکانی ئەو زەمانە، چونکە هەر یەکەیان بۆتە شەیتانێک و بوونی من سودی نەماوە.

*****

ئیمام (فەخری ڕازی)خوای لێ ڕازی بێ، دەڵێ: لە ساڵی شەش سەت و پەنجا و شەشدا (هۆلاکۆ) عولەما و زانای بەغدای کۆ کردەوە و گوتی: دەبێ بۆم ڕوون کەنەوە داخوا موسوڵمانی زاڵم باشترە یان کافری عادڵ؟ دەڵێ: زۆربەی زاناکان دامان وەڵامیان بۆ نەدرایەوە تا (ئیبن و طاووسی عەلەوی) وەڵامی دایەوە و گوتی: کافری عادڵ لە موسوڵمانی زاڵم باشترە.

*****

قەدیمیان گوتویانە ئەگەر لە مەجلیسێ لە خۆت زاناتر دانیشتی پرسیاری لێ بکە تا سوودی لێوەرگری و ئەگەر لەگەڵ یەکی وەک خۆت دانیشتی بەنۆرە قسە بکەن. ئەگەر لەگەڵ نەزان دانیشتی و زانیت لە ئامۆژگاری سوود وەردەگری ئامۆژگاری بکە، بەڵام کە زانیت وڕی ناگری دەنگ مەکە.

*****

هارونەڕەشید جارێک دەچێ بۆ (بەسرا)، قازی (ئەبو یوسف)ی لەگەڵ دەبێ. قازی شاری (واسط) کە دەزانی هارونەڕەشید بەوێدا دەڕوا داوا لە خەڵک دەکا، لە لای هارونەڕەشید تەعریفی بکەن، بەڵام کەس بەقسەی نەکرد، کاتێ هارونەڕەشید نزیک بووە قازی هاواری دەکرد و دەیگوت: قازیەکەمان زۆر قازی چاکە. هارونەڕەشید ڕووی کردە قازی ئەبو یوسف و گوتی: وادیارە ئەو قازییە خەراپترین قازییە، بۆ لە تەواوی خەڵکی ئەو شارە هەر یەکێک دەڵێ: قازییەکەمان قازی چاکە؟ قازی ئەبو یوسف پێدەکەنی و دەڵێ: قوربان لەوەش سەیرتر ئەوەیە کە ئەوە قازی بۆخۆیەتی هاوار دەکا. هارونەڕەشید زۆر پێدەکەنی و دەڵێ: با هەر قازی بێ.

*****

کاتێ (وەلید)ی کوڕی عەبدولەلیک ویستی مزگەوتی جامیعی (دیمشق) دروست بکا، بە خەڵکی گوت: دەبێ هەر نەفەری خشتێک هەڵگری و بیهێنێ. تەواوی خەڵکی شاری چوون یەکی خشتێکیان هەڵگرت و بردیان. زیاد لە هەمووان کابرایەک دوو خشتی هەڵگرتبوو. وەلید کە چاوی پێکەوت گوتی: تۆ خەڵکی کوێی؟ کابرا لە وەڵامدا گوتی: خەڵکی عێراقم. وەلید گوتی: ئای لە خەڵکی عێراق، ئێوە زیادەڕەوی دە هەموو شتێکدا دەکەن، تەنانەت لە تاعەتیشدا.

*****

دەڵێن: لە شاری مەدینە (کوسەیر) مرد بوو. خەڵک زۆری پەرۆش بوو ژن و پیای

مەدینە بۆی دەگریان، تەنانەت ئیمام (محەممەد باقر) لەگەڵ جەنازەکەی بوو، ویستی تەشریفی بچێ دەستێک وەبەر تابووتەکەی بدا، لەبەر ژنان ڕێگای نەبوو. نارەحەت بوو فەرمووی: دە ڕێگام بکەن ئەی ئەوانەی کە حەزرەتی (یوسف)تان تووشی بەڵا کرد. دەڵێن: ئافرەتێک وەدەنگ هات و گوتی: ئێمەی ئافرەت خەراپترین، یان ئێوەی پیاو؟ ئێمە حەزرەتی یوسف مان دەعوەت کردووە بۆ خواردن و خواردنەوە و عەیش و ڕابواردن، بەڵام ئێوەی پیاو حەزرەتی یوسف تان خستە بیرەوە و بەنرخێکی ئەرزان فرۆشتتان و کردتان بە غوڵام و بەندە و ئاخری بەوەش نەوەستان و خستتانە بەندیخانەوە.

*****

دەڵێن: یەکەم کەس کە نوسینی زمانی عەرەبی بەشێوەی نوسینی (کوفی) دانا خەڵکی شاری (ئەنبار)ی عێراق بوو. تا محەممەدی کوڕی عەلی، کوڕی حوسێنی، کوڕی موقلە. ئەوکاتە عەلی کوڕی هیلالی کاتب هێنایە سەر ئەو شێوە نوسینەی ئێستا.

*****

سەبارەت بە فەصاحەت و بەلاغەتی قورئانی پیرۆز دەڵێن: ئەوەندە فەصیح و بەلیغە و مانای زۆر بە لەفزی بچووک ئەدا دەکا، کە جارێک عەرەبێک گوێی لە پیاوێک دەبێ قورئان دەخوێنی، کاتێ دەگاتە سەر ئەو ئایەتە کە دەفەرمووێ: (فَاصْدَعْ بِمَاتُؤْمَرُ)، عەرەبەکە سووجدە دەبا، دەڵێن: ئەوە بۆ سووجدەت برد، خۆ ئایەتی سوجدە نەبوو؟ لە وەڵامدا دەڵێ: دەزانم کە ئایەتی سوجدە نیە، سوجدەم بۆ فەصاحەت و بەلاغەتەکەی برد.

*****

جارێک کابرایەک لە زانایەک دەپرسی دەڵێ: ئێوە دەڵێن قورئان مانای زۆر شتی تێدایە، زاناکە دەڵێ بەڵێ، کابرا دەڵێ: دە لە قورئان دا وێنەی ئەو قسەم بۆ بێنەوە کە دەڵێن: (الجَارُ قَبْلَ الدّارِ) یانی لەپێش کڕین و دروست کردنی خانودا ئەحواڵی دراوسێکانی بپرسە، ئەگەر باش بوون ئەوسا خانوەکە بکڕە یان ئەرزەکە بکە بە خانو. زاناکە دەڵێ: وێنەی ئەوە ئەو ئایەتەیە کە دەفەرمووێ: (وَضَرَبَ اللّـهُ مَثَلاً لِلّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةَ فرعونَ إذْ قالَتْ رَبِ ابنِ لِي عِنْدَ كَ بَيْتاً في الْجَنةِ). یانی خوای گەورە وێنەی هێناوەتەوە بۆ ئەو کەسانەی ئیمانیان هێناوە بە ژنی فیرعەون کاتێ گوتی ئەی خوای گەورە خانویەکم بۆ دروست بکە لە خزمەت خۆت لە بەهەشتدا. دەڵێ: ئەوە نیە لەوێ خێزانی فیرعەون ئاسیەی کچی مەزاحیم داوای جاری

قەبلەداری کردووە کە دەڵێ: خانویەکم بدەیە کە جیرانی خۆت بێ؟ کابرا زۆری پێ خۆشبوو گوتی بەڕاستی وێنەیە.

*****

دەڵێن: کاتێ حەجاج (سەعید)ی کوڕی جوبەیری گرت و ویستی شەهیدی بکا گوتی: خۆت سەریشک بە تا چۆن دەڵێی ئاوات بکوژم. لە وەڵامدا فەرمووی: تۆ سەریشک بە چۆنت پێخۆشە باوابێ، چونکە قیصاص و تۆڵەت لەپێشدایە.

*****

دەڵێن: جارێک حەجاج بە (یەحیا)ی کوڕی سەعید دەڵێ: تۆ لە ناشیرینیدا وەک شەیتان دەچی. ئەویش لە وەڵامدا دەڵێ: باشە بۆ ئەوەندەت پێناخۆشە کە گەورەی ئینسانان وەک گەورەی ئەجیننان بچێ.

*****

دەڵێن: (بەهرامی گۆڕ) جارێک لە ڕاوێ لە پیاوەکانی دوور دەکەوێتەوە، تەماشا دەکا شوانێک لەبن دارێک دانیشتووە، دەچێ بۆلای و لە ئەسپەکەی دادەبەزێ و بە شوانەکە دەڵێ: کاکە ئەو ئەسپەم بۆ بگرە کاری ئاوم هەیە. شوانەکە جڵەوی ئەسپەکەی دەگری تەماشا دەکا بە ئاڵتون داکوتراوە، لەبەر خۆیەوە چەقۆیەک دەردێنی و دەست دەکا بە لێکردنەوەی (لیران). بەرامی گۆڕ لەسەر میز کردنەکەی چاوی لێ دەبێ، بەڵام بۆ ئەوەی کە کابرا نەزانی چاوی لێ یە، سەر بەردەداتەوە خۆی دەخافڵێنێ.

لەپاشان بانگی شوانەکە دەکا و دەڵێ: کاکە ئەسپەکەم بۆ بێنە، ئەوەندەم تۆز چووە دەچاوانەوە هیچ نابینم. کابرا ئەسپەکەی بۆ دێنێ، بەڵام بارامی گۆڕ بۆ ئەوەی کابرا خەجاڵەتی نەیگرێ تەماشای جڵەوی ئەسپەکەی ناکا و سوار دەبێ. کابرا نازانی کە ئەوە بارامی گۆڕە، دەڵێ: ئەی پیاوی چاک ئەوە یەکەمجارە کا ڕێگام بکەوێتە ئێرە، جارێکی دی چاوم بێرە ناکەوێتەوە، بارامی گۆڕ دەزانی کا کابرا مەبەستی چیە دەڵێ: منیش ڕێبوارم و جارێکی دی بێرەدا نایەمەوە. کاتێ بارامی گۆڕ دەچێتەوە، بانگی پیاوەکانی دەکا و دەڵێ: ئاڵتونی جڵەوی ئەسپەکەم با کابرایەک بەخشی، کەس تاوانبار نەکەن بە دزینی.

*****

ئەبو جەعفەری مەنسور ئەمر دەکا پیاوەکانی بەرگی ڕەش بپۆشن و کڵاوی قوون و قووچ لەسەر نێن و شیر دەشان کەن و لە پشتی کالانی شیرەکەیان بنووسن (فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَالسَّمِيعُ الْعَلِيمُ). ئەبو دولامە بەمجۆرە دەچێتە لای ئەبو

جەعفەر، ئەبو جەعفەر دەڵێ: حاڵت چۆنە؟ ئەبو دولامە لە وەڵامدا دەڵێ: حاڵم زۆر خەراپە. ڕوخسارم نیوەییە، شیرم بە قونیوەیە، بە بۆیەی ڕەش بۆیە کراوم، (قورئان)م لە دوا خۆمەوە داناوە. ئەبو جەعفەر زۆر پێدەکەنی و خەڵاتی دەکا.

*****

بوک و زاوایەک بە جووتە دادەنیشن، پیرێژنێکی زۆر ناشیرین دێ دەچێ لەبەینیاندا دادەنیشی. شێخ (برایمی) حورانی چاوی پێدەکەوێ و فەوری دەڵێ:

تَنَبَّهُوا اَيُّها الشَّادُونَ وَ ا بْتَدَرُوا.
اِلي الْمعازِفِ وَ النَّاياتِ وَ الْوَتَرِ
وَ خَلِّصُوا الْبدْرَ مِنْ حُوتِ الْخُسُوفِ اُمَا
رَأَيْتُمُ الأرضَ بَيْنَ الشمسِ وَ الْقَمَرِ.

دەڵێ: ئاگادار بن ئەی دڵخۆشەکان و بەپەلە دەست بدەنە عود و نایە و کەمان، چونکە مانگ گیراوە، نابینن کە عەرز هاتۆتە بەینی مانگ و ڕۆژەوە.

*****

دەڵێن: ڕۆژێک (لووقمان)ی حەکیم ئامۆژگاریی کوڕەکەی دەکرد، گوتی: کوڕم ئەگەر ویستت، دۆست و برادەر بگری بۆ تەجرەبە تووڕەی بکە، جا ئەگەر لەکاتی تووڕە بونیدا بەئینصاف بوو لە ئەندازەی تێنەپەڕاند ئەوە بە دۆست و برادەی بزانە دەنا وازی لێ بێنە.

*****

کابرایەکی (حەمباڵ) کوڵێکی گرانی بە پشتەوە بوو، لە ڕێگادا تووشی (شەعبی) دەبێ، کوڵەکەی دادەنێ و دێ دەڵێ: قوربان پرسیارێکم هەیە. شەعبی دەڵێ: فەرموو. کابرا دەڵێ: قوربان ژنی شەیتان ناوی چییە؟ شەعبی لەسەرەخۆ دەڵێ کاکە ببورە ئەمن شاهیدی مارەکردنەکەی نەبووم.

*****

دەڵێن: عەرەبێک چەند درهەمی قەڵب دەبا بۆلای صەڕڕاف و دەڵێ: بۆم وەگۆڕە. صەڕڕافەکە تەماشایان دەکا زێو نابن، قەڵبن. دەڵێ: کاکە پارەکانت قەڵبن. ناوەکەیان مسە، زێو نییە. کابرا دەڵێ: چۆزانی؟ صەڕڕاف دەڵێ: ئەگەر ڕازی بی یەکیان لەت دەکەم، بەڵام کەوا بوون بۆت نابژێرم. کابرا دەڵێ: زۆر باشە. کە لەتی دەکا وادەبێ. کابرا دەڵێ: باشە پارەکەم بۆ مەکوڕەوە، بەڵام پێم بڵێ: داخوا کەی دەمرم، دیارە تۆ عیلمی غەیبیت هەیە، دەنا چۆزانی.

*****

زۆر سەیرە، دەڵێن: ئەگەر پیاو غەرق بوو، خنکا و لەپاشان سەرئاو کەوتەوە لەسەر پشت سەراو دەبێ، بەڵام ئافرەت بە پێچەوانە، لەسەر دەم و چاو سەراو دەبێ. هەروەها دەڵێن: هەموو حەیوانێک کە بکەوێتە ناو ئاوەوە، دەکەوێتە مەلە کردن، ئینسان و مەیمون و ئەسپی چەپەک نەبێ، ئەوان غەرق دەبن، مەگەر ئینسانێک فێری مەلە بووبێ.

*****

شێخ (عەبدو لعەزیز)ی ب شیری پیاوێکی زۆر ئەدیب و قسەخۆش دەبێ و دەبێتە قازی میسر. جارێک (فەریق برایمی) فەتحی کە وەزیری دیفاع دەبێ، دەچێتە مەجلیسی. لەبەینی قسەی خۆش و نووکتەدا دەڵێ: ئەرێ جەنابی قازی ئەوە ڕاستە دەڵێن: (پێغەمبەر) دروودی خوای لەسەر بێ لە حەدیسدا فەرموویەتی: (قاضٍ فِی اَلْجَنَّةِ وَ قاضِیانِ فی النّارِ). یانی هەرلە سێ قازی دووانیان دەچنە دۆزەخەوە؟ چونکە قازی وا هەیە بە نەزانین فتوا دەدا. ئیواشە دەزانێ، بەڵام لە حەق لا دەدا، قازی واش هەیە زانا و عادلە. قازی لەسەرخۆ دەڵێ بەڵێ: بەڵام ئەوەش بزانە کە خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێ: (فریقٌ فی اَلْجَنّةِ وَ فَریقٌ فی السَّعِیرِ). واتە هەرلە دوو فەریق، فەریقێک دەچێتە بەهەشت و یەکێک دەچێتە دۆزەخ.

*****

هەر ئەو قازی عەبدولعەزیز بەشیرە، ڕۆژێک عەباکەی دادەنێ و دەچێ دەستنوێژ هەڵگرێ، تا دێتەوە یەکێک لە دۆستە ئەدیبە هونەرمەندەکانی دەچێ وێنەی سەرە کەرێک لەسەر عەباکەی دەکێشێ. کاتێ قازی لە دەستنوێژ هەڵگرتن دێتەوە و عەباکەی لەبەر دەکاتەوە و چاوی بە وێنەکە دەکەوێ، لەسەرخۆ دەڵێ: ئەرێ کوڕینە ئەوە کامەتان دەم و چاوی خۆی بە عەباکەی من سڕیوەتەوە؟

*****

ئافرەتێک دەچێتە لای قازی شکایەت لە کابرایەک دەکا. قازی دەڵێ: (جامَعَكِ شُهُودُكِ). یانی شاهیدت لەگەڵ خۆت هێناوە؟ بەڵام ئافرەتەکە بە پێچەوانە حاڵی دەبێ، وا دەزانێ قازی دەڵێ: شاهیدەکەت کاری وای لەگەڵ کردووی؟ ئافرەتەکە زۆر خەجاڵەت دەبێ. کاتبی قازی تێدەگا و دەڵێ: خوشکم جەنابی قازی دەڵێ: (جاءَ شُهُودُكِ مَعَكِ) واتە شاهیدت لەگەڵن؟ ئافرەتەکە دێتەوە سەرخۆ و دەڵێ: بەڵێ، بەڵام ئەی بۆ قازی وەک تۆی نەگوت؟

*****

جارێک لە مەجلیسێکدا باسی حەق گوتنیان دەکرد، گوتیان: ئینسان دەبێ حەق

بلێ، با لەسەر گوتنەکەش تووشی ئەزیەت و ئازار ببێ. لە مەجلیسەکەدا کاریەدەستێکی گەورەی لێ دەبێ دەڵێ: لە قسەی وەڕا کەوتەوە یادم کە باوکم بەڕەحمەت بێ، جارێک لەسەر حەق گوتنێک زۆری لێدام. شێخ عەبدولعەزیزی قسەخۆش دەڵێ: لام وایە لەوکاتەوە قەت حەقت نەگوتۆتەوە؟

*****

(محەممەد)ی بابلی قسەخۆش و نوکتەباز، جارێک لە تەماشا کردنی موسابەقە ی غارغارێندا ئافرەتێکی لە تەنیشت دەبێ، ڕوو دەکاتە ئافرەتەکە و دەڵێ: تۆ لەسەر کام ئەسپ یاری دەکەی؟ ئافرەتەکە زۆر زیرەک دەبێ، لە قسەکەی حالی دەبێ و لە وەڵامدا دەڵێ: بۆ دەبییە شەریکم لەسەر سواری ئەسپەکە؟ بابلی زۆر لەو وریاتر دەبێ، دەڵێ: شەریکی تۆ ناکەم، بەڵام شەریکی مێردەکەت دەکەم.

*****

پیاوێکی کاتۆلیکی (ئیرلەندی) زەلامێک دەکوژێ. دەیگرن و لەلای قازی ڕاستی دەڵێ. دەڵێ بۆ پارەکەم کوشتووە. قازی دەڵێ چەندی پێبوو؟ کابرا دەڵێ: (نیو جونەی). قازی دەڵێ: چیت لەو پارە کەمە کرد؟ دەڵێ دام بە ئارەق. قازی دەڵێ چیدی پێبوو؟ کابرا دەڵێ خواردنەکەی نەبێ هیچی دی پێنەبوو. قازی دەڵێ خواردنەکەت چ لێکرد؟ کابرا دەڵێ نانەکەم خوارد و گۆشتەکەم فڕێدا. قازی دەڵێ گۆشتەکەت بۆ فڕێ دا؟ کابرا دەڵێ ئاخر ئەمڕۆژە ڕۆژی جومعە بوو بە دینی منیش خواردنی گۆشت لە ڕۆژی جومعەدا حەرامە.

*****

کابرایەک لەسەر دزی دەگرن و دەیبەن بۆلای قازی. قازی لە حوکمەکەیدا دەنوسێ: دەبێ پازدە هەزار لیرەی نەغد بدا. کاتێ بۆ کابرای دەخوێننەوە دەڵێ: جەنابی قازی لێت ناشارمەوە، بۆ ئەوەی ئەمری جەنابت بێنەدی پێویستیم بە عەمەلیاتێکی دی هەیە.

*****

یەکێک سەیارەیەک دەدزی. دەیگرن و دەیبەن بۆلای قازی. قازی دەڵێ کوڕم ئەو سەیارەت بۆ دزی؟ کابرا لە جوابی قازیدا دەڵێ: قوربان سەیارەکە لەبن دەرگای قەبرستانێکدا ڕاگیرابوو، وەمزانی کە خاوەنەکەی مردووە. قازی دەڵێ: سەیارەکە بدەوە بە خاوەنەکەی و ئەمجارە عەفووبە. بەڵام بەو شەرتە کە جارێکی دی نەتهێننەوە لام. کابرا دەڵێ جەنابی قازی زۆر سوپاس، ئەگەر جارێکی دی پۆلیس گرتیانم ئەوەیان پێدەڵێم.

*****

دەڵێن: ژنان زۆریان پێناخۆشە ڕاستی تەمەنی خۆیان بڵێن. جارێک ئافرەتێک دەبەن بۆلای قازی. قازی دەڵێ کچم عومرت چەندە؟ ئافرەتەکە ڕادەوەستێ و دەنگ ناکا. قازی دەڵێ: ئەگەر درەنگ وەڵام بدەیتەوە تەمەنت زیاد دەبێ. ئافرەتەکە لەترسی تەمەن زیادی فەوری دەڵێ بە قوربانت بم جەنابی قازی ئەوەندە ساڵەم.

*****

جارێک دادگا حوکمی ئیعدامی کابرایەک دەدا و تا وەختی ئیعدام کردنەکەی دەیبەن بۆ زیندان. لەوێدا دەبێتە برادەری زیندانەوانەکە. ڕۆژێک برادەرەکەی شووشەیەک ئارەق دەکڕێ و دەچێ لە لای برادەرەکەی دەست دەکا بە ئارەق خواردنەوە. لەکاتی مەستیدا دەڵێ: دەکاکە وەرە پەرداخێک وەخۆ، (واللەالعظیم) پیاڵەیەکی مردوو زیندوو دەکاتەوە. کابرا زۆر پێدەکەنی و دەڵێ دەبۆم هەڵگرە بۆ دوای ئیعدام کردنەکەم.

*****

دەڵێن: جارێک دوکتۆرێک لە ناو کۆمەڵێکدا خۆی هەڵدەدایەوە و دەیگوت: ئەوەتی ئەمن تەداوی خەڵک دەکەم کەس نەهاتۆتەوە لام گلەیی هەبێ. کابرایەک وەدەنگ هات و گوتی ئاخر دوکتۆر هەمووت کوشتوون، چۆن بێنەوە گلەیی بکەن.

*****

پیاوێکیان بردە لای دوکتۆر گوتیان: عەقڵی تێکچووە. دوکتۆر گوتی: قەت جاری وا هەبووە کە لە ماڵەوە گوێت لە دەنگێک بێت و خاوەن دەنگەکە نەبینی یان قسەی لەگەڵ بکەیت و قسەت لەگەڵ بکا؟ گوتی بەڵێ بەزۆری. دوکتۆرکە گوتی: دیارە شێت بووە. گوتی بەتایبەتی لەچ کا تێکدا ئاوا دەبینی؟ کابراگوتی لەکاتێکدا کە بە تەلەفون قسە دەکەم.

*****

ئافرەتێک دەچێتە خزمەت حەزرەتی عومەر شکایەت لە مێردەکەی دەکا و دەڵێ: قوربان مێردەکەم بە زۆری بە ڕۆژ بەڕۆژو دەبێ و بە شەو تا بەیانی نوێژ دەکا. حەزرەتی عومەر دەڵێ: دیارە زۆر پیاوی چاکە. ئافرەتەکە دوو سێ جار ئەو قسە دوبارە دەکاتەوە، حەزرەتی عومەر هەر ئەو وەڵامەی دەداتەوە. (کەعبی ئەسەدی) لە خزمەتی دا دەبێ دەڵێ: قوربان ئەو ئافرەتە شکایەت لە مێردەکەی دەکا بە کینایەوە دەڵێ لەگەڵم نانوێ. حەزرەتی عومەر دەڵێ: دەی وەک لە مەبەستی گەیشتووی دادیشی بپرسە. کەعب بە ئافرەتەکە دەڵێ: بچۆ مێردەکەت بانگ بکە.

ئافرەتەکە دەچێ مێردەکەی دێنێ. کەعب بە مێرەی ئافرەتەکە دەڵێ: خێزانەکەت گلەیی لێت هەیە. کابرا دەڵێ: لەسەر نان و نەفەقە شکایەتی لێکردووم؟ کەعب دەڵێ: نا. ئافرەتەکە وەدەنگ دێ و دەڵێ:

(اِلهِى خَلِيلِى عَلَى فِراشِى مَسْجَدَهْ. زُهْدُهُ فِى مَضْجَعِى وَ تَعَبُّدُهْ. نَهارُهُ وَ لَيلُهُ ما يَرْقُدُهْ... فَلستُ فِى اَمرِ النِّساءِ اَحْمَدُهْ.)

واتە، ئەی خوایە خۆشەویستەکەم لەسەر جێگا، لە سوجدە دایە. لەجێگادا زوهد و عیبادەت دەکا. شەو و ڕۆژ نانووێ. ئەمن سەبارەت بە کاری ژنان لێی ڕازی نیم.

مێردەکەی لە وەڵامدا دەڵێ:

(زَهَدْتُ فِى فِراشِها وَ فِى الحَجَلْ. اِنَّنِى امْرَؤٌ اَذْهَلَنِى ما قَدْ نَزَلْ. فِى سُورَةِ النَّحْلِ وفِى السَّبْعِ الطِّوالِ. وَ فِى كِتابِ اللّهِ تَخْوِيفٌ جَلَلْ.)

ئەمن زوهد و تەقوای خوا دەکەم لەسەر جێگا و لە ژووری بووک دا. ئەمن پیاوێکم کە نزولی ئایەتی قورئان منی تۆقاندووە. بەتایبەتی سورەی نەحل و حەوت سورەتە درێژەکان، بەڕاستی کەلامی خوا زۆر ترسێنەرە. ئنجا کەعب دەڵێ:

(اِنَّ لَها حَقّاً عَلَيكَ يا رَجُلْ. نَصِيبُها فِى اَرْبَعٍ لِمَنْ عَقَلْ. فَاَعْطِها ذاكَ وَدَعْ عَنكَ العِلَلْ.)

کاکە ئەو ژنە حەقی بەسەرتەوەیە، ئەوەی عەقڵی هەبێ دەبێ هەر لە چوار شەودا جارێک بچێتە لای ژنەکەی. دە ئەتۆش ئەو حەقەی بدەیێ و ئەو بەهانانەی ببڕە. لەپاشان کەعب گوتی: خواوەندی گەورە تا چوار ژنی بۆ تۆ حەلاڵ کردووە، یانی تۆ بۆت هەیە سێ شەو نەچی بۆلای، بەڵام شەوی چوارەم حەقی ژنەکەیە دەبێ لە لای بی. حەزرەتی عومەر کە ئەو قەزاوەتەی لە کەعب دی، فەرمووی: بەخوا سەرم سوڕماوە، نازانم کامە کارەت عەجایب ترە؟ حاڵی بوونت لە کینایەی ئافرەتەکە یان قەزاوەتەکەت. فەرمووی: برۆ ئەوا کردمی بە قازی شاری بەسرە. کەعب هات بوو بە قازی شاری بەسرە، تا لە شەڕی (جەمەل)دا لەگەڵ حەزرەتی عایشە کوژرا.

*****

ئافرەتێک مێردەکەی دەمرێ. تەنیا باغێکی هەنجیری لەپاش بەجێ دەمێنێ. ئافرەتەکە حەفتەی جارێک دەچوو هەنجیرەکەی دەچنین و دەی بردن لە بازاڕ دەیفرۆشتن و گوزەرانی پێدەکردن. ئاخری کابرایەک پێیان فێر بوو. شەوەکی دەچوو دەیچنین. ئافرەتەکە چوو لە لای حاکم شکایەتی کرد حاکمەکە زۆر زیرەک بوو. بە ئافرەتەکەی گوت: ئەمڕۆ هێندێک (جۆ) بەرە و هەر هەنجیرێکی زانیت بۆ بەیانی دەگا دەنکە جۆیەکی تێڕۆکە. ئافرەتەکە بەقسەی حاکمی کرد. ڕۆژی دوایی

کەچوو تەماشایان بکا، هەنجیرەکان چنرا بوون. چۆوە بە حاکمی گوت. حاکم داڕۆغەی بانگ کرد و گوتی: بچۆ لە لای هەموو هەنجیر فرۆشێک هەنجیر بکڕە و هەر یەکە بەجیا ناوی دوکاندارەکەی لەسەر زەرفەکەی بنوسە و بۆم بێنە. داڕۆغە چوو لە لای هەموو هەنجیر فرۆشەکان هەنجیری کڕی و ناوی دوکاندارەکەی لەسەر نوسی و هێنانی بۆ حاکم. حاکم کە تەماشای کردن لە زەرفی یەکێیاندا هەنجیرەکان دەنکە جۆکەیان تێدابوو. دوکاندارەکەی بانگ کرد و گوتی: ئەو هەنجیرەت لە کێ کڕیون؟ گوتی: لە فلان کەسی. ناردی کابرایان هێنا. کابرا ڕاستی دزییەکەی گوت و پارەی هەنجیرەکانی بۆ ئافرەتەکە لێ ستاندەوە.

*****

پیاوێک کوڕێکی دەبێ دەینێرێتە لای مەلا (قورئان) بخوێنێ. لەپاش ماوەیەک ڕۆژێک باوکەکەی بە کوڕەکەی دەڵێ: کوڕم داوەرە بزانم گەیشتوویە چ سورەتێک؟ کوڕەکە گوتی: گەیشتوومە سورەی (اقْسِمْ بِهذا آلبلدِ وَ والدٍ بِلَا وَ لِدٍ) باوکەکەی پێکەنی و گوتی: ئەشەدەم ب(الله) ڕاست دەکەی، کەسێک ئەتۆی کوڕ بێ، بێ کوڕە.

*****

کوڕێک دەچێتە بەغدا. لەپاش ماوەیەک نامەیەک بۆ بابی دەنوسی و هەرچەند دەکا ناسیاوێکی دەست ناکەوێ نامەکەی پێدا بنێرێتەوە بۆ باوکی. نامەکە هەڵدەگری و دەڕواتەوە و دەڵێ: بابە زۆرم پێ ناخۆشبوو خەبەری منت درەنگ پێ بگا، کەسیش نەبوو نامەکەی پێدا بنێرمەوە، ئەوە بۆ خۆم هێنامەوە فەرموو وەیخوێنە.

*****

زانایەکی (شەرع) زان لە زانایەکی (نەحو) زان دەپرسێ و دەڵێ: دەزانم جەنابت زۆر نەحو زانێکی باشی، بەڵام با پرسیارێکی شەرعیت لێ بکەم. زاناکە دەڵێ: فەرموو. شەرع زانەکە دەڵێ: ئەگەر نوێژکەرێک لە نوێژەکەیدا، سەهوی کرد و لەپاشان دوو سوجدەی سەهوی برد و لە سوجدەی سەهوەکەیدا سەهوی کردەوە، چی لە سەرە؟ نەحو زانەکە تۆزێک ڕاما و لەپاشان گوتی: هیچی لەسەر نیە. شەرع زانەکە گوتی: بۆ؟ نەحو زانەکە گوتی: چونکە لە عیلمی نەحودا (تەصغیر) تەصغیر ناکرێتەوە، ئەو دوو سوجدەش تەواوکەری نوێژن، کەواتە هەر وەک تەصغیر تەصغیری نیە، تەواویش تەواوی نیە.

*****

ئاغایەک قلیان کێش دەبێ. ڕۆژێک بە پیاوەکەی دەڵێ: داوەرە پشکۆیەک لەسەر

قلیانەکە دانێ. کابرا بە مەقاش پشکۆیەک هەڵدەگری و دەیبا لەسەر قلیانەکەی دادەنێ. ئاغا بۆ گاڵتە پێکردن قلیانەکە دەبزێوێ و پشکۆکە بەردەداتەوە. پیاوەکەی بە مەقاشەکە هەڵیدەگرێتەوە و بۆی لەسەر دادەنێتەوە، ئاغا دوبارە بەری دەداتەوە. پیاوەکەی تورە دەبێ و بە دەستی پڕی دەداتێ و لەسەر قلیانەکەی دادەنێتەوە و دەڵێ: ئۆف دەستم سووتا. ئاغاکە لەسەرخۆ دەڵێ: هیچ نیە، دەستی شەیتانی سووتا. پیاوەکەی دەڵێ: ناوەاللە ئاغا دەستی پیاوەکەی نەسووتا. دەستی ئاغاکەی سووتا.

*****

ڕۆژێک (وەلید)ی کوڕی (یەزید) دەچێ بۆلای هیشامی کوڕی عەبدولمەلیک. وەلید مەندیلێکی زۆر گران بەهای لەسەر دەبێ، هیشام تەماشای دەکا و دەڵێ: ئەو مەندیلەت بە چەند کڕیو؟ وەلید دەڵێ: بە هەزار درهەم. هیشام پێی زۆر دەبێ و دەڵێ: هەزار درهەم؟ وەلید دەڵێ: تۆ هەزار درهەمی مەندیلەکەی من بە زۆر دەزانی کە بۆ گەورەترین ئەندامی بە دەنم کڕیوە کە سەرە، بەڵام ئەو دە هەزار درهەمەی کە دوێنێ جەنابت دات بە جارییەک بۆ نزمترین ئەندامت پێت زۆر نەبوو؟

*****

(ئەسمەعی) دەڵێ: ڕۆژێک (قورئان)م دەخوێند، کابرایەکی عەرەبم لە لا دانیشتبوو، گەیشتمە سەر ئایەتی (والسّارِقُ وَ السّارِقَةُ)، گوتم (والسّارقُ و السارقةُ فا قْطَعوْا أيدِيهما جزاءً بما كسبْا نكا لاً مِنَ اللّهِ وَ اللّه غفورٌ رحيم.) کابرای عەرەب نەخوێندەوار بوو، تەماشای کردم و گوتی: ئەوە کەلامی کێ یە؟ گوتم قورئانە و کەلامی خوایە. گوتی: کەلامی خوا نیە. گوتم چۆزانی کەلامی خوا نیە؟ گوتی: چۆن غەفوور و ڕەحیم بێ دەستیان دەبڕێ؟ ئەسمەعی دەڵێ: تەماشا دەکەم بە غەڵەتم خوێندۆتەوە، لە باتی واللّه عزيزٌ حكيم، بە وا للّه غفورٌ رحيم خوێندۆتەوە. دەڵێ: کە ڕاستم کردەوە گوتی: ئەوە کەلامی خوایە.

*****

ڕێبوارێک زۆری برسی دەبێ، دەچێتە ماڵێک دەڵێ: زۆرم برسییە، ڕەحمەتی خواتان لێ بێ نانێکم بدەنێ. خاوەن ماڵەکە دەڵێ: باوەڕت پێناکەم درۆ دەکەی. کابرا دەڵێ: دە بەتاقیم بکەوە، کیلۆیەک نان و کیلۆیەکم گۆشت بۆ دانێ بزانە چۆنت بۆ دەخۆم.

*****

یەکێک بە دۆستێکی دەڵێ: کە مردم چ دەکەی؟ لە وەڵامدا دەڵێ: لەپێشدا دەتشۆم

و کفنت دەکەم و دەتنێژم. کابرا گوتی: دە کاکە ئەوەی ئەوکاتە بۆم دەکەی بەکفن ئێستا بۆم بکرە، دەیکەم بە کراس و ئەگەر مردم بە ڕووتی بمنێژە.

*****

دۆستێکی (ئیبن و سەبابە) لە نامەیەکدا بۆی دەنوسێ دەڵێ: بەو خوایەی کە هەموومان دەچینە بەر دیوانی هیچم نیە، بڕێکم پارە بۆ بنێرە. لە وەڵامدا بۆی دەنوسێتەوە و دەڵێ: ئەگەر درۆ دەکەی، خوا وەراستی بگێڕێ.

*****

ئەفسەرێک بە سەربازێک دەڵێ: دا وەرە سەگە. سەربازەکە لە وەڵامدا دەڵێ: گەورەم وا مەڵێ، چونکە بۆخۆت ئەفسەرمانی.

*****

(جاحیظ) دەڵێ: کابرایەک هات گوتی: نامەیەکم بۆ بنوسە بۆ فلان دۆستەت تا فلان ئیشم بۆ بکا. دەڵێ: لە نامەکەدا بۆم نوسی ئەو پیاوە ناناسم، حەقێکی بەسەرمانەوە نیە. ئەگەر کارەکەی بۆ بکەی هیچ سوپاست ناکەم و ئەگەر بۆشی نەکەی لۆمەت ناکەم. نامەکەم چەسپ کرد و دام بە کابرا. کابرا چوو بوو لە دەرەوە هەڵی پچڕی بوو، خوێندبوویەوە. هاتەوە ژوور و گوتی: ئەوە چیت نوسیوە؟ گوتم ئاخر ئەو جۆرە نوسینەم عەلامەت و نیشانەی ئەوەیە کە زۆر موبالات بەو کارە دەکەم. گوتی: ڕەببی ئەو دەستەت بە بڕین چی و لەعنەتی خوات لێ بێ. گوتم ئەوە بۆ وا دەڵێی؟ گوتی: ئاخر ئەوەش عەلامەت و نیشانەی منە، کە ویستم سوپاسی یەکێک بکەم.

*****

دەڵێن: باوکێک لە کوڕەکەی پرسی، ئەگەر پێم بڵێی خوا لە کوێیە، دینارێکت دەدەمێ. کوڕەکە زۆر وریا بوو گوتی: بابە گیان ئەگەر تۆ پێم بڵێی لە کوێ نیە، ئەمن دوو دینارت دەدەمێ.

*****

دەسەڵاتدارێک قەسرێکی زۆر عەجایب دروست دەکا. ڕۆژێک تەواوی خەڵکی شارەکە بانگ دەکا و لە زۆربەیان دەپرسێ سەبارەت بە قەسرەکە داخوا چ عەیبێکی هەیە. دەڵێن: زۆر بێ عەیبە. تا نۆرە دەگاتە سەر پیرە مێردێک و دەڵێ: مامە ئەو قەسرە چ عەیبێکی هەیە؟ کابرا دەڵێ: گەورەم تەنیا دەرگاکەی عەیب دارە، دەڵێ: دەرگاکەی بۆ عەیبدارە؟ دەڵێ: چونکە ڕۆژێک پێی دا دەچییە دەر و ناگەڕێیتەوە.

*****

پیاوێکی (قەڵەڕەشی) لەکاتی پایزدا کە ترێ نایاب دەبێ ، بارێک ترێ دە بابۆ سەلیم ئاغای (کەناوێ). سەلیم ئاغا بە پیاوەکانی دەڵێ: بارێکی گەنم بۆ داگرن. کابرا بارە گەنم دەباتەوە و ساڵێ دوایی دوبارە بارەترێ دێنیتەوە و بارە گەنم دەباتەوە. تا دوو سێ ساڵ، هەموو پایزێک بارە ترێ دێنی و بارە گەنم دەباتەوە ئاخر جار کە بارە ترێکە دێنی سەلیم ئاغا بە پیاوەکەی دەڵێ: بارێکی مێوژ بۆ تێکەوە. بارە مێوژی بۆ دادەگرن و جارێکی دی کابرا نایەتەوە.

*****

دەڵێن: کابرایەکیان برد بۆلای قازی بۆ شاهیدی. شاهید لەسەردراوەکە گوتی: جەنابی قازی ئەو پیاوە بە شاهید ناشێ، چونکە دە هەزار دیناری هەیە و حەجی نەکردووە. شادیدەکە گوتی: قوربان جەنابی قازی حەجم کردووە. شاهید لەسەردراوەکە گوتی: جەنابی قازی ئەگەر ڕاست دەکا حەجی کردووە، پرسیاری لێ بکە داخوا زەمزەم چۆن بوو؟ قازی پرسیاری ئاوی زەمزەمی لێ دەکا. لە وەڵامدا دەڵێ: جەنابی قازی لەپێش ئەوەدا کە بیری زەمزەم لێ بدرێ ئەمن چووم بۆ حەج.

*****

دەڵێن: لە پیاوێکیان پرسی مەبەست لەو کەسانە کێن کە خوای گەورە لەو نایەتەدا بە خەسارەتمەند لە قەڵەمیان دەدا کە دەفەرمووێ: (هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِالأَخْسَرِينَ أَعْمالاً)، یانی پێتان بڵێم خەسارەتمەند لە کردەوەی خۆیدا کێ یە؟ کابرا لە وەڵامدا گوتی: خوا بەو کەسانە دەڵێ کە لەکاتی کاڵەکاندا چەقووی پێ نەبێ.

*****

کابرایەک لە ڕێگادا زۆری برسی دەبێ، لا دەداتە کلیسایەک ڕاهیبەکە دەچێ چوار نانی بۆ دێنی و تا دەچێ قاپێک نیسکێنەی بۆ بێنی چوار نانەکە دەخوا. ڕاهیب دەچێ چوار نانی دی بۆ دێنی، تا دێتەوە نیسکێنەکە دەخوا. تا دوو سێ جار تا ئەوی بۆ دێنی ئەویتریان دەخوا. کاتێ کابرا هەڵدەستی بڕوا، ڕاهیبەکە دەڵێ: ئەوە بۆ کوێ دەچی؟ لە وەڵامدا دەڵێ: دەچم بۆ ئەردەن بۆلای دوکتۆر، مەعیدەم زۆر نەخۆشە هیچم پێناخورێ بزانم بۆم ناشوا. ڕاهیبەکە دەڵێ: کاتێ چویتە لای دوکتۆر و مەعیدەی بۆ شتێ بێرەدا مەیەوە.

*****

جارێک لە شێخ (حەسەنی الکستی) دەپرسن دەڵێن: ئەرێ قوربان گوڵی بێ بۆن هەیە؟ لە وەڵامدا ئەو چوار خشتەکیە دەخوێنیتەوە کە دەڵێ:

وَ عالِمٌ لا نَفعَ فی عِلمِهِ
وَ لَمْ تَكُنْ أعمالُهُ صالِحة
فَهُوَ بِحُكمِ العقلِ بينَ المَلا
كَوَرْدَةٍ ليسَ لَها رائِحَه

یانی عالمێک که عیلمەکەی سودی نەبێ بۆ خەڵکی و کردەوەی چاکی نەبێ، ئەو عالمە بە حوکمی عەقڵ لە ناو خەڵکدا وەک گوڵی بێ بۆنە.

*****

پیاوێکی بەخیلی ڕژدی سەقیلی ڕەزا گران، زۆر هاتوچۆی لای پیاوێکی قسەخۆش دەکا. ڕۆژێک بە پیاوە قسە خۆشەکە دەڵێ: جەنابت کێت پێ لە هەموو کەس شاعیرترە لە وەڵامدا دەڵێ: (ابن الوردی) کە دەڵێ:
(غِبْ وَزُرْ غِبّاً تَزِدْ حُبّاً فَمَنْ أكْثَرَ التَرْدادِ أعياهُ المَلَلْ.) یانی کەم کەم وەرە تا خۆشەویست تر بی و ئەوەی زۆر هاتوچۆ بکا زۆر ماندوو دەبێ و خۆشەویست نابێ.

*****

یەکێک دەڵێ: (سَمِعْتُ أعمىً مَرّةً قائِلاً یا قومِ ما أصعَبَ فَقْدُ البَصَر.) یانی گوێم لە کوێرێک بوو دەیگوت: خەڵکینە، نازانن کوێری چەند ناخۆشە؟ دەڵێ: (أجابَهُ أعوَرُ مِنْ خَلْفِهِ عِنْدِیَ مِنْ ذالِكَ نِصْفُ الخَبَرْ.) کابرایەک چاوێکی کوێر بوو، وەڵامی دایەوە و گوتی: ڕاست دەکەی، ئەمن نیوەی ناخۆشی کوێری دەزانم.

*****

دەڵێن: خەبەریاندا بە زانایەک کە فلان دۆستەت زۆر نەخۆشە، لە نامەیەکدا بۆی نوسی:

نُبِّئْتُ أنَّكَ مُعْتَلٌّ فَقُلْتُ لَهُمْ
نَفْسِي الفِداءُ لَهُ مِنْ كُلِّ مَحْذُورِ
يا لَيتَ عِلَّتَهُ بِي ثُمَّ كانَ لَهُ
أجرُ العَليلِ وَأنِّي غيرُ مأجُورِ

خەبەریان دامێ کە تۆ زۆر نەخۆشی. پێمگوتن یا خوا ئەمن بەفیدای ئەو بم و خۆزگە نەخۆشیەکەی وی بۆمن دەهات و سەوابەکەی بۆ ئەو دەبوو، با ئەمن بێ ئەجر و پاداشت بومایە.

*****

شاعیرێک دەڵێ:

إِنّي بُليتُ بِأَرْبعٍ لَمْ يَخلقوا
إلاّ لِشدةِ شقوقي وَ عَنا ئي
أبليسُ و الدّنياونَفسي وَ الهَوىٰ
كيفَ الخلا صُ وَ كُلهمْ أعدائي

ئەمن موبتەلا بووم بە چوار شت کە لام وایە ئەی چوار شتە هەر لەبەر بەدبەختی و نارەحەتی من دروست کراون. جا چۆن لە دەست ئەو چوارە ڕزگارم دەبێ کە هەر چواریان دوژمنی منن. کە شەیتان و دنیا و نەفس و هەوان.

*****

کابرایەک ناوی عیسا دەبێ، شاعیرێک زەمی دەکا و دەڵێ:

سمّيْ كَ عيسا وَ لَمْ تَاتِ بِمَكْرَ مةٍ
وَ لَمْ تشابِهْهُ في فضلٍ و لا أدبٍ
و ما اتيتَ بشيئٍ مِنْ فضائِلِهِ
إلاّ بأنك مِنْ اُمٍ بِغيرِ اَبٍ

بەختێت مەنازە کە ناویان ناوی عیسا، تۆ هیچ کەرامەتێکت نیە و لە فەضل و گەورەیی و ئەدەبدا وەک ئەو ناچی، تەنیا لەوەدا وەک ئەی دەچێ کە دایکت مەعلوومە، بەڵام باوکت نا.

*****

جارێک شاعیرێکی خەڵکی شاری (بەسرا) لە عەشیرەتی (بەنی دارم) بە (فورەزدەقی) شاعیر دەڵێ: شیعرەکانت زۆر وەک شیعرەکانی من دەچن، دایکت قەت چۆتە بەسرا؟ فورەزدەق دەڵێ: دایکم نەچووە، بەڵام باوکم زۆر جار چۆتە بەسرا و میوانی بەنی دارەیان بووە.

*****

ئەبو عەلای مەعەڕری) دەڵێ:

إ ذا ما ذَكَرنا آ دَ مَا وَ فِعا لَهُ
وَ تَزْ وِيجُهُ اَ بْنَيهِ لِبِنْتَيْهُ في الخَنا
عَلِمْنا بِأَنَّ الخلقَ مِنْ نسلٍ فا جِرٍ
وَأَن جميعَ الخلق مِن عُنْصُرِ الز نا

ئەگەر ئێمە باسی حەزرەتی (ئادەم) و کارەکانی بکەین، بەتایبەتی کە کچی خۆی لە کوڕی خۆی مارە کردووە، دەبێ هەموو کەس وەلەدولزنا بێ، بەڵام شەرعی وی

ئەسخ بۆتەوە.

*****

دوبارە شاعیرێک دەڵێ:

وَإنْ رَماكَ الدَّهْرُ فی مَعْشَرٍ قَدْ أجْمَعَ النّاسُ عَلى بُغْضِهِمْ
فدا رِهِمْ ما زلتَ فی دا رِهِمْ وَأرْضِهِمْ ما دُمْتَ فی أرْضِهِمْ

ئەگەر گێڕانی چەرخی زەمانە تۆی بردە ناو کۆمەڵێکەوە کە خەڵک زۆریان
ناخۆش دەویستن، مادام لە خاکی واندای مودارایان لەگەڵ بکە و تا لە ئەرزی واندا
بی ڕازیان بکە.

*****

(ئەسمەعی) دەڵێ: جارێک ڕێگام کەوتە ناو خێڵێکی عەرەبان و چوومەماڵێک
کیسێکم پارە پێ بوو دام بە ژنی ماڵەکە و گوتم ئەو پارەم بۆ هەڵگرە تا دەچم فلاز
کاری دەکەم و دێمەوە. دەڵێ: کە هاتمەوە و داوای پارەکەم کرد حاشای کرد، چوو
لە لای شێخەکەیان شکایەتم لێکرد، بانگیان کرد و گوتی: درۆ دەکا پارەی لای مر
دانەناوە. شێخەکە گوتی: جا مادام شاهیدت نیە سوێندی لە سەرە، سوێندی بدە
گوتم ئەی قوربان ئەو ئایەتەت نەبیستووە کە دەفەرمووێ: (فَلا تَقْبَلْ لِسارِقَةٍ یَمیناً
وَإنْ حلَفَتْ بِرَبِ العالَمِینَ.) یانی بە سوێندی دز باوەڕ مەکە با بەخواش سوێند بخوا
شێخ گوتی: ڕاست دەکەی. هەڕەشەی لە ژنەکە کرد و ڕاستی گوت و پارەکەی ب
لێ ستاندمەوە. لەپاشان شێخ ڕووی تێکردم و گوتی: ئەو ئایەتە لە چ سورەتێ
دایە؟ گوتم: لە سورەی (ألا جُودِی بِوَصْلِکَ واصْبَحِینا وَلا تَبْقِی وِصالَ ال
قِصِینَ.) یانی تکایە بە وەسڵی خۆتم شاد بکە و داوای وەسڵی بێ عەقڵان مەک
شێخ گوتی: (سوبحان اللّە) ئەمن وەمزانی لە سورەی (إنا فَتَحْنالَکَ فَتْحاً مُبینـ
دایە. ئایا دەزانی کە (رَبَکَ فَکَبّر) یان (کُلُّ فی فَلَکٍ) لەهەر دوولاوە دەخوێندرێنەوە

*****

جارێک سەربازێک لە شەڕ ڕادەکا و دێتەوە. گەورەکەی دەڵێ: خوا بەخێر
نەهێنیتەوە، ئەوە بۆ هەڵاتی و خۆت ڕانەگرت؟ سەربازەکە دەڵێ: ئاخر گەور
ئێستا کە زیندووم جنێوم پێ بدەی پێخۆشترە لەوەی کە بکوژرامایە و بتگو تا
خوا عەفووی کا.

*****

شاعیرێک دەڵێ:

یَعیبُ الناسَ کُلُّهُمُ الزَّمانا

ما لِزَمانِنا عَيبٌ سِوانا
نَعيبُ زَمانَنا وَالعَيبُ فينا
وَلَو نَطَقَ الزَمانُ إِذاً هَجانا
واته خەڵک هەمووی لۆمەی زەمانە دەکا و زەمانی ئێمەش هەر ئێمەی عەیب دارین. ئێمە زەمانە عەیبدار دەکەین بەڵام عەیبەکەی لە خۆمان دایە. ئەگەر زەمانە زمانی ببوایە زۆری لۆمە دەکردین.

*****

دەڵێن: کاتێ (حاتەمی طائی) دەمری، براکەی دەیەوێ وەک ئەو ناوبانگ دەرکا و سەخاوەت بنوێنی. دایکی دەڵێ: کورم خۆت ماندوو مەکە، تۆ قەت وەک حاتەم نابی. دەڵێ: دایە بۆ ئەمن برای ئەو نیم؟ بۆ وەک ئەو نابم؟ دایکی دەڵێ: چونکە بە منداڵی کە مەمکم بۆ ئەو دەردێنا، نەیدەگرت تا مەمکەکەی دیم نەدایە بە منداڵێکی دی، بەڵام تۆ کە چاوت بە منداڵێک دەکەوت تا دەرت نەکردایە مەمکەکەت نەدەگرت.

*****

جارێک لە (ئەعمەش) دەپرسن دەڵێن ڕاستە دەڵێن: کەسێک لە شەوی و ڕۆژی جومعەدا بمری خوا عەزابی قەبری لەسەر هەڵدەگری؟ لە وەڵامدا دەڵێ: وانیە بۆ شەو و ڕۆژی دیکەی لێ قات بوون؟ لە شەممەدا عەزابی دەدا.

*****

پیاوێکی زۆر ناشیرین دەچێ بۆ وەڵاتی (یەمەن) تەماشا دەکا ئەی لە هەموو خەڵکی یەمەن جوانترە، دەڵێ:
لَمْ أَرَ وَجْهاً حَسَناً مُنْذُ دَخَلْتُ الْيَمَنا
فَيا شَقاءَ بَلْدَةٍ أَحْسَنُ مَنْ فِيها أَنا
یانی لەی ڕۆژەی هاتوومە یەمەن جوانێکم نەدیوە، ئای چەند بەدبەختە ئەو شارە کە جوانترین کەسی ئەمن بم.

*****

شێخ (ئەبو لفەتح) دەڵێ:
إِلىٰ حَتْفي سَعىٰ قَدَمي
أَرىٰ قَدَمي أَراقَ دَمي
واتە پێی خۆم بردمی بۆ لەبەین چوون. دەبینم هۆی خوێن ڕژانم هەر پێی خۆم بوو.

*****

ئیمامی(شافیعی) دەفەرمووێ:

لَوْاَنَّ بِالْحَبْلِ الْغِنىُ لَوَجَتَّنى   بِنُجُوم اَفلاكِ السَّماءِتعلقى

ئەگەر دەوڵەمەندی بە خۆهەڵاوەسین بوایە، منت دەدی خۆم وەئەستێرەکانی ئاسمانی هەڵداوەسی. (لكِنَّ مَنْ رُزِقَ الْحِجىُ حُرِمَ الْغِنىُ ضدانِ مفترقانِ أيَّى تَفَرُقِ)، بەڵام بەزۆری ئەوەی عەقڵی درایە لە دەوڵەمەندی مەحروم دەکرێ. زانیاری و عەقڵ و دەوڵەمەندی دوو شتی پێچەوانەی یەکترین و زۆر لێک دوورن. (فَاذا سَمِعْتَ بِأَنَّ محروماً اَتىُ مَاءًلِیَشْرِبَهُ فَغا ضَ فَصَدِّقِ.) ئەگەر بیستت هەژارێک چۆتە سەر ئاوێک، ئاو وەخوا و خنکاوە باوەڕ بکە. (اَوْاَنَّ مَحْظوظاً غَدافى كَفِهِ   عُودُ فَاَوْرَقَ فى يَدَيْهِ فَحَقِّقِ.) یان ئەگەر بیستت دەوڵەمەندێک دارێکی بەدەستەوە بوو لە دەستیدا شین بۆوە، بە درۆی مەزانە. (وَمِنَ الدّ ليلِ على الْقضاءِوَ كَوْنِهِ بُؤْسُ اللَّبيبِ وَطيبُ عَيْشِ الأَحْمَقِ.) کەواتە هەموو شێئک بەقەزا و قەدەرە. بەڵگەش لە سەر قەزاو قەدەر، دەست کورتی و هەژاری ئینسانی ئەدیب و قسەخۆشە و خۆش گوزەرانی پیاوی ئەحمەقە.

*****

بە کابرایەکی عەرەبیان گوت: ئەوە مانگی ڕەمەزان هات خۆتی بۆ حازر کە. لە وەڵامدا گوتی: جا با هەر بێ، بەخوا بەهۆی سەفەرانەوە چاوی پێ ناکەوم.

*****

شاعیرێکی قسەخۆشی دیکە دەڵێ:

عَتِبْتُ على الدُّ نيا بِتَقْديم جا هِلٍ

وَ تَأْخيرِ ذى لُبِّ فَاَ بْدَ تْ لِىَ العُذْرَا

لۆمەم لە دنیا گرت و گو تم: تۆ زۆر سەیری بەپێچەوانەی عەقڵ ڕفتار دەکەی. لە وەڵامدا عوزری هێنایەوە و گوتی: عەفووم کە، بۆ لۆمە کردن نابم ، چونکە:

بَنوُ الجهلِ اَبْنا ئِى وَاَمَّا اُو لوُ النُّهىُ

فَاِنَّهُمْ ا بْناءُ ضَرَّتِى الاُ خْرىُ

ئەوانەی نەزان و نەفام و جاهیلن کوڕی منن، بەڵام خاوەن عەقڵ و زاناکان کوڕی هەوێکەمن.

*****

سەبارەت بە ڕزق و ڕۆزیش زانایەک دەڵێ:

الرزقُ كا لْغيثِ بينَ النّا سِ مُنْقَسَمٌ

هَذ ا غريقُ وَ هذا يَشْتَهِى المطرَ

رزق و رۆزی وەک باران وایە، لەبەینی خەڵکدا دابەشکراوە، دەبینی یەکێک بەهۆی بارانەوە غەرق دەبێ و دەخنکێ، یەکی دی خوا خوایەتی باران بباری.

*****

ئافرەتێک زۆر هەژار و دەست کورت دەبێ. رۆژێک دەچێ بۆلای (قەیسی) کوری سەعدی کوری عوبادە و دەڵێ: قوربان هاتوومە خزمەتت بۆ شکایەت لە جرج و مشکان، ئەوە چەند وەختە کە یەکیان روو دە ماڵەکەی من ناکا. قەیس حاڵی دەبێ و دەڵێ: بەراستی کینایێکی جوانە. بە پیاوەکەی دەڵێ: کورم بچۆ کندوورەکانی بۆ پڕ بکە لە گەنم و جۆ.

*****

شاعیرێکی دی بە فارسی دەڵێ:

ئەگەر غەم را چو ئاتەش دود بودی

جیهان تاریک بودی جاویدانە

ئەگەر غەم و نارەحەتی دنیا وەک ئاور دووکەڵی ببوایە، هەتا هەتایە بەهۆی دووکەڵی غەم و خەفەتەوە دنیا تاریک دەبوو. وە ئەگەر هەر چوار قورنەی دنیا بگەرێی زانایەکی دڵخۆشت دەست ناکەوێ.

*****

شاعیر دەڵێ:

شنیدەئەم کە بەهێشت ئان کەسی تەوانەد یافت

کە ئاردزو بردسانەد بە ئاردزومەندی

بیستوومە کە کەسێک بەهەشتی دەست دەکەوێ کە ئارەزووی ئارەزوومەندێک بەجێ بێنێ.

*****

شاعیرێک دەڵێ:

ئەز دوور بەدیداری تو ئەندر نگەریستەم

مەجروح شود ئان چیهرەی پڕ حوسن و مەلاحەت

یانی لە دوورەوەدرا لە دیداری تۆم روانی و تەماشام کردی، بەهۆی روانینەکەی منەوە ئەو رەنگ و روخسارە جوانەت بەداخەوە روشا و بریندار بوو.

ئەز غەمزدیی تو خەستە شود ئازوردە دلی مەن.

وین حوکم خودایست جەراحەت بە جەراحەت.

لەولاشەوە بە غەمزەی چاوی مەستی تۆ دڵی من بریندار و نارەحەت بوو. جا با

برینداری ڕوخساری تۆ و دڵ برینداری من، وەک خوا فەرموویەتی: تۆڵە بە تۆڵە بێ و هیچمان لە هیچمان گلەیی نەکەین.

*****

شاعیر دەڵێ:

ڕاد مەردی بە دەهر دانی چیست
با هونەر تەرز و خەلق دانی کیست
ئانکە با دوستان بدانەد ساخت
وانکە با دوشمنان بدانەد زیست

دەڵێ: دەزانی لە دنیادا کێ عاقڵ و زانایە و کێ لە هەموو کەس هونەرمەندترە؟ ئەو کەسە کە بزانی دۆستان بگری و لەگەڵ دوژمنان بزانی بژی و مودارا بکا.

*****

شاعیر دەڵێ:

غەرڕە مەشەو بەدانکە جیهانت عەزیز کەرد
ئەی بەس عەزیز را کە جیهان کەرد زود خوار
ماردست این جیهان و جیهان جوێ مارگیر
وەز مارگیر مار بەرئارد شەبی دەمار

یانی کاتێ دنیا پلە و پایەی دا بەتۆ، وریا بە لە خۆت بایی نەبی، چونکە دنیا زۆر جار ڕوو لە ئینسان وەردەگێڕی و دەیهێنێتەوە سەر هەواری خاڵی. ئەو دنیایە وەک مارە و دنیا پەرستیش وەک مارگر، زۆرجاری وایە مار شەوێک بە مارگردوە دەدا و دەماری لە ڕۆزگار دەردێنی.

شاعیر دەڵێ:

ئەگەر مەمالکی ڕوی زەمین بەدەست ئاری
وەز ئاسمان بروبایی کلاهی جەبباری
وە گەر خەزاینی قارون و مولک جەم داری
نەیەرزەد ئانکە وجودی بیازاری

ئەگەر تەواوی کوردی زەی بێتە ژێردەسەڵاتی تووە و کڵاوی دەسەڵات لەسەر سەری ئاسمان بفرێنی و خاوەنی خەزنەی قارون و جامی جەم بی، ئەوەندە ناهێنی کە تۆ دڵی ئینسانێک برەنجێنی.

*****

شاعیر دەڵێ:
یەکی پرسید ئەزان شوریدە ئەییام
کە تو چ دوستداری کوفت دشنام.
هەر چیز دیگەر کە میدەهەندم
بەجوز دشنام مینتەت می نەهەندەم
*****
یەکێک لە پیاوێکی دێوانە و شێتی پرسی کە تۆ چیت خۆش دەوێ؟ لە وەڵامدا گوتی: جنێو پێدان، پێمخۆشە جنێوم پێبدەن، چونکە هەرشتێکی تر کە بمدەنێ منەتم لەسەردا دەنێن جنێو نەبێ.
*****
پرسیار و وەڵام
هەر سوئالی کز ئان لبی سیراب
دوش کەردەم هەمە بداد جەواب
دەڵێ: هەر پرسیارێکی شەوێ دی لە خۆشەویستە دەم پاراو و لەفزشیرینەکەم کرد، وەڵامی دامەوە.
گوفتەمەش جو زشەبەت نەبایەد دید؟
گوفت پەیدا بە شەب بودد مەهتاب
بە دۆستەخۆشەویستەکەم گوت: وا دیارە کە بەشەو نەبێ تۆ نابیندرێی؟ لە وەڵامدا گوتی: ئاخر مانگ بەشەو وددر دەکەوێ
گوفتەم ئاتەش بە چیبرەئەت کە فرۆخت
گوفت ئان کو دلی تو کەرد کەباب
گـوتم ئەرێ ئەوە کێ ئەو ئاگـری ئەوینەی لە ناو چاوانی تۆدا هەلکرد و پێی فرۆشتی؟ لە وەڵامدا گوتی: ئەو کەسەی کە دڵی تۆی وەک کەباب برژاندووە.
گوفتەم ئەز حاجب تو تابەم رووی
گفت کەس روی تابەد ئەز میحراب
گوتم روو لە برۆیانت وەرگێرم؟ لە وەڵامدا گوتی: جا کەسی موسوڵمانت دیوە روو لە میحراب وەرگێڕی؟
گوفتەم ئەندەر عەزاب عیشقی تونەم
گوفت عاشق نیکی بوەد بە عەزاب
گوتم ئەوە بۆ بەزەییت بەمندا نایەتەوە لە عەزابی عیشقی تۆدا مردم. لە وەڵامدا

گوتی: قەیدیێ ناکا، عاشق بە عەزابەوە جوانە.

دەڵێن: پیرێژنێک کچێکی زۆر جوانی بە ناوی (مەهەستی) و سێ مانگای هەبوو لە گوندی (تەکاو). کچەکەی زۆر خۆش دەویست.

*****

رۆژێ چەندجار دەیگوت: رۆڵە یاخوا مەرگم وەپێش مەرگیت کەوی. تا رۆژێک کچەکە چاوەزار کاری تێکرد و نەخۆش کەوت. کچ کە وەک مانگی شەوی چواردە بوو، وەک مانگی یەک شەوە باریک بوو یەکێک لە مانگاکانی پیرێژن چوو بۆ ژوورەوە و سەری خستبۆ ناو دیزێکەوە و بۆی نەهاتبۆوە دەرەوە سەر بە دیزەوە رادەکاتە دەرەوە. پیرێژن کە چاوی پێدەکەوی زۆر دەترسی و وەدەزانی کە ئەوە حەزرەتی ئیزرائیلە هاتووە گیانی بکێشی. هاوار دەکا و دەڵێ: ئەی بە قوربانت بم خۆ ئەمن مەهەستی نیم. ئەوەتا مەهەستی کچم لەو ژورە دایە، نەخۆشەکە ئەوە.

*****

زوربەی مێژوونووسان دەڵێن: یەکەم کەس کە شیعری داناوە حەزرەتی (ئادەم) بووە کە سەبارەت بە کوشتنی (هابیلی)کوڕی دەڵێ:

تَغیَّرَتِ اَلبِلادُ وَ مَنْ عَلَیْها   فَوَجْهُ الاَرْضِ مُغَبَّرٌ قَبِیحُ

یانی وڵات و ئەوەی لەسەر وڵاتە گۆڕاوە و ڕووی زەوی زۆر تۆزاوی و ناشیرین بووە.

تَغَیَّرَ کُلُّ ذِی طَعمٍ وَ لَونٍ
وَ کُلَّ بَشا شةِ الوجهِ الصبیحُ

واتە هەرچی خاوەن تام و ڕەنگ بوو گۆڕاوە و ڕووخۆشی ڕووخۆشان زۆر کەم بۆتەوە.

فَوا اُ سَفا علی هابِیلَ اِبنِی
قَتیلُ قَدْ تَضَمَّنَهُ الضریحُ

دەڵێ: ئەی داخی بە جەرگم بۆ هابیلی کوڕم کە کوژرا و گۆڕ دەباوەشی خۆی گرت، بەڵام دەڵێن زمانی حەزرەتی ئادەم سریانی بووە و شیعرەکەیان وەرگێراوەتە سەر زمانی عەرەبی.

*****

تەماشا ئەو شیعرە کەن چەند جوانە کە (سەنائی غەزنەوی) لە مەتحی شێخ (بایەزیدی بەستامی)دا داینناوە و دەڵێ:

روزها بایەد کە تا گەردون گەردان یەک شەبی

عاشقی را وەصل بەخشەد یا غەریبی را وەطەن

دەڵێ: دەبێ چەندین ڕۆژ بێن و بڕۆن و هاتوچۆ بکەن، تا چەرخی گەردوون بە ڕێکەوت شەوێکی عاشقێک بە مراد و بە وەسڵی مەعشووقە بگەیێنێ، یان غەریبێک بگەڕێتەوە بۆ وەڵاتەکەی.

هەفتەها بایەد کە تا یەک مشت پەشم ئەز پوشتی میش

زاهیدی را خەرقە گەردەد یا حیماری را ڕەسەن

دەڵێ: کار هەروا ئاسان نیە، دەبێ چەندین حەوتوو تێپەڕن تا چنگێک خوری لە پشتی مەڕێک دەکرێتەوە، جا یان دەکرێ بە خەرقەی عابیدێک، یان دەیڕێسن و دەیودننەوە بۆ ئاو ساری کەرێک.

ماهەها بایەد کە تا یەک پەنبە دانە زئاب و گل

شاهیدی راحلە گەردەد یا شەهیدی را کەفەن

چەندین مانگی پێدەوێ تا قۆزاخەی لۆکە لەنێو ئاو و گڵ بێتە دەرێ و بپشکوێ و ساز بکرێ. جا یان دەیکەن بە بەرگی جوانێک، یان دەیکەن بە کفنی موسوڵمانێک.

سالەها بایەد کە تا یەک کودەکی ئەز ذات طەبع

عالمی دانا شەوەد یا شاعیری شیرین سوخەن

ساڵەهای پێدەوێ تا منداڵێک هەڵدەکەوی دەبێتە زانایەک یان دەبێتە شاعیرێکی قسەخۆش.

عومرەها بایەد کە تا یەک سەنگی خارا ز ئافتاب

دەر بەدەخشان لەعل گەردەد یا عەقیق ئەندەر یەمەن

دەڵێ: دەبێ چەندین عومر تێپەڕن تا بەردێکی ڕەق بەهۆی تیشکی ڕۆژەوە ببێتە لەعلی بەدەخشان یان عەقیقی یەمەنی.

قەڕنەها بایەد کە تا نەز لوطفی حەق پەیدا شەوەد

با یەزیدی دەر خوراسان یا ئوەیسی دەر قەڕەن.

دەڵێ: چەندین قەڕنی پێدەچێ تا خواوەندی گەورە بە لەتف و کەرەمی خۆی بایەزیدێک لە وڵاتی خوراسان و وەیسەلقەڕەنێک لە ناو خێڵی قەرەنیاندا بەهرەمەند دەکا.

*****

شێخ (عومەر یافی) لە باسی گەورەیی ئال و بەیتدا دەڵێ: (سَفینَـةُ نوُحٍ آلُ بیتِ محمدٍ. فَمَنْ کانَ فیها راکِباً صادَفَ النَّجا.) ئال و بەیتی (پێغەمبەر)

دروودی خـوای لەسـەر بێ وەک کـشـتی حـەزرەتی (نووح) وان، ئەوەی دەست بە داوێنی ئەوان بگرێ و بە ڕێگای ئەواندا بڕوا ئەوە ڕزگاری دەبێ.

وَ اَ مَّا الَّذِی عَنْهَا تَخَلَّفَ هَالِكٌ غَرِيقٌ بِبَحْرِ الْغَيِّ لَمْ يَلْقَ مَخْرَجاً.

دەڵێ: بەلام ئەوانەی پەیرەوی ئال و بەیت نەکـەن و لە ڕێبـازی ئەوان لا بدەن و موخالەفەیان بکەن، ئەوە بەهیلاک دەچن و لە دەریای بێ پایانی گومڕاهیدا غەرق دەبن و ڕێگای دەرباز بوون نابیننەوە.

*****

مامۆستا مەلا (عیصام الدین)ی شەفیعی دەڵێ:

ساقیا گیِ نگار فرخ را

کە بیەنداز پەردەیی ڕوخ را

بوسەها ئەز وەی ئارەزو دارەم

وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى.

ئەی ساقی بە یارە نازدارە ڕوو خۆشەکەم بڵێ: پەردە لەسـەر ڕووخساری لابا، چونکە ئارەزووی چەند ماچێکم هەیە لێی بکەم و چەند کارێکی دیکەشم پێیە.

مامۆستا مەلا (عیصام الدین)ی شەفیعی زۆر بەجوانی موعجیزەی ئایەتی (عەصا)ی حەزرەتی (موسا)ی لەو شیعرەدا بەکار هێناوە. یان چەند ناسک خەیاڵەکە بە کوردی دەڵێ:

من کە شەیدای عیشقی تۆم مەستم

چی دڵێ دوژمنم چ دەربەستم

لەبی لەعلت شنییی دابێو بەمن

ڕقی‌بنیا دەمە منیش گرتم

*****

یان (حافظ)ی شیرین کەلام چەند جوان دەڵێ:

جایەکە بەرق عصیان بەر (ئادەم) صفی زدە.

ما را چگونە زیبەد دەعوی بیگوناهی.

لە جێیایەکی کە بەرق و بروسکەی گوناح لە حەزرەتی ئادەم بدا کە صفی اللّەیە، ئێمە چۆن دەتوانین داوای بێگوناحی بکەین یان کە دەڵێ:

چو بشنەوی سوخەنی ئەهلی دل من گو کە خەطاست

سوخەن شناس نەئی جان مەن خەطا ئین جاست

*****

کاتێ گوێت لە قسەی ئەهلی دڵ و عارفان و پیاوچاکان بوو، کە لەگەڵ عەقڵ و زانیاری تۆدا نەدەهاتەوە، مەڵێ ئەوە وانیە، خەتاکە لە قسەی وانەوە نیە، بەڵکێ تۆ نەگەیشتوویە ئەو پلە و پایە کە لە قسەکەیان بگەیت، کەوایە خەتاکە لە تۆوەیە یان کە دەڵێ:

موشکلی دارەم ز دانشمەندی مەجلیس بازپرس
تۆ بەفەرمایان چرا خود تۆبە کەمتەر میکونەند

دەڵێ: موشکیلیکم هەیە، تکایە تۆ لە وەکالەتی منەوە بچۆ لە زانا و واعیزی مەجلیس بپرسە و بڵێ ئەوە بۆ ئەوان کە بە خەڵک دەڵێن تۆبە بکە، زۆر بەکەمی بۆ خۆیان تۆبە دەکەن، هۆیەکەی چیە؟

*****

دەڵێن: لە درۆزنێکیان پرسی: ئەرێ قەت ڕاستت گوتووە؟ لە وەڵامدا گوتی: لەوە دەترسم، ئەگەر بڵێم (نا) ڕاست بڵێم دەنا وەڵامم دەدانەوە.

*****

دەڵێن: ئاغایەکی مەنگوڕ برایەکی دەمری، کاتێ دەیشۆن و کفنی دەکەن و دەیبەن بۆ سەر قەبران و دەینێژن، مەلا تەڵقینی دادەدا و لەکاتی گەڕانەوەدا براکەی دەڵێ: کاکە جا بڵێم چی؟ ئەگەر تەماشا گفت و لفت و قسەکانت دەکەم، کە ئەوەندە زمان لووس و قسەخۆش بووی، دەڵێم وەی بەقوربانی ئەو دەم و لێوەت بم، بەڵام کە بیر لە کردەوەکانت دەکەمەوە، دەڵێم ئی منت دەعەسەلان.

*****

خوێنەری بەڕێز ئاخر سەرخەرمانم لە وەرزی سەرخەرمانانی خەرمانی شێخ (نظامی گەنجەویە). جا ئەوە پاکی دەکەم و هەڵبژاردەکەی بە سەرکێ خەرمانلۆغەکەمدا دەکەم، کە لام وایە تەمەن زۆر زەحمەتە مۆڵەتم بدا تا ساڵێکی دیکە و بچمەوە سەر خەرمانان و سواڵێکی دیکەتان بۆ بکەمەوە، کە بە فارسی دە فەرموێ:

دەرین چەمەن کە ز پیری خەمیدە شد کە مەردم
ز شاخەهای بەقا بەعدە زین چ بەهرە بەرەم

ئاخ، تازە هیچم بۆ ناکرێ، چونکە لە ناو چەمەن و باغ و باغاتی ژیانی دنیادا پشتم چەمیوەتەوە و داری قەدم دوولا هاتۆتەوە، تازە لە لەخی داری بەقا و ژیان دەتوانم چ بەهرەیەک بەرم؟

نە سایەییست ز نەخلەم نە میوەیی کەس را

که توند بادی حەوادیس بریخت بەرگ و بەرەم

بەداخەوە دار خورمای قەد و بالآم نە سێبەری هەیە کەس لەبنی دانیشی و تاوێک وەحەسێ، نە میوەی بۆ کەس پێوەیە تۆزێکی لێ بکاتەوە و بیخوا. چونکە بای کارەساتی دنیا هەڵی کردو گەڵا و بەرەکەی هەڵوەراندووە و هیچی پێوە نەهێشتووە.

دو رشتە پر ز گوهەر بود دەر دەهان ما را

جەفای چەرخ گوسست و بریخت ئان گوهەرەم

دوو ریز گەوهەری نایابی پڕ بەناو زارم لە ناو دەمم دا بوون، بەڵام چەرخی جەفاکار زۆر بەبێ بەزەیی هات هەمووی هەڵوەراندن

گوهەر بریخت ز دور جەم ستارەسان چو دەمید

ز سەو بی مەشرق حرمان ستارەی سەحەرەم

چۆن ئەستێرە رادەکشێن و هەڵدەوەرن، کاتێ ئەستێرەی بێبەشی و مەحرووم بونی من هەڵات ئاوا گەوهەرەکانی هەڵوەراندن.

نهال چون سەمەر ئەفشاند راست گەر دەدلیک

خەمید نەخلی قەدەم چون فشاندە شد سەمەرەم

لەخەداری خاوەن بەرو میوەکە بەرەکەی لێبوەوە راست دەبێتەوە، بەڵام دار خورمای قەدی من بەپێچەوانەوە، کاتێ بەرەکەیان لێکردەوە دولا هاتەوە

نشست برف گران بەر سەرەم ز موی سفید

ز پەست گەشتەنی بامی قەدەم دەرخەتەرەم

بەهۆی سپی بونی مووی سەرمەوە بەفرێکی گران لەسەر سەرم باریوە، ئەوە قەیدێ ناکا، بەڵام لەوە دەترسم بانی وجودم بتەپی، لەبەرگرانی ئەو بەفرە.

ز قوللەی کە بەرو بەرف باشد ئاب ئاید

ئەزین سەبەب کە بشکست بال و پەرەم.

ئاخر لومەم مەکەن کەوا نارەحەتم، چونکە تۆقە سەری کێوێک کە بەفری پێوە بوو. بەفرەکەی دەتوێتەوە و ئاوی لێ دێتەخوارێ، جا هۆی ئەوەیە کە من لە ئێستاڕا پەڕ و باڵم شکاوە.

دوتا شودەم کە نە یالایەدەم بە خون دامەن

کە خونفشان شودە چەشم ئەز تەراوشی جگەرەم

بەخۆڕایی نیە کە دوولا هاتومەوە؛ لەبەر ئەوەیە کە مەبادا داوێنم خۆیناوی بکەم، چونکە بەهۆی لەت لەت بوونی جەرگمەوە چاوم. خوێنی لێ دەتکێ و خوێن فشارەی

کردووه.

بەسوی ئەوجی فەراغەت چونان کونەم پەرواز

ئەزین حەضیض کە بشکستە ئەست بال و پەرەم

ناچارم بفرم و پەرواز بکەم بۆ ئەوجی فەراغەت و بەرزایی لەو جێگا نزمە، چونکە بەراستی، تازە پەڕ و باڵم شکاوە.

زمەن کەسی نەکونەد یاد زانکە نەتوانەم

ز زحفی حال کە بەرخاتری کەسی گوزەرەم

کاکە گیان: تەنانەت کەسیش یادی من ناکاتەوە، چونکە ئەوەندە حاڵم زەعیف و پەرێشانە، توانای ئەوەندەشی نیە کە بەخەیاڵی کەسیش دابچێ.

بە یاضرا نەکونەد فەقر دیدەئەم ز سواد

ئەگەر چی بە روز فروزەند شومعی ماە خورەم

چاوم وایان بەسەر هاتووە فەرقی ڕەش و سپی ناکەن و شەو و ڕۆژیان بەلاوە وەک یەکە، با بە ڕۆژ ڕۆژیش بەدەرەوە بن یان بە شەو مانگە شەو بن.

چونان لەرزە بە دەستەم فتاداد ئەز ردعشە

بەبەزمی دە هرچ سان ساغری نیشات خورەم

دەستم ئەوەندە لەرزۆک بوون و لە کەڵک کەوتوون، تازە لەبەزم و ڕەزمی دنیادا چۆن دەتوانم پیاڵەی شەرابی ژیان و خۆشی بە دەستەوە بگرم. جا خوێنەری بەڕێز، بۆ ئاسان خوێندنەوەی هێندێک کوردی فارسی نەزان بە ڕێنوسی کوردیم شیعرە فارسییەکان نوسیەوە بۆ ئاگاداریت.

جا لە کۆتایی ئەو سواڵ و کۆکردنەوەی ئەو خەرمانلۆغەدا عەرزتان دەکەم، ئەگەر خوا کردی و لە چاپ درا و کەوتە بەردەستی ئێوەی بەڕێزی کورد زمان و خوێندتانەوە و بە دڵتان بوو، بە دوعایەکی بەخێر، یادم بکەنەوە. منیش هەر لە ئێستاڕا دوعاتان بۆ دەکەم و دەڵێم:

آ زا لَ اللّٰهُ عَنكُمْ كُلَّ اَفَه+كَنُونِ اَلجَمْعِ فِى حالِ الاٌِ ضا فَه

برای دووره ولاتتان : محەممەدی شلماشی

۱۵/ ۸/ ۱۹۹۹

بەرهەمەکانی خاوەنی خەرمان لۆغە

١- تەفسیری سورەتی فاتیحا

٢- باوەشێنی دل ، کۆمەلە شیعرێکە

٣- ئاوێنە ، شێست و دوو چیرۆکی مەسنەوی مەولانای رۆمی

٤- تیشکی مینبەر ، وتاری رۆژانی هەینی عەرەبی و کوردی

٥- کۆری ئامۆژگاری

٦- وتاری رەمەزان

٧- ژیانی پێغەمبەران

٨- مەجلیسی ئامۆژگاری

٩- دەنگی مینبەر ، وتاری رۆژانی هەینی عەرەبی و کوردی

١٠- مەجلیسی ئەولیا بەرگی ١ و ٢

١١- مەولود نامە

ئەو بەرهەمانەی خاوەنی خەرمان لۆغە کردوویەتە کوردی

١- بینەوایان ، ڤیکتور هۆگۆ ، لە عەرەبییەوە کراوە بە کوردی

٢- بێ سەرپەرشتان ، لە فارسییەوە کراوە بە کوردی .

٣- دیمەنی مەرگ ، لە فارسییەوە کراوە بە کوردی

٤- چیرۆکە کورتەکانی تولستوی ، لە فارسییەوە کراوە بە کوردی

٥- سەد غونچە لە گولزاری شێری خودا ، لە عەرەبی و فارسییەوە کراون بە کوردی

٦- چەند داستانێکی عاشقانە ، لە فارسییەوە کراوە بە کوردی ، بەلام ئێستا چاپ نەکراوە

له کۆتاییدا پڕ بەدڵ سوپاسی دۆستی خۆشەویست کاک حامیدی گەوهەری دەکەم کە بەڕاستی لەو خەرمان لۆغەدا زۆری زەحمەت کێشا تا بەتەواوی لە کەوو ، قەڵبیرو ، بێژینگی دا و ئاوا بە پوختی و ڕێک و پێکی هاتە بەردەستی ئێوەی بەڕێز.